

JEZIKOSLOVNI ZAPISKI

Interjectionen.

délate? Schönleben S. 72. Luc. 18. On pa je tem vèq vpil.
Der Unterkrainer sagt se tem vèq, noch so viel, sa tém mèn, noch
so wenig; und so auch im Superlativ se tém vèq oder stémvèq,
der größte; so auch stémlépwemu kónu, dem schönsten Pferde,
u. s. w.

30.2 (2024)

XVI.) Interjectionen.

Die ursprünglichen Interjectionen als bloße Ausdrücke der
Empfindungen sind entweder ganz einfache einsylbige Laute, wie:
a! o! aj! aj aj aj! pa! ha! ha ha ha! ah! oh! fuj! fej! pfuj!
st! pst! oder auch zweisylbige und zusammengesetzte, wie ovbe,
hosa, hala, hejsa, hõpsasa, ihuhu! bome!

Vor andern sind zu merken die Ausdrücke

1.) Der Freude, als:

ju! ju! ju! juhej, eines Jauchzenden (*jubilantis*).
hàjsa! hàjsasa! hõpsa! hõpsasa! hõjá! hújá!

2.) Der Betrübniß:

ah! oh! joj! o joj! jòjmene! weh mir!
ojemenesta! gorje! weh! gorje mena! weh mir! zc.
gorje no gorje! ah und weh!
okaj! ikaj! waß doch! kaj ko be! bé ko be! daß doch, *utinam*.
paq rés! wohl wahr! toré pravem! darum sage ich!

3. Der Verwunderung.

ò! ó! òv! òvbe!
dète! tète! te te! dète vender! sieh sieh!
né mogote! möglich! plentaj ga! héntaj ga! daß ihn —!

4.) Der Ueberraschung:

ohò! hà! hahà!

5.) Der Aufmunterung:

àla! hala! holla!

no! nú nu!

na! nate! nata, nate! nate! da habt ihr!
auf! auf! auf! auf! auf! auf! auf! auf! auf! auf!

Jezikoslovni zapiski 30.2 (2024)

ISSN 0354-0448

Urednica **Alenka Jelovšek**
Uredniški odbor **Hubert Bergmann, Metka Furlan, Nataša Jakop,
Mateja Jemec Tomazin, Karmen Kenda-Jež,
Hana Mžourková, Alenka Šivic-Dular, Peter Weiss,
Andreja Žele**

Prevod izvodkov in povzetkov v angleščino **Donald Reindl, DEKS, d. o. o.**

Naslov uredništva **Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije
znanosti in umetnosti (ZRC SAZU)
Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša
Novi trg 4, SI-1000 Ljubljana, Slovenija**
Telefon **+386 1 4706 160**
alenka.jelovsek@zrc-sazu.si, isj@zrc-sazu.si
<http://ojs.zrc-sazu.si/jz>
<http://bos.zrc-sazu.si/knjige/index.html>

Izdal **ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša**
Založila **Založba ZRC**
Zanju **Oto Luthar, Kozma Ahačič**
Glavni urednik **Aleš Pogačnik**

Prelom **Grafoblika**
Oblikovanje **Evita Lukež**
Tisk **Cicero, Begunje, d. o. o.**
Naklada **200 izvodov**

Letna naročnina **10 €**
Letna naročnina za študente **8 €**
Cena posamezne številke **7 €**
Cena dvojne številke **12 €**
Naročila sprejema **Založba ZRC, p. p. 306, 1001 Ljubljana, Slovenija**
Telefon **+386 1 4706 464**
zalozba@zrc-sazu.si

Javna agencija za znanstvenoraziskovalno
in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije

Revija izhaja s podporo
Javne agencije za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost
Republike Slovenije.

Jezikoslovni zapiski so uvrščeni v mednarodne zbirke podatkov
MLA International Bibliography of Books and Articles on the
Modern Languages and Literatures, New York, ZDA; Bibliographie
linguistique / Linguistic bibliography, The Hague, Nizozemska;
IBZ, K. G. Saur Verlag, Osnabrück, Nemčija; New Contents Slavistics,
Staatsbibliothek zu Berlin, Nemčija.

To delo je na voljo pod pogoji [Creative Commons Priznanje avtorstva-
Deljenje pod enakimi pogoji 4.0 Mednarodna](#) (CC BY-SA 4.0).

JEZIKOSLOVNI ZAPISKI

Interjectionen.

délate? Schönleben S. 72. Luc. 18. On pa je tem vět vpil.
 Der Unterkrainer sagt se tem vět, noch so viel, se tem mèn, noch
 so wenig; und so auch im Superlativ se tem vět oder stémvēt,
 der größte; so auch stémlepěwemu kōnu, dem schönsten Pferd
 de, u. s. w.

30.2 (2024)

XVI.) Interjectionen.

Die ursprünglichen Interjectionen als bloße Ausdrücke der
 Empfindungen sind entweder ganz einfache einsylbige Laute, wie:
 a! o! aj! aj aj aj! pa! ha! ha ha ha! ah! oh! fuj! fej! pfuj!
 st! pst! oder auch zweisylbige und zusammengesetzte, wie ovbe,
 hosa, hala, hejsa, hōpsasa, ihuku! bome!

Vor andern sind zu merken die Ausdrücke

1.) Der Freude, als:

ju! ju! ju! juhej, eines Jauchzenden (jubilantis).
 hājsa! hājsasa! hōpsa! hōpsasa! hōjā! hūjā!

2.) Der Betrübniß:

ah! oh! joj! o joj! jōjmene! weh mir!
 ojemenesta! gorje! weh! gorje mene! weh mir! zc.
 gorje no gorje! ah und weh!
 okaj! ikaj! waß doch! kaj ko be! bé ko be! daß doch, utinam.
 paq rés! wohl wahr! toré pravem! darum sage ich!

3. Der Bewunderung.

ò! ó! òv! òvbe!
 dète! tète! te te! dète vander! sieh sieh!
 né mogotje! möglich! plentaj ga! héntaj ga! daß ihn —!

4.) Der Ueberraschung:

ohò! hà! hahà!

5.) Der Aufmunterung:

àla! hala! holla!

no! nú nu!

da nimm! nata, nate! da habt ihr!
 greifet zu! auch

KAZALO

RAZPRAVE IN ČLANKI

- 7 Mladen Uhlik – Andreja Žele**
Raba števnishkih zgradb z *dvoj-* v slovenščini
- 25 Manca Černivec**
O daljšanju osnove z *j* pri lastnih imenih v pravopisnih priročnikih
- 43 Eva Trivunović**
Diahroni razvoj frazema *solzna dolina* / *dolina solz* v slovenskem knjižnem jeziku
- 59 Luka Brenko**
Izzivi relativne kronologije razvoja labiovelarov v anatolski jezikovni skupini
- 71 Uroš Bonšek**
Slovarska in zunajjezikovna merila za ugotavljanje reterminologizacije kot poimenovalnega načina v terminologiji: primer računalniške terminologije
- 83 Sanja Škifić – Anita Pavić Pintarić**
Linguistic Diversity in Croatia: Historical and Contemporary Perspectives on Language Contact (and Conflict) in the Zadar and Varaždin Regions

SLOVENSKI GOVORI NA VZHODNEM ROBU (4)

- 113 Januška Gostenčnik**
Slovenski govori na vzhodnem robu
- 123 Januška Gostenčnik**
Prekmursko narečje v govorih Radgonskega kota v Avstriji
- 147 Mojca Kumin Horvat**
Kozjansko-bizeljsko narečje vzdolž reke Sotle

IZ SVETOVALNIC

- 173 Helena Dobrovoljc – Manca Černivec**
Ali je večer *sredin* ali *sredni*?

179 Tina Lengar Verovnik

Izbira ločila za opredelitev obdobja med dvema časovnima točkama

183 Miha Sušnik

Etimološka razlaga slovenskega toponima *Tičnica*

JUBILEJI

189 Metod Čepar

Ob devetdeseti obletnici dr. Franceta Novaka

193 Metka Furlan

Voščilo ob sedemdeseti obletnici onomasta dr. Silva Torkarja

V SPOMIN

199 Ivana Černelič

Marija Dolenc (1935–2024)

Recenzenti

Metka Furlan

Dejan Gabrovšek

Nataša Gliha Komac

Januška Gostenčnik

Karmen Kenda-Jež

Andreja Legan Ravnikar

Tina Lengar Verovnik

Matej Meterc

Špela Petric Žižič

Luka Repanšek

Matej Šekli

Jožica Škofic

Suzana Todorović

Urška Vranjek Ošlak

Peter Weiss

Mojca Žagar Karer

Andreja Žele

RAZPRAVE IN ČLANKI

MLADEN UHLIK – ANDREJA ŽELE

RABA ŠTEVNIŠKIH ZGRADB Z *DVOJ-* V SLOVENŠČINI

COBISS: 1.01

[HTTPS://DOI.ORG/10.3986/JZ.30.2.01](https://doi.org/10.3986/JZ.30.2.01)

Obravnavamo slovenske količinske zgradbe z ločilnim števnikom *dvoj(e)* in samostalnikom. Predstavljene in pokomentirane so dosedanje obravnave tega števnik v še aktualnih slovenskih slovnica, v slovarju slovenskega knjižnega jezika in slovenskem pravopisu. Analizirana je raba zgradb z *dvoj(e)* s samostalnikom v besedilnem korpusu *Gigafida 2.0*, predstavljena in pokomentirana je družljivost števnik *dvoje* z različnimi tipi samostalnikov.

Ključne besede: števnik, ločilni števnik, števniske zgradbe, družljivost, (ne)ujemanje

Slovenian Quantified Constructions with the Collective Numeral *dvoj-*

This article examines Slovenian quantitative constructions containing the collective numeral *dvoj(e)* and a noun denoting the counted content. The article presents and critiques previous treatments of these constructions in contemporary Slovenian grammars, dictionaries, and normative guides. Furthermore, it analyzes the use of these constructions in the *Gigafida 2.0* text corpus by highlighting the collocability of the numeral with various types of nouns.

Keywords: numerals, collective numerals, quantitative constructions, collocability, agreement

1 Uvod

Prispevek opisuje slovenske zgradbe s ločilnim števnikom *dvoj-* in samostalnikom, ki izraža šteto vsebino. Poudarek bo na dveh tipih zgradb: zgradbi z neujemalnim razmerjem med števnikom in samostalnikom (1) ter zgradbi z ujemalnim razmerjem med števnikom in samostalnikom (2).

V prvi zgradbi je števnik, ne glede na spol samostalnika, v srednjem spolu ednine (1). V tem primeru imenovalniško-tožilniška oblika števnik v srednjem

Mladen Uhlík ■ Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta – ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, Ljubljana ■ mladen.uhlik@ff.uni-lj.si ■

 <http://orcid.org/0000-0003-4635-9273>

Andreja Žele ■ Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta – ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, Ljubljana ■ andreja.zele@ff.uni-lj.si ■

 <https://orcid.org/0000-0002-6477-2590>

Članek je nastal v okviru programa P6-0038 *Slovenski jezik v sinhronem in diahronem razvoju*, ki ga financira Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije.

spolu odpira **vezavno razmerje in usmerja samostalniško zvezo v roditeljsko množino**.¹

Ta zgradba je v rabi zlasti, ko gre za štetje vsebine, ki je izražena s samomnožinskimi samostalniki (več o rabi gl. v razdelku 2).

[1] *dvoje brkov*^{GEN PL M}, *dvoje hlač*^{GEN PL F}, *dvoje vrat*^{GEN PL N}

V drugi zgradbi se števniki obnašajo kot ujemalni prilastek, vzpostavlja se uje-manje med samostalniškim jedrom, ki označuje štetje vsebine, in števnikom. Kot bo predstavljeno v nadaljevanju, je prednostna vloga druge zgradbe štetje vrst štetje vsebine (več gl. v razdelkih 2 in 3).

[2] *dvoji brki*^{NOM PL M}, *dvoje hlače*^{NOM PL F}, *dvoja vrata*^{NOM PL N}

Obravnava tega vprašanja v prispevku je trodelna. Prvi del predstavlja opredelitev omenjenih števnških zgradb v sodobnih slovenskih slovnica in slovarjih. Drugi del analizira rabo števnških zgradb z *dvoj-* v besedilnem korpusu *Gigafida 2.0*. Tretji (sklepni) del prinaša osnovne ugotovitve in rezultate analize rabe količinskih zvez z *dvoj-* v sodobni slovenščini. Moramo opozoriti, da v prispevku ne bodo posebej obravnavane zgradbe, v katerih je ločilni števniki v posamostaljeni rabi, npr. *To dvoje je dalo obliko knjigi. Dvojega se bojim* (primera sta iz listkovne kartoteke za SSKJ, ki jo hrani Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU).

Kolikor nam je znano, doslej v slovenskem jezikoslovju ni bilo temeljite študije izbranih količinskih zgradb, ki jih obravnavamo v tem prispevku. Zato bomo v prvem delu predstavili nekaj še aktualnih opisov iz sodobnih slovnice slovenskega jezika.

2 OPREDELITEV ŠTEVNŠKIH ZGRADB *DVOJ-* V SODOBNEJŠIH SLOVNICAH IN SLOVARJIH 20. STOLETJA

Za opredelitev izbranih števnškov smo izbrali slovnice slovenskega jezika iz 20. in z začetka 21. stoletja, ki izbrani tematiki namenijo malo več prostora: *Slovenska slovnica za srednje šole* (Breznik 1916, prva izdaja), *Slovenska slovnica* (Bajec – Kolarič – Rupel – Šolar, SS 1956, prva izdaja), *Slovenska slovnica* (Toporišič 2000, četrta izdaja), *Slovene: a Comprehensive Grammar* (Herrity 2016, druga izdaja).

Naštete slovnice vključujejo doslej najizčrpnejšo tipologijo slovenskih števnških zgradb. Zaradi boljšega uvida v problematiko je zato pri vsakem spodnjem

¹ To skladenjsko razmerje je enako razmerju pri glavnih števnških od *pet* naprej. Podrobneje o skladenjskih razmerjih pri glavnih števnških v Uhlik – Žele 2023.

opisu izbranih količinskih zgradb, povzetem iz slovnice, najprej predstavljena tipologija števnikov. Pri povzemanju smo bili posebej pozorni na:

- (a) vloge zgradb z ločilnimi števnikami;
- (b) skladišna razmerja med števnikom in samostalniško števno vsebino, v zvezi s tem tudi na možnosti pregibanja števnikov;
- (c) pomensko družljivost števnikov tipa *dvoj-* z določenim tipom samostalnikov z upoštevanimi kategorialnimi lastnostmi.

2.1 Opredelitev števnikov *dvoj-* v sodobnejših slovniceh 20. stoletja

Komentarji opisov v slovniceh, ki sledijo, z izjemo povzemanja v narekovajih, vključujejo sodobno terminologijo.

- 2.1.1 Breznikova *Slovenska slovnica za srednje šole* (1916) obravnava števniki kot posebno »pregibno besedno vrsto« (Breznik 1916: 65) ter izpostavlja šest tipov določnih števnikov, in sicer glavne, vrstilne, ločilne, množilne, delilne in ponavljalne števnikove, ter dodaja nedoločne števnikove, ki so lahko izraženi samostalniško, pridevniško ali z nedoločnimi zaimki ter prislovi.

Med določne števnikove uvršča tudi ločilne ali vrstne števnikove, ki izražajo »vrste ali razpole [skupine, op. avtorjev] stvari ali reči« (Breznik 1916: 112). Med oblikami ločilnih števnikov navaja tudi »dvoj-i, -a, -e«, pri čemer ne omenja zmožnosti pregibanja teh števnikov. Breznik v opisu, ki temelji na jezikovnem čutu, povezuje rabo ločilnih števnikov, ko naj bi ti nadomeščali glavne števnikove, z naslednjima vlogama, ki pa ju ne razmeji:

- (a) ločilni števnikovi poudarjajo »različnost«,
- (b) ločilni števnikovi so v rabi pri štetju »samostalnikov, ki so navadno le v množini«.

Breznik izpostavlja zanimivo tezo, da so ločilni števnikovi v rabi namesto glavnih, kadar poudarjajo »različnost« živih udeležencev, kar hkrati pomeni medsebojno ločevanje. Med samostalniki, ki se uporabljajo z ločilnimi števnikami, izpostavlja rabo *ljudje*, npr. *četvero ljudi* v primeru mešane skupine, in rabo *otroci*, npr. *dvoji otroci*, ko gre za otroke iz različnih zakonov (oba samostalnika sta tudi v današnji slovenščini v rabi z ločilnimi števnikami). V primerih skupine ljudi istega spola Breznik rabo ločilnih števnikov odsvetuje in priporoča zgolj rabo glavnih števnikov, npr. zgradbe z glavnimi števnikami *tri žene*, *dva sina*, in ne zgradbe z ločilnimi *troje žen*, *dvoje sinov*, *petorica mož* ipd.

Poudariti je treba, da Breznik ne ločuje med izrazno različnima zgradbama, tj. neujemalno zgradbo s števnikom in neujemalnim samostalnikom, označenim z rodilnikom množine, npr. *dvoje telet*, ter med ujemalno zgradbo, pri kateri se števniki ujema s števno samostalniško vsebino, npr. *dvoje grablje*. Pomembno pa

je, da v vseh zgledih navaja zgradbo z imenovalniškimi oblikami števnikov. Za nas je bistveno tudi to, da so v vseh Breznikovih zgledih navedeni samostalniki v množinskih oblikah, in posebej samomnožinski samostalniki tipa *grablje*, *vrata*.

Izjema je primer, ko je v zvezi z ločilnim števnikom naveden pojmovni samostalnik *zlo* v ujemalni zgradbi *dvoje zlo*.

- 2.1.2 Prva izdaja *Slovenske slovnice* štirih avtorjev (SS 1956) števnike opisuje kot samostojno besedno vrsto, obravnavano v posebnem poglavju (SS 1956: 153–166). Števnike opredeljuje kot »pregibne besede, ki zaznamujejo število, vrstni red, številno ločevanje ali kolikernost stvari« (SS 1956: 153). Glede na našeto so števniki razdeljeni v štiri skupine: glavni, vrstilni, ločilni in množilni. Vloga ločilnih števnikov je opredeljena kot izražanje »različnosti med skupinama, osebami ali predmeti« (SS 1956: 153).

Pri opisu rabe ločilnih števnikov SS 1956 naredi premik, ker navaja dve zgradbi, ki ju sicer pomensko ne razlikuje. Pri prvi zgradbi je števnik opisan kot »dvoj, -a, -e«, ki rabljen kot ujemalni pridevnik razlikuje spol, sklon in število. V nasprotju z Breznikovo slovnico je raba števnikov opisana v stavčnih zgledih, ki z zgradbo omogočajo ločevanje dveh skupin, npr. *Na dvorišču so dvoji otroci: naši in sosedovi. Starim Slovenom je rabilo spočetka dvoje pismo, glagolsko in cirilsko.*

Za drugo zgradbo avtorji o ločilnem števniku napišejo, da je rabljen kot »samostalnik s prilastkom v rodilniku (kakor števniki od 5 dalje)« (SS 1956: 163); števniki v teh zgradbah so primerjani s samostalniki srednjega spola, ki naj bi bili »že pravi prislovni izrazi količine«. Pri tem avtorji ne omenjajo sklonljivosti števnika v teh zgradbah, in prav primerjava s prislovi nakazuje izgubo pregibnosti, ki sicer ni eksplicitno omenjena.

Z vidika pomena avtorji, tako kot že Breznik, poudarjajo, da zgradbe z ločilnimi števniki izražajo različnost štete vsebine.

Z vidika možne družljivosti s samostalniki avtorji izpostavljajo rabo samomnožinskih in parnih samostalnikov, npr. *Letos sem raztrgal dvoje hlač. Človek ima dvoje ušes in dvoje oči.* Še posebej je opozorjeno na rabo ločilnih števnikov ob pojmovnih ali snovnih samostalnikih, ki so sicer neštevni, npr. *Dvoja žalost mu je napolnila srca, Imam dvoje mleko: kislo in sladko.* V teh zvezah števnik z edninskim samostalnikom šteje vrste.

Napredek v primerjavi z opisom v Breznikovi slovnici je tudi to, da je opozorjeno na možnost posamostaljene rabe ločilnih števnikov, ko se ne zdi vredno poimenovati šteto vsebino v rodilniku in je poudarek le na številu vključenih vrst, npr. *Troje je gnal na semenj, a le dvoje prodal.*

Če sklenemo, v SS 1956 je opazen napredek v opisu ločilnih števnikov: opisala je izrazno razliko med zgradbami z ločilnimi števniki in rabo teh zgradb funkcionalno predstavila s pomočjo stavčnih zgledov. Ob tem avtorji opozarjajo, da se

čut za rabo ločilnih števnikov v slovenščini izgublja in da jih v rabi zamenjujejo drugi tipi števnikov.

2.1.3 Jože Toporišič je v avtorski slovnici *Slovenska slovnica* (⁴2000) števnike glede na njihove prevladujoče skladenjske vloge in opažene zgolj pridevniške pregibalne lastnosti poenostavljeno uvrstil med pridevniške besede. S tem so se pri opisu števnikov izgubile njihove bistvene pomenskorazločevalne vloge, ki se kažejo v različnih števniskih zgradbah. Pri Toporišičevem obravnavanju števnik je tako zabrisana celostna pomenska vloga števnikov.

Števnik je sicer po definiciji **pomensko povezan z različnimi načini določanja količine**: lahko izraža števno ali neštevno količino, razvršča vsebino v zaporedje ali jo opredeljuje glede na število vrst. Po teh pomenskih lastnostih se števnik razlikujejo od pridevniskih besed.²

Z vidika skladenjskih razmerij se ne potrjuje, da bi števnik vzpostavljali enaka razmerja, kot jih sicer pridevniške besede. Pridevniške besede v slovenščini so namreč praviloma v ujemalnem razmerju s samostalniškim jedrom, npr. kot ujemalni prilastek v *velika knjiga*, ali v ujemalnem razmerju s samostalniško odnosnico, npr. v povedkovem določilu v *Knjiga je velika*. Nasprotno pa števnik poleg ujemalnega razmerja v zvezah, kot so *dve knjigi*, *druga knjiga*, *dvoja vrata*, v določenih zgradbah dopuščajo tudi široko rabo neujemalnih razmerij: v zvezah *pet knjig*, *dvoje vrat* števnik uvajajo vezavno razmerje in s tem določajo rodilniško obliko samostalnika.³

Toporišič (2000: 329) opredeljuje števnike kot »pridevnike treh vrst«, in sicer »glavne, ločilne na -o, -e in nedoločne«. Iz glavnih pa naj bi bili izpeljani še vrstilni, ločilni in množilni števnik (Toporišič 2000: 329). Treba je pripomniti, da za vse števnike niso značilne pridevniške končnice, ki še najbolj dosledno veljajo za vrstilne števnik.

Lahko tudi opazimo, da je opis ločilnega števnik v Toporišičevi slovnici manj obsežen in nekoliko skromnejši kot v SS 1956. Toporišič opozarja na dva pomena ločilnega števnik: prvi se prekriva z glavnim števnikom (izraža torej število količine štetega), drugi pa šteje vrste in je zato primerljiv z zvezo glavnega števnik in klasifikacijskih samostalnikov, kot so *vrsta*, *skupina* ali *par*, npr. *In tako smo sedaj v teh hiši dvoji ljudje = ljudje dveh vrst*. Toporišič ne usmerja pozornosti na to, kako se ta dva pomena izrazno in sporočilno razlikujeta.

Prav tako kot SS 1956 tudi Toporišič opozarja, da se v rabi ločilni števnik zamenjujejo z glavnimi števnik. Posledično se tudi pri štetju vrst namesto ločilnih

² Števnik se kot besede za natančno določanje količine tudi ne stopnjujejo, kar prav tako kaže na razliko v primerjavi s tipičnimi pridevniki, ki izražajo lastnost oz. kakovost, ki se lahko stopnjuje.

³ Vezavno razmerje sicer lahko vzpostavlja tudi pridevnik, vendar zgolj v povedkovodoločilni vlogi znotraj povedka, npr. *biti prijazen z ljudmi*.

števnikov uporablja zgradba z glavnim števnikom in klasifikacijskim samostalnikom,⁴ npr. *dve vrsti čevljev* namesto *dvoji čevlji*. Izražanje z ločilnimi števnikoma naj bi bilo krajše od opisnega s klasifikacijskimi samostalniki.

Toporišič tudi opozarja, da je raba ločilnih števnikov bolj stabilna (»[š]e kar se kar držijo« (Toporišič 2000: 333)) pri štetju samomnožinskih samostalnikov: *Hiša ima dvojna vhodna vrata: sprednja in zadnja. Kupil sem dvojne gosli*. V neknjižni rabi naj bi se tudi pri množinskih samostalniki namesto ločilnih uporabljali glavni števnik, npr. *tri vhodna vrata, dve gosli, tri Jesenice*.

Glede rabe Toporišič opozarja na označevanje števila predmetov, ki so mišljeni kot celota, npr. *V tisti vasi je živel [...] par: imela sta dvojne otroke, dečka in deklico*. V nasprotju z Breznikom Toporišič dopušča rabo zvezo *dvojne otroke*, tudi če gre za otroka istega spola, ker po njegovem mnenju zveza z *dvojne* označuje zlasti pojavno celoto, npr. *Imela sta dvojne otroke – dva dečka*.

Toporišičev prispevek k opisu rabe ločilnih števnikov je, da opozarja na povečano posamostaljeno rabo ločilnih števnikov ob izpustu števne vsebine pri samostalniki, kot so *stvar, reč, stran, ljudje*, npr. *Dvojne ti imam povedati* namesto *Dve reči ti imam povedati*, *V dvojne gre laže* namesto *Če sta dva človeka, gre laže*. Menimo, da prav posamostaljena raba ločilnih števnikov kaže na to, da števniki ni funkcijsko prekriven s pridevniškimi besedami.

2.1.4 Peter Herrity (2016: 173–202) v drugi izdaji v angleščini napisane slovnice *Slovene: a Comprehensive Grammar* števnike obravnava kot samostojno besedno vrsto in jih razdeli v skupine: glavni števnik (*cardinal numerals*), vrstilni števnik (*ordinal numerals*), zbirni števnik (*collective numerals*), vrstno-ločilni števnik (*differential numerals*), množilni števnik (*multiplicative numerals*) in prislovni števnik (*adverbial numerals*).

Za našo razpravo je pomembno zlasti to, da Herrity v nasprotju z zgoraj predstavljenimi opisi slovenskih števnikov razlikuje med zbirnimi števnikoma (*collective numerals*), npr. *dvojne v dvojne vrste*, in vrstno-ločilnimi števnikoma (*differential numerals*), npr. *dvoj- v dvojna vrata*. Ta tipa števnikov naj bi se prednostno razlikovala po zgradbi in posledično po pomenu.

T. i. »zbirni števnik«, kot sta *dvojne, troje*, se po mnenju Herrityja (2016: 187–189) uporabljajo izključno v imenovalniku in tožilniku v zvezah z rodilniškimi samostalniki v množini. V drugih stranskih sklonih, po Herrityju, zbirne števnike nadomeščajo glavni števnik.

Glede na specifično samostalnikov v zvezah z zbirnimi števnikoma Herrity razlikuje naslednje zgradbe, ki v tem opisu niso posebej stilno-zvrstno opredeljene:

⁴ Termina »klasifikacijski samostalni« za izraze, kot sta *vrsta, tip*, Toporišič ne uporablja. Avtorjema prispevka pa se zdi ustrezen za označevanje razvrstitve enot, skupin pri obravnavi določene vsebine, npr. *tri vrste česa, trije tipi ljudi* ipd.

- (a) **Zgradbe s samomnožinskimi samostalniki**, ki v vlogi osebka določajo srednjespolsko obliko glagola v povedku, npr. *dvoje vrat*, *Dvoje vrat je bilo odprtih*.

Glede rabe teh zgradb Herrity opozarja, da jih tudi v imenovalniku in tožilniku nadomeščajo zgradbe z glavnimi števnikmi, npr. *tri grablje*, *tri vrata*.

- (b) **Zgradbe s parnimi samostalniki**, ko se poudarja njihov obstoj v parih, npr. *Človek ima dvoje ušes in dvoje oči*. V nasprotju s prvo skupino pri parnih samostalnikih Herrity ne dodaja možnih zgradb z glavnimi števnikmi, npr. *dve ušesi in dve očesi*.

- (c) **Zgradbe s parnimi predmeti**, npr. *dvoje rokavic*, *dvoje čevljev*. Pri teh zgradbah Herrity trdi, da je bolj navadna raba *dva para čevljev*. Razmerje v korpusu *Gigafida 2.0* med zvezama *dva para čevljev* in *dvoje čevljev* (67 pojavnic proti trem pojavnicam) potrjuje njegovo hipotezo.

- (č) **Zgradbe z dvoje/troje in neizraženo samostalniško vsebino**

Avtor po Toporišiču ponovi rabo zgradb s števnikmi tipa *dvoje* z neizraženim samostalnikom, pri katerih se izbrani števnikmi uporabljajo namesto glavnih. V tovrstnih zgradbah, kjer prihaja do posamostaljene rabe, so zgolj pomensko vključeni, vendar neizraženi samostalniki kot *novica*, *reč*, *stvar*, *primer*. Herrity ne navaja meril za izbor teh samostalnikov, lahko pa samo sklepamo, da so to splošnopomenski samostalniki in je njihova raba odvisna od konteksta. Tako npr. pri *Povem ti lahko dvoje* kontekst določa neizraženo samostalniško vsebino, npr. *dve stvari*, *dve reči*, *dve novici*.

- (d) Kot zadnjo skupino rabe avtor navaja **posamostaljeno rabo števnikov**, ki označujejo osebe. Vsi primeri, ki jih navaja, so rabljeni predložno in imajo zato prislovno rabo, npr. *veslati v dvoje*, *večerjati v troje*.

Kot posebno skupino števnikov Herrity izpostavlja vrstno-ločilne števnikke (*differential numerals*) tipa *dvoj*, *troj*, ki se sklanjajo kot pridevniki in se v števnških zgradbah ujemajo s samostalniško vsebino, npr. *Postregli smo z dvojim mesom*, *govedino in teletino*. *Imamo troje delavce: voznike, zidarje in tesarje*. Herrity poskuša pomensko ločevati med vrstno-ločilnimi in zbirnimi števnikmi: vrstno-ločilni števnikki naj bi izražali število tipov ali vrst in ne števila enot vsebine. Hkrati pa priznava, da se v rabi zgradbe z vrstno-ločilnimi števnikmi, npr. *dvoja vrata*, pogosto mešajo z zgradbami z zbirnimi števnikmi, npr. *dvoje vrat*.

Ugotavlja tudi, da so zgradbe z vrstno-ločilnimi števnikmi zvrstno zaznamovane kot ozkoknjižne (»very literary«) in jih v navadni splošnosporazumevalni rabi nadomeščajo zveze z glavnim števnikom in samostalnikom tipa *vrsta*, npr. *štiri vrste vina*.

2.2 Opredelitve števnik *dvoj-* v slovarju SSKJ2

Razlagalni slovar slovenskega jezika SSKJ2 rabo zgradb z *dvoj-* opredeljuje natančneje kot slovenske slovnice (sklepamo, da je to odraz dela z gradivom – v slovarju so namreč navedeni tudi zgledi rabe). SSKJ2 navaja kot posebna leksema (kot slovarski iztočnici) *dvoj* in *dvoje*; vsak leksem ima svojo hierarhijo pomenov, s tem da se njuni pomeni prepletajo. Slovarski hierarhični pomenski opis se približuje opisu, ki ga je v svoji slovnici še bolj podrobno predstavil Herrity. Števniki *dvoj-* v SSKJ2 prednostno izraža število vrst, 'ki je dveh vrst', drugotno pa pri množinskih samostalnikih samo število oz. štetje. Števniki *dvoje* pa ima prednostno zbirni pomen oz. izraža 'skupino dveh enot'. Poleg rabe *dvoje* z množinskimi samostalniki, kjer je poudarjeno štetje vsebine, na drugem mestu dodaja rabo *dvoje* ob štetju »drugih samostalnikov«, ki niso podrobneje opredeljeni, npr. *dvoje prijateljev*, *dvoje oken*. Tako kot Herrity tudi SSKJ2 opozarja, da se zgradbe z *dvoje* + GEN PL (rodilnik množine) poleg za navadno štetje uporabljajo tudi za štetje in hkratno razlikovanje vrst oz. tipov, npr. *Imela sta dvoje otrok: dečka in deklico*. Tudi SSKJ2 izpostavlja prislovno rabo zvez s predlogom in števnikom brez poimenovane števne vsebine, npr. *na dvoje preklati*, *igrati/veslati v dvoje*.

Slovenski pravopis 2001 kot normativni priročnik pa v slovarsko gradivo vnaša dodatne obvestilne slovnične prvine. Števniki *dvoj* in *dvoje* sta označena z različnima kvalifikatorjema: *dvoj* je označen kot **vrst. ločil. količ. štev.**, števniki *dvoje* pa kot **ločil. količ. štev.** Za ponazoritev dodajamo navedka obeh gesel iz SP 2001: *dvoj* in *dvoje*:

dvój -a -e vrst. ločil. količ. štev. (ô) redk. |dveh vrst|: ~a človekova narava; Na vrtu so ~i otroci: naši in sosedovi; Pripeljali so se v ~ih saneh; ~e oči |dva para|; Hiša ima ~a vrata *dvoje vrat*; ~i čevlji |dva para|; Obstajajo ~e Jesenice
dvój -ega m, člov. (ô) V življenju so ~i: eni dajejo, drugi sprejemajo
dvóje -ega s (ô) bati se ~ega |dveh stvari|; poud.: iti na ~ |ločiti se|; obljubiti in dati je ~ |sta dve stvari|

dvóje -ih tudi dvóje -- ločil. količ. štev. (ô; ô) |dva kosa, dve vrsti|: rediti ~ perjadi: kokoši in race; ~ oblasti: posvetne in cerkvene; z ~imi usti; ~ vilic, vrat; iz ~ih oči |iz dveh parov|; ~ čevljev |dva para|; redk. imeti ~ otrok *dva otroka*; ~ oken *dve okni*
dvóje -- s, poj. (ô) sporočiti komu ~ |dve stvari|
v dvóje nač. prisl. zv. (ô) veslati ~ ~; sprehod ~ ~

Pregled aktualnih slovnice je opozoril na nekonsistentnost besednovrstne opredelitve števnik, ki v slovnici Jožeta Toporišiča ni samostojna besedna vrsta. Pri vseh opisih, tudi pri slovarskem, se ločilni števniki omenjajo kot posebna skupina števnikov, ki se uporablja pri štetju določenih samostalnikov ali pri določanju količine vrst. Od SS 1956 naprej je sicer opozorjeno na obstoj dveh zgradb z ločilnimi števnik v neujemalnem ali ujemalnem razmerju, vendar možnosti rabe ene ali druge zgradbe niso dovolj obširno in natančno opisane. Zato v nadaljevanju sku-

šamo tudi s pomočjo korpusnega gradiva predstaviti nekaj značilnosti rabe zgradb s števnika *dvoj-* in *dvoje* v sodobni slovenščini.

3 PREDSTAVITEV RABE V SODOBNI SLOVENŠČINI (*GIGAFIDA 2.0*)

V *Gigafidi 2.0* (deduplicirana verzija) smo s pomočjo iskalnega ukaza [lemma="dvoj"] [tag="S.*"] poiskali najpogostejše neujemalne zgradbe s samostalniškim delom v rodilniku množine, npr. *dvoje vrat*, in tudi manj rabljene ujemalne zgradbe, v kateri se samostalniška oblika ujema s števnikom, npr. *dvoja vrata*. Zanimala nas je pogostnost zgradb in najpogostejša zastopanost določenih samostalnikov. Dobili smo 3066 pojavitev.

Izpisali smo 41 najpogostejših zvez, katerih oblike se pojavljajo desetkrat in več, ter s tem zaobsegli 1192 pojavitev oblik in 1410 pojavitev lem. Preglednica 1 predstavlja pogostnost oblik, preglednica 2 pa pogostnost lem.

Preglednica 1 prikazuje seznam zgradb z *dvoj-* in *dvoje* glede na pogostnost zastopanosti v korpusu. V njej smo izpostavili razmerja med števnikom in obliko samostalnikov ter osnovne kategorialne lastnosti samostalnikov, natančneje spol, števost in živost, pa tudi pomenski tip samostalnika (predmetno nasproti pojmovnemu). Pri števnosti smo se odločili za delitev na netroštevilske, kot so samomnožinski samostalniki ali samostalniki z zamenljivo/supletivno osnovo, in troštevilske samostalnike, ki jim lahko določimo tri števila. Kot posebna skupina troštevilskih samostalnikov so obravnavani samostalniki, ki označujejo parne organe, s čimer je poudarjen tudi somatski vidik. Glede na pomenske lastnosti samostalnikov v izbranih zvezah ločujemo tiste, ki izražajo pojmovne (POJ), predmetne (PRED) ali žive človeške dentotate (ČLOV).

Preglednica 1: Najpogostejše količinske zveze z *dvoj(e)* glede na pogostnost vključenih samostalniških oblik

Zgradba s števnikom <i>dvoj-</i>	Število pojavitev zgradb z <i>dvoj-</i>	Ujemalnost (U)/ Neujemalnost (N)	Spol (M, Ž, S)	Netroštevilski samostalniki (NTRO): samomnožinski (PL TNT), supletivni (SUPL) / troštevilski samostalniki TRO (TRO); parni samostalniki (PAR)	Pomen samostalnika (POJ, PRED, ČLOV)	Živo (Ž)/ Neživo (NŽ)
1. dvoje vrat	257	N	S	NTRO (PL TNT)	PRED	NŽ
2. dvojimi vrati	73	U	S	NTRO (PL TNT)	PRED	NŽ
3. dvoje vprašanj	72	N	S	TRO	POJ	NŽ
4. dvoje vrst	67	N	Ž	TRO	POJ	NŽ
5. dvoje src	45	N	S	TRO	PRED	NŽ

6. dvoje oči	44	N/U	Ž	PAR	PRED	NŽ
7. dvoje otrok	40	N	M	TRO	ČLOV	Ž
8. dvoja vrata	39	U	S	NTRO (PL TNT)	PRED	NŽ
9. dvoje stvari	33	N/U	Ž	TRO	PRED	NŽ
10. dvoje volitev	29	N	Ž	NTRO (PL TNT)	POJ	NŽ
11. dvoje hlač	29	N	Ž	NTRO (PL TNT)	PRED	NŽ
12. dvoje ušes	23	N	S	PAR	PRED	NŽ
13. dvoje rok	23	N	Ž	PAR	PRED	NŽ
14. dvoje sanj	21	N	Ž	NTRO (PL TNT)	POJ	NŽ
15. dvoje oken	21	N	S	TRO	PRED	Ž
16. dvoje mest	21	N	S	TRO	PRED	NŽ
17. dvoje dejstev	21	N	S	TRO	POJ	NŽ
18. dvojih vrat	20	U	S	NTRO (PL TNT)	PRED	NŽ
19. dvojih volitvah	20	U	Ž	NTRO (PL TNT)	POJ	NŽ
20. dvoje koles	19	N	S	TRO	PRED	NŽ
21. dvoje imen	18	N	S	TRO	POJ	NŽ
22. dvoje vrati	18	N	S	NTRO (PL TNT)	PRED	NŽ
23. dvoje življenj	16	N	S	TRO	POJ	NŽ
24. dvoje sanitarij	16	N	Ž	NTRO (PL TNT)	PRED	NŽ
25. dvoje vratc	15	N	Ž	NTRO (PL TNT)	PRED	NŽ
26. dvoje volitve	15	U	Ž	NTRO (PL TNT)	POJ	NŽ
27. dvoje stanovanj	14	N	S	TRO	PRED	NŽ
28. dvoje priznanj	14	N	S	TRO	POJ	NŽ
29. dvoje predavanj	14	N	S	TRO	POJ	NŽ
30. dvoje očal	14	N	S	NTRO (PL TNT)	PRED	NŽ
31. dvoje ljudi	14	N	M	NTRO (SUPL)	ČLOV	Ž
32. dvoje pisem	13	N	S	TRO	PRED	NŽ
33. dvoje vratc	12	N	S	NTRO (PL TNT)	PRED	NŽ
34. dvoje del	12	N	S	TRO	POJ	NŽ
35. dvoje zdravil	10	N	S	TRO	PRED	NŽ
36. dvoje trupel	10	N	S	TRO	PRED	NŽ
37. dvoje teles	10	N	S	TRO	PRED	NŽ
38. dvoje smuči	10	N/U	Ž	NTRO (PL TNT)	PRED	NŽ
39. dvoje očes	10	N	S	PAR/TRO	PRED	NŽ
40. dvoje možnosti	10	N/U	Ž	TRO	POJ	NŽ
41. dvoje besedil	10	N	S	TRO	PRED	NŽ

Preglednica 2: Najpogostejše količinske zveze z dvoj(e) glede na pogostnost samostalniških lem

Zgradba s števnikom dvoj-	Število pojavitev zgradb z dvoj- glede na pomensko družljivost	Pomen samostalnika (POJ, PRED, ČLOV)
1. dvoj- vrata	423	PRED
2. dvoj- vrsta	80	PRED
3. dvoj- volitev	77	POJ
4. dvoj- vprašanje	75	POJ
5. dvoj- oči	47	PRED
6. dvoj- srce	47	PRED
7. dvoj- stvar	41	PRED
8. dvoj- otrok	41	ČLOV
9. dvoj- hlače	41	PRED
10. dvoj- *sanja ⁵	28	POJ
11. dvoj- življenje	27	POJ
12. dvoj- okno	27	PRED
13. dvoj- uho	24	PRED
14. dvoj- mesto	24	PRED
15. dvoj- očala	23	PRED
16. dvoj- dejstvo	21	POJ
17. dvoj- človek	21	ČLOV
18. dvoj- kolo	19	PRED
19. dvoj- *vilica	19	PRED
20. dvoj- ime	18	POJ
21. dvoj- sanitarije	17	PRED
22. dvoj- možgani	16	PRED
23. dvoj- stanovanje	15	PRED
24. dvoj- roka	15	PRED
25. dvoj- predavanje	15	POJ
26. dvoj- pismo	15	PRED
27. dvoj- vratca	14	PRED
28. dvoj- vrtic	14	PRED
29. dvoj- priznanje	14	POJ
30. dvoj- usta	13	PRED
31. dvoj- nogavica	12	PRED
32. dvoj- možnost	11	POJ
33. dvoj- sani	11	PRED
34. dvoj- rok	11	POJ
35. dvoj- zdravilo	11	PRED
36. dvoj- truplo	10	PRED
37. dvoj- oko	10	PRED
38. dvoj- *smuč	10	PRED

⁵ Zvezdica * ob samostalniku opozarja, da je navedena oblika nenavadna ali napačna.

39.dvoj- besedilo	10	PRED
40.dvoj- telo	10	PRED
41.dvoj- del	10	PRED
42.dvoj- vozilo	10	PRED

Med samostalniškimi sestavinami je količinsko prevladujoč samomnožinski samostalni *vrata*, ki se kot lema pojavlja v 423 pojavnica, to je 13,79 % pojavnica, od absolutnega števila 3066 pojavnica. Med 42 najpogostejšimi oblikami je samostalni *vrata* prevladujoč: pojavlja se v 406 pojavitvah, kar je 13,24 % vseh pojavitev.⁶

Glede na zastopanost oblik je samostalni *vrata* najpogostejši v neujemalni zvezi (3), uporablja pa se tudi v orodniški, imenovalniški in roditeljski ujemalni zvezi (4). Samostalni *vrata* je tudi del zgradbe z nesklonljivim števnikom *dvoje* in orodniško obliko samostalnika (5), ki je usmerjana s predlogom. V tej zvezi ima nesklonljivi števnik *dvoje* enak status kot količinski prislovi *veliko*, *več*, *malo*, ki ne vplivajo na obliko samostalniške sestavine, npr. z *veliko/malo/več vrati*.

[3] *dvoje*_{NOM/ACC} *vrata*_{GEN}

[4] *dvojimi*_{INS} *vrati*_{INS}, *dvoja*_{NOM/ACC} *vrata*_{NOM/ACC}, *dvojih*_{GEN} *vrata*_{GEN}

[5] (*z*) *dvoje* *vrati*_{INS}

V preglednici 2 je glede na zastopanost lem na drugem mestu samostalni *vrsta*, ki se pojavlja samo v 80 primerih oz. v 2,6 % pojavitev in se tako uporablja znatno redkeje kot samostalni *vrata*. Samostalni *vrsta* je glede na število oblik na četrtem mestu, in sicer v neujemalni zvezi *dvoje vrst*, ter ima 67 pojavitev, kar je 2,19 % vseh pojavitev.

Pri lemah so na tretjem mestu zveze s samostalnikom *volitve*, in sicer v 77 pojavitvah, kar je 2,5 % vseh primerov.

Z vidika zastopanosti oblik se zveze s samostalnikom *volitve* pojavljajo v treh različnih zgradbah, najpogosteje v neujemalni zgradbi (6), in sicer v 29 primerih, redkeje v ujemalni mestniški (7), ki ima 20 pojavitev, v 15 pojavitvah pa v imenovalniški zgradbi (8). Seštevek pojavitev vseh treh predstavljenih zgradb z *volitve* je precej nižji kot seštevek zgradb z *vrata* (64 pojavitev z *volitve* nasproti 425 pojavitvam z *vrata*).

[6] *dvoje*_{NOM/ACC} *volitve*_{GEN}

[7] *dvojih*_{LOC} *volitvah*_{LOC}

[8] *dvoje*_{NOM/ACC} *volitve*_{NOM/ACC}

⁶ Očitna nadvlada samostalnika *vrata* v zvezah z *dvoj* v korpusu *Gigafida 2.0* je lahko posledica velikega odstotka besedil s področja avtomobilizma.

Na seznamu lem po pogostnosti samostalniku *volitve* sledi še en pojmovni samostalni *vprašanje* s 75 pojavitvami, kar je 2,4 % vseh pojavitev. Po oblikah je neujemalna zveza *dvoje vprašanj* na tretjem mestu po pogostnosti, pojavlja se v 72 primerih, kar predstavlja 2,35 % vseh primerov.

Preglednica 2 kaže, da se *dvoj-* uporablja s samomnožinskimi samostalniki v 13 lemah: glede na razvrstitev od najpogostejše navzdol so to: *vrata, volitve, hlače, sanje, očala, vilice, sanitarije, možgani, vratca, vratica, usta, sani in smuči*. Samomnožinski samostalniki se uporabljajo v 707 pojavitvah, kar je 23,06 % pojavitev vseh lem.

Med najpogostejšimi leмами je 27 troštevskih samostalnikov: *vrsta, vprašanje, oko, srce, stvar, otrok, življenje, okno, uho, mesto, dejstvo, človek, kolo, ime, stanovanje, roka, predavanje, pismo, priznanje, nogavica, možnost, zdravilo, truplo, besedilo, telo, del in vozilo*. Troštevski samostalniki se pojavljajo v 634 pojavitvah, kar je 20,68 % vseh pojavitev. V nabor troštevskih samostalnikov smo vključili tudi tiste, ki označujejo parne organe, npr. *dvoje oči/rok/ušes/očes*; takšnih pojavitev je zgolj 107, kar pomeni 0,35 % vseh pojavitev.

Samostalniki z zamenljivo osnovo se v izbranih najpogostejših lemay z *dvoje* ne pojavljajo med 42 najpogostejšimi lemay. Pri najpogostejših oblikah se na 31. mestu pojavlja zgolj zbirni samostalni *ljudje*.

3.1 Čeprav je pojavitev s samomnožinskimi samostalniki več, je nepričakovano, da je na seznamu 42 najpogostejših lem več količinskih zvez s troštevskimi samostalniki (tj. 27 zgradb) kot tistih s samomnožinskimi samostalniki (13 zgradb).

Preglednica 3 prikazuje količinska razmerja glede na števnostno rabo določenih tipov samostalnikov z *dvoje*: izpostavljen je odstotek glede na število zvez z določenim tipom, npr. s samomnožinskim ali troštevskim samostalnikom, in odstotek glede na seštevek 42 zvez z najpogostejšimi lemay; spodnja meja upoštevanih pojavitev je 10.

Preglednica 3: Tipi samostalnikov glede na tip števnosti z upoštevanjem najpogostejših 42 lem

Tip samostalnika glede na števnost	Število količinskih zvez	Število in odstotek pojavitev od 42 zgradb (1410 pojavitev)
NTRO: Samomnožinski samostalniki	13	706 (50,07 %)
NTRO: Supletivni samostalniki	0	0
TRO: Troštevski samostalniki	27	704 (49,93 %)

Zvez z *dvoj-* in troštevskimi samostalniki je več kot dvakrat več, če pa štejemo pojavitve celotnih zvez, je zvez z *dvoj-* in samomnožinskimi samostalniki malenkostno več (50,07 proti 49,93 %).

Dosedanji slovnični opisi niso posebej obravnavali rabe ločilnih števnikov s troštevskimi samostalniki, zato bo tu na kratko predstavljena raba zvez z *dvoje* in troštevskimi samostalniki. Med njimi izrazito prevladujejo samostalniki srednjega spola (9), ob redkih samostalniki ženskega spola (10) in zgolj ob enem samostalniku moškega spola (11).

[9] *dvoje vprašanj, dvoje oči, dvoje src, dvoje življenj, dvoje oken, dvoje ušes, dvoje mest, dvoje dejstev, dvoje koles, dvoje imen, dvoje stanovanj, dvoje predavanj, dvoje pisem, dvoje priznanj, dvoje zdravil, dvoje trupel, dvoje besedil, dvoje teles, dvoje vozil* (19 samostalnikov srednjega spola)

[10] *dvoje vrst, dvoje stvari, dvoje nogavic, dvoje možnosti, dvoje rok* (pet samostalnikov ženskega spola)

[11] *dvoje otrok* (en samostalnik moškega spola)

Če pogledamo seznam najpogostejših oblik samostalnikov v količinskih zvezah z *dvoj-*, je razvidno, da so naštetje zgradbe s troštevskimi samostalniki v neujemalnem razmerju.

Nekatere izmed naštetih zvez bi lahko označevale dva tipa ali dve vrsti števne vsebine, posebej pri tistih samostalniki, ki označujejo predmetno vsebino, npr. *dvoje oken, dvoje koles, dvoje zdravil*. Vendar se med zvezami s troštevskimi samostalniki uporabljajo tudi tisti, ki že pomensko vključujejo razlikovalnost, npr. *dvoje vrst, dvoje dejstev, dvoje vprašanj*. Zato lahko v primerih s pojmovnimi samostalniki, ki že vključujejo razlikovalnost, trdimo, da je raba zgradbe z ločilnim in ne z glavnim števnikom odvečna in zato hiperkorektna. Izbirna raba ločilnega števnik ob samostalniki, ki pomensko vključujejo razlikovalnost, je sicer v korpusnem gradivu veliko redkejša kot raba z glavnim števnikom, kar prikazuje številsko razmerje pojavitev v preglednici 4.

Preglednica 4: Zgradbe z ločilnim števnikom in troštevskimi samostalniki v primerjavi z zgradbami z glavnim števnikom in troštevskimi samostalniki

Zgradba z ločilnim števnikom	Zgradba z glavnim števnikom	Razmerje
dvoje vprašanj	dve vprašanji	75 : 1087
dvoje vrst	dve vrsti	72 : 4484
dvoje dejstev	dve dejstvi	21 : 267

3.2 Glede na pomenski tip samostalnikov v zvezah z *dvoje* prevladujejo samostalniki, ki označujejo nežive denotate. Od 42 upoštevanih najpogostejših lem je 40 zgradb z neživimi denotati, kar je 95,24 % od vseh zgradb.

Med neživimi denotati prevladujejo predmetni samostalniki, ki se med upoštevanimi lemmi pojavljajo v 30 zgradbah (71,43 %). Pojmovnih samostalnikov v zvezah z *dvoj-* je znatno manj: uporabljeni so v desetih zgradbah (23,8 %).

Med izbranimi zvezami je daleč najmanj zvez z *dvoje* in živim denotatom,⁷ med temi sta samo dve zvezi, kar je 4,76 % zvez, s človeškim denotatom (*dvoje ljudi* in *dvoje otrok*).

V zvezi *dvoje ljudi* je ločilni samostalni v rabi s samostalnikom s supletivno/zamenljivo osnovo, *človek : ljudje*. V korpusu je raba z ločilnim števnikom *dvoje ljudi* veliko redkejša od rabe *dva človeka*.

[12] *dva človeka* (3686 pojavitev) : *dvoje ljudi* (17 pojavitev)

Iz korpusnih zgledov lahko ugotovimo, da ima zveza *dvoje ljudi* dva možna pomena: ali razlikovalno-ločilnega (dve vrsti ljudi) ali zbirnega (pomen povezane pojavnice celote).

[13] *Zmeraj imaš dvoje ljudi: zadovoljne in nezadovoljne.*

[14] *Ko je dežurni častnik v zaporu med nočnim obhodom v eni izmed celici zagledal dvoje ljudi v ljubezenskem objemu, je bil zelo presenečen.*

Med zvezami s človeškim denotatom je še zveza *dvoje otrok*, ki je v korpusnem gradivu veliko redkejša kot zveza *dva otroka*. Zveza *dvoje otrok* poudarja »povezano celoto« (Toporišič 2000: 334) in se pojavlja v zvezi *imeti dvoje otrok*. Razlikovalno-ločilni pomen se v korpusnem gradivu pojavlja zgolj v enem primeru (15), ko gre za otroke različnega spola.

[15] *Hrušcov je v prvem zakonu imel dvoje otrok: sina, ki je izgubil življenje v drugi svetovni vojni, in hčerko.*

Kakor kaže korpusno gradivo, tudi če gre za otroka različnih spolov, raba ločilnega števnikarja v slovenščini, v nasprotju s štokavščino, ni obvezna. V primeru 16 se razločevalnost lahko izraža tudi z glavnim števnikom:

[16] *Imel je dva otroka, sina Josipa, ki je postal duhovnik, in hčerko Ano, ki se je poročila s Klodičem.*

3.3 Glede skladenjskih razmerij med ločilnim števnikom in samostalnikom prevladujejo neujemalne zveze s števnikom *dvoje* in samostalniško sestavino v rodilniku množine. V obravnavanem seznamu v preglednici 1, ki ponazarja zveze z najpo-

7 Slovenščina se pri tem jasno razlikuje od štokavščine: srbski korpus (srWaC) in hrvaški korpus (hrWaC) kažeta, da je v teh dveh jezikih najpogostejša raba zbirnih števnikov *dvoje* z živimi človeškimi udeleženci, ko sta udeleženca različnega spola ali ko zveza označuje skupino, v kateri je spol neznan ali irrelevanten. V nasprotju s slovenščino zbirni števniki v srščini ali hrvaščini ne ločuje oseb glede na vrsto njihovega delovanja ali področje delovanja, npr. hrv. *dvoje novinarja* 'dva novinarja različnih spolov ali skupina novinarjev' vs. slvn. *dvoje novinarjev* 'športni in dnevnopolitični'.

gostejšimi oblikami, je 36 neujemalnih zvez (tj. 85,7 % od vseh predstavljenih zvez).

Pri *i*-jevskih samostalnikih ob *dvoje*, npr. *dvoje stvari*, *dvoje možnosti*, *dvoje oči*, sta roditeljska in imenovalniška oblika množine istopisnici, kar pomeni, da je v teh zvezah težje prepoznati, ali gre za ujemalno ali neujemalno zvezo. V obravnavanem seznamu so tri tovrstne zveze (7,14 % vseh zvez).

Na seznamu je pet ujemalnih zvez (11,9 % vseh zvez), pri katerih se oblika števnikova ujema s samostalniško obliko. Na seznamu izbranih zgradb se ujemalne zveze pojavljajo samo pri samomnožinskih samostalnikih *vrata* in *volitve*. Med temi zvezami sta dve v imenovalniku ali tožilniku množine, npr. *dvoja vrata*, *dvoje volitve*, po en primer zveze najdemo še z orodniško obliko *dvojimi vrati*, roditeljsko obliko *dvojih vrat* in mestniško obliko *dvojih volitvah*. Med izbranimi ujemalnimi zgradbami ni niti enega primera, kjer bi bila ujemalna zveza v ednini. Edninske ujemalne zveze so vključene v *Korpus starejših slovenskih besedil* (IMP), kjer pa so redko zastopane, in sicer največkrat pri snovnih samostalnikih npr. *dvoj riž*, *dvoje vino*, *dvoje morje*, *dvoje blago*.

Ostaja nam še posebna zgradba v orodniku (z) *dvoje vrati*, zastopana v 17 pojavitvah (tj. 0,5 % od absolutnega števila pojavitev in 1,4 % od pojavitev 42 najpogostejših zvez), pri kateri zaradi nesklonljivosti samostalnika težko govorimo o ujemalnosti ali neujemalnosti.

4 SKLEP

Pri pregledu količinskih zvez s števnikom *dvoj(e)* se je pokazalo, da izrazito prevladujejo neujemalne zgradbe z imenovalniško-tožilniško obliko *dvoje* in samostalnikom v roditeljski množini. Te zgradbe lahko izražajo štetost vsebine pri samomnožinskih samostalnikih, npr. *dvoje vrat*, lahko označujejo parne organe, npr. *dvoje oči*, z določenimi samostalniki lahko sprožijo zbirni pomen, ko zveza izraža pojavnost celoto, npr. *dvoje ljudi*, *dvoje otrok*. Korpusno gradivo kaže, da imajo lahko neujemalne zgradbe tudi razlikovalno-ločilni pomen, npr. *dvoje koles* 'dva tipa koles', kar je sicer značilno za ujemalne zgradbe, ki se iz rabe umikajo. Med 42 najpogostejšimi zgradbami se ujemalne zgradbe uporabljajo samo z dvema samomnožinskima samostalnikoma: *vrata* in *volitve* v *dvoja vrata*, *dvoje volitve*. Korpusno gradivo kaže, da so ujemalne zgradbe z izbranimi samostalnikoma pogostejše rabljene v stranskih sklonih, npr. z *dvojimi vrati*, na *dvojih volitvah*.

Ugotovili smo, da je v korpusu največ pojavitev različnih oblik s samomnožinskimi samostalniki, med katerimi izrazito številčno prevladujejo pojavitve količinskih zvez s samostalnikom *vrata*. Pri analizi najpogostejših zvez z *dvoje*

in lemami smo ugotovili, da je zvez z *dvoj* in trošteviliškimi samostalniki več kot dvakrat več kot zvez s samomnožinskimi samostalniki.

Z vidika števila besednozveznih zgradb torej prevladujejo zveze s trošteviliškimi samostalniki, zlasti srednjega spola, npr. *dvoje vprašanj*, *dvoje dejstev*. Ravno ta dva primera kažeta na odvečno rabo ločilnega *dvoje* namesto glavnega števnikova *dva*, ker samostalnika *vprašanje* in *dejstvo* v needninski rabi že vključujeta raznolikost.

Raba zvez s trošteviliškimi samostalniki kaže, da v slovenščini ni vzpostavljene eksplicitne pomenske odvisnosti med rabo ločilnih števnikov s pomenskim ali števnim tipom samostalnikov (prim. Zakrajšek 1996). Korpusna analiza je pokazala, da v slovenščini v zvezah z *dvoje* prevladujejo neživi samostalniki, posebej tisti, ki označujejo predmetno vsebino, npr. *dvoje oken*, *dvoje ušes*, sledijo jim pojmovni samostalniki, npr. *dvoje sanj*, *dvoje dejstev*. Raba samostalnikov, ki označujejo žive udeležence, je v izbranih najpogostejših zgradbah omejena na človeške udeležence, in sicer na *otroke* in *ljudi*. Zveza *dvoje otrok* se najpogosteje pojavlja ob glagolu *imeti dvoje otrok*, če je poudarjena zbirna pojavnost celota, medtem ko ima zveza *dvoje ljudi* lahko razlikovalno-ločevalni pomen oz. 'dva tipa ljudi' ali zbirni pomen označevanja 'skupine ljudi'.

VIRI IN LITERATURA

- Breznik 1916** = Anton Breznik, *Slovenska slovnica za srednje šole*, Celje: Družba sv. Mohorja, 1916.
- ePravopis** = *ePravopis: slovar slovenskega pravopisa 2014*–, <https://www.fran.si/135/epravopis-slovenski-pravopis>.
- eSSKJ** = *eSSKJ: Slovar slovenskega knjižnega jezika 2016*–, www.fran.si.
- Gigafida 2.0** = Simon Krek idr., *Corpus of Written Standard Slovene Gigafida 2.0*, Slovenian language resource repository CLARIN.SI, 2019, <http://hdl.handle.net/11356/1320>.
- Herrity 2016** = Peter Herrity, *Slovene: a Comprehensive Grammar*, London – New York: Routledge, 2016 (Routledge Comprehensive Grammars).
- IMP** = Tomaž Erjavec, *Digital library and corpus of historical Slovene IMP 1.1*, Slovenian language resource repository CLARIN.SI, 2014, <http://hdl.handle.net/11356/1031>.
- SS 1956** = Anton Bajec – Rudolf Kolarič – Mirko Rupel – Jakob Šolar, *Slovenska slovnica*, Ljubljana: DZS, 1956.
- SSKJ2** = *Slovar slovenskega knjižnega jezika*, druga, dopolnjena in deloma prenovljena izdaja, 2014 (¹1970–1991), www.fran.si.
- Toporišič 2000** = Jože Toporišič, *Slovenska slovnica*, Maribor: Obzorja, 2000.
- Uhlik – Žele 2023** = Mladen Uhlik – Andreja Žele, Ujemanje v zgradbah s količinskimi zvezami: slovenščina v sopostavitvi z drugimi zahodnimi južnoslovanskimi jeziki, *Slavistična revija* 71.4 (2023), 337–354.
- Zakrajšek 1996** = Katjuša Zakrajšek, Sistem brojnih reči u slovenačkom i srpskom jeziku, *Srpski jezik* 1.1–2 (1996), 374–380.

SUMMARY

Slovenian Quantified Constructions with the Collective Numeral *dvoj-*

This article addresses Slovenian quantified constructions with numerals, in particular those including the collective numeral *dvoj(e)*. It also evaluates the descriptions of numerals in Slovenian grammars, highlighting the inconsistency in defining numerals as adjectival words in Jože Toporišič's 2000 edition of *Slovenska slovnica* (Slovenian Grammar).

In analyzing the descriptions of numerals in Slovenian grammars, it is observed that collective numerals are identified as a distinct group used for enumerating specific types of nouns or determining the quantity of a given category. Recent grammars indicate that there are two types of constructions with collective numerals. In the first type of construction, the numeral is in the neuter singular, regardless of the gender of the noun phrase; for example, *dvoje vrat* 'two doors'. In these constructions, the collective numerals serve as the syntactic head, complemented by a genitive complement. The second type encompasses constructions involving collective coordinate numerals as attributes that agree with the noun; for example, *dvoja vrata* 'two types of doors'.

This study presents the characteristics of the use of these two constructions with collective numerals in modern Slovenian, with the help of corpus material. The corpus data for the numeral constructions with *dvoje* demonstrate a pronounced prevalence of constructions with non-coordinate numerals, most frequently in the nominative–accusative form *dvoje*, and a noun in the plural genitive.

These constructions can express countable content in pluralia tantum nouns, such as *dvoje vrat* 'two doors', and they can also indicate paired organs, as in *dvoje oči* 'two eyes'. In certain instances, the collective meaning of a phrase can be expressed by the use of certain nouns. This is exemplified by the phrases *dvoje ljudi* 'two people' and *dvoje otrok* 'two children', which convey the idea of a collective whole.

The differential meaning, indicating the number of a different species or type, is primarily expressed by constructions with coordinate numerals, such as *dvoja kolesa* 'two types of wheels/bicycles'. However, corpus data indicate that this meaning is also more frequently expressed by constructions with non-coordinate numerals, such as *dvoje koles* 'two types of wheels/bicycles; two wheels/bicycles'.

Among the forty-two most frequent constructions, constructions with coordinate numerals are employed solely with the two nouns *vrata* 'door' and *volitev* 'election'. The corpus data indicate that constructions with a coordinate numeral and the two selected nouns are more frequently used in indirect cases, such as *z dvojimi vrati* 'with two doors' or *v dvojih volitvah* 'in two elections'. The corpus contains the greatest number of occurrences with *dvoje* constructions involving pluralia tantum nouns, with the noun *vrata* 'doors' being the most prevalent. In terms of the number of constructions, those with nouns that can take all three numbers (singular, dual, and plural) are predominant, and they are mainly of the neuter gender; for example, *dvoje vprašanj* 'two questions' and *dvoje dejstev* 'two facts'.

The use of collective numerals with nouns that can take a singular, dual, or plural form indicates that there is no explicit semantic dependency between the use of collective numerals with types of nouns in Slovenian. In Slovenian, noun phrases with *dvoje* are predominantly composed of inanimate nouns, as exemplified by *dvoje oken* 'two windows' and *dvoje ušes* 'two ears'. The use of nouns for animate participants is limited to human participants, specifically children and people, such as *dvoje otrok* 'two children' and *dvoje ljudi* 'two people'.

MANCA ČERNIVEC

O DALJŠANJU OSNOVE Z *j* PRI LASTNIH IMENIH V PRAVOPISNIH PRIROČNIKIH

COBISS: 1.01

[HTTPS://DOI.ORG/10.3986/JZ.30.2.02](https://doi.org/10.3986/JZ.30.2.02)

Daljšanje osnove z *j* je ena izmed oblikoslovnih posebnosti slovenskega jezika, ki se pojavlja pri nekaterih skupinah samostalnikov prve moške sklanjatve. Čeprav gre izhodiščno za oblikoslovno vprašanje, je v prispevku predstavljena obravnava daljšanja z *j* v pravopisnih priročnikih, ki so namenjeni širšemu krogu uporabnikov. Predstavljene so posamezne skupine samostalnikov moškega spola, s poudarkom na tujih lastnih imenih, pri katerih so (gledano kronološko) v priročnikih rešitve neusklajene ali pa jih je bodisi zaradi neskladja med govorno in pisno podobo bodisi zaradi izkazane variantnosti mogoče uvrstiti med težavnejše primere.

Ključne besede: pravopis, oblikoslovje, daljšanje osnove, tuja imena

Lengthening Stems with *-j-* Occurring in Proper Nouns in Slovenian Normative Guides

Modification of a stem by lengthening it with *-j-* is one of the special morphological features of Slovenian, occurring in certain groups of masculine nouns of the first declension. Although this is primarily a morphological issue, this article presents the treatment of lengthening with *-j-* in normative manuals for a wider audience. Specific groups of masculine nouns are presented, with a focus on foreign proper nouns for which manuals offer inconsistent solutions (chronologically speaking) or which may be considered more problematic due to discrepancies between spoken and written forms or proven variability. **Keywords:** orthography (standardization), morphology, stem lengthening, foreign proper nouns

1 Uvod

Ena izmed oblikoslovnih posebnosti slovenskega jezika, ki se pojavlja pri nekaterih skupinah samostalnikov prve moške sklanjatve, je daljšanje osnove s soglasnikom *j* (npr. *iglu*, rod. *igluja*; *gozdar*, rod. *gozdarja*). Daljšanje osnove z *j* je odvisno od izgovora, saj do daljšanja prihaja, če se samostalni moškega spola konča na naglašene samoglasnike *á, é, í, ó, ú*; nenaglašena *i* in *u*; nenaglašeni *e*,

Manca Černivec ■ ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, Ljubljana ■ manca.cernivec@zrc-sazu.si ■ <https://orcid.org/0000-0003-2811-2154>

Besedilo je nastalo v okviru raziskovalnega programa P6-0038 Slovenski jezik v sinhronem in diahronem razvoju, ki ga financira ARIS.

kadar *e* ni končnica; ali pri nekaterih skupinah samostalnikov na končni soglasnik *r*. Sodobne raziskave daljšanja *z j* so redke in problemsko ozko usmerjene,¹ v preteklosti so bili v razpravah izpostavljeni različni pogledi na zapisovalne možnosti tujih lastnih imen.² Namen prispevka je predstaviti obravnavo daljšanja osnove *z j* (s težiščem na lastnih imenih) v pravopisnih priročnikih, z rezultati korpusne analize preveriti sodobno rabo oz. omahovanje pišočih v besedilih knjižnega jezika pri težavnejših primerih ter prikazati nekatere predlagane rešitve v predlogu novih pravopisnih pravil (*Pravopis 8.0*). Ob potekajoči prenovi sta namreč smiselna pogled v preteklost in kritično ovrednotenje pravopisnih rešitev. Pravopisna prenova pri konkretnih vsebinskih vprašanjih upošteva tudi načelo izročila in izhaja iz obstoječe kodifikacije, v njej išče morebitne pomanjkljivosti in zapolnjuje vrzeli, upošteva pa tudi premike v rabi, ki jih je mogoče sistemsko opisati in ovrednotiti.

2 DALJŠANJE OSNOVE Z J V PRAVOPISNIH PRIROČNIKIH

V preteklosti se pravila o daljšanju *z j* v pravopisih vsebinsko niso bistveno spreminjala. Mestoma so nedosledno izpeljane rešitve v pravilih in slovarju; na nedoslednost kažejo neenotne slovarske uresničitve, ki se pojavljajo na dveh ravneh, in sicer so rešitve različne:

- (1) v posameznem pravopisnem priročniku pri istovrstnih primerih (npr. *Cherbourg* [šerbúr], rod. *Cherbourg* [šerbúrja] proti *Strasbourg* [strazbúr], rod. *Strasbourg* [strazbúra] v SP 2001) in
- (2) kronološko v različnih pravopisnih priročnikih pri istih primerih (npr. *Bonaparte*, rod. *Bonaparteja* v SP 1935 in 1950 proti *Bonaparte*, rod. *Bonaparta* v SP 1961 proti *Bonaparte*, rod. *Bonaparta* tudi *Bonaparteja* v SP 2001).

Obravnavo daljšanja *z j* v pravopisu – čeprav gre za slovnično posebnost prve moške sklanjatve – je mogoče utemeljiti z argumenti:

- (1) daljšanje osnove *z j* pri samostalnikih moškega spola povzroča spremembo končaja osnove in zato premeno po preglasu, ki se kaže v zamenjavi končniškega *o z e*;

1 Npr. v prispevku Podaljšava večzložnih tujih priimkov moškega spola z osnovo na *-r* (Rotovnik Omerzu – Stramljič Breznik 2022) je ob analizi sodobnega gradiva predstavljeno uresničevanje pravopisnih načel v rabi pri moških samostalnikih na končni *r*; v prispevku Končaj v tujih moških lastnih imenih iz evropskih jezikov, zapisanih v latiničnih pisavah (Kocjan - Barle 2012) je predstavljeno prevzemanje tujih moških imen glede na končaje, ki se v zapisu razlikujejo od izgovora.

2 Npr. razprava med Tomincem (1933), Brežnikom (1933) in Debeljakom (1933) v *Ljubljanskem zvonu*.

- (2) pri sklanjanju tujih imen in pisno nepodomačenih poimenovanj v slovenščini se večinoma pojavlja le daljšanje osnove *z j*, druga daljšanja osnove so redkejša (npr. daljšanje s *t* pri nekaterih imenih zlasti slovanskega izvora);
- (3) pri nekaterih tujih imenih je zaradi razlik med izgovorom in zapisom podaljševanje bodisi govorno in pisno (ko sta pisna in govorna podoba prekrivni oz. so glasovi *á, é/e, í/i, ó, ú/u* ali *r* zapisani s črkami *a, e, i, o, u* ali *r*) bodisi le govorno (ko govorna in pisna podoba nista skladni oz. so glasovi *á, é/e, í/i, ó, ú/u* ali *r* v prevzetih besedah zapisani s črkami ali črkovnimi sklopi, ki izkazujejo drugačna razmerja med črkami in glasovi kot v slovenščini);
- (4) zlasti pri prevzetih besedah, katerih zapis in izgovor nista skladna, ter pri samostalnikih moškega spola na soglasniški končaj *r*, pri katerih daljšanje osnove ni predvidljivo in je glede na dvojnično normo v času spremenljivo, se pri uporabnikih slovenščine pojavljajo jezikovne zadrege.

V nadaljevanju so predstavljene skupine samostalnikov moškega spola, pri katerih uveljavljamo daljšanje *z j* in pri katerih je (gledano kronološko) v priročnikih prihajalo do neusklajenih rešitev, in sicer:

- nekatera tuja (zlasti francoska) imena, ki daljšajo osnovo samo v govoru;
- imena na končni samoglasnik *e*, ki je bodisi del osnove bodisi končnica;
- imena na končni *r* ter
- imena na končni govorjeni *r*, ki mu v zapisu sledi nema črka ali nemi črkovni sklop (tj. nema črka *e* v pisnem končaju *-<re>* oz. črka za soglasnik ali črkovni sklop).

Pri naštetih kategorijah samostalnikov, ki daljšajo osnovo *z j*, je zaradi neskladne govorne in pisne podobe ali tudi izkazane variantnosti mogoče govoriti o oblikoslovno težavnejših primerih sklanjanja v slovenščini.

3 TUJA IMENA, KI DALJŠAJO OSNOVO SAMO V GOVORU

V preteklosti je bilo zaradi razlik med zapisom in govorom vzpostavljeno načelo, da je daljšanje osnove *z j* odvisno od pisnega končaja. Samo v govoru daljšajo osnovo nekatera tuja (zlasti francoska) moška imena s pisnimi soglasniškimi končaji, ki so lahko nemi (tudi v črkovnem sklopu) ali del veččrkja s samoglasniškim izgovorom (npr. *Dumas* [dimá], rod. *Dumasa*; *Andrew* [êndru], rod. *Andrewa*). Pri tujih imenih zapisovalna pravila sledijo načelu, da se za sa-

moglasniškimi pisnimi končaji daljšanje z *j* uresničuje govorno in pisno,³ za soglasniškimi pa le govorno:

Sklanjatev se ravna v pisavi po tuji pisni osnovi, v izreki pa po tuji fonetični (glasovni) osnovi, n. pr. *Descartes*, rod. *Descartesa*, svoj. prid. *Descartesov* (izg.: dekárt, dekárta, dekártov); *Calais*, rod. *Calaisa*, prid. *calaški* (izg.: kalê, kalêja, kalêjski); *Diderot*, rod. *Diderota*, prid. *Diderotov* izg.: *didró, didrója, didrójev*). [...] Osnovam na *-e, -i* in na poudarjeni samoglasnik pritikamo končnico *-j-*, osnove na *-e*: [...] *Bramante, Bramanteja* [...]; osnove na *-i*: *Assisi* (izg.: asizi), rod. *Assisija* [...]; osnove na poudarjeni samoglasnik: [...] *Bourdaloue*, rod. *Bourdalouja*; *Richelieu*, rod. *Richelieuja*. (SP 1935: § 18–19)

V SP 1935 je bila sprejeta pravopisna rešitev, ki je veljavna še danes in je predvidena v predlogu *Pravopisa 8.0*, čeprav so se v preteklosti pojavljale težnje, da bi bilo daljšanje z *j* pri pisnih soglasniških končajih razvidno tudi v zapisu. Breznik je v SP 1920 predlagal rešitev z vezajem, od katere je v SP 1935 odstopil. V SP 1920 predlagani vezaj bi ločeval končnico/obrazilo od osnove/podstave: »Vezaj (-) nam rabi: da ločimo sklonilo in slovenske končnice pri tujih lastnih imenih, zlasti francoskih, n. pr. *Impresionizem Manet-jev je bistveno to, kar tehnika George-ova ali Momberte-ova*« (SP 1920: § 57). Rešitev z vezajem je kasneje zagovarjal tudi Tominec z argumentom, da »postavljamo radi jasnosti med ime in končnico vezaj« (Tominec 1933: 317), npr. *Amyot*, rod. *Amyot-ja*. Zapisovalna rešitev z vezajem naj bi omogočala pravilno izreko in odpravila nejasnosti, saj bi vezaj nakazal, »da je končna pisana, a nema črka za končnico brez pomena« (Tominec 1933: 315).

Odstopanje od pravila se glede na dvojnično normo (z daljšanjem osnove z *j* v zapisu in brez njega), ki je izkazana v rabi, pojavlja pri imenih na končni govorjeni samoglasnik in zapisani končni nemi *r* (*Fourier* [furjê], *Garnier* [gar-njê], *Montpellier* [monpeljê]). V preteklosti v pravopisnih priročnikih daljšanje z *j* ni bilo predvideno, kar je skladno s pravilom o nespremenljivosti pisne osnove, če samoglasniku v izglasju sledi samoglasniška nema črka ali nemi črkovni sklop, v govoru pa se podaljšuje z *j*, npr. nema črka *s* (*Beaumarchais* [bomaršê], rod. *Beaumarchaisa* [bomaršêja]), nema črka *x* (*Chamonix* [šamoní], rod. *Chamonixa*

3 Daljšanje z *j* je v zapisu in govoru predvideno pri tujih imenih na končni naglašeni samoglasnik, nenaglašeni *i* (ta je lahko zapisan tudi s črko *y* ali veččrkji, npr. *ey*) ter nekončniška nenaglašena *e* in *o* pri daljšanju osnove z *j* sledijo slovenskemu vzorcu ter daljšajo osnovo govorno in pisno (npr. *Assisi*, rod. *Assisija*; *Calgary*, rod. *Calgaryja*; *Makalu*, rod. *Makaluja*; *Nietzsche*, rod. *Nietzscheja*). Enako je tudi pri imenih, pri katerih je izglasje zapisano s samoglasniškimi dvočrkji ali črkovnimi sklopi (*Monroe*, rod. *Monroeja*). Zapisovalna izjema je bila v preteklosti vzpostavljena pri imenih s skupino samoglasnikov, ki se konča na *-i* (ali *-y*). Pravopisna pravila iz let 1935, 1950 in 1962 predvidevajo za to skupino le govorno daljšanje z *j* (*Macaulay*, rod. *Macaulaya*; *Cambrai*, rod. *Cambraia*). Pregibanje skupine imen s samoglasniškimi končaji je bilo poenoteno v SP 2001, ki za celotno skupino predlaga pisno in govorno daljšanje z *j*: »Če pisni dvoglasnik zaznamuje en sam govorjeni samoglasnik, se za takim *i* ali *y* piše govorjeni *j*: *Disney* [dízni] *Disneyja*, *Swansea* -ja, *Quai d'Orsay* [ké dorsé] *Quai d'Orsayja*« (SP 2001: § 782).

[šamonija]). V preglednici 1 prikazana raba⁴ kaže, da se pri imenih na govornjeni soglasnik in zapisani nemi *r* daljšanje z *j* izkazuje tudi v zapisu, pri nekaterih imenih je daljšanje z *j* produktivnejša zapisovalna uresničitev.

Preglednica 1: Daljšanje z *j* pri samostalniki na govornjeni soglasnik in zapisani nemi *r* v pravopisnih priročnikih 1935–2001 in *Gigafida 2.0*

SP 1935	SP 1950	SP 1962	SP 2001	<i>Gigafida 2.0</i>	
				Rodilnik	
				s pisno podaljšavo	brez pisne podaljšave
Montpellier, rod. <i>Montpellierera</i>	Montpellier, rod. <i>Montpellierera</i>	Montpellier, rod. <i>Montpellierera</i>	Montpellier, rod. <i>Montpellierera</i>	397	292
Chenier, rod. <i>Cheniera</i>	Chenier, rod. <i>Cheniera</i>	Chenier, rod. <i>Cheniera</i>	Chenier, rod. <i>Cheniera</i>	13	7
Nodier, rod. <i>Nodiera</i>	Nodier, rod. <i>Nodiera</i>	Nodier, rod. <i>Nodiera</i>	Nodier, rod. <i>Nodiera</i>	23	47
			Garnier, rod. <i>Garniera</i>	25	27

Zapisovalno prakso je mogoče nasloniti na vidni vtis in vzporednost s slovenskim sistemom oz. analogijo s končaji, ki v slovenščini daljšajo osnovo z *j* tudi v zapisu – v slovenščini nekatere besede s pisnim in govornim končajem *r* daljšajo osnovo z *j* v zapisu in govoru, npr. *vodnar*, rod. *vodnarja*.

Da je zapisovalna uresničitev s podaljšano osnovo pogosta, potrjujejo tudi iz francoščine prevzete pisno nepodomačene občne besede, ki se končajo na samoglasnik in jim v zapisu sledi nemi *r*, saj se v rabi podaljševanje z *j* pri tej skupini besed uresničuje tudi v zapisu⁵ (*sommelier*, rod. *sommelierja/sommelliera*), čeprav je v SP 2001 pri tej skupini besed kodificiran zapis brez podaljšave (*financier*, rod. *financiera*; *sommelier*, rod. *sommelliera*). Tudi v *Slovarju slovenskega knjižnega jezika* (SSKJ) pri teh besedah osnova ni podaljšana (*rentier*, rod. *rentiera*; *romancier*, rod. *romanciera*). V obeh priročnikih je sicer pri večini besed te skupine kot prednostna navedena pisno podomačena oblika (*croupier* gl. *krupje*). Med občnoimenskimi besedami tega tipa izstopa samostalnik *premier*, saj je obravnava v jezikovnih priročnikih neenotna. V preteklosti se je pri tem samostalniku uveljavil tudi izgovor po črki – končna črka *r* je torej tudi izgovorjena, kar se pojavi najprej v SSKJ (*premier* -a [-miêr in -mjêr, in -mjé -ja]). V SP 1950 in 1962 je bil ob zapisu *premier*, rod. *premiera* predviden le izgovor [premjé, rod. premjéja], v

⁴ Raba je bila preverjana v korpusu *Gigafida 2.0*, ki vključuje večinoma lektorirana besedila, navedene so številčne pojavitve oblik v korpusu.

⁵ V korpusu *Gigafida 2.0* je 396 oblik s podaljšavo (*sommelierja*) in 189 brez nje (*sommelliera*).

SP 2001 pa je predviden zapis s podaljšavo (*premier*, rod. *premierja*) in dvojnični izgovor [premjár in premjé -ėja].

Preglednica 2: Samostalniki *premier* v pravopisnih priročnikih 1950–2001 in SSKJ

SP 1950	SP 1962	SSKJ	SP 2001
<i>premier</i> , rod. <i>premierja</i> [premjár, -ėja]	<i>premier</i> , rod. <i>premierja</i> [premjár -ja]	<i>premier</i> , rod. <i>premierja</i> ⁶ [-miér in -mjér, in -mjé -ja]	<i>premier</i> , rod. <i>premierja</i> [premjár in premjé -ėja]

Danes ni mogoče izpeljati, ali je podaljšava z j v zapisu posledica izgovora po črki [premjár]⁷ in je daljšanje z j posledica vzporednosti s slovenskim vzorcem (*pastir*, rod. *pastirja*) ali gre za pisno zaznamovanje daljšanja z j ob izgovoru [premjár]. V korpusu *Gigafida 2.0* je zaradi neustrezne lematizacije (samostalnik *premierja* je v nekaterih primerih lematiziran kot *premier*) veliko šuma, ugotoviti pa je mogoče, da so pogosti tako zapisi s podaljšavo (ki je po SP 2001 edina ustrezna možnost) kot brez nje.

Ob prenovi pravopisnih pravil je izkazano dvojnično normo, ki se kaže pri tujih imenih (in tudi občnoimenski leksiki) na končni govorjeni samoglasnik in zapisani nemi r, smiselno upoštevati, saj se je vzpostavila kljub pravopisnemu predpisu, ki pri imenih na govorjeni samoglasnik in zapisani nemi r ne predvideva daljšanja z j v zapisu. Izhajajoč iz dvojnične norme ter z naslonitvijo na slovenski vzorec, ki omogoča pisno daljšanje z j za pisnim končajem r, je povsem utemeljeno, da se pri tujih imenih in pisno nepodomačenih besedah na končni govorjeni samoglasnik in končni zapisani nemi r daljšanje z j uresničuje v govoru in zapisu tudi za soglasniško črko r (*Montpellier*, rod. *Montpellierja* in *Montpellierja*; *sommelier*, rod. *sommelierja* in *sommelierja*). V predlogu *Pravopisa 8.0* je govorno in pisno daljšanje z j predvideno ob primeru *sommelier* (*Pravopis 8.0*, Glasovno-črkovne premene: člen 130), ob pripravi končne različice pravil pa bi bilo smiselno skupino samostalnikov na končni govorjeni samoglasnik in zapisani nemi r obravnavati samostojno ter tudi pisno daljšanje z j prikazati kot ustrezno dvojničnost možnost za knjižni jezik.

4 IMENA NA KONČNI SAMOGLASNIK E, KI JE BODISI DEL OSNOVE BODISI KONČNICA

Med samostalnike moškega spola spadajo tudi imena s samoglasniško končnico v imenovalniku. Do daljšanja osnove z j v govoru in zapisu prihaja, če se osnova končuje na naglašeni samoglasnik ali nenaglašena i in u ter nenaglašeni e, če ta

⁶ V listkovnem gradivu za SSKJ (LG) je 14 zgledov, v katerih se pojavlja neimenovalniška oblika besede *premier*, 13 med njimi jih je z nepodaljšano osnovo.

⁷ Branje po črki je mogoče pripisati tudi vplivu samostalnikov z istim končajem, ki niso prevzeti iz francoščine (npr. *terier*) in jih izgovarjamo s končnim [r].

ni končnica. Primeri z nenaglašenim *e* so problematični, ker je lahko končni samoglasnik zadnji glas osnove ali spremenljiva končnica, od česar je odvisno tudi daljšanje osnove *z j* – če je nenaglašeni končni *e* del osnove, v stranskih sklonih prihaja do daljšanja *z j* oz. *t*. Pravila starejših pravopisnih priročnikov so izhajala iz delitve imen na domača in prevzeta – domača imena podaljšujejo osnovo s *t*, prevzeta pa *z j*.⁸

Preglednica 3: Daljšanje osnove *z j* pri imenih na končni nenaglašeni *e* v pravopisnih priročnikih 1935–2001 in rabi

SP 1935	SP 1950	SP 1962	SP 2001	<i>Gigafida 2.0</i>	
				s podaljšavo	brez podaljšave
<i>Bonaparte</i> , rod. <i>Bonaparteja</i>	<i>Bonaparte</i> , rod. <i>Bonaparteja</i>	<i>Bonaparte</i> , rod. <i>Bonaparta</i>	<i>Bonaparte</i> , rod. <i>Bonaparta</i> tudi <i>Bonaparteja</i>	108	88
	<i>Pordenone</i> , rod. <i>Pordenona</i>	<i>Pordenone</i> , rod. <i>Pordenona</i>	<i>Pordenone</i> , rod. <i>Pordenona</i>	83	444
<i>Borghese</i> , rod. <i>Borgheseja</i>	<i>Borghese</i> , rod. <i>Borgheseja</i>		<i>Borghese</i> , rod. <i>Borghesa</i> tudi <i>Borgheseja</i>	16	25

SP 1935 je za tuja imena na nenaglašeni *e* predvidel le podaljšavo *z j*: »Osnovam na *-e* [...] pritikamo končnico *-j-*; osnove na *-e*: *Goethe* (izg.: göte), rod. *Goetheja*, svoj. prid. *Goethejev*; *Bramante*, *Bramanteja*, *Bramantejev* itd.« (SP 1935: § 19).

Pravilu je izjemo dodal SP 1950, izhodišče pa je ostalo enako – pri tujih lastnih imenih, ki se »končuje[jo] v pismu in govoru na nepoudarjeni *-e* [...], pišemo pred samoglasnikom v obrazilu *-j-*« (SP 1950: § 34). Izjemo predstavljajo romanska občna in rojstna imena, »ki se sklanjajo po slov. moških primerih: *breve breva*, *konklave konklava*, [...] *Giuseppe -eppa* [džuzépe -épa]; tako včasih tudi večzložna lastna imena: *Pordenone -ona* [pordenóne -óna], *Belvedere -era* [belvedére -êra] ipd.« (SP 1950: § 34). Pravilo ni bilo dosledno izpeljano v slovarskem delu, saj se pri romanskih imenih v roditeljskem pojavlja daljšanje *z j* kot edina sklanjatvena možnost (*Bonaparte*, rod. *Bonaparteja*; *Borghese*, rod. *Borgheseja*).

Pravilu iz SP 1935 je sledil tudi SP 1962, ki je ob romanskih imenih na nenaglašeni *e* opozoril na neustaljenost, saj »sklanjamo *Giuseppe Giuseppa Giuseppov*, *Pantalone Pantalona Pantalonov*, pa *Silone Siloneja Silonejev*, *Felice Feliceja*. Zemljepisna imena na končni nepoudarjeni *-e* na splošno sklanjamo

⁸ Delitev je v nekaterih primerih problematična (npr. *Arne*), saj mnenja poznavalcev glede izvora – domačega ali tujega – niso enotna (prim. Dobrovoljc idr. 2017). Dvojnično normo je mogoče potrditi gradivsko, saj korpusno gradivo (*Gigafida 2.0*) npr. ob pregledu roditeljskih oblik ob imenu *Arne* Hodalič kaže skoraj povsem enakovredno rabo oblik *Arneja Hodaliča* (73 pojavitev) in *Arneti Hodaliča* (64 pojavitev). V *Pravopisu 8.0* je glede na starejše pravopisne priročnike pri nekaterih osebnih imenih in priimkih na končni nenaglašeni *e* predlagano, da je v knjižni rabi daljšanje *z j* ali *t* enakovredna možnost, izbira pa je odvisna od nosilca imena in od regionalne ali rodbinske navade, ki jo v knjižnem jeziku ohranjamo (*Pravopis 8.0*, Glasovno-črkovne premene: člen 82).

po zgledu: *Pordenone Pordenona*» (SP 1962: § 63). Pravila SP 2001 so skopa, izpostavljeno je, da pri končnem nenaglašenem *e* prihaja do daljšanja *z j*, »če se osnova ne podaljšuje s *t* in če seveda -*e* ni končnica« (SP 2001: § 781), predvidene pa so dvojnice v dvomnih primerih (*Čašule*, rod. *Čašuleja* ali *Čašula*), ko je lahko končni *e* »del osnove ali pa končnica (boljša je druga možnost)« (SP 2001: § 781).

Majdič je že pred desetletji opozoril, da formalni kriterij, ki uravnava sklanjanje glede na razmerje *domače* proti *tujem*, ni zadovoljiv in da pri imenih moškega spola na *e* »[p]rimerjava med v normativnih priročnikih zapisanimi pravili in dejansko jezikovno rabo kaže na pogosta razhajanja« (Majdič 1985: 56). Pri imenih z nenaglašenim končajem *e* je sklanjatveni vzorec precej nenapovedljiv, saj lahko nekatera imena sklanjamo (1) s podaljšavo s *t*, (2) s podaljšavo *z j* ali (3) brez podaljšave. Pri nekaterih sta zaradi omahovanja mogoča dva sklanjatvena vzorca. Sklanjatveni vzorec je deloma napovedljiv v posameznih skupinah imen, npr.:

- (1) s podaljšavo s *t* sklanjamo domača in nekatera slovanska imena (npr. *Cene*, *Stipe*);
- (2) s podaljšavo *z j* sklanjamo večinoma tuja osebna imena (npr. *Goethe*, *Kette*);
- (3) brez podaljšave sklanjamo nekatera slovanska osebna imena (npr. *Hrvoje*);
- (4) s podaljšavo s *t* ali *j* sklanjamo nekatera osebna imena, večinoma slovanskega izvora (npr. *Ante*).

Pri zemljepisnih imenih za tuje zemljepisne danosti (eksonimi ali endonimi) je vzorec manj napovedljiv, večinoma jih sklanjamo s podaljšavo *z j* (*Tennessee*, *Belize*), redka sklanjamo tudi brez podaljšave (*Čile*, *Tenerife*), še redkeje pa jih sklanjamo po dveh sklanjatvenih vzorcih (*Pordenone*, *Pijade*). Po dveh sklanjatvenih vzorcih se sklanjajo nekatera tuja osebna imena znanih oseb (npr. *Bonaparte*).

V predlogu *Pravopisa 8.0* so glede na predhodne pravopisne priročnike in slovar knjižnega jezika natančneje opredeljena in predstavljena imena s končnim *e*, ki daljšajo osnovo *z j*. Opisane so skupine, pri katerih je sklanjatveni vzorec predvidljiv. Zaradi nenapovedljivosti vzorca pri posameznih skupinah imen, ki je posledica raznolike rabe, so nekatera imena opisno predstavljena, uresničevanje posameznih sklanjatvenih vzorcev pa se uravnava glede na rabo. Novost glede na SP 2001 je ovrednotenje uveljavljanja daljšanja *z j* in *t* pri nekaterih osebnih imenih in priimkih na končni nenaglašeni *e* kot enakovredne možnosti v sodobnem knjižnem jeziku. Prevzemalna pravila za nekatere slovanske jezike se v *Pravopisu 8.0* podrobneje posvečajo problemom daljšanja osnove pri imenih na končni *e*, in sicer je skupna lastnost imen, pri katerih omahujemo glede izbire podaljšave, da so navadno klicne ali skrajšane oblike imen, npr. iz bolgarščine (*Goce*, rod. *Goceta/Goceja*), bosanščine (*Sule*, rod. *Suleta/Suleja*), makedonščine (*Tale*, rod. *Taletal/Taleja*), srbsčine (*Dorđe*, rod. *Dorđeta/Dorđeja*).

5 SAMOSTALNIKI MOŠKEGA SPOLA NA KONČNI R

Daljšanje osnove *z j* pri samostalnikih moškega spola na končni *r* ni predvidljivo, nekatere skupine samostalnikov na končni *r* osnove ne daljšajo *z j*. Daljšanje *z j* je pri nekaterih samostalnikih lahko:

- (1) edina sklanjatvena možnost (npr. *pastir*, rod. *pastirja*);
- (2) ena od dveh sklanjatvenih možnosti (npr. *hektar*, rod. *hektarja/hektara*).⁹

Daljšanje osnove *z j* ni predvidljivo niti pri enakozvočnih občnih poimenovanjih in lastnih imenih, saj ni vedno enako uveljavljeno (*sever*, rod. *severa* proti *Se-ver*, rod. *Severja*; *javor*, rod. *javorja/javora* proti *Javor*, rod. *Javorja*),¹⁰ je pa pri lastnih imenih daljšanje *z j* produktivnejše.¹¹

Pravopisno pravilo se v preteklosti v pravopisnih priročnikih ni spreminjalo, spreminjale pa so se rešitve pri posameznih primerih, pri katerih so se izkazovali premiki v normi (gl. preglednico 4). Glede na prejšnje pravopisne priročnike je mogoče prepoznati dva vzorca:

1. **vzorec:** pri nekaterih samostalnikih se v preteklosti osnova ni daljšala, danes pa je daljšanje prednostna ali edina uveljavljena možnost;
2. **vzorec:** pri nekaterih samostalnikih (večinoma z izglasnim črkovnim sklopom -⟨er⟩) se je v preteklosti osnova daljšala, danes pa je daljšanje neprednostna možnost.

Preglednica 4: Daljšanje *z j* pri besedah na končni zapisani *r* v pravopisnih priročnikih 1950–2001 in rabi

	Vzorec	Rodilnik			Gigafida 2.0 ¹²	
		SP 1950	SP 1962	SP 2001	s podaljšavo	brez podaljšave
<i>javor</i>	1	<i>javora</i>	<i>javora</i>	<i>javorja</i> in <i>javora</i>	453	45
<i>termofor</i>	1	<i>termofora</i>	<i>termofora</i>	<i>termofora</i> in <i>termoforja</i>	28	0
<i>gejzir</i>	1	<i>gejzira</i>	<i>gejzirja</i>	<i>gejzira</i> in <i>gejzirja</i>	587	103
<i>fluor</i>	2	<i>fluora</i>	<i>fluor(j)a</i>	<i>fluora</i> in <i>fluorja</i>	22	273
<i>poker</i>	2		<i>pokerja</i>	<i>pokra</i> in <i>pokerja</i>	23	1137
<i>seter</i>	2		<i>seterja</i>	<i>setra</i> tudi <i>seterja</i>	0	59
<i>Kazimir</i> ¹³	1	<i>Kazimira</i>	<i>Kazimira</i>	<i>Kazimirja</i>	296	36
<i>Ikar</i>	1	<i>Ikara</i>	<i>Ikara</i>	<i>Ikara</i>	48	33

9 O nepredvidljivosti sklanjatvenega vzorca pri samostalnikih na končni *r* prim. Jakopin 1967.

10 Tudi pri priimku *Prostor* (glede na občno poimenovanje *prostor*), rod. *Prostora* (Vranjek Ošlak 2023).

11 V SP 2001 je pri večzložnih osebnih imenih daljšanje *z j* izpeljano skoraj brezizjemno, edina izjema je ime rimskega cesarja, pri katerem osnova ni podaljšana (*Sever*, rod. *Severa*).

12 Pri občnih poimenovanjih so bili upoštevani le zapisi pojavníc z malo začetnico zaradi enakozvočnih lastnih imen, pri lastnih imenih pa le zapisi z veliko začetnico.

13 Enozložne besede v slovenščini – razen redkih izjem – pri sklanjanju ne daljšajo osnove *z j* (npr. *mir*). V preteklosti so se tudi nekatera s temi sestavinami zložena imena sklanjala le z nespremenjeno osnovo (*Kazimir*, rod. *Kazimira*; *Črtomir*, rod. *Črtomira*), danes pa se pogosteje sklanjajo s podaljšano osnovo. Pri nekaterih imenih pa je bila že v preteklosti (SP 1935, 1950, 1962, 2001) predvidena le podaljšava *z j*, npr. *Božidar*, rod. *Božidarja*.

V predlogu *Pravopisa 8.0* pravila sledijo uveljavljenim pravilom; pri samostalniki, pri katerih sta sklanjatveni možnosti dve, je izpostavljeno, da je prednostna tista, ki je v rabi bolj uveljavljena in zato nevtralna:

1. Pri samostalniki *gejzir, hektar, kamamber, lovor, lemur, termofor; Ikar ...*, ki jih sklanjamo bodisi z **daljšanjem** osnove bodisi z **nespremenjeno** osnovo, je bolj razširjeno sklanjanje z **daljšanjem** osnove, npr. *javor* [jávör], rod. *javorja* [jávörja] tudi *javora* [jávora]. Izjema: *fluor* [fluór], rod. *fluora* [fluóra] tudi *fluorja* [fluórja].

2. Pri samostalniki s končnim -er, ki jih sklanjamo bodisi z **daljšanjem** osnove bodisi s **skrajšano** osnovo (zaradi neobstojnega samoglasnika), je bolj razširjeno sklanjanje s **skrajšano** osnovo, npr. *seter* [sétər], rod. *setra* [sétra] tudi *seter* [séter], *seterja* [séterja]. Tako še: *bager, sfinkter ...* (*Pravopis 8.0*, Glasovno-črkovne premene: člen 85)

V primerjavi s SP 2001 so tuja imena na govorjeni in zapisani končni *r* v *Pravopisu 8.0* obravnavana v posebnem razdelku. Z zapisom pravila, da »[i]mena z osnovo na govorjeni in zapisani končni *r* (zlasti v večzložnih samostalniki) sklanjamo tako, da osnovo daljšamo v govoru in zapisu« (*Pravopis 8.0*, Glasovno-črkovne premene: člen 93), je izrecno predstavljeno, da je pri tej skupini tujih imen podaljševanje osnove z *j* predvidljivo in edina sklanjatvena možnost, npr. nem. *Weimar* [vájmar], rod. *Weimarja* [vájmarja], ne **Weimara* *[vájmara]. Pri tujih imenih pa sta dve sklanjatveni možnosti uveljavljeni pri nekaterih imenih na končni govorjeni *r*, ki mu v zapisu sledi nema črka ali nemi črkovni sklop, kar je vzporedno s slovenskim vzorcem, izkazanim pri občnoimenski leksiki (tip *javor*, rod. *javorjal/javora*).

5.1 Imena na končni *r*, ki mu v zapisu sledi nema črka ali nemi črkovni sklop

Posebno skupino predstavljajo imena s končnim *r*, ki mu v zapisu sledi nema črka za samoglasnik *e* (npr. *Molière*), nemi soglasnik (npr. *Ronsard, Flaubert*) ali nemi črkovni/soglasniški sklop (npr. *Bernhardt*). Pri teh imenih je z izhajanjem iz govoru ter vzporedno s slovenskim vzorcem mogoče uresničevati dve sklanjatveni možnosti, in sicer:

- (1) s podaljšavo z *j*, ki je le v primeru pisnega končaja -er razvidna tudi iz zapisa, sicer pa le v govoru, ali
- (2) brez podaljšave.

5.1.1 Imena s pisnim končajem -er

V SP 1935 in 1950 pri prevzetih (angleških in francoskih) besedah s pisnim končajem -er, izgovorjenim [r], daljšanje z *j* pri sklanjanju v pravopisnih priročnikih ni bilo predvideno, čeprav so se v obdobju pred izidom SP 1935 in po njem pojavljale tudi drugačne rešitve.

Preglednica 5: Daljšanje z *j* pri tujih imenih s pisnim končajem -<re> v pravopisnih priročnikih 1935–2001

SP 1935	SP 1950	SP 1962	SP 2001
<i>Molière</i> , rod. <i>Molièra</i>	<i>Molière</i> , rod. <i>Molièra</i>	<i>Molière</i> , rod. <i>Molièra</i>	<i>Molière</i> , rod. <i>Molièrja</i> in <i>Molièra</i>
<i>Baudelaire</i> , rod. <i>Baudelaira</i>	<i>Baudelaire</i> , rod. <i>Baudelaira</i>	<i>Baudelaire</i> , rod. <i>Baudelaira</i> in <i>Baudelairja</i>	<i>Baudelaire</i> , rod. <i>Baudelaira</i> in <i>Baudelairja</i>
<i>Voltaire</i> , rod. <i>Voltaira</i>	<i>Voltaire</i> , rod. <i>Voltaira</i>	<i>Voltaire</i> , rod. <i>Voltaira</i> in <i>Voltairja</i>	<i>Voltaire</i> , rod. <i>Voltaira</i> in <i>Voltairja</i>
<i>Shakespeare</i> , rod. <i>Shakespera</i>	<i>Shakespeare</i> , rod. <i>Shakespera</i>	<i>Shakespeare</i> , rod. <i>Shakespara</i> in <i>Shakespearja</i>	<i>Shakespeare</i> , rod. <i>Shakespara</i> in <i>Shakespearja</i>
<i>Baltimore</i> , rod. <i>Baltimora</i>	<i>Yorkshire</i> , rod. <i>Yorkshira</i>	<i>Yorkshire</i> , rod. <i>Yorkshira</i>	<i>Yorkshire</i> , rod. <i>Yorkshira</i>

Tominec je predlagal podaljšavo z *j* in zapis z vezajem, kar je oprl na argumente, predstavljene v poglavju o tujih imenih, ki daljšajo osnovo z *j* samo v govoru.

Daljšanje z *j* v SP 1935 pri tej skupini ni bilo uveljavljeno, v odgovoru Tomincu ga je zavrnil tudi Debeljak:

Svojevoljno se mi zdi nadalje Tominčevo pravilo, da mehča vsak končni slišni *r*. Srbi so ta *j* docela izgubili. Nič ne bomo utrpeli, če v tujkah krenemo za njimi, saj imamo sami dosti takih besed: javorova zibel, bukov tečaj, notri se ziblje debel smrčaj. [...] Tako ostane preprosto navodilo: *j* se pri sklanji vtika samo na besede, ki se končujejo na: a, é, i, o, u, ae, ée, oe, ue. (Debeljak 1933: 384)

SP 1935 predvideva, da pri sklanjanju končni nemi *e* izpade, osnova pa se ne daljša z *j*: »V odvisnih sklonih odpahujemo nemi -*e*-, razen v primerih, kjer označuje izreko spred stoječega soglasnika. Zgledi: *Baltimore* (izg.: baltimor), rod. *Baltimora*, v *Baltimoru*; *Morse* (izg.: mors), *Morsa*, *Morsov aparat*; *Lafontaine* (izg.: lafôtên), rod. *Lafontaina*, prid. *Lafontainov*« (SP 1935: § 19).

Po izidu SP 1935 so se pojavljale rešitve, ki niso sledile pravopisnim pravilom. *Slovar slovenskega jezika* (1936) Joža Glonarja, enega od kritikov SP 1935, je prinesel različne rešitve, npr. *Molière*, rod. *Molièra* proti *Shakespeare*, rod. *Shakespeareja*. SP 1950 je nadaljeval pravopisno tradicijo SP 1935: »Imena na -*er* [-*er*] dobivajo v odvisnih sklonih -*j*-: *Grillparzer -ja -jev*, *Büchner -ja -jev* [...]; ne vrivamo pa -*j*-, če za -*r*- odpada nemi -*e*: *Shakespeare -eara -earov* [šekspir -*ra* -*rou*], *Molière -èra -èrov* [moljêr -*a* -*ou*]. *Voltaire -aira -airov* [voltêr -*a* -*ou*] itd.« (SP 1950: § 36).

S tradicijo nepodaljševanja in nezapisovanja soglasnika *j* je prekinil SP 1962, ki pa ni prinesel sistemskih rešitev, saj je daljšanje z *j* predvidel kot eno od možnosti, ki se uravnava po rabi:

Angleška in francoska imena na -*re* pri sklanjatvi omahujejo: *Baudelaire Baudelaira* ali *Baudelairja* [bodlêr bodlêra / bodlêrja], *Voltaire Voltaira* ali *Voltairja* [voltêr voltêra / voltêrja],

Shakespeare Shakespeara ali *Shakespearja* [šékspir šékspira / šékspirja]; pri nekaterih pa so v rabi samo ene oblike: *Molière Molièra* [moljêr móljêra], *Moore Moora* [mór móra / mûr mûra], *Sartre Sartra* [sártr sártra], *Montmartre Montmartra* [monmártr monmártra]. (SP 1962: § 63)

Prav tako je dvojnična možnost zaradi nihanja v rabi predvidena v SP 2001 (§ 781). Nekaterе rešitve se pri konkretnih imenih razlikujejo v primerjavi s SP 1962, saj je SP 2001 v slovarju dvojnico uresničil tudi pri imenih, pri katerih je SP 1962 določal samo pisanje brez *j*. SP 2001 je v slovarju dvojničnost sistemsko prikazal pri vseh večzložnih imenih s pisnim končajem -⟨re⟩ (izjema je *Yorkshire*, pri katerem je predvidena samo možnost brez podaljšave), le pri enozložnih imenih in imenih s polglasnikom v izglasju (*Moore* [mûr], rod. *Moora*; *Montmartre* [monmártər], rod. *Montmartra*) je predvidena le možnost brez podaljšave.

Preglednica 6: Pogostnost podaljšanih in nepodaljšanih oblik v *Gigafidi 2.0*

Ime	<i>Gigafida 2.0</i>	
	brez podaljšave	s podaljšavo
<i>Baudelaire</i>	227 pojavitev	23 pojavitev
<i>Shakespeare</i>	2177 pojavitev	573 pojavitev
<i>Baltimore</i>	960 pojavitev	140 pojavitev
<i>Yorkshire</i>	283 pojavitev	5 pojavitev
<i>More</i>	813 pojavitev	0 pojavitev

Analiza sodobne rabe (preglednica 6) kaže, da so pri tej skupini imen pri večzložnih imenih izkazane dvojnice, prevladujejo pa oblike z nepodaljšano osnovo. Ob tem se pojavljajo tudi nepravilni zapisi s končnim *e* (npr. *Yorkshirea*: deset pojavitev, *Baltimoreja*: štiri pojavitve). Raba pokaže vzporednost s slovenskim vzorcem, ki se vzpostavlja pri enozložnih in večzložnih imenih. Vzporedno s slovenskim vzorcem *mir*: *Kazimir* se v rabi kaže, da se pri angleških enozložnih imenih (npr. *More*) daljšanje ne uresničuje, zložena imena z enozložnimi sestavinami v drugem delu imena pa se danes vse pogosteje sklanjajo s podaljšano osnovo (*Baltimore*, rod. *Baltimora*/*Baltimorja*), čeprav so se v preteklosti sklanjala le z nespremenjeno osnovo.

Predlog *Pravopisa 8.0* predvideva daljšanje z *j* pri imenih s pisnim končajem -⟨re⟩ kot eno od sklanjatvenih možnosti pri vseh imenih iz skupine. Daljšanje z *j* je ovrednoteno glede na prevladujočo rabo:

Daljšanja z *j* ne poznajo angleške enozložnice s končnim govorjenim *r* (npr. angl. *More* [mór], rod. *Mora* [móra]; *Shire* [šír], rod. *Shira* [šíra]). Tako še: angl. *Gere* [gír], angl. *Eyre* [êjr], angl. *Ware* [vêr]. Večzložna ali zložena imena s temi sestavinami v drugem delu imena so v preteklosti sklanjali le z nespremenjeno, danes pa tudi s podaljšano osnovo, npr.

- angl. *Baltimore* [báltimør], rod. *Baltimora* [báltimōra] tudi *Baltimorja* [báltimørja];
- angl. *Hampshire* [hêmpšír], rod. *Hampshira* [hêmpšíra] tudi *Hampshirja* [hêmpšírja]. (*Pravopis 8.0*, Glasovno-črkovne premene: člen 85)

5.1.2 Imena na končni govorjeni *r*, ki mu v zapisu sledi črka za nemi soglasnik ali nemi črkovni sklop

Pri imenih na končni govorjeni *r*, ki mu v zapisu sledi črka za soglasnik ali nemi črkovni sklop, v SP 1950 in 1962 daljšanje z *j* ni bilo predvideno, npr.: »Francoska imena na govorjeni končni *-r* navadno sklanjamo brez podaljšane osnove: *Flaubert Flauberta* [flobêr flobêra], *Bernard Bernarda* [bernâr bernára], *Thiers Thiersa* [tjêr tjêra], *Cherbourg Cherbourga* [šerbûr šerbûra]« (SP 1962: § 63).

Preglednica 7: Daljšanje z *j* pri prevzetih besedah z nemimi soglasniškimi črkami za govorjenim *r* v pravopisnih priročnikih 1935–2001

SP 1950	SP 1962	SP 2001
<i>Flaubert</i> , rod. <i>Flauberta</i> [flobêr -a]	<i>Flaubert</i> , rod. <i>Flauberta</i> [flobêr -a]	<i>Flaubert</i> , rod. <i>Flauberta</i> [flobêr -ja]
	<i>Beaufort</i> , rod. <i>Beauforta</i> [bofôr -a]	<i>Beaufort</i> , rod. <i>Beauforta</i> [bofôr -ja]
<i>Colbert</i> , rod. <i>Colberta</i> [kolbêr -a]	<i>Colbert</i> , rod. <i>Colberta</i> [kolbêr -a]	<i>Colbert</i> , rod. <i>Colberta</i> [kolbêr -ja]
<i>D'Alembert</i> , rod. <i>D'Alemberta</i> [dalambêr -a]	<i>D'Alembert</i> , rod. <i>D'Alemberta</i> [dalambêr -a]	<i>D'Alembert</i> , rod. <i>D'Alemberta</i> [dalambêr -ja]
	<i>Cherbourg</i> , rod. <i>Cherbourga</i> [šerbûr -a]	<i>Cherbourg</i> , rod. <i>Cherbourga</i> [šerbûr -ja]

S tradicijo je prelomil SP 2001, ki je ob imenih na govorjeni *r*, ki mu v zapisu sledijo nemi soglasniki, v pravilih sistemsko uvedel govorno daljšanje z *j*: »Samo v izgovoru svojo osnovo podaljšujejo z *j* samostalniki na govorjeni samoglasnik ali *r* in z nemim soglasnikom za seboj: *Dumas -a*, *Diderot -a*, *Macquart -a*, *Andrew -a* [dimá dimája, didró didrója, makár makár(j)a, éndru éndruja]« (SP 2001: § 784). Čeprav je v pravilih nakazana dvojnična sklanjatvena možnost ob primeru *Macquart* [makár], rod. *Macquarta* [makár(j)a], v slovarju dvojnična možnost ni nikoli uresničena, saj je pri večini večzložnih imenih predvideno le govorno daljšanje z *j*. Od ubesedenega pravila odstopata slovarski rešitvi pri imenih *Teilhard de Chardin* in *Strasbourg*, saj daljšanje ni predvideno niti kot dvojnična možnost.

Preverjanje razširjenosti v rabi je v pisnih korpusih omejeno na preglašene oblike za orodnik in svojilni pridevnik, saj je preglas uresničen le ob daljšanju z *j*. Analiza kaže, da so v zapisu preglašene oblike uresničene redko (npr. *Flaubertev*, dve pojavitvi; *Flaubertov*, 170 pojavitev; *s Flaubertem*, nič pojavitev; *s Flaubertom*, dvajset pojavitev). Na podlagi pisnega korpusa je nemogoče sklepati, kako bi se oblike uresničile v govoru, saj je pridevniško svojilno obliko *Flaubertov* mogoče govorno uresničiti kot [flobêrjev-] (ob [flobêrov-]), obliko *Flaubertev* pa le [flobêrjev-]. V *Govornem pomočniku* so imena tega tipa izgovorjena z *j*, kar kaže, da se uresničuje izgovor z *j*, saj je npr. pri imenih *Jean-Luc Godard*, *Ugo Humbert* predviden izgovor [žanlík godár], rod. [žanlíka godárja] oz. [igó embêr], rod. [igója embêrja].

Predlog *Pravopisa 8.0* upošteva rešitve SP 2001 in predvideva daljšanje z *j* pri imenih na končni *r*, ki mu v zapisu sledi črka za soglasnik ali nemi črkovni sklop, kot eno od sklanjatvenih možnosti, ki se uresničuje v govoru, v zapisu pa na daljšanje z *j* lahko kažejo v zapisu preglašene oblike za orodnik in svojilni pridevnik. V predlogu pravil je ob tem opozorjeno, da se preglas uresničuje le v primeru, ko je osnova v govoru podaljšana z *j*.

6 ZAKLJUČEK

Obravnava daljšanja z *j* je bila v starejših pravopisnih priročnikih razdrobljena in nepovezana, izhodišče je bilo slovnično – daljšanje z *j* je bilo predstavljeno v okviru sklanjanja samostalnikov moškega spola. Ob tem sta se skozi čas vzpostavili dve težišči opisa, in sicer opoziciji *domače* proti *tujemu* ter *izgovor* proti *zapisu*, ter načelo, da se daljšanje z *j* uravnava na dveh ravneh, in sicer pisni in govorni, pri čemer govorjeni *j* ni nujno razviden v zapisu. Pravopisno uravnavanje daljšanja osnove z *j* pri tujih imenih še vedno sledi načelu, zapisanemu v SP 1935, da se »sklanjatev ravna v pisavi po tuji pisni osnovi, v izreki pa po tuji fonetični (glasovni) osnovi« (SP 1935: § 18).

V predlogu novih pravopisnih pravil *Pravopis 8.0* je pri daljšanju osnove z *j* slovnično izhodišče upoštevano, hkrati pa je razširjeno in ponatančeno, da na enem mestu prinaša sistematičen opis daljšanja osnove z *j* in pojavov, povezanih z daljšanjem osnove; odpravljene so neenotnosti prejšnjih pravil, npr. neenotna obravnava imen z istimi končaji,¹⁴ morebitne izjeme pa so eksplicitno predstavljene in pojasnjene.¹⁵ Pojavi so kontrastivno obravnavani z vidika oblikotvorja in besedotvorja, ob tem je predstavljeno razmerje med osnovo in podstavo. Pravila in posebnosti so gradivsko razširjeni in vsebinsko dopolnjeni, upoštevajoč rabo in premike v njej, npr. ovrednotenje daljšanja z *j* in *t* pri nekaterih osebnih imenih na končni nenaglašeni *e* kot enakovredne možnosti v knjižnem jeziku. Slovenske (podomačene) in prevzete besede so zaradi sistematičnosti prikaza obravnavane ločeno, tuja imena so obravnavana glede na slovenski sistem – prikazani so vzporednosti s slovenskim sistemom in odstopanja od njega.

14 V *Pravopisu 8.0* sta npr. imeni *Strasbourg* in *Cherbourg* obravnavani enotno, predvideno je sklanjanje na dva načina – s podaljšano ali nepodaljšano osnovo.

15 »Pri imenih iz različnih jezikov s sestavinami *-bourg*, *-burg*, *-burgh*, *-borg*, ki so bila prevzeta v preteklosti, se je v slovenščini uveljavilo branje po črki ([burg-] ali [borg-]), čeprav npr. francoščina zahteva izgovor [bur], angleščina predvsem [bər] in [bra], švedščina [borj] ipd.« (*Pravopis 8.0*, Glasovno-črkovne premene: člen 99)

Daljšanje osnove z j pri samostalnikih moškega spola	Daljšanje osnove z j pri prevzetih besedah
{80} Pri sklanjanju samostalnikov moškega spola osnovo daljšamo z j, če se konča na samoglasnike <i>á, é/e, í/i, ó, ú/u</i> ali soglasnik <i>r</i>. SAMOSTALNIKI NA KONČNI SAMOGLASNIK {81} Pri sklanjanju samostalnikov moškega spola osnovo daljšamo z j tako v zapisu kot v govoru v vseh sklonih (razen v imenovaniku ednine in tožniku, če je enak imenovaniku), in sicer 1. če se osnova končuje na naglašene samoglasnike ali nenaglašena / in <i>u</i>: ◦ [á] – <i>apartma</i> [apartmá], rod. <i>apartmaja</i> [apartmája]; ◦ [é] – <i>karate</i> [karaté], rod. <i>karateja</i> [karatēja]; ◦ [í] – <i>meni</i> [mení], rod. <i>menija</i> [meníja]; ◦ [ó] – <i>skiro</i> [skiró], rod. <i>skiroja</i> [skirója]; ◦ [ú] – <i>kanu</i> [kanú], rod. <i>kanuja</i> [kanúja]; ◦ [í] – <i>kolibri</i> [kolibrí], rod. <i>kolibrija</i> [kolibrija]; ◦ [u] – <i>sudoku</i> [sudókú], rod. <i>sudokuja</i> [sudókujja]; 2. če se osnova končuje na nenaglašeni e, kadar ta ni končnica: ◦ pri redkih primkih (<i>Maze</i> [máze], rod. <i>Mazeja</i> [mázeja]; <i>Vute</i> [vúte], rod. <i>Vuteja</i> [vúteja]); ◦ pri pisno podomačenih prevzetih občnih izrazih in imenih (<i>maskarpone</i> [maskarpóne], rod. <i>maskarponeja</i> [maskarpóneja]; <i>Jahve</i> [jáhve], rod. <i>Jahveja</i> [jáhveje]).	GOVORNO DALJŠANJE OSNOVE Z J {97} Samo v govoru podaljšujejo osnovo nekatera tuja moška imena s pisnimi soglasniškimi končaji, ki so • nemi soglasniki (npr. <i>t</i> – fr. <i>Manet</i> [mané]), tudi kot del nemega črkovnega sklopa (npr. <i>gh</i> – angl. <i>Raleigh</i> [róli]) ali • del dvočrka s samoglasniškim izgovorom (npr. <i>-ew</i> – angl. <i>Matthew</i> [métu]). Pri sklanjanju je osnova pisno nespremenjena, v izgovoru pa izglasje zahteva daljšanje z j. SAMOSTALNIKI NA KONČNI SAMOGLASNIK {98} Samo govorno se osnova daljša, če se končuje na govorne naglašene samoglasnike ali nenaglašena / in <i>u</i>: • [á] – fr. <i>Artois</i> [artuá], rod. <i>Artoisa</i> [artujá]; fr. <i>Delacroix</i> [delakruá], rod. <i>Delacroixa</i> [delakrujá]; • [é] – fr. <i>Hacquet</i> [aké], rod. <i>Hacqueta</i> [akéja]; fr. <i>Manet</i> [mané], rod. <i>Maneta</i> [manéja]; • [í] – angl. <i>Leigh</i> [lí], rod. <i>Leigha</i> [líja]; fr. <i>Louis</i> [luj], rod. <i>Louisa</i> [lujja]; fr. <i>Camus</i> [kamí], rod. <i>Camusa</i> [kamíja]; • [ó] – angl. <i>Shaw</i> [šó], rod. <i>Shawa</i> [šója]; fr. <i>Bordeaux</i> [bordó], rod. <i>Bordeauxa</i> [bordója]; • [ú] – fr. <i>Cixous</i> [siksú], rod. <i>Cixousa</i> [siksúja]; fr. <i>Doubs</i> [dú], rod. <i>Doubsa</i> [dúja]; • [í] – angl. <i>Raleigh</i> [rói], rod. <i>Raleigha</i> [róiia]; • [u] – angl. <i>Andrew</i> [éndru], rod. <i>Andrewa</i> [éndruja].

Slika 1: Daljšanje z j pri samostalnikih moškega spola pri slovenskih (podomačenih) in prevzetih besedah v *Pravopisu 8.0* (vir: *Pravopis 8.0*)

Pravila o daljšanju osnove z *j* pri samostalniki moškega spola izhajajo iz vsebinskih rešitev SP 2001 in jih ob tem dopolnjujejo, slovarska obravnava v *ePravopisu* pa pri nekaterih primerih glede na SP 2001 prinaša drugačne rešitve, ki kažejo na spreminjajočo se normo.

SP 2001 Črtomir -ja m s -em oseb. i. (f) Črtomirjev -a -o (f)	Flaubert -a [flobɛr -ja] m s -em/-om [em] oseb. i. (ê) [francoski pisatelj] Flaubertev -a -o in Flaubertov -a -o [-ev-] (ê; ê)
ePravopis Črtomir Črtomirja tudi Črtomir Črtomira samostalnik moškega spola PRAVOPISNI OZNAKI: ime bitja, osebno ime moško ime IZGOVOR: [čərtomir], rodnik [čərtomirja] tudi [čərtomira] BESEDOTVORJE: Črtomirjev tudi Črtomirov	Flaubert Flauberta samostalnik moškega spola PRAVOPISNI OZNAKI: ime bitja, osebno ime priimek francoski pisatelj v prenesenem pomenu Flaubertova dela IZGOVOR: [flobɛr], rodnik [flobɛrja] in [flobɛra] BESEDOTVORJE: Flaubertov in Flaubertev

Slika 2: Slovarska uresničitev ob imenih *Črtomir* in *Flaubert* v SP 2001 in *ePravopisu* (vir: Fran)

Pregled pravopisnih priročnikov in sodobne rabe kaže, da daljšanje osnove z *j* – čeprav gre izhodiščno za slovnično vprašanje –, predvsem pri tujih imenih, katerih izglasje je zapisano tako, da slovensko govorečemu ne ponuja intuitivno predvidljivih možnosti pregibanja, zahteva upoštevanje vseh mejnih primerov in vzpostavitev jasnih dogovornih zapisovalnih pravil, ki tradicionalno izhajajo iz naslonitve na glasovno in pisno vzporednost domačih in tujih imen. Glede na preteklost je jezikovna resničnost precej bolj raznolika, zato je za učinkovito pravopisno normiranje potrebna usklajenost med pravopisnimi pravili in slovarskimi rešitvami. Norma se v času (neodvisno od pravopisnih pravil) spreminja,¹⁶ kar kaže na dinamičnost jezikovnega sistema. Spreminjajoči se rabi, ki jo je mogoče sistemsko opisati in utemeljiti, morajo slediti tudi pravila za knjižni jezik.

LITERATURA

- Brežnik 1933** = Pavel Brežnik, Tuja lastna imena v slovenščini, *Ljubljanski zvon* 53.9 (1933), 572–573.
Debeljak 1933 = Anton Debeljak, Tuja lastna imena, *Ljubljanski zvon* 53.6 (1933), 383–384.
Dobrovoljc idr. 2017 = Helena Dobrovoljc – Marko Snoj – Silvo Torkar, Sklanjanje in izvor imena »Arne«, *Jezikovna svetovalnica* (2017), <https://svetovalnica.zrc-sazu.si/>.
ePravopis = *ePravopis: slovar slovenskega pravopisa 2014–*, <https://fran.si>.
Fran = *Fran, slovarji Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU*, 2014–, različica 8.0, <https://fran.si>.

16 Potrebo po prilagoditvi pravopisnih pravil, da bi se bolje ujemala s sodobno jezikovno rabo, npr. nakazuje pisno daljšanje osnove z *j* pri tujih imenih na govorjeni samoglasnik in zapisani nemi *r* (tip *Montpellier*), ki se je v rabi vzpostavilo kljub drugačnim pravopisnim določilom.

- Gigafida 2.0** = Simon Krek idr., *Corpus of Written Standard Slovene Gigafida 2.0*, Slovenian language resource repository CLARIN.SI, 2019, <http://hdl.handle.net/11356/1320>.
- Govorni pomočnik** = *Govorni pomočnik: spletna stran RTV Slovenija za pomoč pri izgovoru*, <https://govornipomocnik.rtvlo.si/>.
- Jakopin 1967** = Franc Jakopin, Sklanjatev moških samostalnikov na -r, v: *Jezikovni pogovori* 2, ur. France Vurnik, Ljubljana: Cankarjeva založba, 1967.
- Kocjan - Barle 2012** = Marta Kocjan Barle, Končaj v tujih moških lastnih imenih iz evropskih jezikov, zapisanih v latiničnih pisavah, v: *Pravopisna stikanja: razprave o pravopisnih vprašanjih*, ur. Nataša Jakop – Helena Dobrovoljc, Ljubljana: Založba ZRC, 2012.
- LG** = Listkovno gradivo za *Slovar slovenskega knjižnega jezika*, hrani Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU v Ljubljani.
- Majdič 1985** = Viktor Majdič, Oblikoslovna podoba samostalnikov moškega spola na -e, *Jezik in slovstvo* 31.2–3 (1985), 55–62.
- Pravopis 8.0** = *Pravopis 8.0: pravila novega slovenskega pravopisa za javno razpravo*, <https://pravopis8.fran.si/>.
- Rotovnik Omerzu – Stramljič Breznik 2022** = Ana Rotovnik Omerzu – Irena Stramljič Breznik, Podaljšava večzložnih tujih priimkov moškega spola z osnovo na -r, v: *Pravopis na zrnu graha*, ur. Urška Vranjek Ošlak – Tina Lengar Verovnik, Ljubljana: Založba ZRC, 2022.
- SP 1899** = Fran Levec, *Slovenski pravopis*, Dunaj: Cesarska kraljeva zaloga šolskih knjig, 1899.
- SP 1920** = Anton Breznik, *Slovenski pravopis*, Ljubljana: Jugoslovanska knjigarna, 1920.
- SP 1935** = Anton Breznik – Fran Ramovš, *Slovenski pravopis*, Ljubljana: Znanstveno društvo – Učiteljska tiskarna, 1935.
- SP 1937** = Anton Breznik – Fran Ramovš, *Slovenski pravopis*, Ljubljana: Jugoslovanska knjigarna, 1937.
- SP 1938** = Anton Breznik – Fran Ramovš, *Slovenski pravopis*, Ljubljana: Jugoslovanska knjigarna, 1938.
- SP 1950** = *Slovenski pravopis*, Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1950.
- SP 1962** = *Slovenski pravopis*, Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1962.
- SP 2001** = *Slovenski pravopis*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2001.
- SSKJ** = *Slovar slovenskega knjižnega jezika* I–V, Ljubljana: Državna založba Slovenije, ¹1970–1991, <https://www.fran.si/130/sskj-slovar-slovenskega-knjiznega-jezika>, spletna objava 2014.
- Tominec 1933** = Ivan Tominec, O pregibanju lastnih imen iz zapadnoevropskih jezikov, *Ljubljanski zvon* 53.5 (1933), 314–317.
- Vranjek Ošlak 2023** = Urška Vranjek Ošlak, Sklanjanje priimka »Prostor«, *Jezikovna svetovalnica*, 2023, <https://svetovalnica.zrc-sazu.si/>.

SUMMARY

Lengthening Stems with *-j-* Occurring in Proper Nouns in Slovenian Normative Guides

The lengthening of a stem with *-j-* is one of the special morphological features of Slovenian, occurring in certain groups of masculine nouns of the first declension. Lengthening with *-j-* depends on the pronunciation because it occurs when the masculine noun ends with the stressed vowels *á, é, í, ó, ú*; unstressed *i* and *u*; unstressed *e* when *e* is not a suffix; or in certain groups of nouns ending in the consonant *r*. This article presents certain groups of masculine nouns, focusing on foreign proper nouns for which normative manuals offer inconsistent solutions (chronologically speaking) or that may be considered more problematic cases due to discrepancies between spoken and written forms or demonstrated variability, namely (1) some foreign (especially French) proper nouns that lengthen the stem only in speech; (2) proper nouns ending in the vowel *e*, which is either part of the stem or a suffix; (3) proper nouns ending in *r*, and (3.1) proper nouns ending in a spoken *r* followed by a silent letter or silent letter combination in writing. The discussion

is supplemented by the results of a corpus analysis that examines contemporary usage. A look at the status in the normative manuals and today's language usage, which is much more diverse compared to the past, shows that the lengthening of a stem with *-j-*, especially in foreign nouns in which the ending is written in a way that does not offer intuitively predictable inflectional possibilities to Slovenian speakers, requires the consideration of all borderline cases and, in the ongoing revision of orthographic rules, the establishment of clear, agreed-upon spelling rules traditionally based on parallelism between the pronunciation and spelling of native and foreign (proper) nouns.

EVA TRIVUNOVIĆ

DIAHRONI RAZVOJ FRAZEMA *SOLZNA DOLINA* / *DOLINA SOLZ* V SLOVENSKEM KNJIŽNEM JEZIKU

COBISS: 1.01

[HTTPS://DOI.ORG/10.3986/JZ.30.2.03](https://doi.org/10.3986/JZ.30.2.03)

V članku je predstavljen diahroni razvoj frazema *solzna dolina* / *dolina solz*, ki je bil v prvih obdobjih slovenskega knjižnega jezika izjemno pogost. Razlog za njegovo izstopajočo frekvenco bi lahko bilo pojavljanje frazema v antifoni *Salve regina*. Prvi ohranjeni zapis te antifone v slovenskem jeziku je iz 15. stoletja, torej ima na Slovenskem že dolgo tradicijo, kasneje pa je pogosto bila del lekcionarjev in brevirja. Na podlagi raznovrstnih gradivskih in slovarskih virov je predstavljeno spreminjanje oblike, pomena in rabe frazema od 16. stoletja do sodobnega časa.

Ključne besede: izbiblijski frazem, slovenski knjižni jezik, diahrona frazeologija, diahroni razvoj

Diachronic Development of the Phraseological Unit *solzna dolina* / *dolina solz* ‘valley of tears’ in Slovenian Literary Language

This article discusses the diachronic development of the phraseological unit *solzna dolina* / *dolina solz* ‘valley of tears’ in Slovenian literary language. The phraseological unit was very frequently used in the early periods of the Slovenian literary language. The reason for its notable frequency could be the occurrence of the phraseological unit in the antiphon *Salve Regina*. The first written record of a Slovenian translation of *Salve Regina* is from the fifteenth century and thus has a long tradition in Slovenia. Later it was included in multiple lectionaries and breviary. On the basis of a wide array of texts and dictionary sources, the changes in form, meaning and use of the phraseological unit from the sixteenth century to today are presented.

Keywords: Bible-derived phraseological unit, Slovenian literary language, diachronic phraseology, diachronic development

1 Uvod

V obsežni diahroni analizi razvoja 52 frazemov v slovenskem knjižnem jeziku, ki zajema celotno obdobje slovenskega knjižnega jezika od prvih tiskanih knjig iz

Eva Trivunović ■ ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, Ljubljana ■
eva.trivunovic@zrc-sazu.si ■ <https://orcid.org/0000-0002-9136-519X>

Članek je nastal v okviru raziskovalnega programa *PODOBA – BESEDA – ZNANJE. Življenje idej v prostoru med vzhodnimi Alpami in severnim Jadranom 1400–1800* (P6-0437), ki ga iz državnega proračuna sofinancira Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije (ARIS).

sredine 16. stoletja do sodobnega časa (Trivunović 2023), je bilo ugotovljeno, da v starejših obdobjih po pogostosti izrazito izstopa frazem *solzna dolina / dolina solz*, a iz analize ni bilo razvidno, zakaj je ravno ta frazem tako frekventen. Ta prispevek zato poskuša z dodatno raziskavo virov ponuditi odgovor na to vprašanje ter natančneje osvetliti oblikovni in pomenski razvoj frazema.

V prvem delu so predstavljeni viri za raziskavo in uporabljena metodologija, nato so primerjalno prikazane nekatere ključne ugotovitve prvotne analize, temu pa sledi diahrona analiza frazema, kjer so predstavljeni njegov izvor, okoliščine, ki so domnevno doprinesle k njegovi izraziti pogostosti v starejših obdobjih slovenskega knjižnega jezika, ter razvoj oblike, pomena in rabe.

2 UPORABLJENI VIRI IN METODOLOGIJA

Analiza zajema obdobje od začetkov slovenskega knjižnega jezika v 16. stoletju do sodobnega knjižnega jezika ter temelji na raznovrstnih slovarskih in gradivskih virih. Za ugotavljanje stanja v 16. stoletju sem uporabljala lastno- in občnoimensko kartoteko za slovenski knjižni jezik 16. stoletja.¹ Abecedno urejeni listkovni kartoteki sta nastali za potrebe priprave *Slovarja slovenskega knjižnega jezika 16. stoletja* (v nadaljevanju SSKJ16). Narejeni sta z metodo popolnega izpisa vseh besed v vsakokratni rabi iz vseh protestantskih besedil 16. stoletja (Merše 2011: 7). Kartoteki vsebujeta 53 del protestantskih piscev; od slovarskih virov sta vanjo vključena dva Megiserjeva slovarja: nemško-latinsko-slovensko-italijanski slovar *DICTIONARIVM QVATVOR LINGVARVM* iz leta 1592 (MD 1592) in *Thesaurus Polyglottus* iz leta 1603 (MTh 1603). Oba slovarja sta v kartoteki vključena v obliki kartotečnih listkov, ki so bili izdelani z izpisom po metodologiji za pripravo obrnjenih slovarjev s slovenskim izhodiščem.² Za iskanje frazemov v kartotečnem gradivu so bile pregledane vse pojavitve leksemov, za katere sem predvidevala, da bi lahko bili sestavine iskanega frazema, ob tem pa sem upoštevala določeno mero variantnosti in odstopov od sodobne oblike frazema.

Pomembno je dejstvo, da je to gradivo zvrstno omejeno zlasti na verska besedila, biblijske prevode in manjši fond takrat nastalih jezikovnih priročnikov (abecedniki, slovnica, slovarji idr.; prim. seznam virov za SSKJ16 v Ahačič idr. 2021: 37–38), saj raba v teh besedilih ni nujno odraz splošne rabe v tem obdobju (Legan

1 Poleg kartoteke sem pri delu uporabljala tudi nastajajoči SSKJ16, katerega prva knjiga je izšla leta 2021 in vsebuje gesla A–D; leta 2022 je bila na portalu Fran objavljena spletna različica prve knjige slovarja, leta 2023 pa je bil objavljen prvi letni prirastek, ki vsebuje izbrana gesla na črki E in F.

2 Leta 1967 je Annelies Lägroid izdala MD 1592 kot obrnjeni slovensko-nemško-latinski slovar; slovarju je dodan tudi posnetek prve izdaje. Leta 1977 je Jože Stabej izdal obrnjeni MTh 1603 kot slovensko-latinsko-nemški slovar. Stabejev obrnjeni slovar je bil leta 2023 prirejen in objavljen na slovarskem portalu *Fran*.

Ravnikar 2017: 39). Zato moramo biti ob odsotnosti določenega frazema v gradivu pazljivi pri interpretaciji: če nekaj v gradivu ni izpričano, ni nujno, da ni bilo v rabi v drugih kontekstih ali v govorjenem jeziku. Tako na podlagi ohranjenih pisnih virov ne moremo povsem zanesljivo trditi, kateri frazemi so bili zares v rabi v slovenskem jeziku 16. stoletja.

Nadalje sem v analizo vključila 18 različnih slovarskih virov in dva korpusa: za analizo frazemov v preteklih obdobjih *Korpus starejših besedil IMP (1584–1918)* (Erjavec 2014; v nadaljevanju IMP), za sodobni jezik pa korpus *Gigafida 2.0* (Krek idr. 2019). Od slovarskih virov sem za potrjevanje frazemov v preteklih obdobjih jezikovne zgodovine uporabljala: (a) starejše slovarje, ki so nastali v preteklosti in opisujejo sočasni jezik (Gutsman 1789, Murko 1833, Cigale 1860, Pleteršnik 1894–1895,³ Glonar 1936); ter (b) zgodovinske slovarje, ki opisujejo jezik preteklih obdobj:

- Jože Stabej: *Slovensko-latinski slovar po: Matija Kastelec - Gregor Vorenc, Dictionarium Latino-Carniolicum (1680–1710)* (obrnjeni zgodovinski slovar na podlagi rokopisnih slovarjev iz obdobja 1680–1710);
- Marko Snoj: *Slovar jezika Janeza Svetokriškega* (avtorski zgodovinski slovar na podlagi slovenskega dela besedila pridig Janeza Svetokriškega iz *Svetega priročnika* (1691–1707));
- *Slovensko-nemško-latinski slovar po rokopisnem slovarju Hipolita Novomeškega Dictionarium trilingue (1711–1712): z listkovnim gradivom Jožeta Stabeja* (obrnjeni zgodovinski slovar na podlagi rokopisnega slovarja iz obdobja 1711–1712);
- Marko Snoj: *Slovar Pohlinovega jezika* (avtorski zgodovinski slovar na podlagi jezikoslovnih del Marka Pohlina iz obdobja 1765–1798);
- Kartoteka za pripravo obrnjenega slovarja na podlagi nemško-slovenskega rokopisnega slovarja Valentina Vodnika (1804–1806); pripravil Jože Stabej.⁴

V analizo so vključeni tudi sodobni splošni (SSK2, eSSKJ) in pravopisni slovarji (SP 2001, *ePravopis*) ter specializirani frazeološki slovarji in zbirke (Pavlica 1960, Bojc 1980, *Slovar slovenskih frazemov* (v nadaljevanju SSF), *Slovar pregovorov in sorodnih paremioloških izrazov* (v nadaljevanju SPP)) za opis sodobnega stanja v jeziku.⁵

Ob analizi razvoja 52 frazemov v slovenskem knjižnem jeziku (Trivunović 2023) se je kot ključno izkazalo, da se v diahrone raziskave takega tipa vključi

³ Uporabljala sem transliterirano izdajo, ki je od leta 2014 dostopna na portalu Fran.

⁴ Gradivo hrani Oddelek za zgodovino slovenskega jezika Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU.

⁵ Glede na predhodne objave (predvsem Trivunović 2019, delno tudi Trivunović 2022) so viri nekoliko razširjeni, saj so bili naknadno vključeni še *Slovar Pohlinovega jezika* (Snoj 2021), *Pregovori in reki na Slovenskem* (Bojc 1980), eSSKJ, SP 2001, *ePravopis* in SPP.

čim večje število čim bolj raznovrstnih virov. Predvsem za slovarje, ki so nastali pred drugo polovico 18. stoletja, je značilno, da pojavitev besede v slovarju ne nedvomno potrjuje, da se je ta takrat uporabljala, temveč da jo je avtor slovarja poznal, saj so besede in besedne zveze pogosto prepisovali iz že obstoječih slovarjev brez potrditve v dejanski rabi (Legan Ravnikar 2011b: 294, op. 4). Pri stalnih besednih zvezah je mogoče tudi, da jih je avtor slovarja sproti kalkirano prevajal po latinščini ali nemščini, da bi dokazal bogastvo in enakovrednost slovenskega jezika (Legan Ravnikar 2011a: 186). Prisotnost frazema le v slovarjih do druge polovice 18. stoletja tako ne pomeni nujno, da je bil frazem takrat v slovenskem knjižnem jeziku dejansko v rabi. Hkrati je tudi v korpusu IMP delež besedil, ki so nastala pred 19. stoletjem, zelo majhen, zato so podatki tako iz slovarjev kot iz korpusa za obdobje od začetka 17. stoletja do 19. stoletja najmanj zanesljivi.⁶ V obdobju razsvetljenstva na prehodu iz 18. v 19. stoletje so se v širšem srednjeevropskem prostoru oblikovali novi koncepti predvsem enojezičnih slovarjev, za katere so bili značilni: (1) dokumentiranost jezikovnega gradiva in aktualna raba, (2) zbiranje avtohtonega besedja ljudskih jezikov ter (3) opremljenost slovarskih sestavkov s kvalifikatorskimi pojasnili in kvalifikatorji (Legan Ravnikar 2019: 61). V slovenskem slovaropisju je tako pomemben mejnik Vodnikov slovar, saj je poleg pisnega gradiva prvi načrtno zbiral tudi slovensko govorjeno besedje na terenu, in sicer na območju Kranjske, Koroške, Štajerske, Goriške, Bele krajine in celo Rezije, ter tako postal prvi slovaropisec, ki je načrtoval slovarsko predstavitev besedja s skoraj celotnega slovenskega etničnega ozemlja (Legan Ravnikar 2019: 58–61).

3 DIAHRONA ANALIZA FRAZEMA *DOLINA SOLZ / SOLZNA DOLINA*

3.1 Izpričanost v slovenskem knjižnem jeziku

Pogostost frazema *solzna dolina / dolina solz* v zgodovini slovenskega jezika do leta 1970 je najbolj razvidna na podlagi primerjave z drugimi sorodnimi frazemi, ki so bili analizirani v Trivunović 2023. V gradivu za slovenski knjižni jezik 16. stoletja je frazem *solzna dolina / dolina solz* potrjen z 18 pojavitvami in je s tem največkrat izpričani frazem. Drugi najpogostejši frazem *izgubljena ovca/ovčica* se pojavi le osemkrat. Od preostalih 50 analiziranih frazemov jih je v tem gradivu z več kot dvema različnima pojavitvama izpričanih le še osem, 13 frazemov je izpričanih z enim ali dvema istovrstnima zgledoma,⁷ na podlagi česar ne moremo

6 Korpus vsebuje 658 del. Del, ki so izšla pred letom 1800, je le 18; del, ki so izšla med letoma 1800 in 1849, je 27; vsa ostala vključena dela so izšla med 1850 in 1918 (<https://nl.ijs.si/imp/dl/indexf-date.html>).

7 Kot istovrstni zgledi se štejejo npr. pojavitve v DM 1584 in TfM 1595, saj je TfM 1595 ponatis DM 1584, ki od Dalmatinovega besedila le redko odstopa.

sklepiti o splošni razširjenosti in ustaljenosti zveze v takratnem jeziku. Kar 29 iskanih frazemov v tem gradivu ni izpričanih, zato njihova raba v tem obdobju ni potrjena (Trivunović 2023: 79–168).

Frazem *solzna dolina* / *dolina solz* je naveden v kar devetih starejših in zgodovinskih slovarjih, ki obravnavajo jezik pred letom 1970: Kastelec-Vorenc 1680–1710, Svetokriški 1691–1707, Hipolit 1711–1712, Gutsman 1789, Vodnik 1804–1806, Murko 1833, Cigale 1860, Pleteršnik 1894–1895, Glonar 1936.⁸ Drugi v teh slovarjih najpogostejši frazem *Kar seješ, to žanješ* in njemu sorodni frazemi z glagoloma (*po*)*sejati* in (*po*)*žeti* se pojavijo v petih starejših in zgodovinskih slovarjih. Za primerjavo je zelo relevanten podatek, da kar 28 frazemov pred letom 1900 v slovarjih sploh ni izpričanih, čeprav je za večji del teh frazemov potrjena raba v gradivskih virih, ki zajemajo isto obdobje.

Tudi v korpusu IMP je za ta frazem bistveno več pojavitev kot za ostale frazeme. Najpogostejši štirje frazemi v korpusu IMP so: *dolina solz* / *solzna dolina* (63 pojavitev), (*kot*) *izgubljena ovca/ovčica* (35 pojavitev), *Človek obrača, Bog obrne* (25 pojavitev) in *Evina hči* (17 pojavitev). Sledijo trije frazemi, ki imajo 11–15 pojavitev, devet frazemov je potrjenih s šestimi do desetimi pojavitvami, 21 frazemov je potrjenih le z eno do petimi pojavitvami, za kar 15 frazemov pa v tem korpusu nisem našla potrditve.

Ne samo da je v obdobju od 16. do srede 20. stoletja *dolina solz* / *solzna dolina* najpogostejše izpričani frazem, razlika v pogostosti glede na ostale frazeme je tako v slovarskih kot gradivskih virih tako velika, da se postavlja vprašanje, zakaj je ta frazem v začetnih obdobjih slovenskega jezika toliko pogostejši od vseh ostalih obravnavanih frazemov. Odgovor na vprašanje sem najprej iskala v izvoru frazema, nato pa sem ugotavljala še druge dejavnike, ki bi lahko doprinesli k njegovi pogostosti.

3.2 Izvor in popularizacija frazema

Podatke o izvoru frazema sem sprva iskala v SSF, kjer v ustreznem razdelku sicer piše, da ima frazem »svoje poreklo v Svetem pismu«, vendar ne navaja, za kateri biblijski odlomek bi lahko šlo. V slovarju *Lepta biblejskoj mudrosti* (LBM 2019: II,217), ki prinaša podatke o biblijskih in izbiblijskih frazemih ter njihovih izhodiščnih odlomkih v 19 jezikih, sta v slovenskem razdelku navedeni dve varianti: *dolina solz* in *solzna dolina*. Ruski uvodni sestavek navaja številne ruske variante frazema, kot izhodiščni odlomek navaja Ps 83,7, v povezavi z besedo *юдо́ль* (zastar. *dolina* (Pretnar 1973: 971)) pa navaja še nekaj drugih starozaveznih mest (npr. Bar 5,7; Iz 40,4), kjer je uporabljena v geografskem smislu (LBM 2019: II,215). Ostali jeziki kot izhodiščni odlomek najpogostejše navajajo Jer 31,40 (17

⁸ Pri zgodovinskih slovarjih je navedeno časovno obdobje nastanka gradiva, na katerem temelji slovar. Pri starejših slovarjih je navedena letnica izida slovarja.

jezikov, tudi sln.), drugi najpogosteje navajani odlomek je Ps 84,⁹ (deset jezikov), le trije navajajo Iz 40,4 (LBM 2019: II,215–217). Ob pregledu odlomkov v Dalmatinovem prevodu (v nadaljevanju DB 1584) in v sodobnem slovenskem standardnem prevodu (v nadaljevanju SSP3)¹⁰ se zdi najverjetnejša podlaga za nastanek frazema v slovenskem jeziku Ps 84,7, saj prinaša zvezo *solzni dol* (DB 1584) oziroma *dolina joka* (SSP3), odlomek Jer 31,40 pa je bistveno drugačen.¹¹

- [1] Kateri po tém **folsnim dolu** hodio, inu tukaj Studence delajo, Inu vuzheniki bodo s'mnogim shegnom fnasheni (DB 1584: I,301a)
- [2] Ko hodijo po **dolini joka**, jo spreminjajo v kraj s studencem, tudi zgodnji dež jo pokriva z blagoslovi (SSP3)

Vendar je ta zveza v slovenski jezik prišla že pred prvim prevodom psalmov in Dalmatinovim celotnim prevodom *Biblije*. Pojavi se namreč v pesmi *Salve regina* (prev. Pozdravljena, kraljica), antifoni¹² s konca 10. stoletja v čast Mariji,¹³ ki je še danes ena od sklepnih v bogoslužnem molitveniku ali brevirju (*Splošni religijski leksikon*: 957). *Salve regina* ima na Slovenskem zelo dolgo tradicijo, saj je njen prevod v slovenščino izpričan že v Stiškem rokopisu (nastanek ok. 1428–1440; Pogačnik 1998: 67), verjetno pa je bila ustno v rabi že pred tem. Avtor rokopisa je češki redovnik in prav na Češkem in Poljskem je bila ta pesem zelo priljubljena, od 14. stoletja dalje pa je bila razširjena po vsej zahodni Evropi (Pogačnik 1998: 72). Vključena je v večino lekcionarjev, ki so izšli med letoma 1741 in 1870,¹⁴ ter je najpogosteje pridružena litanijam Matere Božje (EvL 1741, 1758, 1764, 1772, 1777, 1787 (več izdaj), 1792, 1800, 1803 (več izdaj), 1805, 1806, 1809, 1816, 1817, 1820, 1825, 1826, 1833 (Dajnko), 1833 (Burger), 1840 (več izdaj), 1845, 1857 (več izdaj), 1870),¹⁵ le v Gutsmanovi izdaji (1780) jo najdemo pri rožnem vencu; pojavlja se tudi v Japljevih zbirkah cerkvenih pesmi, litanij in molitev (Japelj 1784; 1788). Pesem je bila tako dlje časa širše prisotna v slovenskem prostoru, po virih lahko sklepamo, da so jo redno peli ali molili, kar je po

9 Nekateri jeziki navajajo Ps 83, drugi pa Ps 84. Gre za isti psalm, le z drugačnim številčenjem.

10 Odlomke iz SSP3 navajam po spletni strani *Biblija.net*.

11 »Inu vfa dolina téh Teles inu Pepela, inu vfe pule do tiga Potoka Kidrona, do tiga vogla pèr Kojnklih vratih, pruti lutru, bo GOSPVDV fveta imenovana, de nebo nikuli vezh resdèrtu ni resvalenu« (DB 1584: II,43a; podčrtala E. T.); »In vsa dolina trupel in pepela in vse polje do potoka Cedrona in do vogala Konjskih vrat na vzhodu bosta sveta Gospodu. Nikdar več se ne bo podrlo ne razdejal« (SSP3; podčrtala E. T.).

12 Antifona je v »rinskem obredu odpev na začetku in na koncu psalma v molitveniku, včasih pa med verzi enega psalma; pedspev« (*Splošni religijski leksikon*: 54).

13 Po Pogačniku (1998: 72) so bili prvi zapisi izvirnika te pesmi izpričani konec 11. stoletja.

14 Pred letom 1741 se v lekcionarjih ne pojavlja: EvL iz leta 1612 (Hren) in 1672 (Schönleben) nimata dodatkov, EvL iz leta 1715 (Hipolit) in 1730 (Hipolit) imata dodatke, vendar brez litanij Matere Božje in *Salve Regina*. Zanimivo je, da tudi EvL iz leta 1816 (Ravnikar) tega nima, čeprav jo imajo prejšnje in kasnejše izdaje.

15 Vsi EvL ter Japljeve zbirke cerkvenih pesmi, litanij in molitev so dostopni na portalu dLib.si.

vsej verjetnosti pripomoglo k pogostosti rabe tega frazema. V spodnji preglednici so prikazani različni prevodi prve kitice, v kateri se pojavi analizirani frazem, saj se med seboj nekoliko razlikujejo.

Preglednica 1: Prva kitica *Salve regina* v latinskem izvirniku in več slovenskih prevodih¹⁶

Latinsko besedilo	Stiški rokopis (ok. 1428–1440)	Krelj
Salve, Regina, Mater misericordiae, vita, dulcedo, et spes nostra, salve. Ad te clamamus, exsules filii Hevae, ad te suspiramus, gementes et flentes in hac lacrimarum valle.	Czeftyena body / kralewa mati te mylofti zywota fladkofti / yno nafl troft Czeftyena fy / my ktebe vpyeme tuge fabne otroczy / te ewe My ktebe zdvchvgeme / glagologicze yno placzec / te dolynye tech flif	Sdrava, o Kralica Mati te Milofti shivot, flatkoft inu upanie nalhe, sdrava. Ktebi vpiemo ftrannici Sinove Evini, ktebi vsdilhemo toshech inu iokaiozh vtém folsnim dolu.
Japelj	Sodobni prevod	
Zhefhena fi Krajliza, Mati te milofti To shivljenje, fladkoft, inu nalhe vupanje, bodi zhefhena. K'tebi vpiemo my sapulheni otrozi Eve. K'tebi sdihujemo my shaloftni, inu objokani v dolini teh fols.	Pozdravljena, Kraljica, mati usmiljenja, življenje, veselje in upanje naše, pozdravljena! K tebi vpijemo izgnani Evini otroci, k tebi zdihujemo žalostni in objokani v tej solzni dolini.	

V isti kitici se pojavi tudi frazem *Evini otroci* (Stiški rokopis: *otroci te Eve*, Krelj: *sinovi Evini*, Japelj: *otroci Eve*), ki pa je v slovenskem knjižnem jeziku bistveno redkejši. Če pogledamo nekoliko širše ter primerjamo razvoj in pogostost več frazemov s sestavinama *Evin* in *Adamov*,¹⁷ je stanje takšno: v gradivu za slovenski knjižni jezik 16. stoletja je s sedmimi pojavitvami¹⁸ prepričljivo izpričan le frazem *Adamov otrok*, z eno pojavitvijo je izpričan še frazem *Adamov sin*, od frazemov s sestavino *Evin* pa se le v Kreljevem prevodu pesmi *Salve regina* pojavi *sinovi Evini*. V obeh primerih na podlagi le ene pojavitve ne moremo sklepati o ustaljenosti in razširjenosti zveze v takratnem slovenskem jeziku. V korpusu IMP je med frazemi s svojilnima pridevnikoma *Adamov* in *Evin* daleč najpogostejši frazem *Evina hči* (17 pojavitev, prevladuje množina, tudi besednoredna varianta *hči Evina*),

16 Besedilo *Salve regina* je navedeno po naslednjih virih: *Salve regina* (latinsko besedilo), SR 1992: 4 (Stiški rokopis), KB 1566: H1b (Krelj), EvL 1787: 365 (Japelj), BM 1976: 125 (sodobni prevod).

17 Iskala sem naslednje frazeme: *Adamov otrok*, *Adamov rod*, *Adamov sin*, *Adamova deca*, *Evin otrok*, *Evin rod* in *Evina hči*. Frazemov *Evin rod* in *Evin otrok* sodobni slovarji sicer ne navajajo, a bi bila po analogiji s frazemi s pridevnikom *Adamov* mogoča. Frazema *Evin rod* nisem našla v nobenem viru, zato v nadaljevanju ni omenjen.

18 Frazem se šestkrat pojavi s pomenom 'ljudje, človeštvo' (štirikrat v TP 1566, enkrat v JPo 1578 in enkrat v uvodu v DB 1584) in enkrat s pomenom 'neverniki' (TPo 1595).

sledi *Adamov otrok* (osem pojavitev, samo množina), *Adamov sin* (tri pojavitve, pogosteje množina, tudi besednoredna varianta *sinovi Adamovi*) in *Evin otrok* (tri pojavitve, samo množina, tudi besednoredna varianta *otroci Evini*) ter *Adamov rod* (ena pojavitev). Od treh pojavitev frazema *Evin otrok* v korpusu IMP sta dve v pesmi *Salve regina*. V korpusu *Gigafida 2.0* so vsi navedeni frazemi razmeroma redki. Frazemi *Adamov otrok*, *Adamov rod* in *Evin otrok* se pojavijo manj kot petkrat, nekoliko pogostejša sta frazema *Evina hči* (sedem pojavitev) in *Adamov sin* (13 pojavitev), kar pa je v tako velikem korpusu še vedno dokaj malo pojavitev. V slovarjih frazem *Evin otrok* sploh ni naveden, frazem *Evina hči* se pojavi šele v sodobnih slovarjih (SSKJ2, SP 2001, SSF, *ePravopis*), v uporabljenih gradivskih virih pa je prvič izpričan leta 1859. Sorodni frazemi s sestavino *Adamov* so bili uslovarjeni prej: *Adamov otrok* se pojavi v *Slovarju jezika Janeza Svetokriškega*, v Cigaletovem slovarju in SSF; *Adamov rod* najdemo pri Cigaletu, Glonarju in v SSF; v največ slovarjih pa je obravnavan *Adamov sin*, saj se pojavi pri Cigaletu, Glonarju, v SSKJ2, SSF in *ePravopisu*. Frazem *Adamova deca* obravnava le SSF, kjer je kot zgled naveden odlomek iz Gregorčičeve pesmi *Izgubljeni raj*, kjer bi lahko šlo za enkratno tvorbo oziroma modifikacijo, saj glede na pregledano gradivo dvomim, da je bil razširjen v (takratni) splošni rabi, ker je druga polovica 19. stoletja v IMP gradivsko dobro zastopana. Poleg tega se frazem ne pojavi v *Gigafidi 2.0*.

V spodnji tabeli so prikazani podatki o pojavljanju frazemov s sestavinama *Adamov* in *Evin* v različnih virih. Pri gradivskih virih (16. stoletje, IMP, *Gigafida 2.0*) je zapisano število pojavitev iskanega frazema v določenem viru, v zadnjem stolpcu pa je predstavljeno, v katerih slovarjih se frazem pojavlja. Slovarji so naštet po kronološkem redu nastanka vključenega gradiva in ne po letnici izida slovarjev.

Preglednica 2: Frazemi s sestavinama *Adamov* in *Evin*

Frazem	16. stoletje	IMP	<i>Gigafida 2.0</i>	Slovarji
<i>Adamov otrok</i>	7	8	4	Svetokriški 1691–1707, Cigale 1860, SSF 2011
<i>Adamov rod</i>	0	1	3	Cigale 1860, Glonar 1936, SSF 2011
<i>Adamov sin</i>	1	3	13	Cigale 1860, Glonar 1936, SSF 2011, SSKJ2 2014, <i>ePravopis</i> 2014–
<i>Adamova deca</i>	0	0	0	SSF 2011
<i>Evin otrok</i>	0	3	3	ni v slovarjih
<i>Evin rod</i>	0	0	0	ni v slovarjih
<i>Evina hči</i>	0	17	7	SP 2001, SSF 2011, SSKJ2 2014, <i>ePravopis</i> 2014–

Primerjava frazema *dolina solz / solzna dolina* s frazemi s sestavino *Evin* kaže, da so kljub pojavljanju v isti kitici iste pesmi ti frazemi imeli v slovenskem knjižnem

jeziku bistveno drugačen razvoj. Zakaj je neki frazem v rabi izrazito pogost, drugi pa ne, je težko ugotoviti, vendar je verjetno v primeru frazema *dolina solz / solzna dolina* moral biti še kakšen drug razlog za njegovo pogostost. Primerjava sorodnih frazemov s sestavinama *Adamov* in *Evin* kaže, da je kljub podobni motivaciji vsak frazem imel svoj samostojni razvoj in da niso pri obeh pridevniki realizirane enake variante oziroma frazemi.

3.3 Razvoj pomena

Frazem *dolina solz / solzna dolina* je v gradivu za slovenski knjižni jezik 16. stoletja v večini primerov (16 od 18 primerov) izpričan v pomenu 'tostranstvo kot kraj trpljenja, težav, predvsem v nasprotju s posmrtnim življenjem, onostranstvom', kjer je v kontekstu jasno izraženo nasprotje med tostranstvom in onostranstvom:

- [3] Obdèrshi taku letiga vmirajozhiga zhloveka, v'pravi tèrdni veri supàr v'la Paklenfka vrata: fprejmi inu pelaj ga is letiga **reuniga dōllu** na ta oblubljeni, inu fkusi tebe dragu dobit vezhni dum inu fšan, Amen (DM 1584: CLXXIII, podobno tudi TfM 1595)
- [4] Nu vlhe v'li ty, kateri takovu is ferza verujo, ty gredo tjakaj is letiga **folniga dōlu** vtu vezhnu vefselje inu isvelizhainje (TPo 1595: I,21)

Dve pojavitvi se od ostalih ločita, saj nasprotje med tostranstvom in onostranstvom ni jasno izraženo, kot je to očitno v zgornjih primerih, temveč je pomen morda že splošen v 'kraj trpljenja, težav', čeprav bi pomensko lahko ustrezala tudi razlaga 'tostranstvo kot kraj trpljenja, težav, predvsem v nasprotju s posmrtnim življenjem, onostranstvom'. Pomenljivo je, da je eden od teh zgledov ravno primer iz *Salve regina*.

- [5] Ktebi vpiemo ftrannici Sinove Evini, ktebi vsdihfemo toshech inu iokaiozh vtém **folsnim dōlu** (KB 1566, H1b; v pesmi *Salve regina*)
- [6] Adam nash perui Ozhak, ie tako Vparadishu fšoril, da ishe v'li niegoui Otroci vtei **shaloftni Dolini**, tusheio inu Plazheio (JPo 1578: II,144a)

V tem obdobju je tako zanesljivo potrjen le verski pomen, nadaljnji razvoj v splošnejši pomen ni prepričljivo dokazan, temveč je le nakazan. Tako kot v 16. stoletju tudi v korpusu IMP pomen 'tostranstvo kot kraj trpljenja, težav' močno prevladuje, saj sta (poleg pojavitev v *Salve regina*, ki so pomensko težko določljive) za neverški pomen 'kraj trpljenja, težav' le dva prepričljiva zgleda, v sodobnem gradivu v korpusu *Gigafida 2.0* pa sta pomena zastopana bolj enakovredno. Od 17. stoletja dalje do vključno sodobnega časa pojavitve v slovarjih in korpusih kažejo na preplet obeh pomenov, saj se pojavijo zgledi tipa *Zemlja/ta svet je dolina solz*, torej *ta svet je kraj trpljenja in težav*, kar prikazuje spodnji izbor kronološko¹⁹ navedenih zgledov:

¹⁹ Upoštevana je letnica uporabljenega gradiva in ne izida slovarja, kjer se ta podatek seveda na voljo. SSF pri zgledih iz korpusa *Nova beseda* letnice zgledov sicer ne navaja, vendar se da to ugotoviti iz podatka o avtorju in naslovu dela.

- [7] ta fvejt je **dolina teh fols** imenuana (Svetokriški 1691–1707)
- [8] Pazh je ref ta fvet **dolina folsa** (IMP: Janez Cigler, 1813: *Štiri poslednje reči*)
- [9] **solzna dolina** je zemlja res (SSF: Josip Stritar, 1876: *Gospod Mirodolski*)
- [10] jadikujejo, da je naš svet '**dolina solz**' (IMP in SSF: Fran Gestrin, 1890: *Iz arhiva*)
- [11] Zemlja je **solzna dolina** (SSF: Milan Pugelj: *Bela vrana in druge novele, Izbor*)
- [12] ta svet je **solzna dolina** (SSKJ2, SP 2001)
- [13] ta svet je **dolina solz** (SSKJ2)
- [14] Močni in bogati so že lahko zagovarjali prepričanje, da je svet "**solzna dolina**" (*Gigafida 2.0: Življenje na otokih*, 1997)
- [15] Zemlja je **solzna dolina** (*Gigafida 2.0: drugo*, 2007)

V povezavi s slovarskimi viri je pomembno dejstvo, da v več virih pomen frazema ni razviden (Hipolit 1711–1712, Gutsman 1789, Vodnik 1804–1806, Cigale 1860, Pleteršnik 1894–1895, Bojc 1980). Pri Kastelec-Vorencu (1680–1710) in Murku (1833) je razviden pomen 'kraj trpljenja, težav', medtem ko lahko pri Svetokriškem (1691–1707) nedvoumno potrdim le verski pomen 'tostranstvo kot kraj trpljenja, težav', dva zgleda pa lahko razložimo z verskim ali neveriskim pomenom. Samo z verskim pomenom frazem navaja mnogo poznejši Glonarjev slovar (1936).²⁰ Na podlagi vseh pregledanih virov sklepam, da je bil frazem ves čas v rabi v obeh pomenih, vendar je bila v preteklih obdobjih slovenskega knjižnega jezika pogostejša raba v verskem pomenu.

3.4 Razvoj frazeoloških variant

Kot je razvidno iz zgoraj navedenih zgledov, se skozi stoletja razvoja slovenskega knjižnega jezika se ni spreminjal le pomen frazema, temveč tudi njegova oblika. V kartoteki za slovenski knjižni jezik 16. stoletja je frazem izpričan le v gradivskih virih, v slovarjih pa se ne pojavlja. Izpričane so naslednje variante: *solzni dol* (devet pojavitev), *revni dol* (štiri pojavitve), *revna dolina* (tri pojavitve), *žalostna dolina* (ena pojavaitev) ter *solzni in revni dol* (ena pojavaitev). Frazem je varianten tako v pridevniški kot v samostalniški sestavini. Pogostejše so variante s samostalnikom *dol* kot *dolina*, čeprav je v knjižnem jeziku 16. stoletja samostalnik *dolina* mnogo pogostejši.²¹ Vse variante imajo levi pridevniški prilastek, in sicer je najpogostejša varianta s pridevnikom *solzen*, sledi *reven*, le enkrat se pojavi *žalosten*.

Tako slovarji kot tudi starejša besedila iz korpusa IMP za naslednja obdobja kažejo podobno sliko. Zelo kmalu se je ustalil samostalnik *dolina*, saj varianta z *dol* po koncu 16. stoletja ni več izpričana. Od 17. stoletja dalje je ves čas prisotna skladenjska variantnost tipa *solzna dolina* (zveza levega pridevniškega prilastka in samostalnika) in *dolina solz* (zveza samostalnika in desnega samostalniškega

²⁰ Pri iztočnicah *dolina*: »dolina solz: naša zemlja (v nasprotju z nebesi, ki so nad nami)« (Glonar 1936: 57); *solza*: »dolina solz: zemlja, ta svet« (Glonar 1936: 361–362); *solzen*: »solzna dolina: zemlja, ta svet« (Glonar 1936: 362).

²¹ SSKJ16, geslo *dol*: 58 pojavitev v 21 delih – geslo *dolina*: 204 pojavitve v 12 delih (avtorica gesel: J. Narat).

prilastka); v korpusu IMP sta obe skladenjski varianti približno enako pogosti. SSKJ2 in SSF obravnavata obe skladenjski varianti, SP 2001 pa le varianto *solzna dolina*. V *Gigafidi 2.0* je izrazito najpogostejša varianta *solzna dolina*, torej je šele v najnovšem gradivu prišlo do izrazite prevlade ene od skladenjskih variant, prej je opazen dolg soobstoj obeh variant s približno enako frekvenco rabe.

V spodnji preglednici so prikazane diahrone frazeološke variante po obdobjih. Prvo obdobje je zamejeno z letnicama 1550 in 1603, časom, ki ga pokriva kartoteka za slovenski knjižni jezik 16. stoletja. Naslednje obdobje se zaključuje z letnico 1970, ko je izšla prva knjiga prve izdaje *Slovarja slovenskega knjižnega jezika*, ki v slovenskem slovaropisju predstavlja pomembno prelomnico. Zadnje obdobje tako zajema slovenski knjižni jezik približno zadnjih 50 let. Ločeno so predstavljene variante, ki so izpričane v gradivskih virih (za prvo obdobje je to kartoteka za slovenski knjižni jezik 16. stoletja, za drugo korpus IMP²² in za tretje korpus *Gigafida 2.0*) in v slovarskih virih za posamezno obdobje.

Preglednica 3: Diahrone frazeološke variante po obdobjih²³

Obdobje	Gradivski viri	Slovarski viri
1550–1603	<i>solzni dol</i> (9 pojavitev) <i>revni dol</i> (4 pojavitve) <i>revna dolina</i> (3 pojavitve) <i>žalostna dolina</i> (1 pojavitev) <i>solzni in revni dol</i> (1 pojavitev)	Frazem ni izpričan.
1604–1970	<i>dolina solz</i> (28 pojavitev) <i>solzna dolina</i> (24 pojavitev) <i>dolina solza</i> (4 pojavitve) <i>dolina teh solz</i> (3 pojavitve) <i>solza dolina</i> (2 pojavitvi) <i>teh solz dolina</i> (1 pojavitev) <i>dolina britke žalosti</i> (1 pojavitev) ²⁴	<i>dolina te žalosti</i> (Kastelec-Vorenc 1680–1710) <i>dolina teh solz</i> (Svetokriški 1691–1707) <i>dolina teh solz in nadlog</i> (Hipolit 1711–1712) <i>revna dolina</i> (Gutsman 1789) <i>solzna dolina</i> (Vodnik 1804–1806, Cigale 1860, Pleteršnik 1894–1895, Glonar 1936) <i>dolina solz</i> (Murko 1833, Cigale 1860, Glonar 1936)
1970–	<i>solzna dolina</i> (117 pojavitev) <i>dolina solz</i> (38 pojavitev) <i>dolina solza</i> (14 pojavitev) <i>dolina žalosti</i> (2 pojavitvi)	<i>solzna dolina</i> (Bojc 1980, SP 2001, SSF 2011, SSKJ2 2014) <i>dolina solz</i> (SSF 2011, SSKJ2 2014)

Od konca 18. stoletja dalje kot podredna sestavina skoraj vedno nastopa beseda iz besedne družine *solza* (*solza* ali *solzen*), že v gradivu za slovenski knjižni jezik 16.

²² Pri tem je v gradivskih virih povsem nepokrito obdobje od 1918, do koder segajo viri v korpusu IMP, do 1990, ko se začnejo viri, vključeni v *Gigafido 2.0*.

²³ V nekaterih primerih gre za različne oblike rabe in ne za frazeološke variante, npr. raba s členom in brez njega (*dolina solz* – *dolina teh solz*) ali različne rodilniške oblike samostalniškega prirastka (*dolina solz* – *dolina solza*). V preglednicah so te oblike navedene samostojno, saj so tudi to zelo relevantne informacije, dodatno pa dokazujejo potrebo po široko zastavljenih iskalnih pogojih v korpusih, da je zajetih čim več relevantnih zgledov.

²⁴ Zgled je iz pesmi iz romana *Stric Tomaž* (danes: *Koča strica Toma*), ki je prevod angleškega dela *Uncle Tom's Cabin*: »V **dolini britke žalosti**, / Ohrani, vari, vodi nas! — / In daj enkrat u večnosti, / Da hvalimo Te vedni čas.« (Harriet Elisabeth Beecher-Stowe, 1853: *Stric Tomaž*; poudarila E. T.)

stoletja je najpogostejša varianta s pridevnikom *solzen*. Frazem je s pridevnikom *reven* izpričan samo v 16. stoletju in nato pri Gutsmanu, kasneje pa se tovrstne variante s tem pridevnikom ne pojavljajo. Varianta se je verjetno nehala uporabljati zaradi pomenskega razvoja besed iz te besedne družine. Samostalniki *reva* je namreč izhodiščno pomenil 'beda, revščina, žalost', kar je pomensko kalkirano po srvnem. *riuwe* (SES, geslo *reva*); torej gre pri pridevniku *reven* v starejšem gradivu za sopomenko pridevnikov *žalosten*, *nesrečen*. Tudi variante iz besedne družine *žalost* so zelo redke, predvsem v poznejših obdobjih in v sodobnem jeziku je široka razširjenost in raba v jeziku dvomljiva.

Preglednica 4: Diahrone frazeološke variante po besednih družinah

Besedna družina	Frazeološke variante
<i>reven</i>	<i>revni dol</i> (16. stoletje (4 pojavitve))
	<i>solzni in revni dol</i> (16. stoletje (1 pojavitve))
	<i>revna dolina</i> (16. stoletje (3 pojavitve), Gutsman 1789)
<i>žalost, žalosten</i>	<i>žalostna dolina</i> (16. stoletje (1 pojavitve))
	<i>dolina te žalosti</i> (Kastelec-Vorenc 1680–1710)
	<i>dolina britke žalosti</i> (IMP (1 pojavitve))
	<i>dolina žalosti</i> (<i>Gigafida 2.0</i> (2 pojavitvi))
<i>solza, solzen</i>	<i>solzni dol</i> (16. stoletje (9 pojavitve))
	<i>solzni in revni dol</i> (16. stoletje (1 pojavitve))
	<i>dolina teh solz</i> (Svetokriški 1691–1707, IMP (3 pojavitve))
	<i>solza dolina</i> (IMP (2 pojavitvi))
	<i>teh solz dolina</i> (IMP (1 pojavitve))
	<i>dolina teh solz in nadlog</i> (Hipolit 1711–1712)
	<i>solzna dolina</i> (Vodnik 1804–1806, Cigale 1860, Pleteršnik 1894–1895, IMP (24 pojavitve), Glonar 1936, Bojc 1980, SP 2001, SSF 2011, SSKJ2 2014, <i>Gigafida 2.0</i> (117 pojavitve))
	<i>dolina solz</i> (Murko 1833, Cigale 1860, IMP (28 pojavitve), Glonar 1936, SSF 2011, SSKJ2 2014, <i>Gigafida 2.0</i> (38 pojavitve))
	<i>dolina solza</i> (IMP (4 pojavitve), <i>Gigafida 2.0</i> (14 pojavitve))

Korpusni in slovarski viri za obdobje 1603–1970 se tako ujemajo v več vidikih: oboji potrjujejo zgodnjo prevlado samostalnika *dolina* in besed iz besedne družine *solza*, kontinuirano prisotnost skladišne variantnosti *solzna dolina* / *dolina solz* ter pogostejšo rabo z verskim pomenom. Takšno ujemanje slovarskih in gradivskih virov je redka izjema, veliko pogostejše namreč prihaja do razhajanj: pogosto so frazemi bistveno prej potrjeni v gradivskih virih, le redko so najprej potrjeni v slovarskih (Trivunović 2023: 322–328).

4 SKLEP

Frazem *dolina solz* / *solzna dolina* je eden redkih frazemov, pri katerem je diahrona analiza prepričljivo potrdila njegovo kontinuirano rabo od vključno 16. stoletja do sodobnega jezika. Na njegovo izstopajočo pogostost glede na ostale analizirane frazeme je bolj kot njegov biblijski izvor verjetno vplivalo dejstvo, da se pojavlja v antifoni *Salve regina*, ki je bila že zgodaj prevedena v slovenski jezik in je bila vključena v veliko število izdaj EvL, še danes pa se pojavlja v brevirju. Primerjava z razvojem frazema *Evini otroci* (in drugimi sorodnimi frazemi), ki se prav tako pojavlja v *Salve regina*, a je v slovenskem jeziku bistveno redkejši, kaže na domnevne druge, še ne raziskane dejavnike, ki so vplivali na popularizacijo frazema *solzna dolina* / *dolina solz*. Najverjetneje je frazem že od 16. stoletja dalje v rabi v verskem pomenu 'tostranstvo kot kraj trpljenja, težav, predvsem v nasprotju s posmrtnim življenjem, onostranstvom' in splošnem pomenu 'kraj trpljenja, težav', vendar v starejših obdobjih slovenskega knjižnega jezika prevladujejo zgledi z verskim pomenom.

VIRI

- Biblija.net** = *Sveto pismo na internetu*, <https://www.biblija.net/>.
- BM 1976** = *Bogoslužni molitvenik: molitveno bogoslužje, kakor ga je naročil prenoviti drugi vatičanski cerkveni zbor in ga je razglasil papež Pavel VI. 1: od prve adventne nedelje do velikega četrta*, Ljubljana: Slovenska škofovska liturgična komisija, 1976.
- Bojc 1980** = Etbin Bojc, *Pregovori in reki*, Ljubljana: DZS, 1980.
- Cigale 1860** = Matej Cigale, *Deutsch-slovenisches Wörterbuch*, 1860, <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-PKL1Z02C>.
- DB 1584** = Jurij Dalmatin, *BIBLIA*, Wittenberg, 1584.
- dLib** = *Digitalna knjižnica Slovenije*, www.dlib.si.
- DM 1584** = Jurij Dalmatin, *KARSZANSKE LEPE MOLITVE*, Wittenberg, 1584.
- ePravopis** = *ePravopis: slovar slovenskega pravopisa 2014–*, www.fran.si.
- eSSKJ** = *Slovar slovenskega knjižnega jezika 2016–*, www.fran.si.
- EvL 1787** = Jurij Japelj, *Lysti inu evangelia, na vse nedele, inu prasnike zhes lejtju*, 1787, <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-XJQS1QAP>.
- Gigafida 2.0** = Simon Krek idr., *Corpus of Written Standard Slovene Gigafida 2.0*, Slovenian language resource repository CLARIN.SI, 2019, <http://hdl.handle.net/11356/1320>.
- Glonar 1936** = Joža Glonar, *Slovar slovenskega jezika*, 1936, <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-FMMRZVRI>.
- Gutsmann 1789** = Ožbalt Gutsmann, *Deutsch-windisches Wörterbuch*, 1789, <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-9OBDLIF>.
- Hipolit 1711–1712** = *Slovensko-nemško-latinski slovar po rokopisnem slovarju Hipolita Novomeškega Dictionarium trilingue (1711–1712): z listkovnim gradivom Jožeta Stabeja*, 2022, www.fran.si.
- IMP** = Tomaž Erjavec, *Digital library and corpus of historical Slovene IMP 1.1*, Slovenian language resource repository CLARIN.SI, 2014, <http://hdl.handle.net/11356/1031>.
- Japelj 1784** = Jurij Japelj, *ZERKOVNE PESMI, LITANIE, INUMOLITVE, PERBOSHJISLUSHBI*, 1784, <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-3NKLYBZK>.
- Japelj 1788** = Jurij Japelj, *ZERKOVNE PESMI, LITANIE, INUMOLITVE, PERBOSHJISLUSHBI*, 1788, <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-WLOZEP2E>.
- JPo 1578** = Jurij Juričič, *POSTILLA*, Ljubljana, 1578.

- Kastelec-Vorenc 1680–1710** = Jože Stabej, *Slovensko-latinski slovar po: Matija Kastelec - Gregor Vorenc, Dictionarium Latino-Carniolicum (1680–1710)*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 1997, www.fran.si, spletna objava 2014.
- KB 1566** = Sebastijan Krelj, *OTROZHIA BIBLIA*, Regensburg, 1566.
- MD 1592** = Hieronymus Megiser, *DICTIONARIUM QVATVOR LINGVARVM*, Graz, 1592.
- MTh 1603** = Hieronymus Megiser, *Thesaurus Polyglottus*, Frankfurt am Main, 1603.
- Murko 1833** = Anton Murko, *Slovenfko-Nemfhki in Nemfhko-, Slovenfki rózhi besédnik*, 1833, www.dlib.si.
- Pavlica 1960** = Josip Pavlica, *Frazeološki slovar v petih jezikih*, Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1960.
- Pleteršnik 1894–1895** = Maks Pleteršnik, *Slovensko-nemški slovar: transliterirana izdaja*, ur. Metka Furlan, Ljubljana: Založba ZRC, 2006 (1894–1895), <https://www.fran.si>, spletna objava 2014.
- Pretnar 1973** = Janko Pretnar, *Rusko-slovenski slovar*, Ljubljana: DZS, 1973.
- Salve regina** = *Salve regina*, https://sl.wikipedia.org/wiki/Salve_Regina.
- SES** = Marko Snoj, *Slovenski etimološki slovar: tretja izdaja*, 2015 (1997), www.fran.si.
- Snoj 2014** = Marko Snoj, *Slovar jezika Janeza Svetokriškega*, Ljubljana: Založba ZRC, 2006, www.fran.si, spletna objava 2014.
- Snoj 2021** = Marko Snoj, *Slovar Pohlinovega jezika*, 2021 (12020), www.fran.si.
- SP 2001** = *Slovenski pravopis*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2001, www.fran.si, spletna objava 2014.
- SPP** = Matej Meterc, *Slovar pregovorov in sorodnih paremioloških izrazov*, 2020–, www.fran.si.
- SSF** = Janez Keber, *Slovar slovenskih frazemov*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2011, www.fran.si, spletna objava 2015.
- SSKJ16** = Kozma Ahačič – Metod Čepar – Alenka Jelovšek – Andreja Legan Ravnika – Majda Merše – Jožica Narat – France Novak – Francka Premk, *Slovar slovenskega knjižnega jezika 16. stoletja: A–D*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU (Zbirka Slovarji), 2021.
- SSKJ2** = *Slovar slovenskega knjižnega jezika*, druga, dopolnjena in deloma prenovljena izdaja, 2014 (1970–1991), www.fran.si.
- TfM 1595** = Felician Trubar (ur.), *LEPE KARSZHANSKE MOLITVE*, Tübingen, 1595.
- SR 1992** = *Stiški rokopis: študije*, ur. Mihael Glavan, Ljubljana: Slovenska knjiga, 1992.
- TPo 1595** = Primož Trubar, *HISHNA POSTILLA*, Tübingen, 1595.
- TPs 1566** = Primož Trubar, *Ta Celi Pfalter Davidou*, Tübingen, 1566.
- Vodnik 1804–1806** = Kartoteka gesel obrnjenega nemško-slovenskega slovarja Valentina Vodnika; pripravil Jože Stabej; gradivo hrani Oddelek za zgodovino slovenskega jezika Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU.

LITERATURA

- LBM 2019** = Evgenij JE. Ivanov – Valerij M. Mokienko, *Lepta biblejskoj mudrosti: russko-slavian-skij slovar' biblejskih krylatyh vyraženi i aforizmov s sootvetstviami v germanskih, romanskih, armjanskom i gruzinskom jazykah I–II*, Mogilev: MGU imeni A. A. Kulešova, 2019.
- Legan Ravnika 2011a** = Andreja Legan Ravnika, Glagolski kalki med Vodnikovim rokopisnim slovarjem in njegovimi neverskimi tiskanimi besedili, v: *Globinska moč besede: red. prof. dr. Martini Orožen ob 80-letnici*, ur. Marko Jesenšek, Maribor: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti, 2011 (Zora 80), 184–196.
- Legan Ravnika 2011b** = Andreja Legan Ravnika, Strokovno izrazje v Vodnikovem nemško-slovenskem rokopisnem slovarju in njegovih tiskanih virih, *Slavistična revija* 59.3 (2011), 293–305.
- Legan Ravnika 2017** = Andreja Legan Ravnika, K problematiki vpliva stičnega jezika – nemščine na semantične spremembe in stilno vrednost najstarejše slovenske knjižne leksike (16. stoletje), *Slovenski jezik – Slovene linguistic studies* 11 (2017), 35–53.
- Legan Ravnika 2019** = Andreja Legan Ravnika, Vodnik kot leksikograf: večbesedni leksemi v rokopisnem nemško-slovenskem slovarju, v: *Oživiljeni Vodnik: razprave o Valentinu Vodniku*, ur. Andreja Legan Ravnika – Irena Orel – Alenka Jelovšek, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2019 (*Linguistica et philologica* 39), 57–73.

- Merše 2011** = Majda Merše, Uvod, v: Kozma Ahačič – Andreja Legan Ravnikar – Majda Merše – Jožica Narat – France Novak, *Besedje slovenskega knjižnega jezika 16. stoletja*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2011 (Zbirka Slovarji).
- Pogačnik 1998** = Jože Pogačnik, *Slovenska književnost I*, Ljubljana: DZS, 1998.
- Splošni religijski leksikon** = *Splošni religijski leksikon*, glavni urednik Adalbert Rebič, urednika slovenske izdaje Drago Bajt – Marta Kocjan-Barle, Ljubljana: Modrijan, 2007.
- Trivunović 2019** = Eva Trivunović, Primerjava izvora in razvoja frazemov *ločiti ljuljko od pšenice in ločiti zrnje od plev* ter njihovih variant slovenskem knjižnem jeziku, *Jezikoslovni zapiski* 25.2 (2019), 47–61.
- Trivunović 2022** = Eva Trivunović, Diahrono raziskovanje biblijskih in izbiblijskih frazemov, *Jezikoslovni zapiski* 28.2 (2022), 33–51.
- Trivunović 2023** = Eva Trivunović, *Biblijski frazemi v zgodovinskem slovaropisju: sinhroni in diahroni vidiki*, doktorska disertacija, Podiplomska šola ZRC SAZU, 2023.

SUMMARY

Diachronic Development of the Phraseological Unit *solzna dolina* / *dolina solz* ‘valley of tears’ in the Slovenian Literary Language

This article discusses the diachronic development of the phraseological unit *solzna dolina* / *dolina solz* ‘valley of tears’ in standard Slovenian. In the early periods of standard Slovenian, the phraseological unit was very frequently used: compared to other phraseological units analysed (fifty-two in total) it has the most occurrences in the texts from the sixteenth century, and in the *IMP Corpus of Historical Texts (1584–1918)*, and it is found in most historical and older dictionaries. Its remarkable high frequency in these texts and dictionaries could be explained by the fact that it appears in the antiphon *Salve Regina*, which was first translated into Slovenian in the fifteenth century and thus has a long tradition in Slovenia. *Salve Regina* was later included in multiple lectionaries, and it is part of the breviary even today. The comparison with the phraseological unit *Evin otrok* ‘child of Eve’, which appears in the same stanza of *Salve Regina* but is used quite rarely in the same texts and dictionary sources, lead one to believe that there were other contributing factors to the high frequency of the phraseological unit *dolina solz* / *solzna dolina* that have yet to be explored. The corpora and dictionaries for the period from 1603 to 1970 both confirm the early predominance of the noun *dolina* ‘valley’, words from the word family *solza* ‘tear’, and the continuous presence of syntactic variation.

LUKA BRENKO

IZZIVI RELATIVNE KRONOLOGIJE RAZVOJA LABIOVELAROV V ANATOLSKI JEZIKOVNI SKUPINI

COBISS: 1.01

[HTTPS://DOI.ORG/10.3986/JZ.30.2.04](https://doi.org/10.3986/JZ.30.2.04)

Prispevek obravnava vprašanje fonemskega statusa odrazov praindoevropskih labiovelarov v anatolski jezikovni skupini v diahroni luči, predvsem v oziru na relativno kronologijo glasovnih sprememb, ki se jih tičejo. Pomembna je predvsem interakcija med labiovelari in labialnim drsnikom ter zlogotvornimi rezonanti. Glede na relativno kronologijo je razvoj zlogotvornih rezonantov ob labialnem drsniku in labiovelarih bolje razumeti kot praanatolsko prezlogovanje, kasnejše razzlogovanje pa je ločen, verjetno posameznojezičen proces. To ponudi tudi razlago za izstopajoč razvoj manjše skupine glagolov, v katerih je v posebnem fonetičnem okolju prezlogovanje blokirano, *o*-jevski vokalizem v izpričanih odrazih prezlogovanja pa je posledica povsem ločene pozne glasovne spremembe.

Ključne besede: praindoevropsčina, anatolski jeziki, hetitščina, labiovelari, zlogotvorni rezonanti, relativna kronologija

The Challenges of Relative Chronology of Labiovelar Development in Anatolian

This article discusses the phonemic status of reflexes of Proto-Indo-European labiovelars in the Anatolian language group with regard to their diachronic development and the relative chronology of relevant sound changes. This mainly concerns the interaction of labiovelars and the labial glide with syllabic resonants. The relative chronology points to a separate Proto-Anatolian resyllabification of syllabic resonants in contact with the labial glide and labiovelars, whereas the later syllabic decomposition is its own, probably intra-Anatolian process. This explanation also accounts for the divergent development of a small group of verbs in which resyllabification is blocked in a particular phonetic environment, whereas the *o* vocalism in the attested reflexes of resyllabification is instead the result of a separate late sound change.

Keywords: Proto-Indo-European, Anatolian languages, Hittite, labiovelars, syllabic resonants, relative chronology

1 Uvod

V okviru historične fonetike hetitščine in drugih anatolskih jezikov indoevropske jezikovne družine je še veliko nerešenih vprašanj predvsem zaradi zlogovnih klinopisnih zapisov, ki vodijo do različnih interpretacij fonološkega sistema, fonetič-

Luka Brenko ■ Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta ■ luka.brenko@ff.uni-lj.si

Prispevek je nastal v okviru raziskovalnega programa P6-0218, ki ga financira Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna.

no-fonološke interpretacije besed in njihovega naglasa. Obravnava razvoja praindoevropskih labiovelarov¹ ($*k^u$, $*g^u$, $*g^{uh}$) skupaj z novonastalima praanatolskima labiovelarnima pripornikoma (tukaj označenima kot $*h^u$ in $*\gamma^u$)² predstavlja izhodiščno točko za določanje relativne kronologije nekaterih pomembnih glasovnih sprememb v razvoju anatolskih jezikov: razlikovanje med labiovelari in zaporedji soglasnika in u ($*K^u$: $*C_u$) pred $*o$ in splošneje, pri tem pa tudi vprašanje pogojev za praanatolsko lenizacijo in odraza vseh treh praindoevropskih velarnih vrst v luvijski skupini, ter hetitski razvoj zlogotvornih rezonantov v zaporedju z u in labiovelari v zaprtih zlogih, navadno ponazorjen s spremembo $*u_r^u > uR_\sigma$, $*K_r^u > KuR_\sigma$, ki pa ne velja v zaporedju $*C_u r^u C_\sigma C$ oz. $*K_r^u C_\sigma C$.

2 LABIOVELARI V PRAINDOEVROPŠČINI IN V ANATOLSKI JEZIKOVNI SKUPINI

V fonemskem sestavu indoevropskega prajezika so prepoznane tri t. i. velarne vrste: palatovelari, navadni velari in labiovelari. Te se v kasnejših jezikovnih vejah praviloma kažejo v obliki dveh velarnih vrst – ali sovpadajo palatovelari in navadni velari (v kentumskih jezikih) ali pa navadni velari in labiovelari (v satemskih jezikih). Znotraj anatolsčine se hetitsčina jasno kaže kot kentumski jezik, medtem ko luvijska skupina jezikov kaže ločen odraz $*k$ poleg pričakovanega ločenega odraza labiovelarov. Luvijska skupina anatolske veje indoevropskih jezikov tako vsaj v delu sistematično izkazuje vse tri velarne vrste.³

- 1 Termin *labiovelar* označuje velaren glas z labialno koartikulacijo in ne glasu, ki je artikuliran z ustnicami in mehkim nebom hkrati. Edini glas v praindoevropskem fonemskem sestavu, ki je dejansko labialen in velaren obenem, je $*u$.
- 2 Znaki, ki sicer označujejo zveneče in nezveneče soglasnike, so tukaj in v nadaljevanju uporabljeni brez opredelitve do dejanskega fonetičnega razlikovanja med dvojno in enojno zapisanimi soglasniki v klinopisnih anatolskih jezikih, za katere je že Sturtevant ugotovil, da prvi ustrezajo praindoevropskim nezvencim, drugi pa praindoevropskim zvencim in zvencim pridihnjnim zapornikom. To sinhrono pisno razlikovanje, ki se v splošnem razume kot *fortis* : *lenis*, na fonetični ravni ravni različni avtorji interpretirajo na različne načine: Melchert (1994: 18, 150) kot podvojeni : kratki (*TT* : *T*), Kimball (1999: 44, 46) kot nezvenci : zvenci (*T* : *D*), Kloekhorst (2008: 23) kot dolgi : kratki (*T* : *T*), Patri (2019: 204) pa kot pridihnjni : nepridihnjni soglasniki (*T^h* : *T*). Zaradi neskladnega razvoja pide. zvencih palatovelarov $*\tilde{g}$ in $*\tilde{g}^h$, ki se v obliki navadnega velara ohranjata v vzglasju pred zadnjimi samoglasniki (npr. pide. $*\tilde{g}^h ut$ - v kluv. *kuttaššara/i*- 'ortostat' ob het. *kutt*- c. 'zid' (Melchert 1994: 255; Kloekhorst 2008: 498–499)), sicer pa ne puščata sledu in se zdi, da se obnašata enako kot že praindoevropski navadni velari (Melchert (1994: 254) navaja panat. $*g(e)ib$ - > luv. $*ip$ - v kluv. *ipala*- 'lev', hluv. *i-pa-ma/i*- 'zahod' poleg panat. $*\tilde{g}esr$ - > kluv. *iš(šar)i*-, hluv. *i-sá-tara/i*- /istr(i)-/ ob het. *keššar* c. 'roka', čeprav etimologija prvega primera z navadnim velarom ni zanesljiva), je Melchert to svojo ugotovitev kasneje umaknil in trdi, da je treba tudi primere s palatalizacijo $*k$ videti kot sekundarne in da je torej tudi luvijska skupina v osnovi kentumska (Melchert 2012). Pri tem gre za drugačno razumevanje, kaj izoglosa kentum : satem sploh pomeni. Čeprav je res treba prepoznati, da odraz $*k$ tudi v luvijski skupini ni brezpogojno palatalen (prim. npr. pide. $*kuymo$ - > kluv. *kumma*- 'svet', lik. *kumaza*- 'duhovnik' (Melchert 1994: 284; 2020: 209)), pa je za samo oznako satemski oz. kentumski treba ugotoviti identično obnašanje dveh pide. velarnih vrst. Glede na primer pide. $*kēs$ - > kluv. *kišā(i)*- 'česati',

V anatolskih jezikih imajo labiovelari prav tako fonemski status, primeri hetitskih pisnih dvojnic s klinopisnima znakoma *ku* in *uk* namreč kažejo, da gre v takih primerih za en hetitski labiovelarni soglasnik in ne za zaporedje velara in samoglasnika *u* (npr. 3. os. sg. pret. glagola *eku-/aku^{mi}* 'piti' (< pide. **h₁egth-*): *e-ku-ut-ta* in *e-uk-ta*, varianti pa s končnim anaptiktičnim samoglasnikom neizpodbitno kažeta, da gre za zaporedje dveh soglasnikov, tj. /egthta/; prim. 3. os. sg. pret. kavzativov na *-nu-*: *-nu-ut* (npr. *pár-ga-nu-ut* 'očistil(a) je'), kjer tak anaptiktični samoglasnik, ker ne gre za izglasno zaporedje dveh zapornikov, ni potreben).⁴ Tudi v lidijskem črkopisu je *q* zelo verjetno labiovelar: pide. **k^ui-/k^ue-* > lid. *qi-/qe-* 'kdor, kar'.⁵ Enofonemski odraz istega izvora pa kaže tudi likijsščina: *ti-* 'kdor, kar'.⁶

Toda poleg znakov za velarne zapornike se enaka variacija pojavlja pri znakih *hu* in *uh*,⁷ kar kaže tudi na obstoj labiovelarnega pripornika, ki se za indoevropski prajezik ne rekonstruira. Tako se npr. pri glagolu *tarhu^{mi}* 'premagati, pokoriti' pojavlja pisanje *tar-hu-°*, *tar-uh-(hu)-°*, *ta-ru-uh-* iz pide. **térh₂-u-/trh₂-u-* (s posplošitvijo šibke osnove; prim. stind. *túr^vvati*, av. *ta^uruuaiti* 'premaga'), povsem paralelno z glagolom *tarku^{mi}* 'plesati' iz pide. **térk^u-/trk^u-* (prim. lat. *torquere* 'obračati', stind. *tarkayati* 'obrača', toh. B *tärk-* 'zvijati'), kar kaže na obstoj enotnega fonema *h^u* in ne le na zaporedje *h* in *u*.⁸ Kloekhorst (2008: 18) poleg tega v likijskem *q* identificira enofonemski odraz pide. **h₂u* (preko panat. **h^u*).

To dejstvo ima dve implikaciji, ki sicer običajno nista eksplicitno izraženi, a ju je vredno izpostaviti. Prvič, da gre torej tudi pri pripornikih, zapisanih s *h*, zelo verjetno za glasove istega mesta artikulacije, ki velja za zapornike, zapisane s *k* – ali velare ali uvulare.⁹ To ne pomeni, da mora enaka enačba veljati tudi za

kjer v očitno palatalizirajočem okolju pide. **k* ne daje enakega odraza kot **k̃* (prim. pide. **k̃ei-* > kluv. *zījari*, lik. *sijēni* 'leži'), torej ni mogoče govoriti o splošnem sovpadu **k̃* in **k*, kar opisujemo z oznako nekega jezika oz. jezikovne skupine kot kentumske.

4 Melchert 1994: 92; Kimball 1999: 281–282; Kloekhorst 2008: 25; Patri 2019: 160–165. Za razvoj izglasnega zaporniškega zaporedja **-TT#* > *-TTa#* gl. Melchert 1994: 175–176; Kimball 1999: 193–194; Kloekhorst 2008: 800–801; Patri 2019: 509–510.

5 Melchert 1994: 332; Kloekhorst 2008: 489–490.

6 Melchert 1994: 284; Kloekhorst 2008: 489–490.

7 Sam znak *uh* je sicer nepoveden, saj lahko predstavlja tudi silabem s katerim koli drugim samoglasnikom iz klinopisnega nabora, torej *ah*, *eh* ali *ih*, toda njegova interpretacija z *u*-jevskim vokalizmom je tu zaradi variantnih zapisov s *hu* povsem upravičena.

8 Kloekhorst 2008: 835–839, 842–844.

9 Labializacija se najpogosteje pojavlja ob velarih. Če se labializacija pojavlja ob uvularnih ali še bolj zadnjih glasovih, se to navadno dogaja v sklopu širše prisotnosti labializacije v fonološkem sistemu nekega jezika oz. ob siceršnjem obstoju uvularne soglasniške vrste. Po podatkih iz *PHOIBLE* imajo skoraj vsi jeziki, v katerih se pojavlja labializirani uvularni fonem /χ^w/ (45 unikatnih vnosov v bazi), ob njem tudi uvularna /q/ in /q^w/. Kjer to ni tako, je ali v sistemu prisoten tudi /x^w/ (en vnos: mehiški jezik seri) ali pa se ob /χ^w/ ne pojavlja /k^w/, ampak /k̃p/ (štirje vnosi: dialekti v jezikovni skupini gbe ob Gvinejskem zalivu), samo v jeziku bana (iz severnega Kameruna) pa se ob /k^w/ pojavlja /χ^w/, ne da bi ob njiju bil prisoten ali /q^w/ ali /x^w/; a tudi tam gre za pare po labializaciji vseh velarnih in postvelarnih segmentov (poleg /k^w/, /g^w/, /χ^w/ in /k̃^w/ še /ŋ^w/, /ŋg^w/ in /ŋ^w/).

praindoevropske velarne vrste in laringala $*h_2$ in $*h_3$, je pa takšen sistem primerno nastaviti vsaj za vmesno stopnjo med praindoevropsčino in anatolskimi jeziki, tj. za praanatolščino.¹⁰ Druga implikacija pa je, da panat. $*h^u$ (oz. $*\gamma^u$) ni mogoče enačiti s praindoevropskim laringalom $*h_3$, čeprav se zanj še vedno pogosto omenja možnost, da je bil labializiran, ker je rezultat njegovega obarvanja vokal $*o$. V anatolskih jezikih se laringal $*h_3$ zelo očitno ne kaže kot labiovelar (prim. pide. $*h_3\acute{e}p\acute{r}$ > het. $\acute{h}\bar{a}ppar$ n. 'trgovanje; cena', pide. $*h_3\acute{e}ron$ - v het. $\acute{h}\bar{a}ra\acute{s}/\acute{h}\bar{a}ran$ - c. 'orel'), prav znotraj anatolske skupine pa je mogoče videti, kako se dejanski labiovelarni priporniki obnašajo, ko njihov nezvočniški element izgine: čeprav se v hetitščini pide. $*g^{u(h)}$ ohrani, se v palajščini lenira, v luvijščini pa od njega ostane le labialni element, npr. pide. $*h_1eg^{uh}$ - > panat. $*eg^u/-ag^u$ - > het. $eku/-aku$ -, pal. $\acute{a}hu$ -, kluv. u - 'piti', pa tudi pide. $*g^uou$ - > kluv. $\acute{u}aua$ - c. 'krava' (s sekundarno tematizacijo). Tipološko paralelo za takšen razvoj v anatolski skupini najdemo tudi pri odrazih pide. $*h_2u$ v drugih indoevropskih jezikovnih vejah: npr. pide. $*h_2\acute{e}s/-h_2us$ - > het. $\acute{h}ui\acute{s}/\acute{h}u\acute{s}$ -mi 'živeti', stind. $\acute{v}asati$ 'biva, prenoči', stgr. aor. $\acute{\alpha}\epsilon\sigma\alpha$ 'prenočil/-a sem', toh. B $w\acute{a}s$ - 'bivati, stati', got. $wisan$ 'biti', morda arm. gom 'sem'.¹¹ Takega labialnega elementa kot odraza laringala $*h_3$ ni videti nikjer.¹²

3 ODRAZI LABIOVELAROV TER SKLOPOV SOGLASNIKA IN $\bar{u}$ ($*K^u$: $*C\bar{u}$)

Razen variantne rabe znakov (ku : uk , hu : uh) klinopisni zapisi ne omogočajo, da bi lahko jasno prepoznali morebitno razlikovanje med labiovelari ter zaporedji soglasnika in $\bar{u}$. Med anatolskimi jeziki prvega tisočletja pr. n. št. ima vsaj likijščina v abecednih zapisih svojstvene odraze labiovelarov, kot že omenjeni ozir. zaim. ti - < panat. (in pide.) $*k^ui$ -, ki predstavlja razvoj pred sprednjimi

10 Prim. tudi razpravo v Kümmel 2007: 327–336. Posebej zanimiv je zaključek: »Insgesamt dürfte damit unter den diachron-typologisch sinnvollen Rekonstruktionsalternativen die Variante $*h$: $*\chi$: $*\text{ʁ}$ am meisten für sich haben. Als praktischere Notation empfiehlt sich dann $*h_1 = h$, $*h_2 = x$, $*h_3 = \gamma$, womit auch eine aufgrund der häufigen Uvularisierung velarer Frikative mögliche Vorstufe (oder Variation) erfasst wäre.« (Kümmel 2007: 336) Tu omenjena velarna predstopnja bi sicer tudi povsem ustrezala anatolskemu stanju, vendar pa gre verjetneje za uvularne glasove; temu v prid namreč govorijo jasni odrazi že laringalno obarvanih vokalov, saj se obarvanje povezuje prav s postvelarno (uvularno, faringalno oz. glotalno) lego teh glasov – zato tudi poimenovanje »laringali«.

11 Kloekhorst 2008: 353–355; Beekes 2010: 25.

12 Eksplicitna opredelitev glede tega dejstva je pomembna, ker se v splošnih razpravah o fonetičnih značilnostih praindoevropskih laringalov možnost labializiranega $*h_3$ še vedno pogosto omenja. Kljub drugačnemu zaključku jo kot povsem legitimno obravnava tudi Kümmel (2007: 327–336), *communis opinio* pa zajame tudi Byrd (2018: 2065): » $*h_3 / \text{ʁ}^w$ «, a voiced pharyngeal or uvular fricative with possible rounding coarticulation.« Meier-Brügger (2021: 116) po drugi strani v zadnji (deseti) izdaji svojega priročnika možne labializacije tretjega laringala ne omenja več in zanj nastavlja $/\text{ʁ}/$, medtem ko je v deveti izdaji (Meier-Brügger 2010: 237) za možni realizaciji $*h_3$ še navajal $/\gamma/$ in $/\gamma^w/$.

samoglasniki, obenem pa se labializacija ob zaokroženih samoglasnikih izgubi (npr. lik. *kṃme/i-* ‘koliko(r)’ < panat. **k^uommo/i-*),¹³ ohranja se morebiti le predkonzonantno in pred *a*. Da gre tu za razvoj znotraj historičnega razvoja likijsščine, kaže tako paralelen primer s palatovelarom: pide. **h₁ékūo-* > lik. *esbe-* ‘konj’, ki se zaradi palatalne narave tega glasu ne obnaša kot enofonemski labiovelar, ampak se segmenta razvijata ločeno, kot tudi pide. **dūi-* > lik. *kbi-* ‘drug’ (ob mil. *thisu* ‘dvakrat’) s sekundarno nastalim sinhronim likijskim sklopom *kb*.¹⁴

V anatolščini drugega tisočletja pr. n. št. je situacija manj gotova. Kimball (1999: 293–294) se jasno izreka proti enačenju labiovelarov ter zaporedij soglasnika (tudi velara!) in *u*, pri čemer navaja kluv. *papparkuūā(i)-* ‘(o)čistiti’ ← panat. **be-bərġ-* ← pide. **b^hrġ-* ‘sijati’, kjer se odraz (izhodiščnega) palatovelara in *u* ne obnaša kot odraz labiovelara **g^u*, pri katerem v luvijščini zaporniški element odpade in ostane samo *u* (npr. že navedeno pide. **g^uou-* → kluv. *uaua-* c. ‘krava’). Toda kluv. *papparkuūā(i)-* se da razložiti tudi drugače. Tako npr. Kloekhorst (2008: 637–639) v glagolu prepozna pide. koren **p₁rk^u-* ‘čistiti’ in tudi sicer ne ločuje med zaporedji velara in *u* ter labiovelari. To je tudi fonetično bolj upravičeno, sploh če upoštevamo že obravnavani nastanek fonema **h^u*, ki je sam izraz izenačitve te vrste sklopov (*K^u* in *Ku*). S tem se Kloekhorst tudi izogne problemom, s katerimi se sooča Melchert (1994: 239, 255–256), ko prepozna, da se v luvijščini pide. **ġ^(h)* odraža enako kot **g^(h)*, odraz **ġu* pa naj bi se obenem razlikoval od **g^u* tudi v povsem primerljivem fonetičnem okolju (že navedeno kluv. *papparkuūā(i)-* proti panat. **morg^uoio-* > kluv. *maruaj(a)-* ‘temen’).

Kot glede anatolščine drugega tisočletja pr. n. št. kažejo že luvijski primeri, tudi v hetitščini o izgubi labialnega elementa pred zaokroženimi (ali zadnjimi) samoglasniki ne moremo govoriti (npr. pide. **k^uó-b^hi* > het. *kuuāpi* ‘kje, kdaj’, pide. **kūon-/kun-* > het. ^{LÚ}*kuuan-/kun-* c. ‘pasji mož, pasjeglavce(?)’)¹⁵ oz. vsaj ne v primeru odrazov labiovelarov, saj se po drugi strani prav soroden proces (izguba *u* pred *o*) v hetitščini zgodi za dentali, npr. panat. **duoioṃ* > het. *dān* ‘drugi’¹⁶ (prim. kluv. *kuuaja-* ‘strah’ ← **‘dvom’* iz iste pide. osnove).¹⁷

Obnašanje *u* tudi v primeru praanatolske lenizacije ni nujno povedno. Lenizacija je sicer po splošno sprejeti razlagi Adiega (2001) definirana, da poteče med

13 Z razokroženjem **k^uo* > **ko* še pred spremembo panat. **o* > lik. *e* (Melchert 1994: 328).

14 Melchert 1994: 284–285, 302; Kimball 1999: 294. Fonetična vrednost zapisa *kb* je verjetno [kβ], **u* se za soglasnikom namreč odraža v priporniški obliki, tj. [β] oz. neki soroden glas (prim. Melchert 1994: 291, kjer je nastavljen glas [v]).

15 Melchert 1994: 94, 119; Kimball 1999: 272; Kloekhorst 2008: 488–491, 505–506.

16 Melchert 1994: 128; Kimball 1999: 121; Kloekhorst 2008: 826–827.

17 Melchert 1994: 274.

dvema nenaglašenima morama;¹⁸ v primerih kot npr. pide. **h₁ép₂ur* → het. denom. *ēpurāi*- ‘zajeti, ugrabiti’,¹⁹ pide. **mēh₂ur* > het. *mēhur* ‘čas’²⁰ pa se postavlja vprašanje, ali je *u* v tem procesu moteč element in moramo torej relativnokronološko spremembo pide. **-ur* > het. *-ur*, ki zlogotvorni element postavi neposredno za lenirani soglasnik, uvrščati pred lenizacijo (torej že v praanatolščino) ali pa lahko lenizacija poteče tudi preko njega in za časovno opredelitev ni relevanten. Primerjava z obnašanjem podedovanega labiovelara **k^u* v lenirajočem položaju je otežena zaradi pomanjkanja primerov; edini potencialni primer je namreč het. kol. *šāku₂ya* ‘oči’, ki pa še nima povsem zanesljive etimologije.²¹

Ustrezno tipološko paralelo bi lahko morda ponudil historični razvoj romanskih jezikov, kjer v delu Romanije prav tako poteče lenizacija, latinščina pa je tako kot hetitščina (in praanatolščina) jezik, ki ima tako fonemske labiovelare kot zaporedja *Cy*; nanjo spominja tudi sam Adiego (2001: 17) pri razlagi praanatolske lenizacije. Jasno je, da so v romansko lenizacijo, kjer ta poteče, vključeni tudi labiovelari (npr. lat. *aqua* ob šp. *agua* ‘voda’), primeri za zaporedja z *u* pa se tudi najdejo (npr. vlat. **plac₂i* > **plag₂i* > **plag₂i* > stšp. *plogue*). Vendar pa je poleg tega lenizacija v romanskih jezikih potekala tudi pri zvnečih soglasnikih in poleg zaporedij z *u* tudi v zaporedjih soglasnika z *r*, *l*, *ḡ*ter v nekaterih drugih nezvočniških sklopih,²² zato je kljub navidezni podobnosti njena tipološka vrednost majhna.

18 Patri (2019: 214–215) je do takšne razlage kritičen, saj da ni znakov, da je bila hetitščina moraičen jezik (niti drugi anatolski jeziki). Lenizacijo zato formulira tako, da ta poteče v medvokalni legi v vseh primerih, razen pred naglašenim samoglasnikom. Na tem mestu sicer ne ponudi razlage za primere s kratkimi naglašenimi samoglasniki, kot npr. **péh₂ur* > het. *paḥhur* ‘oganj’. Niti takšna drugačna formulacija ni relevantna za dotični problem, saj tudi on morebitne motnje v obliki *u* ne omenja. Kloekhorst (2008: 65–66) v tradicionalni razlagi lenizacije vključuje pide. **ó* > panat. **ō*. Prav tako eksplicitno pravi: »It should be borne in mind that lenition only affects intervocalic consonants, i.e. *not* consonants that are part of a cluster (compare e.g. the treatment of *uekk⁻²¹*).« (Kloekhorst 2008: 66)

19 Melchert 1994: 60; Kimball 1999: 274.

20 Eichner 1973; Melchert 1994: 180; Kimball 1999: 152.

21 Kimball (1999: 273–74) navaja dve možnosti: **(s)h₃ōk^ueh₂* (z *s-mobile*, ki se drugod v indoevropsčini ne pojavlja) ali **sōk^ueh₂*, brez pojasnjene podaljšane *o*-jevske stopnje korena. Kloekhorst (2008: 704–706) to izvaja iz navadne *o*-jevske stopnje, **sók^ueh₂*, ki zanj že sama po sebi povzroča lenizacijo. Melchert (1994: 61) v medvokalnem razvoju **k^u* vidi nepogojen prehod v **g^u*, ki torej ni povezan z lenizacijo.

22 Lausberg 1967: 29–38, 46–66.

4 RAZVOJ ZLOGOTVORNIH REZONANTOV OB μ IN K^u

Zlogotvorni rezonanti so v hetitščini praviloma zapisani kot aR (redki so polni zapisi $\bar{a}R$),²³ razen kadar je pred njimi stal μ , ko najdemo uR (in $\bar{u}R$).²⁴ Enako se tudi za labiovelari odraz zlogotvornih rezonantov zapisuje z uR , kar kaže na to, da se tudi v tem položaju labiovelari obnašajo enako kot sklopi $C\mu$. V drugih anatolskih jezikih so odrazi manj gotovi, v nekaterih pa je uR verjetno regularen razvoj v kakršnem koli labialnem okolju oz. vsaj še v primeru $*\eta$.²⁵ V tej razpravi bo zaradi številčnejšega gradiva in tudi jasno omejenega okolja, kjer se pojavlja odraz uR , najbolj relevantna hetitščina.²⁶

Zaradi različnega obnašanja postvokalnih in zlogotvornih rezonantov ob s , kjer pri prvih poteče predhetitska (in ne praanatolska!) asimilacija (npr. pide. $*h_2\acute{o}nso-$ > het. $\acute{h}\acute{a}\acute{s}\acute{s}a-$ 'potomec', prim. lik. $\acute{x}\acute{a}hb$ 'potomec, vnuk'),²⁷ pri drugih pa se po razzlogovanju v novonastalem sklopu pojavi epentetični t ($*\acute{s} > aRts$; npr. pide. $*\eta s\acute{o}s >$ het. $anz\acute{a}\acute{s}$ 'nas'),²⁸ se razzlogovanje zlogotvornih rezonantov postavlja v predhetitsko obdobje in ne na skupno anatolsko predstopnjo. Glede na to, da se ti odrazi pod naglasom kažejo s polnimi zapisi, je razzlogovanje obenem relativnokronološko postavljeno še pred značilno predhetitsko podaljšanje samoglasnikov v odprtih in zaprtih zlogih ter verjetno sočasno skrajšanje nenaglašanih dolgih samoglasnikov. Ker pa je podaljšanje v zaprtih zlogih (torej avtomatsko v vseh primerih razzlogovanja zlogotvornih rezonantov, kjer rezonant zdaj zapira zlog) omejeno na $*\acute{e}$ in $*\acute{o}$ (oz. ne poteče v primeru visokih samoglasnikov in $*\acute{a}$,

23 Tako npr. Melchert (1994: 125): panat. $*\acute{m}dro-$ > het. $\acute{a}ntara-$ 'moder', sledeč Machkovi (1949: 131–132) primerjavi s stesl. $modr\bar{o}$.

24 In ne $\acute{u}R$! Polno pisanje se pojavlja predvsem na vzglasju, npr. panat. $*\acute{u}\acute{g}i-$ > het. $\acute{u}rki-$ 'pot' (tako Melchert (1994: 132; 2020: 266); Kloekhorst (2008: 927–928) rekonstruira pide. $*h_{13}ur-gi-$), panat. $*\acute{u}rh_i-$ > het. $\acute{u}rri-$ 'pomagati' (Melchert 1994: 132; prim. Kloekhorst 2008: 927, 962–963, kjer dvomi o takšni interpretaciji oblike). Slednje bi lahko spremembo $*\acute{u}r_\sigma > *uR_\sigma$ dodatno relativnokronološko omejilo na čas pred praanatolsko glasovno spremembo $*VRRV > *VRRV$, toda primer ni zanesljiv.

25 Za palajske primere $*Pr > PuR$, $*\eta > um$ gl. Melchert 1994: 214. V luvijščini morda $*\eta > um$ (Melchert 1994: 278–279), ob tem pa prim. lik. $*\eta > \acute{a}$ (Melchert 1994: 294). Te razlike kažejo na posameznojezične razvoje, je pa ključno, da je v vseh v zaporedju $*C\acute{u}r$ odraz CuR (Melchert 1994: 65–66).

26 Tudi če se v sklopu kasnejšega razzlogovanja ponekod v drugih anatolskih jezikih v labialnem okolju pojavljajo odrazi z uR , pa je za relativnokronološko umestitev prezlogovanja na praanatolsko stopnjo pomembno le, da se primeri z $\acute{u}r$ enako odražajo v vseh anatolskih jezikih. V tem pogledu je problematično ime boga Gromovnika v likijščini in milijščini: pide. $*\acute{t}h_2\acute{u}ént-/trh_2\acute{u}nt-$ > lik. Nsg. $Trqqas$, Dsg. $Trqq\acute{n}ti$, mil. Nsg. $Trqqiz$, kjer je samo milijski odraz pričakovan, v likijščini pa bi v stranskih sklonih pričakovali $**Tr\acute{x}\acute{n}ti$, v nominativu pa je nejasno, od kod izvira a (Melchert 1994: 305–307, 309–310). Za pričakovani odraz prim. že omenjeni primer pide. $*\acute{k}u\acute{g}mo-$ > kluv. $kumma-$ 'svet', lik. $kumaza-$ 'duhovnik' (Melchert 1994: 284; 2020: 209).

27 Melchert 1994: 163.

28 Melchert 1994: 97.

vključuje pa tudi novonastali naglašeni samoglasniški element ob razzlogovanih rezonantih, ki ga Melchert (1994: 125; 2020: 267) sicer identificira z **o*), je treba polne zapise *ūr* pojasniti drugače. Melchert (1994: 55–56) je tako predlagal, da gre v sklopu **ur* za že praanatolsko prezlogovanje v **uR*, ki pa je omejeno na položaj za soglasnikom in torej ne poteče na vzglasju.²⁹ Nato pa je v vseh zaporedjih *uL* prišlo do podaljšanja, ki se je pod naglasom ohranilo, nenaglašeni samoglasnik pa se je skrajšal.³⁰

V reviziji lastne razlage anatolske historične fonetike Melchert (2020: 263, 266–268) sprejme razlago o razlikovanju fonetičnih vrednosti klinopisnih znakov *u* in *ú* (kot /o/ in /u/), kar ga vodi v popolno reinterpretacijo razlage razvoja zaporedja **ur*. Prezlogovanje namreč označi za nemotivirano, v *ūr* pa vidi ohranitev prvotnega samoglasnika **o*, nastalega ob razzlogovanju, ki se je ob prisotnosti *u* ohranil, drugod pa je potekel v skladu s splošno predhetitsko spremembo **o > a*. Končno je nato tudi *u* ob *o* odpadel (torej: **C_ur > *C_uoR*; **o > a* (razen **uo*); **C_uoR > CoR*).

Toda takšna razlaga je pomanjkljiva. Motivacija za prezlogovanje namreč ni vprašljiva, drugod v indoevropskih jezikih v takih sklopih pride celo do premeta, da sonornejši element postane zlogotvoren (tako npr. pide. **smók_ur* > het. *zama(n)kur* n. ‘brada’, toda s premetom v **smók_{ru}-* > stind. *śmáśru-*, arm. *mawrowk* ‘brada’, lit. *smākras* ‘brada (anatom.)’).³¹ Še posebej problematična je Melchertova razlaga razvoja **C_ur > CoR* z vmesno stopnjo **C_uoR*, kjer se *u* izgubi. Neposredna paralela se namreč zdi že omenjena sprememba, ki zadeva dentale: **T_uo > *To*, kjer pa je končni rezultat *a*-jevski vokalizem in jo je torej treba relativnokronološko postaviti pred splošni predhetitski prehod panat. **o > a*. Vpliv *u*, ki da naj bi ohranjal *o*-jevski vokalizem, je z razvojem za dentali ne le neskladen, ampak mu neposredno nasprotuje.³² Prav tako se s tem ne sklada razvoj labiovelarov, ki se obnašajo enako kot sklopi *C_u* in pri katerih, kot tudi že omenjeno, ne moremo govoriti o izgubi labializacije pred zaokroženimi samoglasniki.

Kljub temu je treba upoštevati identifikacijo klinopisnih znakov *u* = /o/, *ú* = /u/, kjer se kot najbolj neposredna in preprosta interpretacija ponuja pozno znižanje že prezlogovanega sklopa: **uR > oR* (morda le **uL > oL*). To torej ne nadaljuje odraza razzlogovanja v posebnem fonetičnem okolju.³³

29 Prim. pide. **ul_ko-* ‘volk’ > luv. *u_ulu_a/i-*, lid. *u_ulu_e-* ‘lev’ (Melchert 1994: 127). To se da motivirati s težnjo po ohranitvi (že obstoječe) konzonance v vzglasju. V hetitščini sicer ta sprememba poteče tudi na vzglasju.

30 Prim. tudi situacijo v luvijščini, kjer skrajšanja nenaglašanih samoglasnikov ni in kjer torej najdemo odraze z dvojnimi polnimi zapisi, npr. **péh_ur* > kluv. *pāhūr* ob het. *pah_hur* (Melchert 1994: 132).

31 Kloekhorst 2008: 1029–1030.

32 Da bi lahko znotraj predhetitskega obdobja imeli tako razvoj **T_uo > *To > Ta* in **C_ur > *C_uoR > CoR*, bi ju morali postaviti v povsem ločeni obdobji razvoja jezika: **T_uo > *To*, nato **r > *oR*, nato **o > a* (razen **uo*), nato **C_uo > Co*.

33 Prim. Melchert 2020: 266–267.

5 RAZVOJ V ZAPOREDJU $CuR_{\sigma}CC$ OZ. $K^uR_{\sigma}CC$

Posebno težavo v razvoju zlogotvornih rezonantov v labiovelarnem okolju predstavlja nekaj hetitskih primerov, kjer namesto pričakovanega klinopisnega zapisa CuR najdemo zapisano $Cu\bar{u}aR$:³⁴ het. $ku\bar{u}a\bar{s}ke/a-$, iter. od $kuen-/kun^{-mi}$ 'ubiti', $ku\bar{u}a\bar{r}a\bar{s}ke/a-$, iter. od $kuer-/kur^{-mi}$ '(od)rezati', $ku\bar{u}aku\bar{u}a\bar{r}a\bar{s}ke/a-$, iter. od $kuk(k)ur\bar{s}^{-mi}$ 'pohabiti', kjer bi v iterativih pričakovali ničto stopnjo korena (pide. $*g^{uh}\eta-s\bar{k}e/o-$, $*k^u\eta-s\bar{k}e/o-$ in $*k^u\eta s-s\bar{k}e/o-$). Podobno zagonetko predstavlja glagol $du\bar{u}arn(i)^{-mi}$ 'zlomiti', kjer nobena od prevojnih oblik ne more razložiti vokalizma ($*d^h\bar{u}orne\bar{e}- > **darna-$, $*d^h\bar{u}erne\bar{e}- > **duerna-$, v ničti stopnji pa bi pričakovali $**durn-$).³⁵ Kloekhorst (2007) predlaga, da se je v težkem zlogu (oz. ob dveh sledečih soglasnikih) pide. sklop $*Cu\bar{r}CC$ odražal kot het. $Cu\bar{u}aRCC$, pri čemer upošteva Oettingerjevo (1979: 151) razlago glagola $du\bar{u}arn(i)^{-mi}$ iz nazalno infigiranega $*d^h\bar{u}r-n\acute{e}-h_1-ti/d^h\bar{u}r-n-h_1-\acute{e}nti$, kar bi nato vodilo do $*durnezzi/du\bar{u}arnanzi$, z nadaljnjo posplošitvijo šibke osnove.

Čeprav Kloekhorstova razlaga nedvomno drži, pa je izražena le v obliki pisnih enačb in ne ponuja fonetične razlage. Tudi Melchert (2020: 267) v svoji reviziji to izjemo le omeni kot poseben razvoj in je kljub očitni neskladnosti s siceršnjo razlago ne pojasni.³⁶ Najbolj verjetno je, da gre tu za blokado prezlogovanja v fonetičnem okolju, kjer bi sicer nastal težji zlog (sprememba torej poteče samo v primeru $*Cu\bar{r}_{\sigma} > CuR_{\sigma}$, ne pa $*Cu\bar{r}C_{\sigma} > **CuRC_{\sigma}$).³⁷ Zaporedje tako ostane $*u\bar{r}$, zlogotvorni rezonant pa se nato razvije v aR v sklopu regularnega razvoja v predhetitskem obdobju. Pri relativnokronološki opredelitvi prezlogovanja pomaga prav primer glagola $du\bar{u}arn(i)^{-mi}$, saj je moralo prezlogovanje (in njegova blokada v sklopu $Cu\bar{r}C_{\sigma}$) poteči še pred odpadom laringala $*h_1$ v predvokalni legi, kar je prav tako lažje razložiti, če se je ta glasovna sprememba zgodila v praanatolskem obdobju. Tu se torej vidi tudi prednost ločevanja med prezlogovanjem v sklopu $*u\bar{r}$ in kasnejšim razzlogovanjem $*\bar{r}$

34 V fonetičnem smislu namesto $/CuR/$ torej $/Cu\bar{a}R/$.

35 Kimball (1999: 161–163) navaja ta glagol med primeri za spremembo panat. $*erC > het. arC$, zanj torej predpostavlja izhodiščno *e*-jevsko prevojno stopnjo, toda v vseh ostalih primerih, ki jih navaja za to spremembo, gre pravzaprav za zaporedje $*erCC$. Melchert (1994: 136–137) to spremembo med drugim omejuje na okolje z zaporedjem treh konzontanov, podobno tudi Kloekhorst (2008: 95).

36 Nastavi torej še en pogoj *h* glasovni spremembi $*o > a$, ki jo najprej omeji, da ne poteče v primeru $*uo$, zdaj pa še doda, da pa vendarle poteče v primeru $*uoCC > uaCC$. V primerjavi s prvo izjemo, kjer je vsaj fonetična motivacija ustrezna, pa za drugi pogoj tega ni mogoče reči.

37 Takšna formulacija je boljša od razlage, ki temelji na dveh sledečih konzontanah (tj. prvotno omenjano $*Cu\bar{r}_{\sigma}C > CuR_{\sigma}C$, z blokado v okolju $*Cu\bar{r}C_{\sigma}C > **CuRC_{\sigma}C$). Če je enaka blokada potekla ne le pred dvema soglasnikoma, ampak tudi v primeru težjega zaporedja na izglasju, lahko to namreč pojasni likijski odraz Nsg. *Trqqas*, kjer torej posplošena šibka stopnja v obliki $*t^h\bar{u}q\bar{u}nts$ ne bi bila prezlogovana in torej *u*-jevskega vokalizma tam sploh ne pričakujemo.

> aR , pokaže pa se tudi, da v hetitščini na barvo novonastalega samoglasnika okolje ne vpliva.³⁸

6 SKLEP

Hetitski material jasno kaže na obstoj labializirane (post)velarne vrste znotraj hetitskega in verjetno že praanatolskega fonološkega sistema. Identifikacija enotnih fonemov $*h^u$ in $*y^u$ kot del te labializirane vrste ima pomembne implikacije za spoznanja o fonetični podobi hetitščine in praanatolščine, nekaj pa nam lahko pove tudi o indoevropskem prajeziku.

Obnašanje labiovelarov in u je pomembno tudi pri razvoju zlogotvornih rezonantov. Čeprav se je razlaga teh razvojev na podlagi identifikacije o -jevskega vokalizma na sinhroni hetitski ravni močno spremenila, se zdi, da je bila popolna reinterpretacija stanja preuranjena. Razlikovanje med posameznojezičnimi odrazi $*j$ in že praanatolskim prezlogovanjem $*u_{\sigma} > *uR_{\sigma}$ (s kasnejšim znižanjem v oR) ob identifikaciji pogojev, ki to spremembo blokirajo, omogoča tudi fonetično podprto razlago za razvoje v sklopu $Cu_{\sigma}C_{\sigma}$ oz. $K^u_{\sigma}C_{\sigma}$.

Relativnokronološke opredelitve, do katerih vodi pričujoča razlaga, so torej naslednje:

- lenizacija in nastanek enofonemskih $*h^u$ in $*y^u$ sta praanatolski spremembi, ki sta relativnokronološko neodvisni oz. nepovedni;
- sprememba $*Cu_{\sigma} > *CuR_{\sigma}$ (ne pa $*Cu_{\sigma} > **CuRC_{\sigma}$) je potekla še pred odpadom laringala $*h_1$ med soglasnikom in samoglasnikom, kar se navadno postavlja v praanatolsko obdobje (če velja primer $*u_{\sigma}h_1i- > \text{het. } \ddot{u}rri-$ 'pomagati', tudi pred spremembo $*VRHV > *VRRV$);
- v predhetitskem obdobju je sprememba $*Tu_{\sigma} > *To$ potekla še pred splošnim prehodom $*o > a$;
- Melchertova interpretacija splošnega predhetitskega razzlogovanja $*j > *oR$, kjer je ta $*o$ nato zajet v spremembo $*o > a$, z izjemo zaporedja uo , ki da se ohrani, pa pomeni, da bi to razzlogovanje moralo potечи po prav tako predhetitski spremembi $*Tu_{\sigma} > *To$, kjer pa je v istem fonetičnem zaporedju $/uo/$

38 To trditev je sicer striktno gledano treba omejiti na nabor zlogotvornih rezonantov, ki so prisotni v navedenih primerih, tj. $*r$ in $*y$.

Zanimiva paralela je Claytonova (2022) razlaga razvoja zlogotvornih rezonantov v indoiranščini (ki sicer nasprotuje splošno sprejetemu konsenzu, da labiovelari ob zlogotvornih rezonantih v indoiranščini niso pustili sledu), prim. različen razvoj v stind. $*K^{\sigma}arH-$: $*K^{\sigma}arH_{\sigma}C-$ ($g\ddot{u}r/g\ddot{u}r-$ 'hvala' < $*g^{\sigma}rH-V^{\sigma}$, ob $gar/-/g\ddot{u}r-$ 'hvaliti' (ppp. $g\ddot{u}rta-$, perf. opt. $jugury\ddot{a}t$) < $*g^{\sigma}rH-C^{\sigma}$), kjer je vpliv torej ravno obraten: v težjem zlogu je vpliv labializacije večji kot sicer. Toda v indoiranščini so v tem obdobju labiovelari izgubili labializacijo, prenos le-te na novonastali samoglasnik, ki je nastal ob razzlogovanju, pa je mogoče videti kot del tega procesa. Prav tako ta razlika v odnosu do anatolščine jezikovne veje spet kaže, da je razvoj $*u_{\sigma} > uR$ bolje razumeti kot prezlogovanje.

prišlo do odpada prvega elementa; ta nekonsistentnost že sama nakazuje drugačen razvoj, ki ga dokazuje že omenjena relativnokronološka umestitev prežlogovanja na praanatolsko jezikovno stopnjo;

- v interpretaciji, ki ne potrebuje vmesne stopnje, je predhettitsko razzlogovanje $*r > aR$ (vključno s $*CuR > CuRC$) neodvisno od splošnega prehoda $*o > a$;
- končno je sprememba $*uR > oR$ (oz. $*uL > oL$?) mlajša od prehoda $*o > a$.

KRAJŠAVE IN KRATICE

anat. = anatonsko; **aor.** = aorist; **arm.** = armensko; **av.** = avestijsko; **C** = konzont, soglasnik; **c.** = *genus commune*, splošni spol; **D** = zvoneči zapornik / dativ, dajalnik; **denom.** = denominativ; **got.** = gotsko, **H** = laringal; **het.** = hettitsko; **hluv.** = hieroglifno luvijsko; **iter.** = iterativ; **K** = velar, mehkonobnik; **K^u** = labiovelar, zao-kroženi mehkonobnik; **kluv.** = klinopisno luvijsko; **kol.** = kolektiv; **L** = likvida, jezičnik; **lat.** = latinsko; **lid.** = lidijsko; **lik.** = likijsko; **lit.** = litovsko; **mil.** = milijsko; **N** = nominativ, imenovalnik; **n.** = *genus neutrum*, srednji spol; **opt.** = optativ, želelnik; **os.** = oseba; **ozir.** = oziralni; **P** = labial, ustničnik; **pal.** = palajsko; **panat.** = praanatolsko; **perf.** = perfekt, dovršni preteklik; **pide.** = praindoevropsko; **ppp.** = particip preterita pasiva, pretekliški trpni deležnik; **pret.** = preterit, preteklik; **R** = rezonant, zvočnik; **sg.** = *singular*, ednina; **stgr.** = starogrško; **stind.** = staroindijsko; **stšp.** = starošpansko; **šp.** = špansko; **T** = zapornik / dental, zobnik; **toh.** **B** = toharsko B; **vlat.** = vulgarno latinsko, **zaim.** = zaimke; _σ = zlogovna meja

LITERATURA

- Adiego 2001** = Ignacio-J. Adiego, Lenición y acento en protoanatolio, v: *Anatolisch und Indogermánisch = Anatolico e indoeuropeo: Akten des Kolloquiums der Indogermanischen Gesellschaft Pavia, 22.–25. September 1998*, ur. Onofrio Carruba – Wolfgang Meid, Innsbruck: Institut für Sprachwissenschaft der Universität Innsbruck, 2001, 11–18.
- Beekes 2010** = Robert Beekes, *Etymological Dictionary of Greek* 1–2, sod. Lucien van Beek, Leiden – Boston: Brill, 2010.
- Byrd 2018** = Andrew Miles Byrd, The phonology of Proto-Indo-European, v: *Handbook of Comparative and Historical Indo-European Linguistics* 3, ur. Jared Klein – Brian Joseph – Matthias Fritz, Berlin – Boston: De Gruyter Mouton, 2018, 2056–2078.
- Clayton 2022** = John Clayton, Labiovelar loss and the rounding of syllabic liquids in Indo-Iranian, *Indo-European Linguistics* 10 (2022), 33–87.
- Eichner 1973** = Heiner Eichner, Die Etymologie von heth. mehur, *Münchener Studien zur Sprachwissenschaft* 31 (1973), 53–107.
- Kimball 1999** = Sara Kimball, *Hittite Historical Phonology*, Innsbruck: Institut für Sprachwissenschaft der Universität Innsbruck, 1999.
- Kloekhorst 2007** = Alwin Kloekhorst, The Hittite Syllabification of PIE $*CuR$ and $*KuR$, v: *Ta-bularia Hethaeorum: hethitologische Beiträge: Silvin Košak zum 65. Geburtstag*, ur. Detlev Grotdek – Marina Zorman, Wiesbaden: Harrasowitz Verlag, 2007, 455–457.
- Kloekhorst 2008** = Alwin Kloekhorst, *Etymological Dictionary of the Hittite Inherited Lexicon*, Leiden: Brill, 2008.
- Kümmel 2007** = Martin Joachim Kümmel, *Konsonantenwandel: Bausteine zu einer Typologie des Lautwandels und ihre Konsequenzen für die vergleichende Rekonstruktion*, Wiesbaden: Reichert, 2007.

- Lausberg 1967** = Heinrich Lausberg, *Romanische Sprachwissenschaft II: Konsonantismus*, Berlin: Walter de Gruyter & Co., 1967.
- Machek 1949** = Václav Machek, Hittite-Slavica, *Archív orientální* 17.2 (1949), 131–141.
- Meier-Brügger 2010** = Michael Meier-Brügger, *Indogermanische Sprachwissenschaft*, sod. Matthias Fritz – Manfred Mayrhofer, Berlin – New York: De Gruyter, 2010.
- Meier-Brügger 2021** = Michael Meier-Brügger, *Indogermanische Sprachwissenschaft*, sod. Matthias Fritz, Berlin – Boston: De Gruyter, 2021.
- Melchert 1994** = H. Craig Melchert, *Anatolian Historical Phonology*, Amsterdam – Atlanta: Rodopi, 1994.
- Melchert 2012** = H. Craig Melchert, Luvo-Lycian Dorsal Stops Revisited, v: *The Sound of Indo-European 2: Papers on Indo-European Phonetics, Phonemics, and Morphophonemics*, ur. Roman Sukač – Ondřej Šefčík, München: Lincom Europa, 2012, 206–215.
- Melchert 2020** = H. Craig Melchert, Hittite Historical Phonology after 100 Years (and after 20 Years), v: *Hrozny and Hittite: the First Hundred Years*, ur. Ronald I. Kim – Jana Mynářová – Peter Pavúk, Leiden – Boston: Brill, 2020, 258–276.
- Oettinger 1979** = Norbert Oettinger, *Die Stammbildung des hethitischen Verbums*, Nürnberg: Verlag Hans Carl, 1979.
- Patri 2019** = Sylvain Patri, *Phonologie hittite*, Leiden: Brill, 2019.
- PHOIBLE** = Steven Moran – Daniel McCloy (ur.), *PHOIBLE 2.0*, Jena: Max Planck Institute for the Science of Human History, <https://phoible.org>.

SUMMARY

The Challenges of Relative Chronology of Labiovelar Development in Anatolian

The discussion of the diachronic development of Proto-Indo-European labiovelars serves as a springboard for an evaluation of the relative chronology of some crucial sound changes that affect the development of languages of the Anatolian branch of Indo-European at their various linguistic (proto-)stages. The evidence that underscores the phonemic status of labiovelar stops in the Anatolian languages also points to the existence of labiovelar fricatives, which did not exist at the Proto-Indo-European stage and whose emergence reveals their phonetic characteristics as similar to those of the older labiovelar stops (either both are velar or both are uvular). Moreover, it is pointed out that the reflexes of PIE $*h_3$ do not fit the expected reflexes of a labialized sound in Anatolian. However, despite their phonemic status, labiovelars do not differ from the sequences of a consonant and the labial glide in some crucial phonetic environments; Proto-Anatolian lenition is as such not probative for determining when the labiovelar fricatives emerged, nor do these sequences behave differently before syllabic resonants. This latter phonetic environment is a particular focus of this article; in spite of attempts to explain the development of syllabic resonants in a unified manner (i.e., within the scope of a single sound change), it turns out that the relative chronology of sound changes points to a separate Proto-Anatolian resyllabification of syllabic resonants in contact with the labial glide and labiovelars ($*C_{y\sigma}r_{\sigma} > *CuR_{\sigma}, *K_{y\sigma}r_{\sigma} > *KuR_{\sigma}$), whereas the later syllabic decomposition is its own, probably intra-Anatolian process (which differs between the various Anatolian languages; in Hittite the general development is $*r > aR$). This explanation also accounts for the divergent development of a small group of verbs in Hittite in which resyllabification is blocked in an already closed syllable ($*C_{y\sigma}rC_{\sigma} > **CuRC_{\sigma}, *K_{y\sigma}rC_{\sigma} > **KuRC_{\sigma}$) and the attested forms show the expected reflex of later syllabic decomposition ($C_{y\sigma}aRC, K_{y\sigma}aRC$). The identification of *o* vocalism in the attested reflexes of sequences of labiovelars and labial glides with syllabic resonants, which was the very reason for the attempt at a unified explanation, is instead the result of a separate, late sound change ($*uR > oR$, including $*CuR > CoR, *KuR > KoR$; perhaps limited to only the liquids rather than all resonants).

UROŠ BONŠEK

SLOVARSKA IN ZUNAJJEZIKOVNA MERILA ZA UGOTAVLJANJE RETERMINOLOGIZACIJE KOT POIMENOVALNEGA NAČINA V TERMINOLOGIJI: PRIMER RAČUNALNIŠKE TERMINOLOGIJE

COBISS: 1.01

[HTTPS://DOI.ORG/10.3986/JZ.30.2.05](https://doi.org/10.3986/JZ.30.2.05)

Reterminologizacija ali ponovna terminologizacija je znotrajjezikovni terminološki poimenovalni način, ko se termin enega strokovnega področja najprej determinologizira, preide iz strokovnega v splošni jezik, nato pa se ponovno terminologizira, preide iz splošnega v strokovni jezik druge stroke, recimo *virus*, *avatar*, *gonilnik*. V prispevku je reterminologizacija obravnavana na primeru prehajanja samostalniških terminov iz izhodiščne v računalniško terminologijo in nato spet v splošni jezik. Predstavljen je tudi poskus opredelitve meril za lažje ugotavljanje reterminologizacije.

Ključne besede: reterminologizacija, terminologizacija, determinologizacija, terminologija, računalništvo

Lexical and Nonlinguistic Criteria for Identifying Reterminologization as a Designation Method in Terminology: Computer Science Expressions

Reterminologization is an internal linguistic terminological designation method in which a term from one area of expertise is first determinologized, passing from an area of expertise into general language, and then terminologized again, passing from general language into another area of expertise; for example, *virus*, *avatar*, or *driver*. Reterminologization is discussed using the example of nouns moving from their original terminology domain into computer science terminology and then back into general language. This article defines criteria to facilitate the identification of reterminologization.

Keywords: reterminologization, terminologization, determinologization, terminology, computer science

1 POIMENOVALNI NAČINI V TERMINOLOGIJI

Termini nastajajo na različne načine. Lahko zapolnjujejo poimenovalno praznino v jeziku, se pravi, da nastajajo kot neologizmi, ali pa tvorijo poimenovanje v določenem jeziku pod vplivom že obstoječega poimenovanja, torej nastajajo z znotraj- in zunajjezikovnim prevzemanjem (Žagar Karer 2011: 38).

1.1 Znotrajjezikovno prevzemanje

Pri znotrajjezikovnem prevzemanju so vir za nove termine ali leksemi splošnega jezika, ki se za potrebe stroke terminologizirajo, ali termini drugih (ponavadi sorodnih) strok, ki se redefinirajo. Nekateri terminologi, recimo Hudeček in Mihačević (2009: 31), to redefinicijo, do katere lahko prihaja dostikrat že v tujem (v računalništvu praviloma v angleškem) jeziku, imenujejo reterminologizacija. Tak primer je npr. termin *virus*, ki je iz medicinske prešel v računalniško terminologijo,¹ seveda pa v medicinski terminologiji še vedno obstaja.

Pri znotrajjezikovnem prevzemanju je vredno omeniti tudi prehajanje terminov iz splošnega jezika v strokovni jezik preko metaforičnih in metonimičnih pomenskih prenosov. Meyer (2000: 43) ugotavlja, da je nastajanje novih terminov z metaforizacijo zelo pogosto prav v računalniški terminologiji (*miška*, *strežnik*, *namizje*) in dodaja, da so snovalci informacijske tehnologije in programske opreme postali izredno pozorni na marketinški potencial računalniških metafor (Meyer 2000: 44).

1.2 Zunajjezikovno prevzemanje

Pri zunajjezikovnem prevzemanju gre za izposojanje morfemov (kalkiranje), besed ali besednih zvez iz drugih jezikov. Tu je treba ločiti med prevzemanjem iz klasičnih jezikov latinščine in grščine² ter prevzemanjem iz sodobnih jezikov. V današnjem času je jezik dajalec največkrat angleščina,³ ker je angleško govoreče območje sveta ekonomsko in kulturno privilegirano ter iz njega izhaja največ tehnoloških in drugih novosti; hkrati uživa angleščina status *lingue france*, se pravi sporazumevalnega jezika za številna jezikovno nehomogena okolja (Vintar 2008: 52).

2 TERMINOLOGIZACIJA IN DETERMINOLOGIZACIJA

Procesa terminologizacije in determinologizacije sta med seboj precej prepletena. Vidovič Muha (2000: 116–117) ugotavlja, da je pri terminologizaciji izpostavljena zlasti izrazna stran jezikovnega znaka, pri determinologizaciji pa je poudarek na pomenski strani jezikovnega znaka – denotat postaja širše/splošneje prepoznaven.

1 V prispevku pod terminom računalniška leksika ali terminologija razumemo računalniško, internetno in spletno izrazje.

2 Iz grščine in latinščine prevzetim besedam jezikoslovci pripisujejo večjo možnost, da se vključijo v jezikovni sistem jezika prejemnika. Jezika veljata za prestižna, hkrati gre za mrtva jezika. Terminov iz dotičnih jezikov zato mnogi niti ne občutijo kot prevzete besede, pogosti pa so zlasti v naravoslovnih znanostih (Bokal 1998: 148).

3 Angleščina pri Slovencih ni bila vedno glavni jezik dajalec. Jemec Tomazin (2009: 277) na primeru pravne terminologije ugotavlja, da je bil v 19. stoletju na tem področju glavni jezik dajalec nemščina (ugotavlja veliko hotenega kalkiranja), kasneje, v 20. stoletju, posebej v času skupne države, pa je močan jezikovni vpliv imela tudi srbohrvaščina.

Žele (2009b: 458) še ugotavlja, da je stalno stopenjsko obojesmerno prehanje med terminologizacijo in determinologizacijo še posebno eksplicitno pri glagolih kot glavnih usmerjevalnikih in organizatorjih sporočanega v različnih tipih besedil: *absorbirati vlago/pline/svetlobo/kisik* (fiz.) > *Tržišče ni absorbiralo vseh industrijskih proizvodov* (pren.), *Mesta so absorbirala vse podeželsko prebivalstvo*.

2.1 Terminologizacija

Terminologizacija predstavlja enega od poimenovalnih načinov v terminologiji. Kot ugotavlja Vidovič Muha (2000: 116), gre pri terminologizaciji za poimenovanje posebnega, manj znanega z izrazom, ki je vsaj v svojem osnovnem pomenu del splošne zavesti. Kot način zapolnjevanja poimenovalne praznine je terminologizacija zavesten proces, kjer nov pomen nastaja nadzorovano. Leder Mancini (1984: 86–87) poudarja, da je predhodni korak terminologizacije desemantizacija. Ko leksem s terminologizacijo postane termin, se splošno uveljavljena vsebina jezikovnega znaka podatkovno poglobi. Dodaja, da je skoraj vsak leksem lahko potencialni termin (Leder Mancini 1984: 86–87). Žele (2009a: 133) o terminologizaciji piše kot o procesu poimenovanja denotata z znanstvenega področja z izrazom denotata, ki sodi v splošni predstavi svet določenega jezika, tj. poimenovanje posebnega, manj znanega z izrazom, ki je vsaj v svojem osnovnem pomenu del splošne zavesti. Tukaj lahko navajamo primere iz računalniške leksike, kot sta *črv* in *meni*.

2.2 Determinologizacija

Determinologizacija je obraten proces kot terminologizacija, v katerem termin iz znanstvene leksike oziroma terminološkega sistema prehaja v besedila, namenjena širšemu krogu uporabnikov, torej prehaja v splošni sistem knjižnega jezika. Denotat postane splošno poznan in njegovo poimenovanje kot termin med postopkom determinologizacije izgubi povezavo z drugimi termini ter se vključi v sistem splošne leksike (Žagar 2005: 35; Žele 2009a: 133).

Značilnost determinologizacije je tudi njena stopenjskost. V prvi stopnji, imenujemo jo delna determinologizacija, termin po prehodu v splošni jezik obdrži povezavo s pojmom, pri čemer je v primerjavi s terminološko definicijo brez terminološkega pomena. Pri drugi stopnji, to je pri popolni determinologizaciji, pa leksem dobi nov pomen, ki nima več povezave z izvornim pojmom (Žagar Karer 2011: 203–205).

Aliona (2009: 21) piše, da imajo determinologizirane leksikalne enote predvsem funkcijo intelektualizacije diskurza. Žagar (2005: 37) ob tem še ugotavlja, da sicer termin z determinologizacijo izgubi svoj natančno definirani pomen, pridobi pa prožnost, ki je značilna za splošno leksiko. Seveda ne glede na selitev iz

specializiranega v splošni jezik termin še naprej deluje tudi v pojmovnem polju izvorne stroke. Ledinek (2009: 249) ugotavlja, da determinologizirani leksemi lahko pridobijo konotativne pomene, razvijajo nove pomenske družljivosti, nastopajo v drugačnih kontekstih, vse to pa omogoča tudi potencialno spremembo njihovih slovničnih lastnosti. V procesu determinologizacije se lahko pomensko spreminjajo tudi samo posamezni morfemi oz. deli besed (npr. *-manija*, *-holik*, *mega-*) (Ledinek 2009: 249).

Če je terminologizacija nadzorovan in zavesten način bogatenja znanstvenih področij, najbrž tudi zaradi precej strogih in natančnih terminoloških načel, pa je determinologizacija bolj spontan proces. Aliona (2009: 21) ugotavlja, da so procesu determinologizacije posebej izpostavljene leksikalne enote, ki pripadajo področjem, ki govorce jezika v nekem časovnem obdobju bolj zanimajo in se o njih pogosteje poroča ali piše – mednje šteje stroke, ki so povezane s tehničnim in tehnološkim napredkom, to so vojaški sistem, šport in medicina.

3 RETERMINOLOGIZACIJA

V prispevku bomo reterminologizacijo obravnavali kot enega od terminoloških poimenovalnih načinov. Gre za poimenovalni način, ko se termin enega strokovnega področja najprej determinologizira, preide iz strokovnega v splošni jezik in se pomensko širi, nato pa ponovno terminologizira, preide iz splošnega v strokovni jezik druge stroke in se s tem spet pomensko oži (Hudeček – Mihaljević 2009: 31). Nikolova (2006: 80) navaja, da se v ruski terminologiji proces imenuje *transterminologizacija* – prenos uveljavljenega termina iz ene stroke v drugo z njegovo popolno ali delno reinterpreteracijo; v bolgarski terminologiji isti proces imenujejo na dva različna načina – ali *terminologizacija terminov* ali *reterminologizacija*. Tudi kanadska jezikoslovka I. Mayer (2000: 43) reterminologizacijo razume kot nekakšno terminologizacijo terminov, ko piše, da se nekateri računalniški termini terminologizirajo preko drugega/prvotnega področja, preden vstopijo v računalništvo. Kot primera navaja deskanje (*surfing*), ki najverjetneje izhaja iz televizijskega kanalskega deskanja med kanali/programi (*channel surfing*), in termin pasovna širina (*bandwidth*), ki označuje hitrost prenosa podatkov v računalništvu; ta najverjetneje izvira iz telekomunikacijske stroke, kjer termin označuje spekter komunikacijskega kanala. Grafično bi lahko reterminologizacijo ponazorili s spodnjo skico:

termin (strokovni jezik 1) > leksem (splošni jezik) > termin (strokovni jezik 2)⁴

4 Pri naši obravnavi reterminologizacije bi lahko tretjemu/slednjemu poimenovalnemu premiku iz skice dodali še ponovno determinologizacijo. Determinologizirana računalniška leksika, ki jo bomo v prispevku obravnavali, je tako že sama po sebi dokaz za poprejšnjo reterminologizacijo.

Aliona (2009: 9) pri definiciji reterminologizacije izhaja iz pomena predpone *re-* 'ponovno' in reterminologizacijo opiše kot poimenovalni proces, v katerem izraz določenega strokovnega jezika razvije nov pomen v strokovnih jezikih drugih strokovnih področij. Tukaj gre seveda opozoriti, da s prehodom iz enega strokovnega področja v drugo termin še naprej deluje tudi v izvirnem področju, v sprejemnem pa označuje nov pojem.

Reterminologizacija torej kaže tudi na vzajemno delovanje različnih strok in specializiranih jezikov. To sodelovanje poteka v dveh smereh: eno strokovno področje si izposoja termine iz drugih terminoloških sistemov, hkrati pa samo zagotavlja termine drugim strokovnim področjem. Kot piše Aliona (2009: 18), reterminologizacijo spodbujajo tudi razvoj in izpopolnjevanje znanstvenega znanja, pojav novih teorij in področij, predvsem pa povezovanje znanosti.

Čeprav bomo v prispevku reterminologizacijo obravnavali kot poimenovalni način v terminologiji, spodaj podajamo še nekaj ugotovitev glede povezave reterminologizacije s terminološko sinonimijo in homonimijo.

V slovenski jezikoslovni literaturi se omenja tudi t. i. širša terminologizacija, še posebej pri obravnavah terminoloških sinonimij.⁵ Kot ugotavlja Žele (2004: 77), gre za pojavljanje istega termina z večjimi ali manjšimi pomenskimi premiki v različnih strokah. Vidovič Muha (2000: 117) v povezavi s tem dodaja, da je s pojmom širša terminologizacija eksplicitno poudarjeno, da enopomenskost termina velja za področje ene stroke, da pa se termini, ki so nastali po metaforični in metonimični poti iz splošnih terminoloških pomenov, lahko pojavljajo v različnih nesorodnih strokah.

Enako kot sinonimijo si terminologija sicer zaradi enoumnega izražanja prizadeva zmanjševati tudi homonimijo. Cabré (1999: 111) podaja zanimivo ugotovitev, da je ravno v terminologiji homonimija veliko pogostejša kot v splošnem jeziku. Ugotovitev utemeljuje z dejstvom, da je v terminologiji vsako strokovno področje zaprta domena; po njeno do terminološkega prehajanja med strokovnimi področji (reterminologizacije, op. a.) niti ne prihaja pogosto, zato je vsak termin, ki preide iz enega področja v drugo, avtomatsko homonim. Tudi Nikolova (2006: 80) piše, da je prav reterminologizacija tista, ki vodi do terminološke homonimije.

5 V skladu s tradicionalno terminološko teorijo je ključno, da ima izraz v različnih strokovnih disciplinah različne pomeni. Terminologija teži k zmanjševanju sinonimije, izrazov, ki znotraj iste stroke označujejo isti pojem (Žagar Karer 2011: 36). Žagar Karer in Fajfar (2020: 499) v eni novejših raziskav o terminološki sinonimiji med še dopustno sinonimijo uvrščata tudi sinonimno razmerje, v katerem so termini tvorjeni z različno poimenovalno motivacijo, recimo *samoplačniški recept/beli recept* (izpostavitev različnih vsebinskih vidikov pojma), ali (še pogostejše) tiste, kjer je eden od terminov v paru poimenovan po osebi, ki je izumila določen predmet, recimo *Ostwaldov viskozimeter/kapilarni viskozimeter*.

4 GRADIVO IN ANALIZA

4.1 Računalniška leksika v splošnem slovarju

Gradivo za analizo smo pridobili v drugi izdaji *Slovarja slovenskega knjižnega jezika* (SSKJ2), pri nekaterih iztočnicah smo si pomagali tudi s *Slovarjem novejšega besedja* (SNB), prvo izdajo *Slovarja slovenskega knjižnega jezika* (SSKJ) in spletnim rastočim *Slovarjem slovenskega knjižnega jezika* (eSSKJ).⁶ Nekaj iztočnic smo našli tudi v monografiji *Novejša slovenska leksika v povezavi s spletnimi viri*, recimo *ključ*, *pekač*, *portal*, in jih naknadno poiskali v SSKJ2.

Za analizo smo (tudi s pomočjo naprednega iskanja) našli 107 iztočnic. Seveda najdemo v splošnih slovarjih tudi determinologizirane računalniške lekseme, ki niso nastali z reterminologizacijo, recimo *bajt*, *bit*, *internet*, *inkjet*, *disketa*, *RAM*.

Reteterminologizirano računalniško leksiko v SSKJ2 najdemo v različnih delih geselskega sestavka, in sicer:

- v enem od pomenov večpomenskega leksema, večinoma na neprvem mestu (*skript*, *protokol*, *takt*),
- v terminološkem gnezdu (*identifikacija*, *spremenljivka*).

Preglednica 1: Umestitev analizirane reterminologizirane računalniške leksike v slovarskem sestavku SSKJ2

Pomen	prvi pomen	16
	neprvi pomen	74
Terminološko gnezdo		17
Skupaj		107

Da je bilo iskanje primernih iztočnic, s katerimi bi reterminologizacijo lahko analizirali in dokazovali, težje, je krivo dejstvo, da računalniška leksika v SSKJ2 ni enotno označena, lahko je označena na več načinov oziroma sploh ni označena, in sicer:

- nima nobene oznake (kvalifikatorja), najdemo jo v enem od pomenov, pomen je razviden zgolj iz razlage (*aplikacija*, *forum*, *čarovnik*),⁷

- 6 Zbiranje gradiva za analizo je bilo treba zastaviti širše od prvotne ideje, kjer bi analizirali lekseme s kvalifikatorjem *računalniško*. Računalniška leksika v drugi izdaji *Slovarja slovenskega knjižnega jezika* (SSKJ2) ni enotno označena. Poleg kvalifikatorjev *računalniško* in *računalniško žargonsko* smo v napredno iskanje vključili še ukaze *računaln**, *splet** in *internet*. Kot piše Race (2013: 8), je bil za slovarsko kvalificiranje spletnih in internetnih pojmov že večkrat predlagan tudi kvalifikator *spletno*, vendar ga obravnavani splošni slovarji, ne glede na silovit razvoj področja spleta, še ne vključujejo. Logar (2003: 136) analizira slovar *Slovenskega pravopisa 2001* (SSP) glede vključevanja računalniških leksemov in ugotavlja (na primeru 149 iztočnic), da je bil v SSP vključen le manjši del (takrat poznane, op. a.) nove računalniške leksike. SSKJ2 (2014: § 129) v uvodu sicer navaja, da se strokovni izrazi, ki jih ne uporabljajo samo strokovnjaki ali pa so na meji med splošno in strokovno rabo, navadno obravnavajo kot besede splošnega besedja.
- 7

- razlago dopolnjuje kvalifikator *računalniško* ali v enem od pomenov ali v terminološkem gnezdu (*avatar, celica, direktorij*).

Preglednica 2: Kvalifikatorske oznake analizirane reterminologizirane računalniške leksike

Pomen	kvalifikator	44
	brez kvalifikatorja	46
Terminološko gnezdo	kvalifikator	17
	Skupaj	107

Med iztočnice za obravnavo smo glede na besednovrstnost vključili le samostalnike (tudi izglagolske, recimo *ribarjenje, deskanje*), izpustili pa smo dvojnice, ki se razlikujejo zgolj glede na spol (feminative), ne pa tudi pomensko (*administrator/administratorka* ali *moderator/moderatorica*),⁸ in pomanjševalnice, če pomen determinologizirane računalniške iztočnice ostaja enak (*miš/miška* ‘z dlanjo vodljiva naprava, navadno z dvema tipkama, za premikanje kazalca na računalniškem zaslonu in izvedbo ukazov’).⁹

4.2 Analiza gradiva

Za dokazovanje reterminologizacije je ključnega pomena ugotavljati časovno komponento prehoda termina iz prvotne/neračunalniške stroke v računalniško. Skoraj zagotovo je računalniška terminologija nastajala kasneje kot termini z izvornim pomenom, ker je veda novejša od izvornih medicine, strojništva, športa in ostalih; praviloma je nastajala najprej v angleščini in se nato prenašala v druge jezike.¹⁰

Kot smo že razpravljali, je dokaz, da se je neki termin reterminologiziral v računalniško stroko, tudi njegova ponovna determinologizacija – najdemo ga lahko tudi v splošnem jeziku, ob čemer seveda še vedno funkcionira v pojmovnem svetu stroke. Za dodatno potrditev reterminologizacije računalniške leksike bomo na posameznih primerih ugotavljali slovarska in druga merila reterminologizacije.

4.2.1 Zunajjezikovna merila

Med zunajjezikovna merila lahko štejemo zgodovinska, kulturno-družbena in tehnološka. To pomeni, da je iz zgodovinskih dogodkov, razvoja družbe in tehnologije nedvoumno jasno, da je bil neki termin najprej del neračunalniške terminologije, šele kasneje se je reterminologiziral v računalniško terminologijo.

Za primer, ki ga lahko dokazujemo skozi zgodovinski in kulturno-družbeni kriterij, vzemimo športni leksem *disk* ‘okrogla lesena, okovana plošča za metanje’,

⁸ V analizo smo vključili iztočnice moškega spola.

⁹ Razlage so iz SSKJ2.

¹⁰ Podobno ugotavljata Michelizza in Žagar Karer (2018: 84), ki se sklicujeta tudi na ugotovitve Ingrid Mayer, da so bili tako rekoč vsi pojmi s področja interneta najprej poimenovani v angleščini.

ki ima korenine že v antičnih športnih tekmovanjih; v SSKJ2 ga označuje kvalifikator *športno*. V računalništvu *disk* pomeni 'upogljivo, vrtljivo magnetno ploščo, zaščiteno s papirnat, plastično ovojnico, za shranjevanje informacij'. Še en primer iz obdobja antike je *forum* 'večji prostor v mestu, obdan z javnimi zgradbami' (v SSKJ2 je označen s kvalifikatorskim pojasnilom *pri starih Rimljanih*), v računalništvo pa se je reterminologiziral v 'spletno mesto, na katerem lahko uporabniki v obliki pisnega pogovora razpravljajo, zapisujejo svoja vprašanja'.

V isto kategorijo lahko štejemo tudi tiste računalniške lekseme, ki so povezani z religijo, recimo *avatar*, ki v *hinduizmu* pomeni 'utelešenje božanstva', v računalniški stroki pa 'ikono, lik, ki predstavlja uporabnika računalniške igre, spletnega foruma'; podobno je z *ikono*, ki v terminologiji religije pomeni 'nabožno, sveto podobo', v računalništvu pa 'grafični lik, sličico na zaslonu (elektronske) naprave, s katero se požene program, izvede določena funkcija, nastavitev, izbira'.

Podobno je tudi računalniški leksem *strežnik*, ki pomeni 'računalnik, navadno zmogljivejši, kot osrednji del omrežja, ki uporabnikom omogoča različne informacijske storitve in izvršuje njihove zahteve', v računalniško terminologijo prišel ali iz zdravstvene terminologije, kjer pomeni 'bolnišničnega delavca, ki opravlja pomožna dela v zvezi z oskrbo bolnikov', ali iz terminologije religije (označen s kvalifikatorskim pojasnilom v *Katoliški cerkvi*), kjer je razložen kot 'kdor streže duhovniku pri obredih'. Podobno bi lahko veljajo tudi za lekseme *tolmač*, *ukaz*, *trol*, *deskar*, *skript*, *meni* in *čarovnik*.

Primeri, ki jih lahko dokažemo skozi merila tehnološkega razvoja, pa so recimo *takt*, ki ima v SSKJ kvalifikatorsko pojasnilo v *glasbi* in pomeni 'metrično enoto iz določenega števila poudarjenih in nepoudarjenih dob', v računalništvu pa 'hitrost, s katero procesor izvaja računsko operacijo', ali *gonilnik*, ki v *strojništvu* pomeni 'rotor (pri turbini)', v *računalništvu* pa 'programsko opremo, ki računalniku omogoča komunikacijo z določeno strojno opremo'. Podobno bi veljajo tudi za lekseme *validacija*, *spremenljivka*, *prosojnica*, *peresnik*, *orodje*, *okno*, *kartica*, *format*, *datoteka* ...

4.2.2 Slovanska merila

V slovarskem razdelku je na prvem mestu običajno naveden osnovni pomen, nato pa so pomeni razporejeni po stopnji odvisnosti od osnovnega pomena. Na prvem mestu ni najmočnejši pomen, ampak tisti, ki je izhodiščni. Kadar pa ima beseda več pomenov, ki so enako močni, stoji na prvem mestu pomen, ki ima največ ali najmanj pomenskih prvin (SSKJ2: §§ 75–79).

Računalniška leksika se pojavlja tudi v terminološkem gnezdu. Tam velja pravilo (SSKJ2: § 128), da če termin nastopa na več področjih, je v gnezdu zapisanih več terminoloških kvalifikatorjev ali pa en sam, in sicer strokovno najširši

oziroma vsebinsko najprimernejši oziroma kvalifikator tiste stroke, ki termin dejansko uporablja.

4.2.2.1 Ugotavljanje izvirnega pomena v pomenskem oddelku

Ker ni vedno nujno, da v slovarskem sestavku na prvem mestu stoji osnovni pomen, smo za ugotavljanje izvirnega termina, iz katerega bi se lahko reterminologiziral računalniški, navzkrižno primerjali SSKJ, SSKJ2 in SNB. Če ima iztočnica v SSKJ2 več pomenov, jo lahko poiščemo v SSKJ in ugotavljamo presek. Tiste pomene, ki so v SSKJ2, ni pa jih v SSKJ, lahko poiščemo tudi v SNB. Tako ima v SSKJ2 ima iztočnica *vmesnik* dva pomena, in sicer:

- na prvem mestu (označena s kvalifikatorjem *elektrotehnika*) je razložena kot ‘naprava, ki povezuje dva sicer nerazdružljiva sistema ali dva dela istega sistema in omogoča njuno medsebojno delovanje’,
- na drugem mestu (označena s kvalifikatorjem *računalniško*) je razložena kot ‘prikaz računalniškega programa na zaslonu, ki uporabniku omogoča delo s programom s pomočjo ikon, menijev’.

V SSKJ je ista iztočnica razložena samo s prvim pomenom (kot v SSKJ2) in označena s kvalifikatorjem *elektrotehnika*. Drugi pomen iz SSKJ2 je naveden v SNB, kjer pa ima ob enakem kvalifikatorju *računalniško* drugačno razlago, in sicer ‘hardverski ali softverski način za povezovanje posameznih komponent v računalniku’.

Podobno bi lahko med drugim obravnavali lekseme *folder*, *dvigalka*, *administrator*, *vodilo*, *podatek*, *orodje*, *mapa*. Ob dotičnem merilu se pojavljata še dve različici, in sicer:

- nekatere računalniške lekseme, recimo *protokol* ali *pripona*, prvič najdemo v SSKJ2 (ugotavljanje izvirnega termina je težje, potrebna je dodatna preverba v tujih slovarjih),¹¹
- nekateri leksemi – tudi s prvotnim pomenom, recimo *kolokacija*, *benchmark* ali *validacija* – se predhodno pojavijo samo v SNB.

4.2.2.2 Ugotavljanje izvirnega pomena v terminološkem gnezdu

Kot smo že ugotavljali, za SSKJ2 velja, da če leksem nastopa na več področjih, je v gnezdu več terminoloških kvalifikatorjev, lahko pa je tudi en sam, in sicer strokovno najširši ali vsebinsko najprimernejši ali pa tisti, ki se dejansko uporablja. V naši analizi smo računalniške lekseme v terminoloških gnezdihi našli v 17 primerih, večinoma na neprvih mestih tvorijo:

¹¹ Termin *protokol* se je prvič pojavil že v starogrških zapisih v pomenu ‘prvi dokument, ki je bil zalepljen/sestavljn skupaj’, v pomenu ‘primer’ ali ‘zgled’ pa v 16. stoletju; povzeto po spletnem slovarju *Merriam-Webster*.

- večbesedni leksem z levim prilastkom, recimo *pomnilniška celica*, *podatkovna zbirka*, *pomnilniški modul*, *programski jezik*, *matična plošča*, *strojna oprema*, *mehki disk*;
- večbesedni leksem z desnim prilastkom, recimo *niz podatkov*, *naslov celice*, *format datoteke*;
- ali enobesedni leksem, recimo *validator*, *referenca*, *izhod*.

Tudi pri terminološkem gnezdu lahko za ugotavljanje oziroma potrditev izvirnega termina, iz katerega se je reterminologiziral računalniški, navzkrižno primerjamo SSKJ, SSKJ2 in SNB. Če ima iztočnica v SSKJ2 več pomenov, jo lahko poiščemo v SSKJ in ugotavljamo presek. Tiste pomene, ki so v SSKJ2, ni pa jih v SSKJ, lahko poiščemo tudi v SNB. Takšna sta recimo:

- *format datoteke* (rač.), ki ga ni v SSKJ, so pa tam leksemi *folijski format* (*biblio.*), *format A4* (*papir.*) in drugi, večinoma vezani na tiskarske obrti; računalniški termin se je najbrž reterminologiziral oziroma je prvotno obstajal v eni izmed teh strok;
- *pomnilniški modul*, ki ga ravno tako ne najdemo v SSKJ, so pa tam leksemi *modul* (*mat.*) in *prožnostni modul* (*fiz.*); računalniški termin se je reterminologiziral oziroma je prvotno obstajal v matematiki ali fiziki.¹²

5 ZAKLJUČEK

Preden je postala del splošnega jezika, je računalniška terminologija poimenovalne možnosti iskala tudi v drugih strokah, od koder se je reterminologizirala, velikokrat preko metaforičnih procesov in najprej v angleščini. V prispevku smo na primeru samostalniške računalniške leksike v SSKJ2 pokazali nekaj načinov, kako ugotoviti, če sploh in iz katerega področja se je računalniška terminologija reterminologizirala.

Reterminologizacijo smo ugotavljali na podlagi slovarskih in zunajjezikovnih meril. Zunajjezikovna merila so tista, pri katerih na podlagi zgodovinskih, družbenih in tehnoloških sprememb ugotavljamo, del katere neračunalniške terminologije je bil termin, preden se je reterminologiziral v računalniško terminologijo (recimo *forum*, *disk*). Slovarska merila pa so tista, kjer primerjamo pojavitve determinologiziranih terminov v različnih splošnih slovarjih in znotraj slovarskih iztočnic (recimo *folder*, *protokol*, *validacija*), tako v pomenskem oddelku kot v terminološkem gnezdu. V našem primeru smo za primerjavo vzeli SSKJ, SSKJ2 in SNB.

¹² *Pomnilniški modul* (ang. *memory board*) naj bi se prvotno pojavil leta 1955 v zborniku ameriškega matematičnega združenja; povzeto po *Oxford Online Dictionary*.

Ker je računalniška terminologija in nato determinologizirana računalniška leksika novejša od izvornih terminov in pomenov, se reterminologizacija sama po sebi zdi logična (*virus* je seveda bil najprej v človeškem telesu, šele nato v računalniku, *črv* pa najprej žival, šele nato škodljiv program), a tu in tam je dokazovanje težje (recimo pri terminih *benchmark*, *validacija*, *kolokacija*) in tu nam lahko dotična merila pridejo prav.

VIRI

- Merriam-Webster** = *Merriam-Webster English Dictionary*, <https://www.merriam-webster.com/>.
Novejša slovenska leksika = *Novejša slovenska leksika: v povezavi s spletnimi viri*, ur. Alenka Gložančev – Primož Jakopin idr., Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2009.
Oxford Online Dictionary = *Oxford English Dictionary*, <https://www.oed.com/?tl=true>.
SNB = *Slovar novejšega besedja slovenskega jezika*, www.fran.si.
SSKJ = *Slovar slovenskega knjižnega jezika* I–V, Ljubljana: Državna založba Slovenije, ¹1970–1991, <https://www.fran.si/130/sskj-slovar-slovenskega-knjiznega-jezika>, spletna objava 2014.
SSKJ2 = *Slovar slovenskega knjižnega jezika*, druga, dopolnjena in deloma prenovljena izdaja, 2014 (¹1970–1991), www.fran.si.

LITERATURA

- Aliona 2009** = Luca Aliona, *Terminologization, determinologization and reterminologization in Romanian (based on sports vocabulary): summary of doctoral thesis in philology*, Universitatea de Stat Dimitrie Cantemir, Chisinau, 2009.
Bokal 1998 = Ljudmila Bokal, Tipologija novih besed (ob primeru avtomobilskega izrazja), v: *Slovensko naravoslovno-tehnično izrazje: zbornik referatov s Posvetovanja o slovenskem naravoslovno-tehničnem izrazju*, ur. Marjeta Humar, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 1998, 147–166.
Cabré 1998 = Maria Teresa Cabré, *Terminology: theory, methods and applications*, Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 1998.
Hudeček – Mihaljević 2009 = Lana Hudeček – Milica Mihaljević, *Hrvatski terminološki priručnik*, Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 2009.
Jemec Tomazin 2010 = Mateja Jemec Tomazin, *Slovenska pravna terminologija: od začetkov v 19. stoletju do danes*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2009.
Leder Mancini 1984 = Zvonka Leder Mancini, O nekaterih lingvističnih pogledih na terminološko problematiko, v: *Terminologija v znanosti* 89: *prispevki k teoriji*, ur. Franc Pediček, Ljubljana: Pedagoški inštitut, 1984, 81–89.
Ledinek 2009 = Nina Ledinek, Determinologizacija geografske terminologije, v: *Terminologija in sodobna terminografija*, ur. Nina Ledinek – Mojca Žagar Karer – Marjeta Humar, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2009, 247–258.
Logar 2003 = Nataša Logar, Računalniško izrazje v Slovenskem pravopisu 2001, *Slavistična revija* 51.2 (2003), 135–138.
Meyer 2000 = Ingrid Meyer, Computer words in our everyday lives: how are they interesting for terminography and lexicography?, v: *Proceedings of the Ninth Euralex International Congress: EURALEX 2000* 1, ur. Ulrich Heid idr., Stuttgart: Institut für Maschinelle Sprachverarbeitung, Universität Stuttgart, 2000, 39–58.
Michelizza – Žagar Karer 2018 = Mija Michelizza – Mojca Žagar Karer, Internetna leksika v slovenščini, *Jezikoslovni zapiski* 24.1 (2018), 79–92.
Nikolova 2016 = Diana Nikolova, Medical Terms in Computer Terminology, *SocioBrains: Smart Ideas – Wise Decisions Ltd.* 24 (2016), 79–89.

- Race 2013** = Duša Race, *Pomenotvorni vidiki leksike s področja spleta*, diplomsko delo, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, Oddelek za slovenistiko, 2013.
- Vidovič Muha 2000** = Ada Vidovič Muha, *Slovensko leksikalno pomenoslovje: govorica slovarja*, Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 2000.
- Vintar 2008** = Špela Vintar, *Terminologija: terminološka veda in računalniško podprta terminologija*, Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete v Ljubljani, Oddelek za prevajalstvo, 2008.
- Žagar 2005** = Mojca Žagar, Determinologizacija (na primeru terminologije fizike), *Jezik in slovstvo* 50.2 (2005), 35–48.
- Žagar Karer 2011** = Mojca Žagar Karer, *Terminologija med slovarjem in besedilom: analiza elektrotehniške terminologije*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2011.
- Žagar Karer – Fajfar 2020** = Mojca Žagar Karer – Tanja Fajfar, Sinonimija v terminologiji: analiza normativnih odločitev v terminoloških slovarjih, *Slavistična revija* 68.4 (2020), 491–507.
- Žele 2004** = Andreja Žele, Stopnje terminologizacije v leksiki (na primerih glagolov), v: *Terminologija v času globalizacije*, ur. Marjeta Humar, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2004, 77–91.
- Žele 2009a** = Andreja Žele, Pomenotvorne zmožnosti z vidika (de)terminologizacije (v slovenščini), v: *Terminologija in sodobna terminografija*, ur. Nina Ledinek – Mojca Žagar Karer – Marjeta Humar, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2009, 125–139.
- Žele 2009b** = Andreja Žele, Enojezični slovarji – sledenje pomenskosti besed oz. kaj in kako pravi raba, v: *Infrastruktura slovenščine in slovenistike*, ur. Marko Stabej, Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2009 (Obdobja 28), 457–461.

SUMMARY

Lexical and Nonlinguistic Criteria for Identifying Reterminologization as a Designation Method in Terminology: Computer Science Expressions

Before becoming part of general language, computer terminology also sought vocabulary in other areas of expertise, from where it was reterminologized, often through metaphorical processes and most often first in English. This article examines computer science vocabulary in *Slovar slovenskega knjižnega jezika* (Standard Slovenian Dictionary, 2014) to present some ways of determining whether computer terminology has been reterminologized, if at all, and from which area of expertise.

Reterminologization was identified based on lexical and nonlinguistic criteria. The non-linguistic criteria are those that, based on historical, social, and technological changes, identify what part of non-computer science terminology was a term before it was reterminologized into computer science terminology (e.g., *forum* or *disk*). Lexical criteria, on the other hand, compare the occurrences of determinologized terms in various general dictionaries and within dictionary headwords (e.g. *folder*, *protocol*, or *validation*), both in the meaning section and in the terminological nest. In the case at hand, a comparison was made using *Slovar slovenskega knjižnega jezika* (Standard Slovenian Dictionary, 1997, 2014) and *Slovar novejšega besedja* (Dictionary of New Words).

SANJA ŠKIFIĆ — ANITA PAVIĆ PINTARIĆ

LINGUISTIC DIVERSITY IN CROATIA: HISTORICAL AND CONTEMPORARY PERSPECTIVES ON LANGUAGE CONTACT (AND CONFLICT) IN THE ZADAR AND VARAŽDIN REGIONS

COBISS: 1.01

[HTTPS://DOI.ORG/10.3986/JZ.30.2.06](https://doi.org/10.3986/JZ.30.2.06)

This article deals with historical and contemporary language contact between Croatian on the one hand and Italian and German on the other in the Zadar and Varaždin regions. It focuses on language contact identifiable in the analysis of linguistic items related to space and occurrences in space. Because language contact frequently results in language conflict, it also considers the possibility of correlating the two phenomena based on a corpus analysis and from the perspective of three areas of interest: language, individual language user(s), and society. The findings suggest that there is a difference between coastal and continental language contact and conflict in manners of naming places, but also that the contemporary language conflict between the languages analyzed is not as prominent as it was in the past.

Keywords: language contact, language conflict, Croatian, Italian loanwords, German loanwords

Jezikovna raznolikost na Hrvaškem: zgodovinske in sodobne perspektive jezikovnega stika (in konfliktov) v zadrski in varaždinski regiji

Prispevek obravnava zgodovinski in sodobni jezikovni stik med hrvaškim jezikom ter italijanskim in nemškim jezikom v zadrski in varaždinski regiji. Poudarek je na jezikovnem stiku, prepoznavnem pri analizi jezikovnih postavk, povezanih s prostorom in dogajanjem v prostoru. Ker jezikovni stik pogosto privede do jezikovnega konflikta, se prav tako upošteva možnost povezave obeh pojavov na podlagi analiziranega korpusa in z vidika treh področij zanimanja: jezika, posameznega uporabnika jezika in družbe. Rezultati kažejo, da obstaja razlika med obmorskim in celinskim jezikovnim stikom in konfliktom v načinih poimenovanja kraja, hkrati pa tudi, da sodobni jezikovni konflikt med analiziranimi jeziki ni tako izrazit, kot je bil v preteklosti.

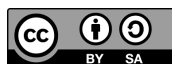
Ključne besede: jezikovni stik, jezikovni konflikt, hrvaški jezik, italijanske izposojenke, nemške izposojenke

Sanja Škifić ■ Sveučilište u Zadru, Odjel za anglistiku ■ sskific@unizd.hr ■

 <https://orcid.org/0000-0002-9858-7852>

Anita Pavić Pintarić ■ Sveučilište u Zadru, Odjel za germanistiku ■

apintari@unizd.hr ■ <https://orcid.org/0000-0002-5105-9999>

1 INTRODUCTION

In linguistics, language contact has been analyzed from a number of different perspectives. Because language contact relies on human contact, the analyses frequently include insight into the sociocultural dimension of a particular language contact situation. It is also due to the connection between language and human contact that studies of language conflict emerged. Each human contact includes the possibility of conflict, and this holds true for human contacts that include language. Although some scholars dealing with language conflict believe that every language contact includes some form of language conflict,¹ it can be questioned whether the coexistence of the two is necessary. Thus, the correlation between the two might be formulated by saying that (language) contact merely includes the possibility of (language) conflict. De Vries (1990) discusses two types of language conflict, whereby one occurs exclusively at the linguistic level, including contact between two linguistic systems, and the second includes contact between different linguistic communities. The latter may be manifested, for example, through linguistic minorities' demands for greater (linguistic) rights. Both analyses of language contact and language conflict may include focus on linguistic borrowing, instances of language use, and the social context (cf. Darquennes 2015: 9).

Croatia has had a turbulent history, and Croatian has come into contact with a number of different languages. Historically speaking, the most relevant and long-standing contacts include those with German and Italian due to foreign rule in different parts of Croatia. The Italian linguistic influence is most evident in coastal parts of Croatia (cf. Sočanac 2002: 133), whereas the influence of German is most evident in continental parts of Croatia (cf. Dragičević 2005). In the more contemporary context, Italians and Germans are recognized by the Croatian Constitution as among the twenty-two national minorities in Croatia. According to the 2021 census, Italians account for 0.36% of the population of Croatia and Germans account for 0.08%.² Today most Germans live in Osijek–Baranja County, Zagreb County, and Split–Dalmatia County,³ and most Italians live in Istria County, Primorje–Gorski Kotar County, Požega–Slavonia County, and Zagreb.⁴ The extent and nature of the presence of German and Italian as minority languages in the places in Croatia where most Italians and Germans live, but also elsewhere, is highly complex, and it became a more prominent issue especially after the European

1 See Section 2 regarding Nelde's First Law.

2 See GRC 1, <https://pravamanjina.gov.hr/nacionalne-manjine/nacionalne-manjine-u-republici-hrvatskoj/352>.

3 See GRC 2, <https://pravamanjina.gov.hr/nacionalne-manjine/nacionalne-manjine-u-republici-hrvatskoj/nijemci-i-austrijanci/373>.

4 See GRC 3, <https://pravamanjina.gov.hr/nacionalne-manjine/nacionalne-manjine-u-republici-hrvatskoj/talijani/381>.

Charter for Regional or Minority Languages entered into force in Croatia in 1998. Since then, Croatia has focused more on protecting and promoting its minority languages, and their status in Croatia is assessed by the Council of Europe's Committee of Experts.⁵

As the book by Pavić Pintarić and Škifić (2021) about the language of space in the Zadar region shows, many loanwords, mostly of Italian origin, are used for naming open and closed spaces. Italian loanwords are used for relief (e.g., *talaferma*), living (e.g., *pjanterin*), housing (e.g., *pergul*), and the sea (e.g., *sika*). Many Italian verbal loanwords also denote sailing and navigation (e.g., *burdižati*, *imbarkati*, *takati*). German loanwords naming space are not as numerous and mostly refer to closed spaces, such as *bajbok*, *birtija*, *šupa*, and *štala*. Culturally specific expressions primarily include nouns and verbs of movement that refer to the way of life and activities that people engage in within the types of space analyzed. It is therefore challenging to compare two different geographical spaces (seaside and continental) to investigate the role that German and Italian loanwords play in the linguistic expression of space.

This article focuses on historical and contemporary language contact and conflict between Croatian versus Italian and German in the Zadar and Varaždin regions (the former in the coastal area and the latter in the continental part of Croatia), with special attention to the characteristics of the sociohistorical context of contact between different cultures and languages that has led to the creation of space-related terms. The reason why these two regions were chosen for the research is that in the past Italian was the dominant foreign language in Zadar and it is still used in certain parts of Croatia on a daily basis, whereas German was dominant in Varaždin.⁶ Due to different dominant sources of borrowing in coastal and continental parts of Croatia and the contact between Croatian and Italian and between Croatian and German, it is possible to analyze potential language conflict through a comparison of the linguistic situation in the two areas. The linguistic items analyzed refer to space and various occurrences in space. This small-scale study investigates space-related terms that usually refer to people's way of life. Linguistic strategies for expressing spatial relations are a suitable source for investigating multilingualism. The environment that people live in shapes their vocabulary related to space.

The research questions are the following: What is the nature of language contact in the two Croatian regions? What types of language conflict can be identified

⁵ See, for example, Council of Europe (2020), *European Charter for Regional or Minority Languages, Report of the Committee of Experts Presented to the Committee of Ministers of the Council of Europe in Accordance with Article 16 of the Charter, Sixth Report: Croatia*, <https://rm.coe.int/croatiaecrml6-en-rm2-docx/16809ec2e9>.

⁶ Zadar and Varaždin were chosen for this research because of the interest of both authors of this article, who had already investigated German and Italian loanwords in the language of both regions (e.g. Pavić Pintarić 2007; Pavić Pintarić – Škifić 2021).

in the two Croatian regions? What is the intensity of language conflict from a contemporary perspective? To answer these research questions, dictionaries and other sources dealing with space-related terms were consulted, and a questionnaire was administered to residents of the two regions. The aim of the questionnaire was to determine how familiar residents of the Zadar and Varaždin regions are with Croatian space-related terms of different origins, their attitudes toward borrowings, and language use. The questionnaire consisted of three parts and was administered among 110 residents of the Zadar and Varaždin regions from May to September 2022. Among the participants, fifty-two were from the Zadar region, and fifty-eight were from the Varaždin region.

2 LANGUAGE CONTACT AND CONFLICT

Language conflict is inextricably connected with language contact.⁷ This has been attested by many scholars that have analyzed language conflict, and it is most evident in the formulation of Nelde's First Law (cf. Salverda 2003: 130), one of the basic principles of conflict linguistics referring to the assumption that each language contact situation includes some form of language conflict. Because language is a means of human interaction, the analyses of the broader relationship between human contact and human conflict may also be taken into consideration in evaluating the validity of this assumption. Thus, Vallacher et al. (2013: 1) claim that "conflict is inherent in virtually every aspect of human encounter," and Oberschall (1978: 291) states that "conflict results from purposeful interaction among two or more parties in a competitive setting." Although Janicki (2015) perceives different manifestations of conflict as avoidable by means of careful and conscious language use, the author also makes reference to other scholars such as Hamelink (2011), who holds that "conflict is built into human relations and we cannot eliminate it" (cited in Janicki 2015: 1).

The close connection between language contact and language conflict is revealed in the identification of the overlap of the main areas of interest in the analyses of the two phenomena. Drawing on Nelde (1992) and Clyne (1996), Darquennes (2015: 9) discusses three such areas: language, individual language user(s), and society. According to Darquennes (2015), the three areas may clearly be distinguished in the sense that the "language" area refers to conflict at the intra-linguistic level (related to situations of linguistic borrowing), the "individual language

⁷ Although the notion of linguistic purism is not the central concept analyzed in this article, language contact and conflict are often related to issues associated with that concept. There is substantial literature dealing with linguistic purism. Thomas (1991), for example, discusses the distinction between external and internal linguistic purism.

user(s)” area refers to conflict that arises in actual language use (related to the use of different languages or language varieties in interpersonal language contact), and the “society” area refers to conflict that arises at the social level (related to the relationship between language, nationalism, and ethnic identity). Obviously, Nelde’s view (1997: 294) concerning the absence of symmetrical multilingualism appears most closely related to instances of social language conflict, where the focus is not so much on purely linguistic processes, but on issues related to power dynamics and status relations in a given social context.

To identify the common characteristics of social conflict and social language conflict, one can apply Coser’s (1957: 232) definition of social conflict as “a struggle over values or claims to status, power, and scarce resources, in which the aims of the conflict groups are not only to gain the desired values, but also to neutralize, injure, or eliminate rivals” (cited in Oberschall 1978: 291). Although the second part of the definition, in which neutralization and elimination of rivals is mentioned, might seem too extreme if applied to certain manifestations of social language conflict, the common characteristics of the two concepts are definitely found in the first part of the definition, which emphasizes the concepts of values, status, and power. Furthermore, in discussing social conflict, Coser (1957: 203) emphasizes that “there is never complete concordance between what individuals and groups within a system consider their just due and the system of allocation.” In contexts in which different linguistic groups do not feel that they have equal access to power or resources due to their ethnic or national background, language may be placed at the focus of such conflicts and struggles for equal rights.

On the other hand, in discussing the relationship between language conflict and violence, Laitin (2000: 532) claims that, in comparison to different manifestations of cultural conflict, language conflict has its own dynamics. This is attested by several findings, including the following: “the greater the language difference between the language of the minority group and that of the dominant group, the *lower* is the probability of violence,” and “language grievances when compounded by religious grievances (which are a reasonable predictor of rebellion) strongly and significantly *reduce* the magnitude of rebellion” (Laitin 2000: 532–533). One may conclude that, although there are similarities between different types of social conflict and language conflict, each has its own dynamic and set of idiosyncrasies, which becomes evident in cases in which some sort of social conflict interacts with language conflict. It is also noticeable that most recently scholars have started placing significant focus on the role of language in war and conflict. As attested by Kelly et al. (2019), in such analyses the methodology relies significantly on those applied in the humanities and social sciences—specifically, linguistics, war studies, translation studies, and transnational history. Within linguistics, areas that are most relevant for such analyses of conflict are ideologies of language, language

planning, language policy, multilingualism and contact between languages, linguistic landscapes, and status and prestige of different languages (cf. Kelly et al. 2019: 9).

Depending on the type of language conflict at hand, in most cases its analysis requires some sort of insight into the extralinguistic context. This means that both the social theories of conflict and the linguistic theories of language conflict need to be equally mutually informed. However, Jeffries and O'Driscoll (2019: 7) note the following:

Just as conflict scholars employ insights from linguistics on an ad hoc and partial basis, so linguistic scholarship has employed a scatter-gun approach to the social, focusing either on particular issues or events in order to advance theory or on particular settings in order to describe the nature of interaction within it. In both cases, conflict swims in and out of view, just one element of a larger whole.

Moreover, the close connection between the extralinguistic and linguistic aspects of conflict in society are clearly revealed in analyses of “language-oriented surface syndrome”, which arises in situations in which “over time, as a conflict regarding political, economic or other resources evolves, language takes up much more importance than it had at the start of the conflict” (Deen – Romans 2018: 5). This suggests that the line between what may be termed social conflict on the one hand and language conflict on the other may seem blurred at times, which is also revealed in the analyses of different language policies, whose aim might be to prevent and/or reduce both linguistic and non-linguistic conflict. Moreover, in a discussion of the role of language in human conflict causation and resolution, Chilton (1998: 2) emphasizes the fact that “language is profoundly implicated in all human social activity and cannot easily be isolated as a specific causal factor in violent conflicts.”

In relation to the three main areas of interest in the analysis of language contact and conflict, this article focuses on the language area by investigating space-related terms in Croatian that were borrowed from Italian and German. This is why special attention is paid to the characteristics of the sociohistorical context of contacts between different cultures and languages that led to the creation of such space-related terms. However, in addition to the “language” area, the study also focuses on the “individual language user(s)” area because it is possible to analyze the use of borrowed items from the two languages in different Croatian regions, which may lead to the creation of conflict at the level of interpersonal communication between speakers of different varieties of Croatian. In the case of social language conflict, it is necessary to evaluate this from both a historical and contemporary perspective.

3 LANGUAGE CONTACT AND LEXICAL BORROWING: ITALIAN AND GERMAN LOANWORDS IN CROATIAN

Tadmor (2009) identifies open-class words as more frequently borrowed lexical items than function words (cited in Seifart 2019: 16). It is no surprise that, in situations of borrowing linguistic material from other languages, lexical borrowing features strongly in analyses of language conflict. Davies and Dubinsky's (2018: 32) discussion of "the politics of borrowing words" reveals just how deeply the ease or difficulty of accepting a foreign element is embedded in the non-linguistic context the borrowing takes place in. For example, the authors discuss the resistance of the Francophone community in Quebec toward borrowings, especially those from English (Davies – Dubinsky 2018: 32). Matras (2019: 152) discusses motivations for borrowing and identifies the two most prominent ones: gaps in the recipient language and the prestige of the donor language. Obviously, the latter motivation is much more interesting from a sociolinguistic perspective because the analyses of the perceived statuses and levels of prestige of different languages or language varieties reveal a strong possibility of the emergence of language conflict due to the connection of the status of a language or a variety to the status of its speakers.

Various reasons have led to a number of loanwords from other languages that were in contact with Croatian during different historical periods. The history of contact with Italian, German, and Hungarian is very long because Croatia was part of the Habsburg Monarchy and the Republic of Venice. As Sočanac (2005: 10) points out, contacts between Croatian, French, Russian, and English are of recent date and refer to cultural borrowings, which may be connected to, for example, the significance of French and Russian literature in the nineteenth century.

What follows is an overview of Italian and German loanwords that have entered Croatian due to different sociohistorical and cultural reasons. As stated in the previous section, language contact may include certain forms of language conflict. Because Italian and German have been in contact with Croatian during various time periods, both as languages of the administration and as minority languages, this should provide sufficient information about language conflict.

3.1 Italian loanwords in Croatian

Croatia's geographical position, often denoted as a border between the East and the West, played an important role in shaping Croatian cultural identity and destiny throughout history. As Sočanac (2004: 50) points out, the Romance influence was strong on the Croatian Adriatic coast—in Istria, Dalmatia, and Dubrovnik—whereas the continental part of the country was less exposed to this influence. According to Sočanac (*ibid*: 103), Romance influence was strong in these areas from the beginning of Croatian settlements there.

Croatians first came in contact with varieties of Dalmatian Romance,⁸ which gradually became extinct. With Venetian rule over Istria and Dalmatia, it was the Venetian language that became the language of the ruling class as well as the dominant language of trade and navigation in the Mediterranean. Due to Dalmatian students that were educated at universities in Bologna and Padua, Tuscan was regarded as the language of culture. After the fall of Venice and a short period of Napoleonic rule, Dalmatia and Dubrovnik came under the rule of Austria (Sočanac 2002: 133). Italian remained the language of administration and education during the nineteenth century, and the language of offices and courts until 1912.

The century-long Croatian–Italian bilingualism on the coast was gradually lost in a number of localities⁹ through the affirmation of Croatian as the official language after the collapse of the Austro-Hungarian Empire. However, many loanwords remained in the local dialects, marking tradition and local identity. In the nineteenth century, due to the development of various professions, there was a need for terminology, for which certain words were borrowed from Italian. Sočanac (2004: 190–192) lists many of them, connected to music (e.g., *violina, kantata, duet, sopran*), art (e.g., *pastel, sfumato*), architecture (e.g., *citadela, kupola*), literature (e.g., *burleska, pajac*), trade and banking (e.g., *banka, bjanko, kasa*), and in recent times cuisine (types of pasta, cheese, salami, dishes, and drinks). The Croatian standard incorporated some loanwords from dialects referring to the sea (e.g., *bonaca, laguna, marina*), fish (e.g., *brancin, orada*), vessels (e.g., *barka, gondola*), and sea winds (e.g., *bura, maestral, tramontana*). Several Italian exclamations also entered standard Croatian: *bravo, basta*, and *čin-čin* (a toast).

Because this research refers to Italian influence on dialects of the town of Zadar and its region, the discussion below addresses Italian loanwords in that area. According to Marković (2019: 78), Italian loanwords are mostly present in Zadar's lexicon, followed by German and Turkish loanwords. Marković (2019: 109–123) notes the following semantic fields in which Italian loanwords are present: the individual (body and clothes; e.g., *škîna, štûmak, bâlav, franzête, šârpa*), the family (kitchen, house, and life in the family; e.g., *škâfa, pîrija, katrîda, intimêla*), at sea (e.g., *bonâca, prôva*), and crafts (e.g., *fjòk, roštjêra, fratacîn, livêl*). Many loanwords are found in local dialects referring to groceries and food (e.g., *armelin, baškotin, biži, fritra, čičvarda, kapula, kukumar, marenda*) or preparing food (e.g., *gradele, pašabrod, teća, terina*) (cf. Kolanović 2001: 62–69).

8 Dalmatian Romance is a long-extinct indigenous group of Romance varieties that emerged in early medieval Dalmatia. It initially disappeared due to Slavic ethnic dominance and the significance of Venetian, which became the dominant Romance language (Sočanac 2004: 69).

9 The use of Italian is still quite noticeable in certain parts of Croatia, especially in Istria (see, e.g., Lalli Pačelat et al. (2020) regarding official bilingualism in Istria County).

3.2 German loanwords in Croatian

German influenced the continental part of Croatia. Contact began in the eighth and ninth centuries and lasted until the beginning of the twentieth century. According to Dragičević (2005: 85–88), the oldest document mentioning settlers from German-speaking countries (the so-called hospites) in Varaždin dates back to the thirteenth century. Habsburg rule over this part of Croatia began in the sixteenth century, when German and Austrian nobility were given land. The settlers that came were craftsmen and merchants, then doctors, pharmacists, and officers from today's Austria and southern Germany. During the reign of Maria Theresia and Joseph II in the eighteenth century, German was introduced in a large area of today's Croatia as the official language of the army, judiciary, and education, suppressing the dominant role of Latin. At the end of the eighteenth century, German was the language of the aristocracy and the educated part of the population, who studied at universities in German-speaking areas (in Vienna, Graz, Munich, and Berlin). After the collapse of the Austro-Hungarian Empire, German lost its prestigious status in Croatia. In today's standard Croatian, there are relatively few German loanwords (e.g., *šunka, cilj, šank, ribizl*), but they are still numerous in colloquial speech and dialects, mostly in northern and northwestern parts of Croatia. German played a role as a mediator language in borrowing loanwords from other languages, thanks to which many internationalisms or Europeanisms came into Croatian, such as *banknota, bankrot, bilanca, and luster* (Dragičević 2005: 89).

Stojić and Turk (2017: 36) present a detailed list of German loanwords according to the time of borrowing and emphasize the periods of the development of German: Old High German from 759 to 1050, Middle High German from 1050 to 1350, Early High German from 1350 to 1650, and New High German since 1650. They differentiate between loanwords from Germanic languages into Slavic languages in general (e.g., *badanj, bukva, hiža, hljeb, kabao*), loanwords from Old High German (e.g., *crkva, kloštar, pop*), loanwords from Middle High German (e.g., *ceh, cilj, graba*), and so on.

Examination of the dictionary of the dialect spoken in Varaždin by Pavić Pintarić (2007) revealed 1,929 German loanwords, mainly nouns, in the following semantic fields: food and kitchen (e.g., *bišofsbrot, cukerpeker, flajšmašina, kifl*), craft (e.g., *cokl, cvikcange, kramp, špahtl*), household (e.g., *brifkasl, ceker, špajza*), clothing (e.g., *ciferšlus, gojzerice, šos, štrample*), festivals and leisure (e.g., *fašnik, Krampus, ringlšpil*), personal characteristics (e.g., *cvikeraš, hohštapler, huncut*), and occupations (e.g., *bedinerica, šinter, tapecirer*).

4 FAMILIARITY WITH BORROWED SPACE-RELATED TERMS, ATTITUDES TOWARD BORROWINGS, AND LANGUAGE USE

This section presents the research methodology, findings, and discussion.

4.1 Methodology

The research was conducted from May to September 2022 to determine familiarity with the meaning and origin of Croatian space-related terms of various origins among residents of the Zadar and Varaždin regions, their attitudes toward borrowings, and language use. The research included a questionnaire partially administered via Google forms and partially distributed in written form. The study included 110 participants, who were guaranteed complete anonymity in dissemination of the findings.

The questionnaire consisted of three parts. In the first part, the participants were asked to provide information about their age, sex, level of education, place of birth, place of residence, and duration of residence. They were also asked to identify, among the following, the languages that they knew or spoke: Italian, German, Turkish, English, and Hungarian. These languages were included in this part of the questionnaire because Italian, German, Turkish, and Hungarian are the languages Croatian has been in contact with for lengthy periods of time, and their speakers are among the twenty-two national minorities in Croatia. English is included because of its increased contemporary contact with Croatian. Because this study sought to learn more about language conflict with regard to Italian and German in two different regions, these two languages were offered to participants in the second part of the questionnaire, which consisted of thirty space-related terms (nouns and motion verbs) borrowed from Italian and German.¹⁰ For each of the thirty terms, the participants were first asked to state whether they were familiar with the term and then to identify its origin. The languages of origin that they could choose from were the following: English, Italian, German, Hungarian, and Turkish. On the historical contact and influence of Turkish, see Juraga (2010) and Vranić and Zubčić (2013), and for Hungarian see Turk (1997) and Stolac (2020). On the contemporary influence of English, see Drljača (2006) and Patekar (2019). Italian and German space-related terms included the following (in order of appearance on the questionnaire):¹¹

¹⁰ The terms on the questionnaire are discussed by various authors mentioned earlier. The origins of the terms are detailed in previous studies and in lexicographic sources such as *Hrvatski jezični portal* (<https://hjp.znanje.hr/>).

¹¹ The participants were presented with the thirty terms together with the five languages among which they had to identify the origin of the term. Here the terms are presented together with their part of speech, English gloss, and origin (n. = noun, v. = verb, I. = Italian origin, G. = German origin).

1. *laguna* n. 'lagoon' I.
2. *haustor* n. 'doorway' G.
3. *marina* n. 'marina' I.
4. *forum* n. 'forum'¹²
5. *birtija* n. 'bar, pub' G.
6. *gepek* n. 'trunk (of a car)' G.
7. *pijaca* n. 'marketplace' I.
8. *špajza* n. 'pantry' G.
9. *kasarna* n. 'barracks' G.
10. *kantun* n. 'corner' I.
11. *đirati* v. 'to walk about' I.
12. *dofurati* v. 'to bring' G.
13. *arivati* v. 'to arrive' I.
14. *došlepati* v. 'to tow' G.
15. *moviti se* v. 'to move' I.
16. *vižitati* v. 'to visit, inspect' I.
17. *špancir* n. 'stroll' G.
18. *peškati* v. 'to fish' I.
19. *šlafcimer* n. 'bedroom' G.
20. *kuridur* n. 'corridor' I.
21. *docukati* v. 'to bring, tow' G.
22. *butiga* n. 'shop' I.
23. *buža* n. 'hole' I.
24. *becirk* n. 'district' G.
25. *laufati* v. 'to run around' G.
26. *pržun* n. 'prison' I.
27. *šloseraj* n. 'locksmith shop' G.
28. *štrant* n. 'beach' G.
29. *kapunjera* n. 'henhouse' I.
30. *bajbok* n. 'prison' G.

The third part of the questionnaire asked the participants the following questions:

1. Do you believe there are too many loanwords (terms of foreign origin) in Croatian? Explain your answer.
2. Do you believe other languages are a threat to Croatian? If so, which and why? Explain your answer.
3. Do you believe that instead of loanwords more native Croatian terms should be used? Explain your answer.
4. If there is a Croatian equivalent of a term of foreign origin for a concept, do you try to use the Croatian term instead of one of foreign origin? Explain your answer.
5. Do you encounter difficulties when communicating with speakers of Croatian dialects other than your own? If yes, which? Provide terms from other Croatian dialects that were not understandable to you when communicating with their speakers.

¹² The word *forum*, originally not Italian but of Latin origin, survived various administrations in Zadar, including the prominent Venetian one. The old *Forum* in Zadar is a landmark, together with the main street, *Kalelarga*, both very important for the life of the town (Pavić Pintarić – Škifić 2021: 64).

4.2 Findings

This section presents the findings of the research. After an overview of the participants’ profiles, the findings related to the participants’ familiarity with Croatian space-related terms of different origin are presented, followed by a presentation of the findings related to the participants’ attitudes toward loanwords in Croatian and their language use.

4.2.1 Participants’ profiles

Tables 1 and 2 present information on the participants from the Zadar and Varaždin region: their sex, age, highest educational level achieved, and knowledge of foreign languages.

Table 1: Participants from the Zadar region (n = 52: six males, 11.5%; 46 females, 88.5%)

Age		Education level, n (%)				Foreign languages, n (%)			
Range	n (%)	HS	B	M	D	Eng.	Germ.	Turk.	Ital.
11–20	—	—	—	—	—	—	—	—	—
20–40	31 (59.6)	14 (45.2)	9 (29.0)	8 (25.8)	—	27 (87.1)	3 (9.7)	—	1 (3.2)
40–60	21 (40.4)	—	3 (14.3)	16 (76.2)	2 (9.5)	20 (95.2)	—	—	1 (4.8)
60+	—	—	—	—	—	—	—	—	—

Note: **HS** = high school, **B** = bachelor’s degree, **M** = master’s degree, **D** = doctorate, **Eng.** = English, **Germ.** = German, **Turk.** = Turkish, **Ital.** = Italian.

Table 2: Participants from the Varaždin region (n = 58: 13 males, 22.4%; 45 females, 77.6%)

Age		Education level, n (%)					Foreign languages, n (%)			
Range	n (%)	HS	B	M	D	Other	Eng.	Germ.	Turk.	Ital.
11–20	3 (5.2)	3 (100)	—	—	—	—	2 (66.7)	1 (33.3)	—	—
20–40	24 (41.4)	3 (12.5)	7 (29.2)	14 (58.3)	—	—	18 (75.0)	4 (16.7)	1 (4.2)	1 (4.2)
40–60	27 (46.6)	10 (37.0)	4 (14.8)	10 (37.0)	2 (7.4)	1 (3.7)	24 (88.9)	2 (7.4)	—	1 (3.7)
60+	4 (6.9)	—	3 (75.0)	1 (25.0)	—	—	1 (25.0)	3 (75.0)	—	—

Note: **HS** = high school; **B** = bachelor’s degree; **M** = master’s degree; **D** = doctorate; **Eng.** = English; **Germ.** = German; **Turk.** = Turkish; **Ital.** = Italian.

4.2.2 Participants’ familiarity with Croatian space-related terms of different origins

This section presents the findings related to participants’ familiarity with space-related terms. Among thirty selected terms of German and Italian origin, only one term, *marina*, was known to all fifty-two participants from the Zadar region. The following terms were not familiar to up to five participants: *laguna* (three), *forum* (three), *gepek* (two), *pijaca* (one), *špajza* (two), *kantun* (two), *đirati* (two), *došlepati* (four), *butiga* (four), and *buža* (four). As for the language of origin, there are different findings. Terms of Italian origin used in the Zadar region were

mostly recognized, but there were also some exceptions, even unusual ones. The term *marina*, known to all participants, is of Italian origin, but four participants related it to English. A relation to English was also stated for the term *laguna* by fourteen participants and the term *forum* by one. The term *pijaca*, which is used in everyday speech in the Zadar region, was related to English by one participant and also to Turkish by one. Other terms of Italian origin were related to Turkish and Hungarian; for example, *kantun* was related to Turkish by five participants and to Hungarian by one, *đirati* to Hungarian by three and to Turkish by one, *butiga* to English by three and to Turkish by one, and *buža* to Hungarian by five, to Turkish by three, and to German by one. Terms of German origin—*gepek*, *špajza*, and *došlepati*—were mostly related to German by the participants. However, five participants related *gepek* to Hungarian, four to Turkish, and one to English. The verb *došlepati* was related to Hungarian by four participants, to Turkish by three, to English by two, and to Italian by one. *Špajza* was related to Hungarian by thirteen participants, to Turkish by eight, to Italian by five, and to English by one.

The following terms, of either German or Italian origin, were not familiar to up to ten participants: *kapunjera* (six), *haustor* (seven), *birtija* (seven), *kasarna* (seven), *dofurati* (seven), *arivati* (ten), *vižitati* (ten), and *špancir* (ten). *Kapunjera* was mostly related to Italian, but two participants related it to German and one to English. Most participants recognized the German origin of *haustor*, except three that thought it was of Hungarian origin, another three related it to Turkish, and one to Italian. The terms *birtija* and *kasarna* were mostly related to Turkish. Thus, twenty-seven participants related *birtija* to Turkish, eleven to Hungarian, five to Italian, and only nine to German. *Kasarna* was identified as Turkish in origin by seventeen participants, fifteen related it to German, eleven to Italian, and nine to Hungarian. The verb *dofurati* was mostly related to German with the exceptions of ten participants that related it to Hungarian, four to Italian, three to Turkish, and one to English. The other three terms in this group—*arivati*, *vižitati*, and *špancir*—were related to different languages but by a smaller number of participants. *Arivati* was related to English by six participants, and to Hungarian and Turkish by one. *Vižitati* was mostly recognized as Italian, with the exception of eight participants that related it to English and two to German. *Špancir* was related to Hungarian by thirteen participants, to Turkish by three, and to Italian and English by one each.

Up to twenty participants were not familiar with the following terms: *laufati* (twelve), *pržun* (twelve), *peškati* (fourteen), *moviti se* (sixteen), and *šlafcimer* (eighteen). However, most of them recognized their German or Italian origin. The verb *laufati* was mostly related to German, but five participants thought it had a Hungarian origin, five related it to Italian, three to English, and one to Turkish. Another word of German origin, *šlafcimer*, was related mostly to German, with the exception of four participants relating it to Turkish, two to Hungarian, and one

to English. Three terms of Italian origin were also mostly recognized as such. The exceptions were answers of five participants that related *pržun* to Hungarian, four to Turkish, and three to German. *Peškati* was related to Hungarian and Turkish by three participants each, and to German by two, whereas *moviti se* was highly related to English by nineteen participants and to Turkish by three.

More than twenty participants were not familiar with *kuridur* (twenty-five), which was related to Turkish by ten, to English by seven, to Hungarian by four, and to German by two. Others recognized it as an Italian word. More than thirty participants were not familiar with these terms of German origin: *becirk* (thirty-four), *šloseraj* (thirty-five), *bajbok* (thirty-six), *štrant* (forty), and *docukati* (forty-one). Only a small number of them related the terms to the correct language of origin; for example, *bajbok* was related to Turkish by twenty-five participants, to Hungarian by sixteen, to German by seven, to Italian by three, and to English by one. The verb *docukati* was related to Hungarian by sixteen participants, to Italian by thirteen, to German by twelve, to Turkish by ten, and to English by one. *Becirk* was recognized as a German word by twenty-nine participants. Another twelve participants related it to Turkish, ten to Hungarian, and one to Italian. *Štrant* was related to Hungarian by eight participants, to Turkish by five, to English by four, to Italian by three, and to German by thirty-two. *Šloseraj* was related to Hungarian by nine participants, to Turkish by three, and to Italian and English by one each, whereas thirty-eight related it to German.

The findings related to participants from the Varaždin region show differences in comparison to the findings related to participants from the Zadar region. All fifty-eight participants were familiar with terms of German origin that are used in everyday communication: *birtija*, *došlepati*, *haustor*, *laufati*, and *špajza*. However, not all participants related them to German. *Laufati* was related to English by one participant, *došlepati* was related to Hungarian by four, *špajza* to Turkish by three, and to Hungarian by one; *haustor* was related to Turkish by four participants, to Hungarian by three, and to English by two; *birtija* was related to Turkish by fifteen participants, to Hungarian by fifteen, and to English by two.

Terms not familiar to up to five participants are of both German and Italian origin: *gepek* (one), *kantun* (one), *marina* (one), *pijaca* (one), *špancir* (one), *dofurati* (two), *forum* (two), *laguna* (four), and *šlafcimer* (four). However, a smaller number of participants related these terms to other languages. All participants related *špancir* to German, one related *šlafcimer* to English and one to Italian, and others related it to German. *Kantun* was related to German and Turkish by two participants each, to English by one, and the others related it to Italian. *Gepek* was related to Turkish by three participants, to English and Hungarian by two each, and to German by the other fifty-one. The Italian term

marina was related to English by seven participants, to Hungarian by two, and to German by one, whereas *pijaca* was related to Turkish by seven participants, and to Hungarian and German by three each; others correctly related both to Italian. The words *forum* and *laguna* were both related to English by seventeen participants, *forum* was further related to Turkish by six and to German by three, whereas *laguna* was related to Turkish by one. The verb *dofurati* was related to English by nine participants, to Hungarian by eight, to Turkish by five, to Italian by three, and to German by the others.

The terms *butiga* (six), *kasarna* (six), *docukati* (eight), and *đirati* (eight) were not familiar to up to ten participants. Participants related their origin to different languages: *butiga* was related to Turkish by four participants, to Hungarian and English by three each, to German by two, and to Italian by the rest; *đirati* was related to Turkish by ten participants, to Hungarian by four, to English and German by three each, and the rest related it to Italian; *docukati* was related to Hungarian by twelve participants, to Turkish by three, to English by two, to Italian by one, and to German by the rest; and *kasarna* was related to Turkish by fifteen participants, to Italian by ten, to Hungarian by eight, to English by one, and to German by the rest.

Only one term falls in the group of up to twenty participants that were not familiar with it—*šloseraj* (fourteen)—but only one related it to Hungarian, and all others to German. Within the group of up to thirty participants not familiar with the terms were the following: *arivati* (twenty-one), *becirk* (twenty-four), *kuridur* (twenty-four), *bajbok* (twenty-seven), *pržun* (twenty-seven), and *buža* (twenty-nine). Among them, *bajbok* was mostly related to Turkish by twenty-seven participants, to English and German by nine each, to Hungarian by eight, and to Italian by five. Moreover, *kuridur* was highly related to Turkish by eighteen participants, to German and Hungarian by seven each, to English by four, and to Italian by twenty-two. *Buža* was related to Turkish by ten participants, to Hungarian by eight, to German by four, to English by two, and to Italian by thirty-four. *Pržun* was related to Hungarian by nine participants, to Turkish by eight, to German by three, to English by two, and to Italian by thirty-six. Six participants related *becirk* to Turkish, five to Hungarian, two to English, one to Italian, and the rest to German. The verb *arivati* was related to English by eleven participants, to Hungarian by six, to Turkish by three, to German by one, and to Italian by the rest.

More than thirty participants were not familiar with the following terms: *vižitati* (thirty-three), *štrant* (thirty-four), *moviti se* (forty), *kapunjera* (forty-one), and *peškati* (forty-three). The verb *moviti se* was related to English as well as to Italian by seventeen participants each, to Hungarian by sixteen, to Turkish by six, and to German by two. The verb *peškati* was related to Hungarian by ten participants, to Turkish by eight, to German by five, and to Italian by thirty-five. The verb *vižitati* was related to English by nine participants, to Turkish by seven, to Hungarian by four, to German

by one, and to Italian by thirty-seven. The German loanword *štrant* was related to Hungarian and Turkish by six participants each, to Italian by three, and to German by forty-three. The Italian loanword *kapunjera* was related to Turkish and Hungarian by three participants each, to German and English by one each, and to Italian by fifty.

4.2.3 Participants' attitudes toward loanwords in Croatian and language use

This section presents the findings related to participants' attitudes toward loanwords in Croatian and language use. In the last part of the questionnaire, the participants were asked to answer three questions that could reveal their attitudes toward borrowings and two questions related to their language use. They were first asked to answer whether they believed that there were too many loanwords in Croatian. The reason why the participants were asked this question lies in the fact that their attitudes toward the acceptability of borrowings provides an insight into perceived contemporary language conflict between Croatian and other languages. Namely, language conflict should primarily be understood as conflict between speakers or communities and only then between linguistic systems. Similarly, Winford (2003: 2) claims that language contact should be approached by viewing speakers of languages as primary elements of contact, who then mix elements of the two languages. Eighty-seven participants answered this question,¹³ among whom three (3.4%) were indecisive regarding the answer. Fifty participants among those that answered (57.5%) stated that there were too many loanwords in Croatian. Some of them simply answered "yes", whereas others explained their answer. The most frequently identified reasons why this was the case included historical reasons (foreign rule), technological development, and lack of development of native equivalents. For example:

P13:¹⁴ "Yes. Besides loanwords left from the past, in recent times it has become modern to insert foreign expressions into everyday speech."

P60: "Yes, especially connected to technology and social networks (*lajkati*, *šerati*, *streaming*, *uploadati*, *followeri*, *stalkati*).¹⁵ It is because Croatian adjusts to new trends too slowly, and, even when such terms are translated, we have already adopted the English ones, so they remain."

P41: "Yes, especially Italian ones due to the long rule of Italians on these territories."

P92: "Yes, they are increasing in numbers. There are terms of Turkish and Italian origin from the past, and now those of American origin."

P107: "Yes, especially because we keep borrowing more and more foreign words, and we are not creating new ones or we are creating them unsuccessfully."

Among the participants that answered this question, thirty-four (39.1%) stated that there were not too many loanwords. Some of them simply answered "no", whereas others explained their answer. The most frequently identified reasons why this was

¹³ The third part of the questionnaire was not completed by all participants.

¹⁴ I.e., participant number 13.

¹⁵ I.e., 'to like', 'to share', 'streaming', 'to upload', 'followers', 'to stalk'.

not the case included loanwords being an integrated part of local dialects, their contribution to the diversity and richness of the language, and loanwords being considered a natural result of language development. For example:

P3: "No. They are part of local dialects, and they frequently specify a certain more general concept."

P18: "No. Croatia has been under the cultural influence of different nations for centuries, and foreign expressions are already a part of our language."

P33: "No. I believe that loanwords contribute to the diversity of the language."

P50: "No, loanwords adjust to Croatian. I like them because they help me identify more easily where the speaker comes from."

P69: "No. I think that language lives and develops like the society (social and technological advancement) on a given territory."

Related to the possibility of evaluating the perceived contemporary language conflict between Croatian and other languages, when asked whether they believed that other languages represented a threat to Croatian, and, if so, which ones and why, seventy participants answered, three of whom (4.3%) were indecisive. Thirty participants that answered (42.9%) gave a positive answer. Some of them simply answered "yes", whereas others explained their answer. Among them, twenty-one participants identified English as the main threat to Croatian, and the most frequently identified reason for viewing it as a threat had to do with its global status, its increased use in the media and on social networks, and a perceived lack of connection between language and identity. For example:

P5: "English, due to the influence of social media."

P15: "Yes, primarily English. Borrowings are all around us, especially among the younger generations, so that Croatian equivalents are decreasing in use and are forgotten."

P23: "English, due to lack of understanding of the importance of maintaining one's native language, poor language culture, lack of feeling that connects identity to language . . ."

P93: "English, due to its global influence."

One participant identified German as a threat to Croatian, and one identified Italian together with English.

Thirty-seven of the participants that answered (52.9%) gave a negative answer. Some of them simply answered "no", whereas others explained their answer. The most frequently provided reason why other languages are not considered a threat included viewing language change as a natural process and the authenticity of Croatian. For example:

P25: "I don't believe that other languages are a threat to Croatian because language constantly changes."

P49: "They are not a threat, but Croatian is spoken in a very small part of Europe."

P100: "No, because Croatian is an official language of the EU."

P109: "No. Despite the borrowings, Croatian is fairly authentic."

The participants were next asked whether they believed that more native Croatian terms should be used instead of loanwords. Participants' feedback to this question also sheds light on the perceived contemporary language conflict between Croatian and other languages. Although it is usually quite challenging to recognize a language's native words because this raises the questions of when and where a boundary is drawn beyond which a term is no longer perceived as foreign, it is still possible to evaluate this aspect, especially in the contemporary framework. Namely, in recent decades, especially after the 1990s, there have been attempts to replace what are considered words of foreign origin with native Croatian terms.¹⁶

Eighty-eight participants answered this question. Among them, eleven participants (12.5%) were either indecisive about their answer or were rather careful about providing a "yes" or "no" answer. For example:

P17: "I believe that it would be better to use Croatian terms instead of loanwords, but it all depends who we are talking to and in what situation. For example, I use some Anglicisms with my family (when talking to those younger than myself), Germanisms (when talking to my brothers and sisters), but in writing emails, in telephone conversations I use Croatian terms. I would say that I use both loanwords and Croatian terms to the same extent."

P29: "Yes and no. I believe we should use Croatian terms for those loanwords that have an adequate but not complicated Croatian equivalent. Loanwords have become part of our language through the years, it is difficult to get rid of them, and people have become used to them."

P35: "I think there should be a balance and that we should not go to extremes."

P71: "We should use native terms in formal communication, while in informal communication we should use terms from our own dialect because they are close and are part of our cultural heritage."

Among the participants that answered this question, forty-one (46.6%) gave a negative answer. Some of them simply answered "no", whereas others explained their answer. The most frequently identified reasons for a negative answer had to do with viewing some Croatian equivalents as unnatural or awkward, viewing loanwords as fully incorporated into Croatian, and as a result of a natural process of language change. For example:

P8: "No, because words like *zrakomlat*¹⁷ instead of *helikopter* are nonsense."

P16: "No, because some of our words are awkward and funny."

P28: "Not in the context of already existing loanwords that people have become used to because it would be difficult to suddenly make people use new native terms."

P12: "I do not think so because the attempt to create new Croatian terms in the 1990s was pretty unsuccessful."

P52: "No, language changes all the time and it is difficult to influence that."

¹⁶ See, for example, the feedback of P8 on this question.

¹⁷ Literally 'air-beater', a neologism for 'helicopter'.

Among the participants that answered this question, thirty-six (40.9%) gave a positive answer. Some of them simply answered “yes”, whereas others explained their answer. The most frequently identified reason for an affirmative answer had to do with connecting the native terms to national identity and preserving cultural heritage. For example:

P4: “Yes, language is the identity of the people.”

P10: “Yes, we should take care of our language so that some words do not die out.”

P37: “Yes, otherwise the Croatian words will be forgotten.”

P44: “Yes, because we should not be ashamed of our language and acquire foreign words.”

P80: “Yes, because many Croatian terms will disappear at this rate.”

Connected to the rationale behind asking the previous questions, which focused on participants’ attitudes in relation to perceived contemporary language conflict, the participants were next asked about their language use to establish a correlation with perceived language conflict. Namely, they were asked whether they paid attention to using a Croatian term instead of one of foreign origin if there is a Croatian equivalent of the term, which ninety-one participants answered. Among them, thirty-eight (41.8%) gave a negative answer. Some of them simply answered “no”, whereas others explained their answer. Most of them stated that they did not think much about it because they use the term that is more natural or is used more frequently, and that they have grown accustomed to. For example:

P20: “I am not bothered by it; I express myself in the way it ‘entered my ear.’”

P19: “No, if the term of foreign origin is used more frequently.”

P39: “No, I do not think about it.”

P74: “No, because some words have not been accepted.”

Among the participants that answered this question, twenty-seven (29.7%) gave a positive answer. Some of them simply answered “yes”, whereas others explained their answer, most of which had to do with affection toward Croatian or their profession. For example:

P22: “Yes, I try to pay attention to that because I love Croatian and it is not nice for me to use loanwords.”

P76: “Yes, most of the time, due to my profession.”

P85: “Yes, for sure. I do not find the other option cultural. When I speak my language, I maximally try to speak my language, when I speak a foreign one, I speak a foreign one.”

P86: “Yes. I prefer to choose our words if they are not forcefully made up.”

As many as twenty-six participants among those that answered (28.6%) stated that they did not know or that they paid attention to doing so sometimes, and, among them, some explained their answer by stating that it mostly depended on the interlocutor or type of situation.

P7: "Sometimes. It depends on who the interlocutor is."

P31: "It depends on the situation."

P67: "Only in formal communication so that I can be understood by interlocutors from all parts of Croatia."

P79: "It depends on the context. At the formal level (in writing) I prefer to choose the Croatian equivalent (if I know it), while in other cases I will use a loanword that is more frequently used in spoken language."

Finally, the participants were asked whether they encountered difficulties in communicating with speakers of Croatian dialects other than their own, and, if so, which. They were also asked to identify terms from other Croatian dialects that were not understandable, which they did to a significant extent.

Among the ninety-four participants that answered this question, thirty-four (36.2%) stated that they had not encountered such difficulties. Some gave only a negative answer, whereas others mostly explained it as an opportunity to learn something new; for example:

P14: "No, if I do not understand a word, I ask and remember."

P34: "I never encounter difficulties, only a possibility to hear and learn something new."

P46: "There are no problems in communication because the meaning of a word (if it is unknown) is understood from the context. For example, *buža*."¹⁸

P91: "I cannot say that I encounter difficulties. It is certainly nice to enrich one's vocabulary with other dialects."

Thirty-two participants that answered (34%) gave a positive answer. Some simply answered "yes", whereas others identified problems with different aspects of dialects other than their own, depending on their origin. Most participants from the Zadar region identified problems with northern Croatian dialects, whereas those from the Varaždin region identified problems with southern Croatian dialects. For example:

P11: "Yes, Dalmatian dialects are most unfamiliar to me."

P63: "Yes, the inability to understand certain words and dialects, especially of people from islands."

P64: "Yes. Everything from the Zagorje dialect."

P87: "Yes, I encounter difficulties with understanding words, especially from Croats from northern Croatia (the Međimurje region), and also due to differences in accent with the same words I use."

Among them, one participant identified problems with some speakers of her own dialect:

P94: "Unfortunately, I encounter difficulties in communicating with speakers of my own (Kajkavian) dialect, mostly with speakers from Bednja. The first time I encountered speakers of the local Bednja dialect, I understood almost nothing."

18 The standard equivalent is *rupa* 'hole'.

Among the participants that answered this question, twenty-eight (29.8%) stated that they sometimes encountered such difficulties. As was the case with participants that gave a positive answer, participants from the Zadar region sometimes identified problems with northern Croatian dialects, whereas those from the Varaždin region sometimes identified problems with southern Croatian dialects.

P68: "I am Kajkavian and I sometimes did not understand Dalmatians, nor did they understand me, especially if I used my village dialect."

P32: "Sometimes; for example, the word *bičve*."¹⁹

P48: "Sometimes. Dalmatian – *lancun*, *luk* (which is actually *češnjak*), *ridipet*,²⁰ in expressing time."

P86: "It is difficult to understand people from Zagorje because there are so many Germanisms and it sounds almost Slovenian."

4.3 Discussion

Regarding familiarity with Croatian space-related terms of German and Italian origin, it can be observed that the participants from the Zadar region were not familiar with the German loanwords *bajbok*, *becirk*, *docukati*, *šloseraj*, and *šrant*, but they mostly recognized their origin, probably due to their morphemic structure. It was only in the case of the term *bajbok* that the morphemic structure reminded them of Turkish and Hungarian. The participants from the Varaždin region were not familiar with the loanwords of Italian origin *buža*, *kapunjera*, *kuridur*, *moviti se*, *peškati*, *pržun*, and *vižitati*. However, up to half of them recognized the Italian origin, whereas the others related them to Turkish and Hungarian to a greater extent than to other languages offered. These participants also did not recognize the old German loanwords *bajbok*, *becirk*, and *šrant*, which are obviously not used in their everyday communication. Like the participants from the Zadar region, they also related *bajbok* to a high degree to Turkish, but also to Hungarian, English, and Italian. It seems that participants from both towns refer to Hungarian and Turkish when they are not sure about the origin of the loanwords. Some of the participants that stated they did not know the loanwords *arivati*, *moviti se*, *vižitati*, *laguna*, and *kuridur* connected their origin with English due to structural similarity.²¹

All participants from the Varaždin region were familiar with the following terms of German origin: the nouns *špajza*, *haustor*, and *birtija* and the movement verbs *laufati* and *došlepati*. This could indicate that participants from the Varaždin region communicated more in dialect, given the numbers of loanwords known to the participants from the Zadar region (where the only term that all participants

¹⁹ The standard equivalent is *čarape* 'socks'.

²⁰ I.e., *lancun* 'bed sheet', for which the standard equivalent is *plahta*; *luk* 'onion'; *češnjak* 'garlic'; *ridipet* 'bra', for which the standard equivalent is *grudnjak*.

²¹ The structural similarities between the Croatian and English terms refer to the following: *arivati* 'to arrive', *moviti se* 'to move', *vižitati* 'to visit', *laguna* 'lagoon', and *kuridur* 'corridor'.

from the Zadar region were familiar with was *marina*). However, the participants from the Zadar region showed better familiarity with loanwords from both languages investigated, German and Italian. This can be explained by the fact that, due to the town's location on the Adriatic coast, they had contact with more languages and their morphemic structure.

It seems that the level of education as well as the knowledge of different languages did not play a role in the findings. Common knowledge of the past and the languages that came into contact with Croatian helped them recognize the origin according to the morphemic structure.

Regarding the participants' attitudes toward borrowings, the majority expressed the belief that there were too many loanwords in Croatian, and they explained this belief primarily by historical reasons (foreign rule), technological development, and lack of development of native equivalents. Those that did not express such a belief explained it primarily by viewing loanwords as an integrated part of local dialects, by their contribution to the diversity and richness of the language, and by viewing them as a natural result of language development. Somewhat fewer participants believed that other languages represented a threat to Croatian than those that believed otherwise. English was predominantly viewed as a threat, primarily due to its global status, its increased use in the media and on social networks, and a perceived lack of connection between language and identity. Those that did not see other languages as a threat primarily viewed language change as a natural process or emphasized the authenticity of Croatian. Somewhat fewer participants also believed that more native Croatian terms should be used instead of loanwords than those that believed otherwise. Those that believed that more native Croatian terms should be used primarily connected them with national identity and preservation of cultural heritage. Those that believed otherwise viewed some Croatian equivalents as unnatural or awkward and loanwords as fully incorporated into Croatian as a result of natural language change. Regarding language use, more participants categorically stated that they did not pay attention to using the Croatian term instead of one of foreign origin than those that did not. However, for a significant number of participants it also depended on the context of use. Those that did not pay attention to it explained it primarily by simply not thinking about it or by habitual and more natural use of loanwords. Those that paid attention to it connected it to affection toward Croatian or their profession. There was only a slight difference between the number of participants that stated that they encountered difficulties in communicating with speakers of Croatian dialects other than their own, the number of participants that sometimes encountered them, and the number of those that stated that they did not encounter such difficulties. Among those that identified such difficulties, most of those from the Zadar region identified difficulties

with northern Croatian dialects, whereas most of those from the Varaždin region identified difficulties with southern Croatian dialects.

5 CONCLUSION

Issues related to language contact and conflict may be analyzed from a number of different perspectives, and they may involve focus on one or more areas of interest. In relation to the three main areas of interest in the analyses of language contact and conflict according to Darquennes (2015: 9), various findings in this article should be addressed.

First, regarding the “language” area (referring to conflict related to language borrowing situations), contacts between Croatian and other languages in the past were primarily a result of contacts with conquering nations, subsequently resulting in minorities living in certain areas. Regarding Croatian contact with German and Italian, it was noted in the theoretical part dealing with Italian and German loanwords in Croatian that language contact with Italian primarily occurred in coastal Croatian areas, whereas contact with German primarily occurred in continental Croatian areas. Lexical borrowings from the two languages in different Croatian areas have contributed to the divergence between coastal and continental varieties of Croatian, which leads to potential language conflict. Thus, it seems possible to speak of language conflict between Croatian and the foreign elements from German and Italian. However, it was already noted that language conflict should primarily be understood as conflict between speakers or communities and only then between linguistic systems (cf. Winford 2003: 2), which is why research among communities affected by language contact should be conducted to investigate their language attitudes and use.

Second, the findings of the study conducted among the inhabitants of the Zadar and Varaždin regions contribute to an understanding of the “individual language user(s)” area of interest (referring to conflict in actual language use). In analyzing the participants’ familiarity with German and Italian loanwords, there were instances in which they were not familiar with certain terms but were able to correctly recognize their origin, probably due to their morphemic structure. Structural similarity was also noted in cases of incorrect identification of the origin of the term (e.g., the incorrect identification of certain terms as being of English origin). The findings suggest that participants from the Varaždin region communicated more in their own dialect due to their greater familiarity with certain terms of German origin. The participants from the Zadar region showed greater familiarity with both German and Italian loanwords. This is probably because they came into contact with more languages and their morphemic structure due to the town’s location on the Adriatic coast.

Regarding the participants' attitudes toward borrowings, there were mixed views. The belief that there were too many loanwords in Croatian was primarily explained by historical reasons (foreign rule), technological development, and lack of development of native equivalents, whereas the belief that this was not the case was explained by viewing loanwords as an integrated part of local dialects, by seeing their contribution to the diversity and richness of the language, and by viewing them as a natural result of language development. English was predominantly viewed as a threat, primarily due to its global status, its increased use in the media and on social networks, and a perceived lack of connection between language and identity. The belief that more native Croatian terms should be used was justified by the connection to national identity and preservation of cultural heritage, whereas the belief that this was not the case was justified by viewing some Croatian equivalents as unnatural or awkward and loanwords as fully incorporated into Croatian, and by viewing language change as a natural process. Regarding language use, paying attention to using the Croatian term instead of one of foreign origin largely depended on the context of use. The participants identified a significant number of terms that represented a problem in communication with speakers of Croatian dialects other than their own. Among those that identified difficulties in communicating with speakers of Croatian dialects other than their own, most of those from the Zadar region identified difficulties with northern Croatian dialects, whereas most of those from the Varaždin region identified difficulties with southern Croatian dialects. Therefore, it can be concluded that there is a certain conflict in the "individual language user(s)" area.

Third, regarding the "society" area of interest referring to conflict that arises at the social level (related to the relationship between language, nationalism, and ethnic identity), it can be concluded that, because these terms were borrowed in the past and this was related to the sociopolitical context of the time, one may speak of social language conflict primarily from a historical perspective. However, it should be noted that the emphasis on national identity and preservation of cultural heritage in some participants' feedback regarding their attitudes toward borrowings points to a conflict that is recognizable within this area as well. From a contemporary perspective and based on participants' feedback, such conflict primarily relates to the status and role of English, and not Italian and German, whose loanwords entered Croatian much earlier and have obviously become accepted in Croatian to a greater extent over the course of time.

Finally, the explanation of the findings in relation to the three main areas of interest in the analyses of language contact and conflict also provides answers to the research questions addressed in this article: What is the nature of language contacts in the two Croatian regions? What types of language conflict may be identified in the two Croatian regions? What is the intensity of language conflict from a contemporary perspective?

The findings suggest that there is a difference between Croatian coastal and continental language contact and conflict identifiable in manners of naming places, which is related to differences in sociohistorical changes that occurred in different parts of Croatia and that led to language contact between Croatian and the two languages analyzed. From the historical perspective and with regard to the relationship between Croatian on one hand, and German and Italian on the other, one may speak of the type of language conflict that de Vries (1990) describes as one that includes contact between different linguistic communities. From the contemporary perspective and with regard to the relationship between Croatian on one hand, and German and Italian on the other, one may primarily speak of language conflict that exists at the linguistic level (de Vries 1990) and is related to lexical borrowings. The findings also point to the fact that the more recent and increasingly intense contacts between Croatian and English as the global *lingua franca* might have contributed to lesser prominence of contemporary language conflict between the languages analyzed (Croatian on one hand, and Italian and German on the other) because the tensions between two linguistic systems in contact are most prominent in earlier stages of contact.

REFERENCES

- Chilton 1998** = Paul A. Chilton, The role of language in human conflict: prolegomena to the investigation of language as a factor in conflict causation and resolution, in: *Language and Conflict: a Neglected Relationship*, ed. Sue Wright, Clevedon: Multilingual Matters, 1998, 2–17.
- Clyne 1996** = Michael Clyne, Sprache, Sprachbenutzer, Sprachbereich, in: *Contact Linguistics* 1, eds. Hans Goebel – Peter H. Nelde – Wolfgang Wölck – Zdeněk Starý, Berlin: De Gruyter, 1996, 12–22.
- Coser 1957** = Lewis A. Coser, Social conflict and the theory of social change, *The British Journal of Sociology* 8.3 (1957), 197–207.
- Council of Europe 2020** = Council of Europe, *European Charter for Regional or Minority Languages, Report of the Committee of Experts presented to the Committee of Ministers of the Council of Europe in accordance with Article 16 of the Charter, Sixth Report: Croatia, 2020*, <https://rm.coe.int/croatiaecrml6-en-rm2-docx/16809ec2e9>.
- Darquennes 2015** = Jeroen Darquennes, Language conflict research: a state of the art, *International Journal of the Sociology of Language* 235 (2015), 7–32.
- Davies – Dubinsky 2018** = William D. Davies – Stanley Dubinsky, *Language Conflict and Language Rights: Ethnolinguistic Perspectives on Human Conflict*, Cambridge: Cambridge University Press, 2018.
- de Vries 1990** = John de Vries, Language planning as conflict management, in: *Language Attitudes and Language Conflict*, ed. Peter H. Nelde, Bonn: Dümmler, 1990 (Plurilingua IX), 17–27.
- Deen – Romans 2018** = Bob Deen – William Romans, Introduction: shaping language policies to promote stability, in: *Language Policy and Conflict Prevention*, eds. Iryna Ulasiuk – Laurențiu Hadîrcă – William Romans, Leiden: Brill Nijhoff, 2018, 1–22.
- Dragičević 2005** = Dragica Dragičević, Hrvatski u dodiru s njemačkim jezikom, in: *Hrvatski jezik u dodiru s europskim jezicima: prilagodba posuđenica*, eds. Lelija Sočanac – Orsolya Žagar-Szentesi – Dragica Dragičević – Ljuba Dabo-Denegri – Antica Menac – Anja Nikolić-Hoyt, Zagreb: Nakladni zavod Globus, 2005, 85–113.
- Drljača 2006** = Branka Drljača, Anglizmi u ekonomskome nazivlju hrvatskoga jezika i standardnojezična norma, *Fluminensia* 18.1 (2006), 65–85.

- GRC 1** = Government of the Republic of Croatia, Office for Human Rights and the Rights of National Minorities, *National Minorities in the Republic of Croatia – Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina - Nacionalne manjine u Republici Hrvatskoj*, <https://pravamanjina.gov.hr/nacionalne-manjine/nacionalne-manjine-u-republici-hrvatskoj/352>.
- GRC 2** = Government of the Republic of Croatia, Office for Human Rights and the Rights of National Minorities, *Germans and Austrians – Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina - Nijemci i Austrijanci*, <https://pravamanjina.gov.hr/nacionalne-manjine/nacionalne-manjine-u-republici-hrvatskoj/nijemci-i-austrijanci/373>.
- GRC 3** = Government of the Republic of Croatia, Office for Human Rights and the Rights of National Minorities, *Italians – Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina - Talijani*, <https://pravamanjina.gov.hr/nacionalne-manjine/nacionalne-manjine-u-republici-hrvatskoj/talijani/381>.
- Hrvatski jezični portal** = *Hrvatski jezični portal*, <https://hjp.znanje.hr/>.
- Janicki 2015** = Karol Janicki, *Language and Conflict: Selected Issues*, London: Bloomsbury, 2015.
- Jeffries – O'Driscoll 2019** = Lesley Jeffries – Jim O'Driscoll, Introduction: the origins of *The Routledge Handbook of Language in Conflict*, in: *The Routledge Handbook of Language in Conflict*, eds. Matthew Evans – Lesley Jeffries – Jim O'Driscoll, London: Routledge, 2019, 1–10.
- Juraga 2010** = Edo Juraga, Turcizmi u murterskom govoru, *Čakavska rič* 38.1–2 (2010), 333–342.
- Kelly – Footitt – Salama-Carr 2019** = Michael Kelly – Hilary Footitt – Myriam Salama-Carr, Introduction: the shock of war, in: *The Palgrave Handbook of Languages and Conflict*, eds. Michael Kelly – Hilary Footitt – Myriam Salama-Carr, Cham: Palgrave Macmillan, 2019, 1–25.
- Kolanović 2001** = Barbara Kolanović, Na Pašmanu ni nikada glada bilo... (gastro-lingvistički opis života na otoku Pašmanu), *Čakavska rič* 29.2 (2001), 47–72.
- Laitin 2000** = David D. Laitin, Language conflict and violence: the straw that strengthens the camel's back, in: *International Conflict Resolution After the Cold War*, eds. Paul C. Stern – Daniel Druckman, National Research Council, Committee on International Conflict Resolution, Commission on Behavioural and Social Sciences and Education, Washington, D.C.: National Academy Press, 2000, 531–568.
- Lalli Pačelat – Brkić Bakarić – Matticchio 2020** = Ivana Lalli Pačelat – Marija Brkić Bakarić – Isabella Matticchio, Službena dvojezičnost u Istarskoj županiji: stanje i perspektive, *Rasprave* 46.2 (2020), 815–837.
- Marković 2019** = Irena Marković, *Govori grada Zadra s rječnikom romanizama*, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada – Zadar: Sveučilište u Zadru, 2019.
- Matras 2019** = Yaron Matras, Borrowing, in: *Language Contact: a International Handbook*, eds. Jeroen Darquennes – Joseph C. Salmons – Wim Vandenbussche, Berlin: De Gruyter Mouton, 2019, 148–158.
- Nelde 1992** = Peter H. Nelde, Multilingualism and contact linguistics, in: *Thirty Years of Linguistic Evolution: Studies in Honour of René Dirven on the Occasion of His 60th Birthday*, ed. Martin Pütz, Amsterdam: John Benjamins, 1992, 379–397.
- Nelde 1997** = Peter H. Nelde, Language conflict, in: *The Handbook of Sociolinguistics*, ed. Florian Coulmas, Oxford: Blackwell, 1997, 285–300.
- Oberschall 1978** = Anthony Oberschall, Theories of social conflict, *Annual Review of Sociology* 4 (1978), 291–315.
- Patekar 2019** = Jakob Patekar, Prihvatljivost prevedenica kao zamjena za anglizme, *Fluminensia* 31.2 (2019), 143–179.
- Pavić Pintarić 2007** = Anita Pavić Pintarić, Deutsche Lehnwörter im „Wörterbuch des Kajkawischen in Varaždin“, *Klagenfurter Beiträge zur Sprachwissenschaft* 34–36 (2007), 265–278.
- Pavić Pintarić – Škifić 2021** = Anita Pavić Pintarić – Sanja Škifić, *Prostor i kretanje u govorima zadarskoga kraja*, Zadar: Sveučilište u Zadru, 2021.
- Salverda 2003** = Reinier Salverda, Conflict linguistics and the case of multilingualism in London, in: *Methodology of Conflict Linguistics*, eds. Klaus Bochmann – Peter H. Nelde – Wolfgang Wölck, Sankt Augustin: Asgard-Verlag Dr. Werner Hippe GmbH, 2003 (Plurilingua XXIV), 129–143.

Seifart 2019 = Frank Seifart, Contact-induced change, in: *Language Contact: an International Hand-*

- book, eds. Jeroen Darquennes – Joseph C. Salmons – Wim Vandenbussche, Berlin: De Gruyter Mouton, 2019, 13–24.
- Sočanac 2002** = Lelija Sočanac, Talijanizmi u hrvatskome jeziku, *Suvremena lingvistika* 53–54 (2002), 127–142.
- Sočanac 2004** = Lelija Sočanac, *Hrvatsko-talijanski jezični dodiri: s rječnikom talijanizama u standardnome hrvatskom jeziku i dubrovačkoj dramskoj književnosti*, Zagreb: Nakladni zavod Globus, 2004.
- Sočanac 2005** = Lelija Sočanac, Uvod: teorija i metodologija, in: *Hrvatski jezik u dodiru s europskim jezicima: prilagodba posuđenica*, eds. Lelija Sočanac – Orsolya Žagar-Szentesi – Dragica Dragičević – Ljuba Dabo-Denegri – Antica Menac – Anja Nikolić-Hoyt, Zagreb: Nakladni zavod Globus, 2005, 9–17.
- Stojić – Turk 2017** = Aneta Stojić – Marija Turk, *Deutsch-kroatische Sprachkontakte: historische Entwicklung und aktuelle Perspektiven auf lexikalischer Ebene*, Tübingen: Narr Francke Attempto, 2017.
- Stolac 2020** = Diana Stolac, Pogled u mađarsko-hrvatske leksičke dodire, in: *Lučar cijelosti: zbornik radova posvećen 95. rođendanu Bulcsúa Lászlóa*, editor-in-chief Bojan Marotti, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada – Matica hrvatska – Hrvatsko filološko društvo – Društvo mađarskih znanstvenika i umjetnika u Hrvatskoj, 2020, 205–222.
- Tadmor 2009** = Uri Tadmor, Loanwords in the world's languages: findings and results, in: *Loanwords in the World's Languages: a Comparative Handbook*, eds. Martin Haspelmath – Uri Tadmor, Berlin: De Gruyter Mouton, 2009, 55–75.
- Thomas 1991** = George Thomas, *Linguistic purism*, London: Longman, 1991.
- Turk 1997** = Marija Turk, Hungarizmi u hrvatskoj frazeologiji, in: *Hrvati i Mađari u svjetlu prošimanja kultura i jezika*, ed. Stjepan Blažetin, Pečuh: Hrvatski znanstveni zavod, 1997, 265–273.
- Vallacher et al. 2013** = Robin R. Vallacher – Peter T. Coleman – Andrzej Nowak – Lan Bui-Wrzosinska – Larry Liebovitch – Katharina Kugler – Andrea Bartoli, Overview: conflict in human experience, in: *Attracted to Conflict: Dynamic Foundations of Destructive Social Relations*, eds. Robin R. Vallacher – Peter T. Coleman – Andrzej Nowak – Lan Bui-Wrzosinska – Larry Liebovitch – Katharina Kugler – Andrea Bartoli, Heidelberg: Springer, 2013, 1–18.
- Vranić – Zubčić 2013** = Silvana Vranić – Sanja Zubčić, Turcizmi u frazemima hrvatskih govora, *Filologija* 60 (2013), 103–145.
- Winford 2003** = Donald Winford, *An Introduction to Contact Linguistics*, Oxford: Blackwell, 2003.

POVZETEK

Jezikovna raznolikost na Hrvaškem: zgodovinske in sodobne perspektive jezikovnega stika (in konfliktov) v zadrski in varaždinski regiji

Prispevek obravnava zgodovinski in sodobni jezikovni stik ter konflikt med hrvaškim jezikom in italijanskim ter nemškim jezikom v zadrski in varaždinski regiji. Poudarek je na jezikovnem stiku, ki je prepoznaven pri analizi jezikovnih postavk, povezanih s prostorom in dogajanjem v prostoru. Ker jezikovni stik pogosto vodi do jezikovnih konfliktov, se prispevek osredotoča na povezovanje teh pojavov na podlagi analiziranega korpusa z vidika treh interesnih področij: jezika, posameznega jezikovnega uporabnika (uporabnikov) in družbe. Posebna pozornost je namenjena značilnostim družbenozgodovinskega konteksta stikov med različnimi kulturami in jeziki, kar je privedlo do oblikovanja prostorskih izrazov. Takšen pristop omogoča vpogled v naravo jezikovnih stikov ter analizo različnih vrst in intenzivnosti jezikovnega konflikta, ki nastaja ob jezikovnem stiku. Raziskovalna vprašanja so naslednja: Kakšna je narava jezikovnih stikov v dveh hrvaških regijah? Katere vrste jezikovnega konflikta lahko prepoznamo v obeh hrvaških regijah? Kakšna je intenzivnost jezikovnega konflikta s sodobnega vidika? Metodologija vključuje analizo relevantnih virov, v katerih so navedeni izrazi, ter uporabo anketnega vprašalnika med prebivalci obeh regij. Rezultati kažejo, da obstaja razlika med stikom z obalnim in kontinentalnim jezikom

ter konfliktom, kar je razvidno iz načina poimenovanja krajev. To je povezano z razlikami v družbenozgodovinskih spremembah, ki so se zgodile v različnih delih Hrvaške in so privedle do jezikovnega stika med hrvaškim in obema analiziranimi jezikoma. Z zgodovinskega vidika in v zvezi z odnosom med hrvaščino na eni strani ter nemščino in italijanščino na drugi strani lahko govorimo o vrsti jezikovnega konflikta, ki ga de Vries (1990) opisuje kot konflikt, ki se ne pojavlja le na strukturni ravni, ampak vključuje stik med različnimi jezikovnimi skupnostmi. Iz sodobne perspektive se jezikovni konflikt med hrvaščino ter nemščino in italijanščino pojavlja predvsem na jezikovni ravni (de Vries 1990) in je povezan z leksikalnimi posojili. Rezultati kažejo tudi, da so novejši in vse intenzivnejši stiki med hrvaščino in angleščino kot globalno *linguo franco* morda prispevali k manjši pomembnosti sodobnega jezikovnega konflikta med analiziranimi jeziki, saj so napetosti med dvema jezikovnima sistemoma v stiku najbolj izrazite v zgodnejših fazah stika.

SLOVENSKI GOVORI NA VZHODNEM ROBU (4)

JANUŠKA GOSTENČNIK

SLOVENSKI GOVORI NA VZHODNEM ROBU

COBISS: 1.03

[HTTPS://DOI.ORG/10.3986/JZ.30.2.07](https://doi.org/10.3986/JZ.30.2.07)

V prispevku so predstavljeni rezultati raziskovalnega projekta Raziskave ogroženih narečij v slovenskem jezikovnem prostoru (Radgonski kot, Gradiščanska, Hum na Sutli z okolico, Dubravica z okolico), katerega cilj je bil natančneje določiti meje treh slovenskih narečij zunaj Slovenije, to je prekmurskega narečja v Radgonskem kotu in na Gradiščanskem v Avstriji ter srednještajerskega in kozjansko-bizeljskega narečja na Hrvaškem. **Ključne besede:** prekmursko narečje, srednještajersko narečje, kozjansko-bizeljsko narečje, jezikovna meja, *Slovenski lingvistični atlas* (SLA)

Slovenian Local Dialects on the Eastern Edge of Slovenia

This article presents the results of the research project Endangered Dialects in the Slovenian Linguistic Environment (the Bad Radkersburg Corner, Burgenland, Hum na Sutli and Surroundings, and Dubravica and Surroundings), which aimed to define in detail the borders of three Slovenian dialects outside Slovenia: the Prekmurje dialect in the Bad Radkersburg Corner and Burgenland in Austria, and the central Styrian and Kozjansko–Bizeljsko dialects in Croatia.

Keywords: Prekmurje dialect, central Styrian dialect, Kozjansko–Bizeljsko dialect, linguistic border, *Slovenian Linguistic Atlas* (SLA)

1 Uvod

Tematski sklop *Slovenski govori na vzhodnem robu* (4) je zadnji izmed predvidenih sklopov, v katerih smo sproti predstavljali delne rezultate projekta Raziskave ogroženih narečij v slovenskem jezikovnem prostoru (Radgonski kot, Gradiščanska, Hum na Sutli z okolico, Dubravica z okolico) (V6-2109, 1. 10. 2021 – 31. 8. 2024). Projekt sta sofinancirala Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije in Urad Vlade Republike Slovenije za Slovence v zamejstvu in po svetu.

Januška Gostenčnik # ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, Ljubljana # januska.gostenchnik@zrc-sazu.si # <https://orcid.org/0000-0001-5967-0920>

Prispevek je nastal v okviru projekta Raziskave ogroženih narečij v slovenskem jezikovnem prostoru (Radgonski kot, Gradiščanska, Hum na Sutli z okolico, Dubravica z okolico) (V6-2109, 1. 10. 2021 – 31. 8. 2024), ki ga sofinancirata Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije in Urad Vlade Republike Slovenije za Slovence v zamejstvu in po svetu (<https://isjfr.zrc-sazu.si/sl/programi-in-projekti/raziskave-ogrozenih-narecij-v-slovenskem-jezikovnem-prostoru-radgonski-kot>), projekta i-SLA – Interaktivni atlas slovenskih narečij (L6-2628, 1. 9. 2020 – 31. 8. 2024, ARRS in SAZU, <https://isjfr.zrc-sazu.si/sl/programi-in-projekti/i-sla-interaktivni-atlas-slovenskih-narecij>) in programa Slovenski jezik v sinhronem in diahronem razvoju (P6-0038).

Predmet projektnih raziskav so bila tri slovenska narečja, za katera se je utemeljeno predvidevalo, da ležijo tudi zunaj meja Slovenije (Križman 1997; 2007; 2008; Zorko 1989; 2006; Haberl-Zemljič 2004; Ramovš 1931; 1935; Šekli 2013; 2018; Arhiv 22-37/54). Glavni cilj je bila natančnejša določitev narečnih meja, in sicer so bili obravnavani govori (predvidoma) prekmurskega narečja v Avstriji in govori na Hrvaškem, za katere se je predvidevalo, da so del srednještajerskega oz. kozjansko-bizeljskega narečja štajerske narečne skupine.

Zadnji sklop *Slovenski govori na vzhodnem robu* (4) prinaša povzetek rezultatov in dva prispevka, v katerih so strnjena spoznanja in ugotovitve raziskovalnega projekta, težišče pa je predvsem na objavi in interpretaciji na novo zbranega gradiva.

Dosedanji tematski sklopi *Slovenski govori na vzhodnem robu* so obsegali novo, posodobljeno obliko fonoloških opisov govorov, ki spadajo v štajersko in panonsko narečno skupino slovenskega jezika. Objavljenih je bilo osem fonoloških opisov, trije za prekmursko narečje – Gomilica, SLA T392 in OLA T021 (Gostenčnik – Kenda-Jež 2023), Večeslavci, SLA T397 (Gostenčnik 2022b) in Žetinci – Sieldorf, SLA T414, v Radgonskem kotu v Avstriji (Kumin Horvat 2022); trije za srednještajersko narečje – Slivnica pri Celju, SLA T331 (Jakop 2022), Zibika, SLA T334 (Škofic 2024), Dobovec pri Rogatcu, SLA T339 (Jakop 2024); in dva za kozjansko-bizeljsko narečje – Bistrica ob Sotli (kozjanski govor) (Gostenčnik 2022b), SLA T345, Kapele (bizeljski govor), SLA T349 (Gostenčnik 2023).

Narejeni fonološki opisi so bili predpriprava na zbiranje narečnega gradiva na omenjenih območjih in analizo govorov zunaj meja Slovenije, za katere do takrat še nismo imeli (dovolj) zbranih podatkov.

2 METODOLOGIJA

Mreža krajev, kjer so potekale nove raziskave, je bila vzpostavljena na osnovi (1) dotedanje obravnave literature, (2) terenskih predpriprav na zbiranje narečnega gradiva in (3) predhodno zbranega narečnega gradiva iz posameznih krajev, ki so že bili vključeni v mrežo krajev za *Slovenski lingvistični atlas*. Tem se je dodalo bližnje okoliške kraje, za katere se je predvidevalo, da so jim sorodni ali enaki.

Na terenu se je narečno gradivo zbiralo z uveljavljeno dialektološko metodo vodenega pogovora, tj. anketno metodo. Spraševalo se je po vnaprej pripravljeni leksično-fonetični vprašalnici, ki je bila namenjena predvsem določanju razlikovalnih fonetičnih lastnosti posameznih krajevnih govorov. Posamezni govor namreč v največji meri narečno klasificiramo glede na samoglasniške odraze in starejše naglasne premike, drugotno pa na osnovi soglasniških odrazov in mlajših naglasnih umikov. Vse to znotraj dialektologije kot delu genealogistike, ki

preučuje genetska, tj. sorodstvena razmerja med različnimi jezikovnimi pojavnostmi ter izdeluje njihovo genetskojezikoslovno klasifikacijo glede na stopnjo njihove medsebojne jezikovne sorodnosti (Šekli 2018: 17). To sloni na valovni teoriji in debelni teoriji, ki se medsebojno ne izključujeta, temveč dopolnjujeta (Ivić 1960–1961: 99).

3 REZULTATI

3.1 Prekmursko narečje

3.1.1 Radgonski kot

V Ramovševo mrežo raziskovalnih točk za *Slovenski lingvistični atlas* niso bili vključeni kraji iz Radgonskega kota na avstrijskem Štajerskem, čeprav je na Logar-Riglerjevi Karti slovenskih narečij (1983) to območje obarvano kot prekmursko narečje panonske narečne skupine.

Pred zbiranjem narečnega gradiva na terenu je bila znotraj širšega območja Radgonskega kota na avstrijskem Štajerskem narejena obsežna raziskava za iskanje potencialnih informantov, in sicer v naseljih: Žetinci/Sicheldorf, Dedonci/Dedenitz, Zenkovci/Zelting, Potrna/Laafeld, Gornja Potrna/Oberlaafeld, Slovenska Gorica/Goritz bei Radkersburg, Radgona/Bad Radkersburg, Ledumerje/Hummersdorf, Lahndörfl, Pridova/Pridahof, Polajnci/Pölten (Pipan 2023: 89). Uporabljena je bila metoda snežne kepe (več o tem v Pipan 2023: 89).

Končno se je na območju Radgonskega kota na novo zbralo gradivo v naslednjih krajih: Žetinci/Sicheldorf, Dedonci/Dedenitz, Gorica/Goritz bei Radkersburg, Zenkovci/Zelting in Potrna/Laafeld. Na podlagi terenskih raziskav in novega gradiva je bil potrjen obstoj slovenskih govorov tudi v današnjem času, predstavljena je bila narečna podoba celotnega obravnavanega območja. Raziskani govori so bili sinhrono uvrščeni v prekmursko narečje panonske narečne skupine slovenskega jezika (Kumin Horvat 2024).

3.1.2 Gradiščanska

V slovenski dialektološki literaturi ni podatkov o raziskavah krajevnih govorov na območju Gradiščanske v Avstriji. Leta 1946 je bila sicer v prvotno mrežo raziskovalnih točk za *Slovenski lingvistični atlas* kot zadnja (T312) uvrščena točka za krajevni govor Ženavcev (Jennersdorf, SLA T406), vendar do zapisa ni prišlo, zato na Logar-Riglerjevi Karti slovenskih narečij (1983) to območje ni več označeno kot slovensko (Gostenčnik – Kenda-Jež – Kumin Horvat 2022: 79).

Obstajajo le (še) zgodovinski argumenti (gl. Pipan 2023), ki narekujejo morebitno prisotnost slovensko govorečih prebivalcev. Prav zato je bila narejena obsežna raziskava, ki se je posvečala izključno iskanju avtohtonih govorcev organskih idiomov slovenskega jezika (Pipan 2023: 90), in sicer na območju

južne Gradiščanske v kvadrantu: Modinci/Mogersdorf, Ženavci/Jennersdorf, Bonisdorf, Strgarjevo/Kalch (Pipan 2023: 89). V raziskavi se je Gradiščanska obravnavala v njenih današnjih mejah, saj jo danes dojemamo le kot avstrijsko zvezno deželo, čeprav je bila v zgodovini del večjega območja (Pipan 2023: 89). Kot v Radgonskem kotu je bila tudi tu uporabljena metoda snežne kepe. Izkazalo se je, da so edini govorniki, ki jih je tam še mogoče najti, tja priseljeni iz Slovenije, torej ne gre za avtohtone govorce – za te smo bili vsaj deset let prepoznani (Pipan 2023: 96). Narečjeslovnih terenskih raziskav zato na tem območju nismo opravljali.

3.2 Srednještajersko in kozjansko-bizeljsko narečje

Jugovzhodna meja srednještajerskega in vzhodna meja kozjansko-bizeljskega narečja potekata po državni meji med Slovenijo in Hrvaško, kar pa ne odraža dejanskega stanja. Na to opozarja že starejša slovenska dialektološka literatura. Zato je bilo treba s sondažnimi raziskavami podrobneje opredeliti areala obeh narečij v primerjavi z govori, ki so na drugi strani meje obravnavani kot del zgornjesotelskega narečja kajkavske narečne skupine hrvaškega jezikovnega sistema (Gostenčnik – Kenda-Jež – Kumin Horvat 2022: 81).

Govora krajev Hum na Sutli (SLA T408) in Dubravica (SLA T409) sta bila sicer tudi že od prve izdaje SLA leta 2011 vključena v mrežo krajev za *Slovenski lingvistični atlas*, in sicer najprej kot kontrolni točki, saj se je na podlagi dotedanjih raziskav predvidevalo, da ta dva govora izkazujeta določene narečne razvoje, značilne za slovenska narečja (SLA 1.2: 22; Šekli 2013). Ob izdaji drugega zvezka SLA leta 2016 pa se je na osnovi sistematično zbranega narečnega gradiva in natančne analize že lahko potrdilo, da gre genealoško gledano za slovenska govora, ki sta bila zato vključena v mrežo SLA kot regularni točki (SLA 2.2: 20; Šekli 2018).

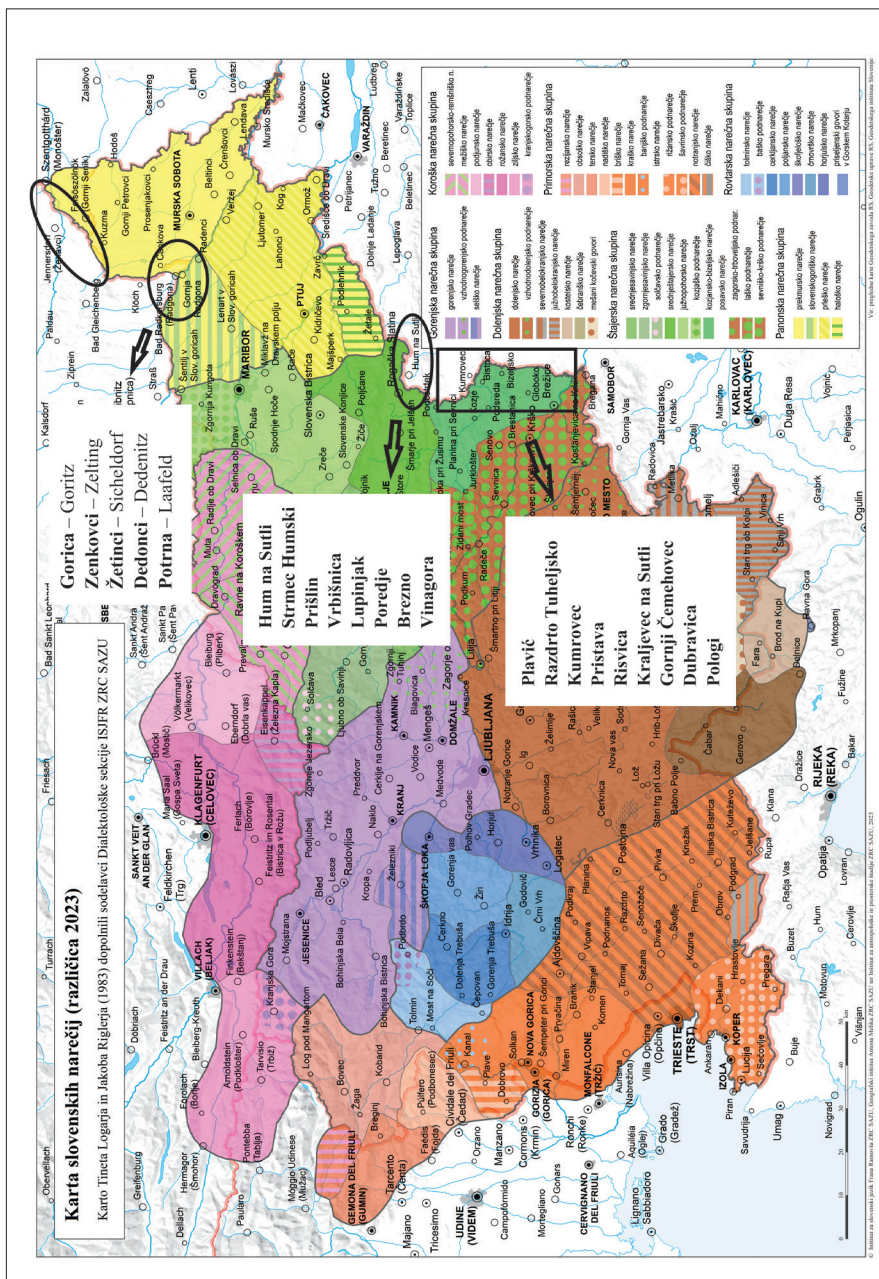
3.2.1 Hum na Sutli z okolico

Znotraj območja Huma na Sutli se je na novo zbralo narečno gradivo v krajih: Hum na Sutli, Prišlin, Poredje, Brezno Gora, Vinagora, Vrbišnica, Strmec Humski in Lupinjak. Opravila se je primerjava z govori srednještajerskega narečja štajerske narečne skupine v Sloveniji. Zaenkrat lahko zaključimo, da so sinhrono del srednještajerskega narečja slovenskega jezika govori krajev Hum na Sutli, Prišlin, Poredje, Strmec Humski in Lupinjak.

3.2.2 Dubravica z okolico

Na novo se je zbralo narečno gradivo v krajih Plavić, Dugnjevce, Kumrovec, Pristava, Risvica, Kraljevec na Sutli, Gornji Čemehovec, Dubravica in Pologi. Obravnavane govore se je na osnovi primerjave z govori kozjansko-bizeljskega narečja na slovenski strani državne meje in natančne jezikoslovne analize sinhrono umestilo v kozjansko-bizeljsko narečje štajerske narečne skupine (Gostenčnik 2024).

3.3 Priказ na karti

4 ZAKLJUČEK

V raziskovalnem projektu se je s sedaj že uveljavljeno dialektološko metodo na novo zbralo narečno gradivo v 22 krajih v Avstriji in na Hrvaškem.

Na območju Radgonskega kota se je potrdilo obstoj slovenskih govorov tudi v današnjem času, in sicer so bili v prekmursko narečje uvrščeni govori krajev Žetinci/Sicheldorf, Dedonci/Dedenitz, Gorica/Goritz bei Radkersburg, Zenkovci/Zelting in Potrna/Laafeld. Na območju Gradiščanske kljub temeljiti terenski poizvedbi avtohtonih govorcev organskih idiomov slovenskega jezika ni bilo mogoče najti. Na območju Huma na Sutli so bili v srednještajersko narečje uvrščeni govori krajev Hum na Sutli, Prišlin, Poredje, Strmec Humski in Lupinjak. Na območju Dubravice so bili v kozjansko-bizeljsko narečje uvrščeni govori krajev Plavič, Dugnjevec, Kumrovec, Pristava, Risvica, Kraljevec na Sutli, Gornji Čemehovec, Dubravica in Pologi.

Izsledki raziskave bodo prikazani tudi na prenovljeni karti slovenskih narečij, na kateri bodo zajeti tudi slovenski narečni govori zunaj meja Slovenije.

LITERATURA

- Arhiv 22** = Arhiv Inštituta za slovenski jezik, 1948–, hrani Dialekološka sekcija Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU.
- Gostenčnik 2022a** = Januška Gostenčnik, Fonološki opis govora kraja Večeslavci (SLA T397), *Jezikoslovni zapiski* 28.2 (2022), 125–149. DOI: <https://doi.org/10.3986/JZ.28.2.07>
- Gostenčnik 2022b** = Januška Gostenčnik, Fonološki opis govora kraja Bistrica ob Sotli (SLA T345), *Jezikoslovni zapiski* 28.2 (2022), 107–123. DOI: <https://doi.org/10.3986/JZ.28.2.06>
- Gostenčnik 2023** = Januška Gostenčnik, Fonološki opis govora kraja Kapele (SLA T349), *Jezikoslovni zapiski* 29.2 (2023), 267–285. DOI: <https://doi.org/10.3986/JZ.29.2.11>
- Gostenčnik 2024** = Januška Gostenčnik, Kozjansko-bizeljsko narečje vzdolž reke Sotle, *Jezikoslovni zapiski* 30.2 (2024), 123–146.
- Gostenčnik – Kenda-Jež 2023** = Januška Gostenčnik – Karmen Kenda-Jež, Fonološki opis govora kraja Gomilica (SLA T392, OLA 21), *Jezikoslovni zapiski* 29.2 (2023), 287–313. DOI: <https://doi.org/10.3986/JZ.29.2.12>
- Gostenčnik – Kenda-Jež – Kumin Horvat 2022** = Januška Gostenčnik – Karmen Kenda-Jež – Mojca Kumin Horvat, Ogrožena narečja v slovenskem jezikovnem prostoru, *Jezikoslovni zapiski* 28.2 (2022), 75–87. DOI: <https://doi.org/10.3986/JZ.28.2.04>
- Haberl-Zemljič 2004** = Andrea Haberl-Zemljič, *Die Sprache im Dorf lassen: Festhalten und Aufgeben der slowenischen Sprache in Radkersburg Umgebung*, Graz: Artikel-VII-Kulturverein für Steiermark – Laafeld: Pavelhaus = Potrna: Pavlova hiša, 2004.
- Ivić 1960–1961** = Pavle Ivić, Osnovni aspekti strukture dijalekatske diferencijacije, *Makedonski jazik* 11–12 (1960–1961), 81–103.
- Jakop 2022** = Tjaša Jakop, Fonološki opis govora Slivnice pri Celju (SLA T331), *Jezikoslovni zapiski* 28.2 (2022), 89–106. DOI: <https://doi.org/10.3986/JZ.28.2.05>
- Jakop 2024** = Tjaša Jakop, Fonološki opis govora kraja Dobovec pri Rogatcu (SLA T339), *Jezikoslovni zapiski* 30.1 (2024), 195–215. DOI: <https://doi.org/10.3986/JZ.30.1.09>
- Križman 1997** = Mirko Križman, Interferiran jezik kot identiteta neke manjšine: jezik raznovrstnih interferenc kot arhaična in sodobna kultura Slovencev v Radgonskem kotu, *Traditiones* 26 (1997), 145–162.

- Križman 2007** = Mirko Križman, Značilno besedje Radgonskega kota, v: *Besedje slovenskega jezika*, ur. Marko Jesenšek, Maribor: Slavistično društvo, 2007, 251–260.
- Križman 2008** = Mirko Križman, Jezikovni pojavi med Cankovo in Radgono: Radgonski kot s prekmurskim, slovenjegoriško-prleškim in južnobavarskim narečjem ter interferencami, v: *Življenje in delo Jožefa Borovnjaka*, ur. Marko Jesenšek, Maribor: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti, 2008, 285–293.
- Kumin Horvat 2022** = Mojca Kumin Horvat, Fonološki opis govora kraja Žetinci – Sieldorf (SLA T414), *Jezikoslovni zapiski* 28.2 (2022), 151–168. DOI: <https://doi.org/10.3986/JZ.28.2.08>
- Kumin Horvat 2024** = Mojca Kumin Horvat, Prekmursko narečje v govorih Radgonskega kota v Avstriji, *Jezikoslovni zapiski* 30.2 (2024), 147–168.
- Logar – Rigler 1983** = Tine Logar – Jakob Rigler, *Karta slovenskih narečij*, Ljubljana: Geodetski zavod Slovenije, 1983.
- Pipan 2023** = Primož Pipan, In search of indigenous speakers of the Slovenian language in Austria: the Bad Radkersburg corner and Burgenland = Iskanje avtohtonih govorcev slovenskega jezika v Avstriji: Radgonski kot in Gradiščanska, *Geografski vestnik* 95.2 (2022), 69–98. DOI: <https://doi.org/10.3986/GV95203>
- Ramovš 1931** = *Dialektološka karta slovenskega jezika*, Ljubljana: Rektorat Univerze kralja Aleksandra I. – J. Blasnik nasl. univerzitetna tiskarna, 1931.
- Ramovš 1935** = Fran Ramovš, *Dialekti*, Ljubljana: Učiteljska tiskarna, 1935.
- SLA 1.2** = Jožica Škofic – Januška Gostenčnik – Mojca Horvat – Tjaša Jakop – Karmen Kenda-Jež – Petra Kostelec – Vladimir Nartnik – Urška Petek – Vera Smole – Matej Šekli – Danila Zuljan Kumar, *Slovenski lingvistični atlas 1: človek (telo, bolezni, družina) 2: komentarji*, ur. Jožica Škofic, Ljubljana: Založba ZRC, 2011 (Jezikovni atlas). DOI: <https://doi.org/10.3986/9789612543570>
- SLA 2.2** = Jožica Škofic – Januška Gostenčnik – Vito Hazler – Mojca Horvat – Tjaša Jakop – Janoš Ježovnik – Karmen Kenda-Jež – Vladimir Nartnik, *Slovenski lingvistični atlas 2: kmetija 2: komentarji*, ur. Jožica Škofic – Matej Šekli, Ljubljana: Založba ZRC, 2016 (Jezikovni atlas). DOI: <https://doi.org/10.3986/9789612548797>
- SLA 3.1** = Jožica Škofic – Januška Gostenčnik – Vito Hazler – Tjaša Jakop – Karmen Kenda-Jež – Mojca Kumin Horvat – Vladimir Nartnik – Nina Pahor – Vera Smole – Matej Šekli – Danila Zuljan Kumar, *Slovenski lingvistični atlas 3: kmetovanje 1: atlas*, ur. Jožica Škofic – Karmen Kenda-Jež – Mojca Kumin Horvat, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2023 (Jezikovni atlas). DOI: <https://doi.org/10.3986/9789610507499>
- Šekli 2013** = Matej Šekli, Zemljepisnojezikoslovna členitev kajkavščine ter slovensko-kajkavska jezikovna meja, *Slovenski jezik – Slovene Linguistic Studies* 9 (2013), 3–53.
- Šekli 2018** = Matej Šekli, *Tipologija lingvogeneze slovanskih jezikov*, Ljubljana: Založba ZRC, 2018 (Linguistica et philologica 37).
- Šekli 2023** = Matej Šekli, On the genealogical linguistic classification of Slavic languages and their dialect macro-areas, *Dialectologia, revista electrònica* 11 (2023), 5–49.
- Škofic 2024** = Jožica Škofic, Fonološki opis govora kraja Zibika (SLA T334), *Jezikoslovni zapiski* 30.1 (2024), 173–194. DOI: <https://doi.org/10.3986/JZ.30.1.08>
- Zorko 1989** = Zinka Zorko, Govor vasi Žetinci (Sieldorf) v avstrijskem Radgonskem kotu, *Slavistična revija* 37.1–3 (1989), 241–251.
- Zorko 2006** = Zinka Zorko, Vzhodni govori srednještajerskega narečja, v: *Jezikovna predanost: akademiku prof. dr. Jožetu Toporišču ob 80-letnici*, ur. Marko Jesenšek – Zinka Zorko, Maribor: Slavistično društvo, 2006, 458–468.

SUMMARY

Slovenian Local Dialects on the Eastern Edge of Slovenia

This article presents the results of the research project *Endangered Dialects in the Slovenian Linguistic Environment* (the Bad Radkersburg Corner, Burgenland, Hum na Sutli and Surroundings, and Dubravica and Surroundings), which aimed to define in more detail the borders of three Slovenian dialects outside Slovenia: the Prekmursko dialect in the Bad Radkersburg Corner and Burgenland in Austria, and the central Styrian and Kozjansko–Bizeljsko dialects in Croatia. An already established dialectological method was used to collect new dialectal material in 22 localities in Austria and Croatia. In the Bad Radkersburg Corner, the existence of Slovenian dialects in the present day was confirmed by classifying the dialects of Žetinci/Sicheldorf, Dedonci/Dedenitz, Gorica/Goritz bei Radkersburg, Zenkovci/Zelting and Potrna/Laafeld as part of Prekmursko dialect. In the Burgenland area, despite a thorough field search, no indigenous speakers of the organic idioms of the Slovenian language could be found. In the area of Hum na Sutli, the dialects of Hum na Sutli, Prišlin, Poredje, Strmec Humski and Lupinjak were classified as Central Styrian. In the Dubravica area, the Kozjansko–Bizeljsko dialect includes the local dialects of Plavič, Dugnjevec, Kumrovec, Pristava, Risvica, Kraljevec na Sutli, Gornji Čemehovec, Dubravica and Pologi.

JANUŠKA GOSTENČNIK

KOZJANSKO-BIZELJSKO NAREČJE VZDOLŽ REKE SOTLE

COBISS: 1.01

[HTTPS://DOI.ORG/10.3986/JZ.30.2.08](https://doi.org/10.3986/JZ.30.2.08)

Prispevek predstavlja na novo zbrano narečno gradivo v krajih na Hrvaškem vzdolž reke Sotle, za katero se ugotavlja njegovo genealoško povezanost s slovenskim jezikom. Na terenu zbrano narečno gradivo se primerja z govori, ki se na slovenski strani slovensko-hrvaške državne meje uvrščajo v kozjansko-bizeljsko narečje. Jezikoslovna obravnava pokaže, da so preučevani govori, ki, gledano političnoupjavno, ležijo na Hrvaškem, prav tako del kozjansko-bizeljskega narečja južnoštajerske narečne ploskve južne slovenščine oz. štajerske narečne skupine slovenskega jezika (in ne morda del zgornjesotelskega narečja zahodne kajkavščine oz. kajkavske narečne skupine osrednjejužnoslovanskega, z »etnično« oznako hrvaškega jezika).

Ključne besede: štajerska narečna skupina, kozjansko-bizeljsko narečje, jezikovna meja, *Slovenski lingvistični atlas* (SLA), slovenščina

The Kozjansko–Bizeljsko Dialect along the Sotla River

This article presents newly collected dialect material from the area along the Sotla River in Croatia, for which a genealogical connection with Slovenian is established. The material collected in situ is compared with the local dialects that belong to the Kozjansko–Bizeljsko dialect on the Slovenian side of the Slovenian–Croatian border. Linguistic analysis shows that the local dialects studied—which politically and administratively belong to Croatia—are also part of the Kozjansko–Bizeljsko dialect of the South Styrian dialect base of southern Slovenian or the Styrian dialect group of Slovenian (rather than perhaps part of the Upper Sotla dialect of western Kajkavian or the Kajkavian dialect group of central south Slavic, “ethnically” labeled as Croatian).

Keywords: Styrian dialect group, Kozjansko–Bizeljsko dialect, linguistic border, *Slovenian Linguistic Atlas* (SLA), Slovenian

1 Uvod

Na celotnem območju, na katerem mejijo slovenski in hrvaški narečni govori, je narečna meja med njimi postavljena na državni meji oz. na rekah (Sotla, Kolpa,

Januška Gostenčnik # ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, Ljubljana # januska.gostenchnik@zrc-sazu.si # <https://orcid.org/0000-0001-5967-0920>

Prispevek je nastal v okviru projekta Raziskave ogroženih narečij v slovenskem jezikovnem prostoru (Radgonski kot, Gradiščanska, Hum na Sutli z okolico, Dubravica z okolico) (V6-2109, 1. 10. 2021 – 31. 8. 2024), ki ga sofinancirata Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije in Urad Vlade Republike Slovenije za Slovence v zamejstvu in po svetu (<https://isjfr.zrc-sazu.si/sl/programi-in-projekti/raziskave-ogrozenih-narecij-v-slovenskem-jezikovnem-prostoru-radgonski-kot>), projekta i-SLA – Interaktivni atlas slovenskih narečij (L6-2628, 1. 9. 2020 – 31. 8. 2024, ARRS in SAZU, <https://isjfr.zrc-sazu.si/sl/programi-in-projekti/i-sla-interaktivni-atlas-slovenskih-narecij>) in programa Slovenski jezik v sinhronem in diahronem razvoju (P6-0038).

Dragonja), in sicer predvsem zaradi tradicije nacionalnih dialektologij, ki se je utrdila v obdobju približno med letoma 1945 in 1991, ki narečne meje dveh sorodnih južnoslovanskih jezikov enostavno enači z republiško oz. današnjo državno mejo in posledično z rabo dominantnega uradnega oz. državnega knjižnega jezika posamezne države ter na osnovi drugih sociolingvističnih kriterijev. Tovrstno ravnanje je bilo v polpreteklem obdobju motivirano politično in seveda ne temelji na jezikoslovnih merilih. Posledično je tudi današnja razmejitev kozjansko-bizeljskega narečja, kakršna je prikazana na Logar-Riglerjevi Karti slovenskih narečij (1983) (ne pa tudi na Ramovševi iz leta 1935), zarisana na podlagi začetnih ugotovitev terenskih raziskav za SLA iz petdesetih let prejšnjega stoletja (Logar 1955) (Gostenčnik – Kenda-Jež – Kumin Horvat 2022: 80), in sicer poteka po državni meji med Slovenijo in Hrvaško.

Na osnovi na novo zbranega narečnega gradiva in gradiva iz (tudi nedavnih) publikacij pa se nasprotno lahko zaključi, da nekateri govori na Hrvaškem izkazujejo definicijske lastnosti slovenskega jezika. Namen tega prispevka je predstaviti narečno gradivo na Hrvaškem vzdolž dela reke Sotle in poskusiti natančneje določiti vzhodno narečno mejo kozjansko-bizeljskega narečja.

Narečno gradivo je bilo na terenu pridobljeno z metodo vodenega pogovora, tj. anketno metodo. Spraševalo se je po vnaprej pripravljeni leksično-fonetični vprašalnici,² ki je bila namenjena predvsem določanju razlikovalnih fonetičnih lastnosti posameznih krajevnih govorov in je tako služila kot vodilo pri njihovi narečni uvrstitvi. Pri tem nas ni zanimalo poimenovanje določene predmetnosti, temveč (ne)obstoj posameznega leksema in odraz točno določenega vokala/konzonanta/naglasnega pojava znotraj tega.

2 OBMOČJE OBRAVNAVE

Mreža krajev, kjer so potekale raziskave, se je vzpostavila na obravnavi gradiva, objavljenega v doslej izdani dialektološki literaturi in na osnovi narečnega gradiva iz posameznih krajev kozjansko-bizeljskega narečja v Sloveniji, ki so že vključeni v mrežo krajev za *Slovenski lingvistični atlas* in so v vlogi referenčnih točk za primerjavo z govori na Hrvaškem. V mrežo krajev so bili dodani tudi bližnji okoliški kraji, za katere se je tako predvidevalo, da so jim genealoško ožje sorodni ali celo identični oz. bi zanje lahko dokazovali skupno lingvogenezo v okviru istega narečja.

² Celotna vprašalnica je podana v razdelku 7.

Karta 1: Mreža obravnavanih krajev

Znotraj območja, predvidenega za raziskavo, se je zbiralo narečno gradivo v krajih: Plavič, Dugnjevec, Kumrovec, Pristava, Risvica, Kraljevec na Sutli, Gornji Čemehovec, Dubravica in Pologi, vse na Hrvaškem. Na novo zbrano gradivo je podano primerjalno z gradivom, ki je že bilo zbrano za *Slovenski lingvistični atlas*, in sicer za kraje Podčetrtek, SLA T340 (Logar 1954), Bistrica ob Sotli, SLA T345 (Kunej 1981; Gostenčnik 2022), in Kapele, SLA T349 (Radetič 2002; Gostenčnik 2023), z do sedaj zbranim gradivom za kraj Dubravica, SLA T409 (del mreže krajev za SLA od leta 2011 dalje) ter z gradivom iz diplomskega dela za kraj Bizeljsko (Savnik 2012). Novo gradivo je primerjano tudi z gradivom iz t. i. kontrolnih točk, tj. krajev, v katerih je Tine Logar opravljal zgolj sondažna poizvedovanja; to so: Dekman(ov)ca, Srebrnik, Trebče, Škrnik, Dugnjevec, Kumrovec, Lenišče, Kunšperk in Orešje. Narejena je tudi primerjava z narečnim gradivom iz Pregrade (po Lončarić 1985), ki se uvršča v zgornjesotelsko narečje kajkavske narečne skupine.

3 DOSEDANJE OBRAVNAVE

Obravnav kozjansko-bizeljskega narečja ni veliko. Najbolj podrobno je opisan govor Mosteca, SLA T352 (Toporišič 1961). (Toporišič 1961). Tri govore kozjansko-bizeljskega narečja (Lesično, Pišece, Kapele) obravnava prispevek Zinke Zorko (2007). Natančnejše popise gradiva predstavljajo že omenjeni zvezki SLA.

Na problematičnost današnje meje kozjansko-bizeljskega narečja, ki poteka po državni meji, opozarja že starejša dialektološka literatura. Fran Ramovš (1931: 35) v svoji *Dialektološki karti slovenskega jezika* ocenjuje, da pojavi »bizeljsko-obsotelskega dialekt« segajo do Horvatskega potoka in Sopotnice. Prav tako je Tine Logar v poročilu o terenskem delu na območju kozjansko-bizeljskega narečja za *Slovenski lingvistični atlas* leta 1954 zapisal (Arhiv 22-37/54), da »Sotla ni dialektična meja med slovenskimi in hrvatskimi govori« in da so »vsi osnovni pojavi [...] onstran Sotle v Kumrovcu in Škrniku isti kot v Bistrici in okolici«.

V okviru hrvaške dialektologije je Stjepan Ivšić (1936: 74) območje, znotraj katerega so obravnavani govori v tem prispevku, uvrstil v »gornjosutlansko skupino«, vendar sam opozarja, da je priloženi zemljevid (narečna meja hrvaških in slovenskih govorov je postavljena na državni meji) zgolj skica (Ivšić 1936: 81). Kasneje Pavle Ivić (1963: 34) v komentarju Ivšićeve klasifikacije omenja, da govori ob Sotli izkazujejo razvoj (tj. podaljšavo) popraslovansko skrajšanega prasllovanskega dolgega starega akuta »na slovenački način«. Podobno tudi pri obravnavi govorov Kumrovca in Rozge (Ivić 1968: 80) poudarja njuno povezanost s slovenskimi narečji.

Mijo Lončarić (1990: 56) je del govorov (te, ki ležijo ob Sotli) znotraj Ivšičeve gornjesutlanske skupine uvrstil v t. i. *gornjesutlanski dialekt*. Sledijo podrobni opisi nekaterih govorov v razpravah Anite Celinić (2004; 2006; 2011) obravnavani (po Lončarićeve klasifikaciji) kot del zgornjesotelskega narečja kajkavske narečne skupine hrvaškega jezika, avtorica pa opozarja tudi na vzporedne glasovne razvoje v slovenskem jeziku. Celinić 2011 podrobneje predstavi govore krajev Kumrovec, Hum na Sutli, Pavlovec, Kostelsko in Kostel-Bregi, izmed katerih zadnji štirje naštetih ne izkazujejo kozjansko-bizeljskih značilnosti. Iz opisov ni jasno, zakaj so znotraj hrvaške dialektološke klasifikacije omenjeni govori uvrščeni v skupno narečje, saj je »[r]iječ [...] o govorima koji prozodijski nisu ujednačeni (ima ih i jednoakcenatskih i troakcenatskih) i koji se međusobno ne podudaraju prema razvoju polaznih, starohrvatskih vokala, ali koje povezuju neke druge zajedničke crte što ih ujedno odvajaju od susjednih kajkavskih dijalekata« (Celinić 2011: 19). Sodobna hrvaška dialektologija hrvaške narečne govore sicer izvaja iz izhodiščnega »srbohrvaškega« fonološkega sistema (Brozović – Ivić 1981) in celo ugotavlja, da nekaterih od njih ni možno izvesti iz slednjega, toda to dejstvo za raziskovalce nima posledic, tj. umanjka zaključek, da genealoško gledano ne gre za hrvaške govore. Genezo teh govorov »s posebnostmi« s stališča hrvaškega jezika pa je nasprotno možno izpeljati iz izhodiščnega splošnoslovenskega fonološkega sistema (Logar 1981).

Govor Kumrovca Matej Šekli (2013: 33–35; 2018: 382–383) brez težav izpelje iz izhodiščnega splošnoslovenskega fonološkega sistema in natančneje iz osnovnega južnoštajerskega sistema (Rigler 1963) ter ga posledično genetskojezikoslovno klasificira kot del kozjansko-bizeljskega narečja.

4 OSNOVNE NAGLASNE IN GLASOVNE ZNAČILNOSTI OBRAVNAVANIH GOVOROV

V nadaljevanju so obravnavani govori izpeljani iz izhodiščnega splošnoslovenskega fonološkega sistema (issln.) in iz osnovnega južnoštajerskega sistema (Rigler 1963) ter so zato obravnavani kot del narečnega kontinuuma slovenskega jezika.

4.1 Vokalizem

4.1.1 Odrazi naglašanih zložnikov znotraj izhodiščno dolgega vokalizma in kratkega vokalizma v nezadnjih besednih zlogih

Odrizi issln. stalno dolgih zložnikov in zgodaj podaljšanih issln. kratkih naglašanih zložnikov v nezadnjem besednem zlogu so enaki. Inventar je monofonški z redkimi diftonškimi izjemami.

Odriz za issln. **ě*/**ě̃* je *ě*ː, redko tudi *ʲě*ː – **Podčetrtek** *s'neːk*, *'vɛːter*, *b'rɛːskwa*, *'dɛːkla*, *ne'vɛːsta*, *ko'lɛːnu*, **Plavić** *b'rɛːk*, *s'neːk*, (*dɫ'vɛːni*) *'lɛːs*, *'lɛːska*, *m'lɛːkɔ*, *'dɛːte*, *s'tɛːna*, *s'rɛːda*, *b'rɛːskva*, *'vɛːter*, *'mɛːsec*, *rɛːpɫɪca*, *ne'vɛːsta*, *'lɛːtɔ*,

ku'le:nə, 'pɛ:sɛk in *'g'ɛ:zdo*, **Škrnik** *s'vɛ:ča, 'rɛ:pa*, **Dekmanca** *s'nɛ:k, g'nɛ:zdu, m'lɛ:ku, 'mɛ:sɛc, s'tɾɛ:xa*, **Srebrnik** *z'vɛ:zda, s'tɾɛ:xa*, **Razdrto Tuheljsko** *d'rɛ:vje, Kumrovec* *Oed pot sm'rɛ:kwoj, Med na s'tɾɛ:xi*, **Pristava** *s'nɛ:k, s'rɛ:da, m'lɛ:kə, 'dɛ:te, s'tɛ:na, d'rɛ:vje*, Imn (*'lɛ:pa*) *'lɛ:ta, č'rɛ:šja, b'rɛ:skva, 'vɛ:ter, 'mɛ:sec, 'rɛ:pɲica, s'tɾɛ:xa, sm'rɛ:ka, 'lɛ:tə, ku'le:nə, 'pɛ:sɛk*, Red *'mɛ:sta* 'prostor' in *'g'ɛ:zdo, 'l'ɛ:s* (Red *'l'ɛ:sa*) 'krsta', **Risvica** *s'nɛ:k, s'tɛ:na, s'rɛ:da, 'dɛ:te, g'nɛ:zdo, d'rɛ:vje, b'rɛ:skva, 'mɛ:sec, 'vɛ:verica, s'tɾɛ:xa, 'lɛ:tə, kə'lɛ:nə, 'mɛ:ti* = imeti, **Rakovec** *s'nɛ:k, b'rɛ:k, 'lɛ:ska, m'lɛ:kə, s'rɛ:da, 'dɛ:te, s'tɛ:na*, Imn *'gɛ:zda, 'vɛ:ter, 'mɛ:sec, b'rɛ:skva, kə'lɛ:no, 'lɛ:to, sm'rɛ:ka, 'rɛ:ka, 'pɛ:sɛk, ɔ'bɛ:sitj*, **Bistrica ob Sotli** *s'nɛ:k, z'vɛ:zda, 'mɛ:sɛc, sm'rɛ:ka, nɛ'vɛ:sta*, **Kunšperk** *m'lɛ:kə, 'mɛ:sɛc, sm'rɛ:ka*, **Orešje** *prid s'lɛ:p, Imn z'vɛ:zde, s'tɾɛ:xa, 'vɛ:verca*, **Trebče** *g'nɛ:zdə, m'lɛ:kə, 'mɛ:sɛc*, **Bizeljsko** *prid 'lɛ:p, m'lɛ:ko, nɛ'vɛ:sta, kə'lɛ:no*, **Kraljevec na Sutli** *s'nɛ:k, č'rɛ:p, m'lɛ:ko, 'dɛ:te, s'rɛ:da, prid ž 'lɛ:pa, 'vɛ:ter, 'mɛ:sec, 'dɛ:kla, 'rɛ:pa, s'tɾɛ:xa* *star., nɛ'vɛ:sta, 'cɛ:sta, 'mɛ:sto* 'prostor', *'lɛ:to, kə'lɛ:nə*, Red *ɔ'bɛ:di* (k Ied *'ɔ:bɛt*) 'kosilo', **Gornji Čemehovec** *s'nɛ:k, b'rɛ:k, m'lɛ:kə, Imn z'vɛ:zde, s'rɛ:da, 'gɛ:zdo, 'mɛ:sec, 'vɛ:ter, b'rɛ:skva, 'lɛ:to, kə'lɛ:no*, **Dubravica** *s'nɛ:k, 'lɛ:s, b'rɛ:k, prid s'lɛ:p, ɔ'lɛ:šjek* 'lešnik', *s'vɛ:ča, s'rɛ:da, 'gɛ:zdo, b'lɛ:tvo* = dletvo (Red *b'lɛ:tvā, Imn/Idv b'lɛ:tve, Rmn b'lɛ:tvjx*), *m'lɛ:ko, prid s 'lɛ:po, b'rɛ:skva, 'vɛ:tr, 'mɛ:sec, 'rɛ:pa, s'tɾɛ:xa, sm'rɛ:kva, 'vɛ:varica*, Red: *ɔ'bɛ:da* (k Ied *'ɔ:bɛt*) 'kosilo', *ɔ'rɛ:xa* (k Ied *'ɔ:rex*), *'lɛ:tə, 'mɛ:sto* 'namesto' in *k'l'ɛ:t, 'd'ɛ:te, 'l'ɛ:ska, Ied 'd'ɛ:lām*, Red *'v'ɛ:tra, 'k'ɛ:den, 'p'ɛ:sɛk, 'd'ɛ:kla, ku'l'ɛ:nə* (~ *kə'lɛ:nə*), **Pologi** Imn *b'rɛ:gi, s'rɛ:da, g'jɛ:zdo, 'dɛ:te, m'lɛ:ko, b'rɛ:skva, 'mɛ:sec, 'vɛ:verica, 'lɛ:tə, kə'lɛ:nə*, Med *po ɔ'bɛ:di* (k Ied *'o:bɛt*) 'kosilo', *'mɛ:ti* = imeti, **Kapele** *s'nɛ:k, 'pɛ:sik, g'nɛ:zdo, m'lɛ:ko, b'rɛ:skva, 'vɛ:ter, 'mɛ:sec, sm'rɛ:ka, nɛ'vɛ:sta, kə'lɛ:no*.

Odraz za issln. **ē* je *ɛ:*, izjemoma tudi *e:ɹ* kot dvojnica – gre za arhaizem, in sicer prvotni odraz **ē* > **e*₁, znotraj južnoštajerske narečne ploskve (Rigler 1963: 44) – in redko *ɛ:* – **Podčetrtek** *'lɛ:t, 'mɛ:t, 'šɛ:st, jɛ'sɛ:n, 'pɛ:č*, **Plavič** *'mɛ:t, čɛ'bɛ:la, 'šɛ:st, 'pɛ:č, vu'jɛ:* = oje, *kə'rɛ:n*, prid ž *dɹ'vɛ:na*, **Škrnik** *'mɛ:t, 'pɛ:č, čɛ'bɛ:la*, **Dekmanca** *'lɛ:t*, Ted *'mɛ:t, 'pɛ:č, čɛ'bɛ:la*, **Srebrnik** *'lɛ:t, 'mɛ:t, 'pɛ:č, čɛ'bɛ:la*, **Lenišče** *'mɛ:t* in *'lɛ:it, p'čɛ:ila*, **Kumrovec** *'lɛ:t, 'mɛ:t, p'čɛ:la, 'šɛ:st*, **Pristava** *'pɛ:jč* (s prehodnim *j*) in *'lɛ:t, 'mɛ:t, 'šɛ:st, kə'rɛ:n*, **Risvica** *'mɛ:t, grɛ'bɛ:n, pa'pɛ:u* (Red *pa'pɛ:la*), *'čɛ:r* = hčer, *'šɛ:st*, **Rakovec** *'pɛ:č* in *'mɛ:t, 'šɛ:st*, **Bistrica ob Sotli** *'lɛ:t, vɛ'čɛ:r*, **Kunšperk** *'lɛ:t, 'mɛ:t, 'pɛ:č, čɛ'bɛ:la*, **Orešje** *'lɛ:t, 'pɛ:č, čɛ'bɛ:la*, **Trebče** *'lɛ:t, 'mɛ:t, 'pɛ:č, čɛ'bɛ:la*, **Bizeljsko** *'lɛ:t, vɛ'čɛ:r*, **Kraljevec na Sutli** *'lɛ:t, ž'bɛ:la, 'šɛ:st, vɛ'čɛ:rja, jɛ'sɛ:n*, Imn *lid'jɛ:*, **Gornji Čemehovec** *'lɛ:t*, **Dubravica** *'lɛ:t, 'mɛ:t, 'pɛ:č, 'čɛ:r* = hčer, *va'čɛ:rja, ž'bɛ:la*, prid ž *lɛ'sɛ:na, 'šɛ:st*, mn *mlad'jɛ:* 'pri trti povezane mladice', **Pologi** *'mɛ:t, 'pɛ:č, 'čɛ:r* = hčer, *vɛ'čɛ:ra*, prid ž *dɹ'vɛ:na, 'šɛ:st*, **Kapele** *'mɛ:t, pe'pɛ:u*.

Odraz za issln. **ê*- je *ɛ:*, redko *ɛ:*, enkratno *iɛ:*, toda nikoli **e:ɹ*, saj ima prvotni južnoštajerski vokalni sistem odraz **ê*- > **ē* (Rigler 1963: 44) – **Podčetrtek**

'žɛ:nin ~ 'žɛ:nix, 'mɛ:la = melja 'moka', 'zɛ:le, 1ed k'lɛ:plem, del -l m 'nɛ:sò, **Plavič** 'žɛ:nix, 'žɛ:niska, 'mɛ:la = melja 'moka', 'zɛ:le, f'čɛ:rej, 3ed k'lɛ:plje, del -l m 'pɛ:ku, 'sɛ:dŋ, 'jɛ:š, nɛ'bɛ:sa, **Škrnik** 'zɛ:le, 2ed 'mɛ:leš, del -l m: 'nɛ:su, 'rɛ:ku, s'pɛ:ku, **Dekmanca** 'žɛ:nin, f'čɛ:raj, del -l m: pri'nɛ:sò, 'rɛ:ku ~ 'rɛ:kò, s'pɛ:kò, nɛ'bɛ:sa, **Srebrnik** del -l m: pri'nɛ:sò, 'rɛ:kò, s'pɛ:kò, 'sɛ:dŋ, **Kumrovec** del -l m: pri'nɛ:sò, 'rɛ:kò, s'pɛ:kò, 'sɛ:dim '7', **Pristava** 'žɛ:nik, 'mɛ:la = melja 'moka', f'čɛ:rej, 3ed k'lɛ:plɛ, 'jɛ:š in 'pɛ:rje, del -l m 'pɛ:keɫ, 'zɛ:lje, **Risvica** 'žɛ:nix, 'zɛ:le, 'mɛ:la = melja 'moka', s'tɛ:la, 'pɛ:rje, del -l m 'rɛ:ku, 'jɛ:š in Med 'žɛ:niski, **Rakovec** g'lɛ:žɛn, 'mɛ:la = melja 'moka', 'pɛ:rje, 'zɛ:le, 'jɛ:š in s'tɛ:la, **Bistrica ob Sotli** g'lɛ:žŋ, s'tɛ:la, f'čɛ:rej, **Kunšperk** 1ed 'mɛ:lem, del -l m: 'nɛ:sò, 'rɛ:kò, s'pɛ:kò, **Orešje** f'čɛ:raj, del -l m: 'nɛ:su, 'rɛ:ku, s'pɛ:ku, 'sɛ:dŋ, **Trebče** 'zɛ:le, 1ed 'čɛ:šem, del -l m: pri'nɛ:sò, 'rɛ:kò, 'sɛ:dŋ, **Bizeljsko** 'zɛ:le, 'pɛ:rje, **Kraljevec na Sutli** 'žɛ:niska, 'mɛ:la = melja 'moka', 'pɛ:rje, 'zɛ:le, **Gornji Čemehovec** g'lɛ:žɛn, 'pɛ:rje, f'čɛ:rej, 'jɛ:š in s'tɛ:la, **Dubravica** 'žɛ:niska, 'mɛ:la = melja 'moka', 'pɛ:rje, 'zɛ:le, f'čɛ:raj, 'jɛ:š, Imn ž dɛ'bɛ:le, del -l m: 'nɛ:sò, 'tɛ:pu, 'sɛ:dem, **Pologi** 'zɛ:le, 'mɛ:la = melja 'moka', s'tɛ:wa = stelja, 'jɛ:š, 'pɛ:rje, **Kapele** s'tɛ:la, 'mɛ:la = melja 'moka', nɛ'bɛ:sa.

Odraž za issln. **ē*/**ĕ*- je *ɛ:* – **Podčetrtek** 'pɛ:tek, k'lɛ:tɛ, s'rɛ:ča, 'jɛ:tre, del -l ž p'rɛ:la, **Plavič** 3ed 'zɛ:be, prim 'vɛ:čji, 'pɛ:tek, Red: dɛ'tɛ:ta, tɛ'lɛ:ta, 'jɛ:tra, **Škrnik** 'pɛ:t, k'lɛ:ti, Red tɛ'lɛ:ta, **Dekmanca** dɛ'vɛ:t, 1ed: t'rɛ:sem, p'rɛ:dem, del -l ž p'rɛ:la, **Srebrnik** dɛ'sɛ:t, 2ed: g'lɛ:daš, t'rɛ:seš, **Kumrovec** 'pɛ:t, 'pɛ:tek, **Pristava** 3ed 'zɛ:be, Red: s'rɛ:če, dɛ'tɛ:ta, 'jɛ:tra, 'žɛ:ti, **Risvica** 'pɛ:snica = pestnica 'pest' (Oed s 'pɛ:snicoj), del -l ž 'zɛ:la, 'pɛ:tek, Red tɛ'lɛ:ta, del -l ž p'rɛ:la, **Rakovec** 'pɛ:tek, del -l ž 'zɛ:la, 'jɛ:tra, Ted s'rɛ:čɔ, **Bistrica ob Sotli** 'pɛ:st, 'pɛ:tek, s'rɛ:ča, 'dɛ:tɛla, **Kunšperk** 2ed: g'lɛ:daš, t'rɛ:seš, **Orešje** Ted f 'pɛ:tek, 2ed: g'lɛ:daš, t'rɛ:seš, **Trebče** 2ed: g'lɛ:daš, t'rɛ:seš, **Bizeljsko** 'pɛ:t, 'pɛ:gŋ = pedenj, 3ed 'zɛ:be, 'dɛ:tɛla, **Kraljevec na Sutli** 'pɛ:t, Imn nɔ'gɛ:, 'pɛ:tek, del -l ž pɔ'žɛ:la, **Gornji Čemehovec** 'pɛ:tek, Red tɛ'lɛ:ta, Ted s'rɛ:čɔ, **Dubravica** 'pɛ:t, Imn: sɔ'zɛ: = solze, nɔ'gɛ:, 'pɛ:tek, k'lɛ:tj, 1ed: p'rɛ:dem, g'lɛ:dam, Red tɛ'lɛ:ta, 'jɛ:tre, del -l ž p'rɛ:la, **Pologi** 'pɛ:t, 'pɛ:tak, 'jɛ:tra, **Kapele** dɛ'vɛ:t, Red tɛ'lɛ:ta.

Odraza za issln. **ō* sta *ɔ:* in *u:*, enkratno tudi *ʊɔ:* – **Podčetrtek** 'mɔ:st, 'nɔ:č, 'nɔ:s, z'wɔ:n, 'xɔ:sta in 'kɔ:st ~ 'ku:st, 'nu:ft, 'òku:, **Plavič** 'nu:č, 'nu:ft, 'nu:s, Imn ka'ku:ši, 'vu:s, gr'mu:vje, **Škrnik** 'mu:st, 'nu:č, 'nu:ft, 'nu:s, 'ku:st, 'wu:s, z'wu:n, **Dekmanca** 'mu:st, 'nu:ft, 'nu:s, 'ru:k = rog, 'ku:st, 'wu:s, **Srebrnik** prid m 'bu:s, 'nu:č, ku'ku:š, 'wu:s, **Dugnjevec** 'nɔ:s, **Lenišče** 'nɔ:s, **Kumrovec** prid m 'bu:s, 'mu:st, 'nu:č, 'nu:ft, 'nu:s, 'ru:k, s'nu:čke 'sinoči', **Pristava** 'nɔ:č, 'nɔ:ft, 'nɔ:s, 'kɔ:st, Rmn kɔ'kɔ:šix, 'vɔ:s, s'vɔ:ra, **Risvica** 'nɔ:č, 'nɔ:s, Imn kɔ'kɔ:ši, 'kɔ:st, 'vɔ:s, 'xɔ:sta in s'vɔ:ra, **Rakovec** 'nɔ:ft, 'nɔ:s, 'rɔ:k, 'kɔ:st, kɔ'kɔ:š, 'vɔ:s, 'xɔ:sta, s'tɔ: '100', s'vɔ:ra, **Bistrica ob Sotli** g'nu:j, 'mu:st, 'vu:s, Red od 'du:ma, **Kunšperk** prid m 'bu:s, 'mu:st, 'nu:č, s'nu:čɛ, 'ku:st, nɛ'bu:, **Orešje** prid m 'bu:s, 'mu:st, 'nu:č, 'ku:st, zla'tu:, **Trebče** prid m 'bu:s, 'mu:st, 'nu:č, 'ku:st, 'ru:k, 'wu:s, **Bizeljsko** g'nu:j, 'nu:č,

'ru:k, **Kraljevec na Sutli** 'nɔ:č, 'nɔ:s, Imn kɔ'kɔ:ši, 'vɔ:s, 'xɔ:sta, **Gornji Čemehovec** 'nu:č, Imn ku'ku:ši, s'tu: '100' in 'nɔ:ft, 'kɔ:st, **Dubravica** 'nu:ft, 'nu:s, p'tu:t, Imn kó'ku:šj, 'ku:st, 'vu:s, 'tu:, z'vu:n star. (z'vó:nec mlaj.) in redkeje 'nɔ:č ~ 'nu:č, 'bɔ:k, s'vɔ:ra, 'xɔ:sta, **Pologi** 'mɔ:st, 'nɔ:s, 'kɔ:st, 'vɔ:s, z'vɔ:n, Med f'xɔ:sti, 'nò:č in redkeje 'nu:ft, **Kapele** 'vu:s, z'vu:n, 'ru:k, 'nu:s in redkeje 'vɔ:sik = vosek, 'xɔ:sta.

Odraza za issln. *ð- sta ɔ: in u:, enkratno tudi ʌɔ: – **Podčetrtek** 'ɔ:gʎe, š'kɔ:rja, del -l m 'nɔ:sò, 'ɔ:sɿ in redkeje 'ku:ža, 'du:bər ~ 'dɔ:ber, 2ed: 'nu:siš, 'xu:diš, **Plavič** Med f pɔ'tu:ki, 'ku:ža, sa'bu:ta, š'ku:rja 'lupina', 'u:sɿn, 1ed 'mu:rem, **Škrnik** 'ku:ža, 2ed: 'nu:siš, 'xu:diš, 'gu:niš, **Dekmanca** š'ku:rja, 'ku:ža, prid m 'mu:kər, 'du:bər, 2ed: p'ru:sɿš, 'xu:dɿš, 'gu:nɿš in redkeje del -l m: 'xɔ:dò, 'nɔ:sò, **Srebrnik** š'ku:rja, 'ku:ža ~ 'kɔ:ža, prid m: 'du:ber, 'mu:ker, 2ed: 'nu:siš, 'xu:diš, 'gu:nɿš, **Lenišče** 2ed 'nɔ:siš, **Kumrovec** š'ku:rja, 'ku:ža, 2ed: 'nu:siš, 'xu:diš in redkeje 'ɔ:sim, **Pristava** Med f pɔ'tɔ:ku, su'bɔ:ta, š'kɔ:rja 'lupina', 'kɔ:ža, 'pɔ:stelja, g'rɔ:jzje in 'v"ɔ:lja, 1ed: p'rɔ:sim, 'mɔ:lim, **Risvica** 'dɔ:ta, 'pɔ:stɛla, 'kɔ:ža, sɔ'bɔ:ta, Oed za pɔ'tɔ:kɔm, **Rakovec** s'kɔ:rja, 'kɔ:ža, sɔ'bɔ:ta, Rmn 'nɔ:k (~ 'no:gix) (k led 'no:ga),³ **Bistrica ob Sotli** 'vu:la, 'ku:ža, š'ku:da, 'pu:jstla, sɔ'bu:ta, 'xu:jka star. 'jelka', š'ku:rja in redko 1ed: 'xɔ:dim, 'mɔ:rem, **Kunšperk** š'ku:rja, 'ku:ža, prid m: 'du:ber, 'mu:ker, 2ed: 'nu:siš, 'xu:diš, 'gu:niš, **Orešje** s'ku:rja, 'ku:ža, prid m: 'du:ber, 'mu:ker, 1ed p'ru:sɿ, 2ed: 'nu:siš, 'xu:diš, 'gu:niš, **Trebče** 'ku:ža, š'ku:rja, prid m: 'du:ber, 'mu:ker, 1ed 'mu:lim, 2ed: 'nu:siš, 'xu:diš, 'gu:niš, **Bizeljsko** 'vu:la, 'ku:ža, š'ku:da in 'xɔ:ja, 'dɔ:ta, **Kraljevec na Sutli** 'kɔ:ža, prid m 'dɔ:bɿ, del -l m 'xɔ:dò in sɔ'b"ɔ:ta, **Gornji Čemehovec** s'kɔ:rja, 'kɔ:ža, sɔ'bɔ:ta, **Dubravica** Red pɔ'tu:ka, Med f pɔ'tu:kj, 'ku:ža, v'u:gʎen star. ('u:gʎen mlaj.), sɔ'bu:ta, 'bu:tra star. in redkeje 'ɔ:sem, prid ž 'ɔ:štra, 1ed 'nɔ:sim, del -l m 'mɔ:gu, **Pologi** Red pɔ'tɔ:ka, Med f pɔ'tɔ:ku, 'kɔ:ža, **Kapele** 'ku:ža, š'ku:da, 'pu:jstela, sɔ'bu:ta ~ sa'bu:ta, 1ed: 'nu:sɿ ~ 'nu:sim, 'xu:dɿ in redkeje 'dɔ:ta, s'kɔ:rja, 'ɔ:čix = oči 'očim'.

Odraza za issln. *ǵ/*ǵ- sta ɔ: in redko u: – **Podčetrtek** 'zɔ:p, 'gɔ:ska, go'lɔ:p, 'pɔ:pek, 'gɔ:ba, **Plavič** 'zɔ:p, Tmn 'gɔ:ske, ('vɔ:ski) 'pɔ:t, 'pɔ:pek, 'gɔ:ba, 'tɔ:ča, **Dekmanca** 'zɔ:p, gu'lɔ:p, 'pɔ:t (ž), 'gɔ:ba in š'ku:da, **Srebrnik** 'zɔ:p, gu'lɔ:p in š'ku:da, **Dugnjevec** 'zɔ:p, **Razdrto Tuheljsko** prid m 'vɔ:ski, **Kumrovec** 'zɔ:p, gu'lɔ:p, prid s 'wɔ:sko in š'ku:da, **Pristava** 'zɔ:p, 'mɔ:š, ('ma:"li) 'pɔ:t, prid m 'vɔ:zek, 'pɔ:pek, 'tɔ:ča in (v primeru) Red 'gɔ:"ske, **Risvica** 'zɔ:p, 'mɔ:š, k'lɔ:p, 'pɔ:t (m), 'pɔ:pek, 'gɔ:ba, 'tɔ:ča, **Rakovec** 'zɔ:p, k'lɔ:p, 'pɔ:t (m), 'gɔ:ba, 'tɔ:ča, **Bistrica ob Sotli** 'rɔ:p, 'zɔ:p, 'vɔ:žje = ožji, 'pɔ:pek, 'gɔ:ba, 'tɔ:ča, 'kɔ:ča, 'vɔ:glo in (v primerih) 'mu:š, 'vu:glo 'vogel', **Kunšperk** 'zɔ:p, gu'lɔ:p, prid m 'wɔ:ski in š'ku:da, **Orešje** 'zɔ:p, **Trebče** 'zɔ:p, 'pɔ:t, **Bizeljsko** go'lɔ:p, 'pɔ:t, 'gɔ:ba, **Kraljevec na Sutli** 'zɔ:p, k'lɔ:p, 'gɔ:ska, ('ši:rja) 'pɔ:t, 'pɔ:pek, 'tɔ:ča, **Gornji Čemehovec** 'zɔ:p, 'pɔ:t (m), 'tɔ:ča, **Dubravica** 'zɔ:p, 'kɔ:s, 'mò:š, 'Lò:k (ledinsko ime) 'pɔ:t (Med po pɛ:š'pɔ:tj),

3 Po analogiji tudi Rmn 'nɔ:k k led 'ro:ka (prim. Snoj v Bezljaj 1995: 193–194).

'po:pək, 'dɔ:ga, 'gò:ba, 'tò:ča, **Pologi** 'zu:p, 'ku:t (Med f'ku:tu), prid m 'vu:ski, 'gu:ba, 'tu:ča in 'po:t, **Kapele** 'rɔ:p, 'zɔ:p, k'lɔ:p, 'vɔ:go = vogel, po'rɔ:ka, Ted ro'kɔ:, 'ɔ:gle = oglje, 'gɔ:ba 'goba na drevesu' in redkeje 'mu:š, go'lu:p, 'gu:ska, 'nu:ter, 'ku:t, 'pu:t (ž), prid m 'vu:zik = ozek, 'tu:ča.

Odraza za issln. *ā/*ǣ- sta *ɛ:* in redkeje (kot dvojnica tudi) *ā:*, izjemoma *ā:* in *ɛ:*, enkratno tudi *ʔɛ:* – **Podčetrtek** 'dɛ:n, ('lā:š),⁴ 'sɛ:je, 1ed v'zɛ:mem, **Plavič** 'dɛ:n, 'vɛ:s, Red 'vɛ:si (g'rɛ:mo x 'vɛ:s; g'rɛ:m na 'vɛ:s 'iti na obisk'), ('lɔ:š), 'sɛ:je, 'mɛ:ša, s'nɛ:xa, 1ed v'zɛ:mem, 3ed u'sɛ:xne, del -l ž pre'mɛ:kŋla, **Dekmanca** 'dɛ:n, 'vā:s, 'mā:xŋ = mahen 'mah', ('lā:n), 'sɛ:je, **Srebrnik** 'dɛ:n, 'sɛ:je, **Razdrto Tuheljsko** 'mɛ:xɛn (Red 'mɛ:xna), **Kumrovec** 'dɛ:n, 'vɛ:s, **Pristava** 'dɛ:n, g'rɛ:m na 'vɛ:s 'iti na obisk', ('lā:n, 'lā:š), 'mɛ:ša, s'nɛ:xa, del -l ž pre'mɛ:knila in 1ed 'zɛ:mem, 'mɛ:lin 'mlin', **Risvica** 'dɛ:n, 'pa:n 'štor', ('lā:š), 'mɛ:ša, 3ed pre'mɛ:kne, 3mn 'sɛ:xnejo, **Rakovec** 'dɛ:n, 'pɛ:n 'štor', ('lā:n, 'lā:š), 'mɛ:ša, 3ed pɛ:xne, del -l s u'sɛ:xnilo je, **Bistrica ob Sotli** 'dɛ:n, prid m bo'lɛ:n, 'sɛ:je = sanje, 3ed 'gɛ:ne in 3ed: 'pā:xne, pre'mā:kne in 'ta:st, 'ma:x, 'ta:šča, **Orešje** 'dā:n,⁵ 'wā:s, 'pa:n, ('lā:š), 3ed pre'mɛ:kne, **Trečče** 'dɛ:n, 'va:s, **Bizeljsko** 'dɛ:n, 'vɛ:s, 'sɛ:je = sanje, 3ed pɛ:xne in 'ma:x ~ 'ma:xŋ, **Kraljevec na Sutli** 'da:n ~ 'dɛ:n, prid m bo'lā:n, s'na:xa, **Gornji Čemehovec** 'dɛ:n, ('lā:n, 'lā:š), vel 2ed 'mɛ:kni, 1ed 'zɛ:mem, **Dubravica** 'dɛ:n ~ ('dā:n), 'pɛ:n, prid m bo'lā:n, 'lā:st, ('lā:š), 'sɛ:je, 'mɛ:lŋ, 3ed: pɛ:xne, pɛ:mɛ:kne, f'sɛ:xne, **Pologi** 'da:n, 'pa:n, ('lā:š), del -l ž po'mā:kŋla, s'na:xa, 'ma:ša, **Kapele** 'dā:n, 'vā:s, 'sā:je = sanje, 1ed v'zā:mem in 3ed pre'mɛ:kne in s'nā:xa, na'tā:še.

Odraza za issln. *ā/*ǣ- sta *ā:* in (mlajše) *a:*, zgolj v Pristavi poleg *a:* tudi *a:ʷ*, v Plaviču in Kumrovcu (tudi) *ɔ:* – **Podčetrtek** 'lā:s, kô'wā:č, b'rā:da, x'lā:pec, o'tā:wa, 'gā:ber, Red b'rā:ta, j'ā:goda, k'rā:wa, **Plavič** 'la:ket, 'za:jc, prid ž s'ta:ra, 'ja:buka, in 'lɔ:s (ž), v'rɔ:t, z'mɔ:glet = zmadlet oz. (i)zmladolet⁶ 'pomlad', g'lɔ:va, t'rɔ:wa, v'rɔ:te, u'pɔ:jek, x'lɔ:pec, Imn b'rɔ:ta (Red b'ra:ta), 'rɔ:me, 'bɔ:ba 'žena', m'lɔ:ka, k'rɔ:va (Rmn k'rɔ:f), s'lɔ:ma, 'žɔ:ba, **Dekmanca** 1ed 'mā:žem, 'žā:ba, **Srebrnik** 1ed 'mā:žem, 'žā:ba, k'rā:wa (~ k'ro:wa), **Kumrovec** 2ed 'mɔ:žes, k'rɔ:wa, v'rɔ:na, 'žɔ:ba, **Pristava** Med 'ma:sti, 'la:ket, kɔ'va:č, kɔ'ta:č (Imn kɔ'ta:č'i), g'la:va, t'ra:wa, u'pa:jek, 'za:jc, ku'ša:ra ɔ'ta:wa, ɔ'ta:vič, 'za:vɛrnica = zavornica, Red b'rā:ta, 'ja:buka, 'ba:ba, k'ra:va, 'žā:ba, prid 'lā:čen, in redkeje 'lā:s, x'ra:st, x'lā:pec ~ x'lā:pec, v'ra:ʷta, 'ga:ʷber (Rmn 'ga:ʷbruf), **Risvica** 'la:s (ž), v'ra:t, d'lā:n, do'ma:, x'ra:st, g'la:va, ɔ'ta:va, 'za:jc, 'ja:gjet = jagnjed 'vrsta topola', s'ja:tj = sejati, s'pa:tj, 'ja:buka, ja:vɔr, 'ka:men, v'ra:na, m'lā:ka, prid ž zd'ra:va, **Rakovec** d'lā:n, p'lā:st,

4 Gradivo za leksema *lan* in *laž* navajam v oklepajih na tem mestu, saj bi ju tu bralec upravičeno pričakoval (saj issln. *lān in *lǣž). Vendar pa leksema najverjetneje nista domača izraza (prim. Risvica 'turšjak, Trečče 'türšek 'lan'), ampak prevzeta iz knjižnega oz. (laž) cerkvenega jezika.

5 Položajni razvoj *ɛ:* različnega izvora ob nazalih (*m* in *n*) in *r*, prim. tudi (vse Orešje) pu'lā:nu = poleno, g'nā:zdó, 'žā:nix, Red: vre'mā:na, se'mā:na, 'sā:nu = seno, 'mā:sec ~ 'mā:špc, 'mā:t = med, del -l m 'nā:su = nesel, sm'rā:ka.

6 Gl. Furlan v Bezljaj 2005: 416.

x'ra:st, kə'va:č, kə'ža:r, g'la:va, t'ra:va, x'la:pec, 'za:jec, o'ta:va, Imn ko'ša:re, Red b'ra:ta, 'ja:buka, 'ka:men, k'ra:va (Rmn k'ra:f), s'la:ma, prid ž zd'ra:wa, Bistrica ob Sotli v'ra:t, ko'va:č, t'ra:va, x'la:pec, o'ta:va, Red b'ra:ta, Kunšperk k'rā:wa, 'žā:ba, Orešje Med na b'rā:dē, k'rā:wa, 'rā:na, Bizeljsko v'ra:t, t'ra:va, k'ra:va, Kraljevec na Sutli v'ra:t, d'la:n, 'la:ket, x'ra:st, g'la:va, x'la:pec, o'ta:wa, o'ta:wič, 2ed 'ma:š, prid ž: zd'ra:va, s'ta:ra ('mama), k'ra:va, 'ja:bōka, 'ga:bē, d'la:ka 'en las' in redko Imn kə'wā:čj, s'lā:ma, m'lā:ka, Gornji Čemehovec (jā:na) 'la:s, g'la:va, t'ra:va, prid ž s'ta:ra, 'za:jc, k'ra:va, Dubravica 'lā:s, d'lā:n (Red d'lā:na), mō'žā:nj, pi'rā:n = puran, ži'vā:t 'perjad', x'rā:st, kə'wā:č, kə'tā:č, diw'jā:k 'necepljena trta', gəspō'dā:r, s'g'mā:k, g'lā:wa, b'rā:da, t'rā:va, x'lā:pāc, kə'sā:ra, s'tā:rcj 'starši', 'kā:šl, Red b'rā:ta, 'ja:buka, k'rā:wa, 'mā:tj, Red o'b'rā:za,⁷ s'lā:ma in enkratno o'pa:jc, Pologi g'la:va, t'ra:va, o'ta:va, 'za:jc, 'ma:čka 'zavora', prid ž zd'ra:va, b'la:to, k'ra:va, Imn m'la:ke, 'ja:buka in tudi 'lā:s (ž), Red gā:bra, 'mā:tj, Kapele 'mā:st, ko'vā:č, g'lā:va, x'lā:pec, o'tā:va, Red b'rā:ta in redko s'va:k, 'pa:uc, o'ta:vič.

Odras za issln. **ī*/**ī*- je *ī* – **Podčetrtek** 'si:n, k'ri:, 'zi:ma, Med na je'zi:ku, 'ši:wanka, 'ji:wa, pše'ni:ca, ko'ri:tō, **Plavič** 'zi:t, 'si:n, Red so'li:, Imn t'ri: d'ni:, 3ed bo'li:, 'zi:mā, Red je'zi:ka (k Ied 'je:zik), 'i:va, 'ži:lā, 'ši:vejnka, ko'bi:la, so'li:ka, (d'g'vē:na) vēd'ri:ca 'manjše vedro', o'br'ni:ca = obrvnica 'obrv', ži'vi:ca 'živa meja', ž'li:ca, Tmn pra'si:ce, pəko'si:tj, **Dekmanca** do'ji:t 'molsti', **Razdrto Tuheljsko** 'li:stje, **Pristava** 'li:st, 'si:n, 'zi:t, Imn t'ri: d'ni:, prid 'ži:f, 'li:stje, 3ed: sto'ji:, go'ri:, se'ni:k, s'tri:c, 'zi:ma, 1ed ži'vi:m, Red je'zi:ka (k Ied 'je:zik), 'ši:vajnka, 'i:va, 'ži:la, so'li:ka, pe'ri:na 'perutnina', ži'vi:na, vēd'ri:ca 'manjše vedro za perilo, grozdje', ž'li:ca, k'mi:ca = tmica 'tema', pše'ni:ca, ko'bi:la, **Risvica** 'zi:t, 'ti:r 'steza za živali', z'vi:rk = izvirek, 'zi:ma, Red je'zi:ka (k Ied 'je:zik), 'ši:vanka, 'ži:la, ž'li:ca, za'ji:ca 'zajklja', b'gdo'vi:ca = bradavica, bla'zi:na, **Rakovec** 'si:n, 'zi:t, z'vi:rek, 3ed bo'li:, pas'ti:r, 'zi:ma, 'vi:no, Red je'zi:ka (k Ied 'je:zik), 'ši:venka, 'i:va, ko'bi:la, ko'pi:to, 'ži:la, ž'li:ca, **Bistrica ob Sotli** 'li:st, 'zi:ma, b'ri:tva, 'ši:vejnka, pre'si:ca, **Bizeljsko** 'zi:ma, 'li:pa, **Kraljevec na Sutli** 'zi:ma, b'li:zu, 'ji:va, 'ži:la, ž'li:ca, brada'vi:ca, snē'ži:ca 'sneženi dež', vēd'ri:ca 'manjše vedro za vodo', ko'si:tj, **Gornji Čemehovec** 'zi:t, z'vi:rek, pas'ti:r, 3ed: zvō'ni:, bo'li:, 'zi:ma, Red je'zi:ka (k Ied 'je:zik), 'ši:venka, 'i:va, ko'bi:la, 'ži:la, ž'li:ca, pra'si:ca, **Dubravica** 'li:st, 'si:n, 'zi:t, 'li:stje, 3ed: p'si'ši: = presuši, se oblā'či:, su'zi: = solzi, ci'ri: = curi, pas'tē:r (v položaju ob r), 'vi:no, 'zi:ma, 'ši:wanka, 'ji:va, 'ži:la, ž'li:ca, p'g'si:ca = prasica, do'vi:ca 'vdova', se'ki:ra, **Pologi** 'si:n, 'zi:t, 'ži:r, pas'ti:r, se'ni:k, 'zi:ma, 'vi:no, k'ri:to, Red je'zi:ka (k Ied 'je:zik), 'ni:va, 'ži:la, ko'bi:la, le'di:na (Rmn le'di:n), tu'pi:na, ko'ri:to, Red 'ži:ta, Imn: nōs'ni:ce, 'ži:le, **Kapele** g'li:sta, 1ed 'vi:dŋ, so'li:ka, 'ši:vejnka.

Odras za issln. **ū*/**ū*- sta *ū*: in (mlajše) *u*: – **Podčetrtek** k'lū:č, x'rū:ška, Red k'rū:xa, k'lū:ka, **Plavič** b'rū:s, 'sū:ša, p'lū:če, 'vū:ste, 'jū:tre 'jutri', Red k'rū:xa

7 Leksem nastopa zgolj v frazemu.

(k Ied *k'rax*), *'bü:kva*, **Škrnik** *'wü:ste*, *'mü:xa*, **Dekmanca** Tmn *x'rü:ške*, **Srebrnik** del -l m ed *'kü:ru* = kuril, *'mü:xa*, **Lenišće** 2ed *'ku:riš*, *'mu:xa*, **Razdrto Tuheljsko** *'lü:č* in *'vu:lica* = ulica 'gozdna pot', **Kumrovec** Red *k'rü:xa* (k Ied *k'rö:x*), *'mü:xa*, **Pristava** *b'ru:s*, *'šu:lek* = šuljek 'klada', *p'lu:ča*, *'su:ša*, *kl'ju:č*, *'ju:tre* 'jutri', *'bu:kva* in *'lü:č*, **Risvica** *'su:ša*, *k'lu:č*, Imn *x'ru:ške*, *o'lu:pek*, Red *k'ru:xa*, *'bu:kwa*, *v'ju:tro*, **Rakovec** *b'ru:s*, *'lü:č*, *k'lu:č*, *p'lu:ča*, *'su:ša*, *'ju:tre* 'jutri', 3ed *'ku:je* 'kovati', Red *k'ru:xa*, *'bu:kwa*, *'ju:xa*, **Bistrica ob Sotli** *me'xür*, *o'lü:pek*, *'kü:šer* = kuščar, **Kunšperk** Red *k'rü:xa*, *'mü:xa*, **Orešje** *'wü:ste*, 2ed *'kü:riš*, Red *k'rü:xa*, Med na *'kü:pę*, **Trebče** prid *d'rü:k*, Red *k'rü:xa*, *'mü:xa*, **Bizeljsko** *o'lü:pek*, Red *k'rü:xa*, **Kraljevec na Sutli** *'sü:ša*, *'cüre:k* 'izvir' in *p'lu:če*, *'bu:kva*, **Gornji Čemehovec** *'lü:č*, *'lü:kja* in *p'lu:ča*, *'su:ša*, *'ju:xa*, **Dubravica** *'lü:č*, *k'lu:č*, *'sü:ša*, *'vü:ste*, *ma'hö:r* (v položaju ob *r*) = mehur, Imn *x'rü:ške*, Red *k'rü:xa*, *ka'lü:ža*, *'mü:xa*, **Pologi** *p'lu:ča*, *'su:ša*, *'u:sta*, del -l m ed *pre'su:šu*, Red *tre'bu:xa* (k Ied *t'rbux*), *'ju:xa*, *'ju:žna* 'popoldanska malica', *'ju:tro*, **Kapele** *b'ri:s* 'osla', *x'rü:ška*, Red *k'rü:xa*.

Odras za issln. **ǰ/*ǰ̥-* je *u:*, redko *o:* in *o:* – **Podčetrtek** *'bu:xa*, *'wu:k*, *'wu:na*, *'ku:k* in *'so:za*, **Plavič** *'bo:xa* in *'su:nce*, **Dekmanca** *'bu:xa*, *'pu:š*, *'wu:k*, 1ed *'tu:češ* in *'wo:na*, *'so:za*, **Srebrnik** *'bu:xa*, *'pu:š*, *'wu:k*, 1ed *'tu:češ*, *'su:nce*, **Lenišće** *'bu:xa*, *'pu:š*, *'su:nce*, **Kumrovec** *'bo:xa* ~ *'bu:xa*, *'wu:k*, *'wu:na*, **Pristava** *'so:nce*, *'čo:un* star. in *'bo:xa*, **Risvica** *'so:nce*, *'ko:k*, Imn *'bo:xe*, del -l s *'to:klo* in *'ču:n*, **Rakovec** Imn *'bu:xe*, *'vu:na*, **Bistrica ob Sotli** *'vu:k*, *'ču:n*, *'vu:na*, 1ed *'tu:čem*, **Kunšperk** *'bu:xa*, *'pu:š*, *'su:nce*, 1ed *'tu:čem*, **Orešje** *'pu:š*, *'wu:k*, 2ed *'tu:češ* in *'wo:na*, **Trebče** *'bu:xa*, *'pu:š*, *'wu:k*, *'su:nce*, 2ed *'tu:češ* in *'wo:na*, **Bizeljsko** *'vu:k*, 1ed *'du:bam*, Imn *'pu:xj*, **Kraljevec na Sutli** *'bu:xa*, *'su:nce*, *'ču:n*, **Gornji Čemehovec** prid *ž* *'du:ga*, **Dubravica** *'bu:xa*, *'su:nce*, *'ču:n*, 1ed *'ku:nem*, 2ed *'tu:češ*, *'vu:na* in *'so:za*, **Pologi** *'bu:xa*, Imn *'bu:xe*, *'vu:na*, Imn *'pu:xi*, **Kapele** *'žu:na*, prid m *'du:žn*, *'gu:t* = golt 'grlo', *'vu:na*, prid *ž* *'du:ga*.

Odras za issln. **ǧ/*ǧ̥-* je *a(:)r* in *r(:)* – **Podčetrtek** *'bæ:rv*, *'pæ:st*, **Plavič** *'grlo*, *'kǧf*, *'prst*, **Pristava** *'grlo*, *'kǧf*, *'prst*, *'žæ:rt* (Red *'žæ:rði*), **Risvica** *'gæ:rlo*, *'kǧf*, *'pæ:st*, **Rakovec** *'grlo*, *'kǧf*, *'prst*, **Bistrica ob Sotli** *s'mært*, *'čærf*, *o'bærf*, **Orešje** *'pa:rsæ*, **Trebče** *'sæ:rna*, **Bizeljsko** *'pæ:rsæ*, *'čærf*, **Kraljevec na Sutli** *'kǧf*, *'prst*, **Gornji Čemehovec** *'grlo*, *'kǧf*, *'prst*, **Dubravica** *'grlo*, *'kǧf*, *'prse*, *'prst*, **Pologi** *'brf*, *'grlo*, *'kǧf*, *'prst*, **Kapele** *s'tæ:rn* 'rž', *'čmæ:rl*, *'žæ:rmle* = žrmlje 'mlin'.

4.1.2 Odrasi naglašanih zložnikov znotraj izhodiščno kratkega vokalizma v zadnjih ali edinih zlogih

Vsi obravnavani govori izkazujejo mlajšo interno podaljšavo issln. kratkih naglašanih zložnikov v zadnjem ali edinem besednem zlogu; izjeme od tega so redke in kažejo na to, da je podaljšanje še v teku.

Odras za issln. **-ā* je *a:* in *ā:*, redko *a* – **Podčetrtek** *b'ra:t*, prid m *zd'ra:u*, **Plavič** prid m *zd'raf*, **Dekmanca** *b'ra:t* in *p'râ:k*, *'gâ:t*, prid m *zd'râ:f*, **Srebrnik**

'gâ:t, b'râ:t ~ b'rât in m'râ:s, p'râ:k, **Kumrovec** b'ra:t, m'ra:s, p'ra:k, **Pristava** prid m zd'ra:f, **Risvica** ob'ra:s, 'ta:m, prid m zd'ra:f, **Rakovec** b'ra:t, prid m zd'ra:f, **Bistrica ob Sotli** b'ra:t, 'ga:t, g'ra:x, **Kunšperk** b'râ:t, m'râ:s, p'râ:k, 'gâ:t, **Orešje** m'râ:s, p'râ:k, 'gâ:t, **Trebče** b'ra:t, p'ra:k, 'ga:t, **Bizeljsko** b'ra:t, 'ga:t, 'na:s, **Kraljevec na Sutli** b'ra:t, prid m zd'raf, **Gornji Čemehovec** b'ra:t, **Dubravica** b'râ:t, prid m zd'râ:f, **Pologi** b'ra:t, prid m z'draf, **Kapele** g'ra:x, prid m zd'ra:f in 'gâ:t, 'lâ:s = laz, s'vâ:t.

Odrzi za issln. *-û – **Podčetrtek** f'kü:p, k'rü:x ~ k'ru:x, **Plavič** k'rax, **Dekmanca** k'rü:x, 'kü:p, **Srebrnik** k'rö:x, 'kü:p ~ 'kö:p, f'kü:p ~ f'kö:p, **Kumrovec** k'rö:x, s'kö:p, **Pristava** k'ru:x, **Risvica** k'ru:x, s'ku:p, **Rakovec** k'rux, **Bistrica ob Sotli** k'rö:x, 'kö:p, 'jô:k = jug 'južni veter', **Kunšperk** k'rö:x, f'kö:p, **Orešje** f'kä:p, k'rü:x, p'lâ:k, **Trebče** k'rö:x, s'kö:p, **Bizeljsko** 'ke:p, 'te:, f'ke:p, **Kraljevec na Sutli** 'te:, **Dubravica** 'ke:p, p'le:k = plug, 'le:k 'čebula', f'kep, k'ru:x in 've:nax 'zunaj', **Pologi** s'kup, **Kapele** 'kä:p = kup, k'rä:x.

Odrz za issln. *-ô je najpogostejše o: – **Podčetrtek** 'ko:j = konj, st'rō:p, 'no:š, g'rō:p, **Plavič** 'ko:j in 'no:š, **Škrnik** st'rō:p, **Dekmanca** st'rō:p, 'ko:j, k'nō:f, 'no:š, g'rō:p, **Srebrnik** st'rō:p, 'ko:j, k'nō:f, 'no:š, **Kumrovec** st'rō:p, 'ko:j, **Pristava** 'ko:j in 'no:š, **Risvica** 'no:š, s'tō:l 'miza', **Rakovec** 'ko:j, 'no:š, **Bistrica ob Sotli** st'rō:p, 'ko:j, 'no:š, **Kunšperk** st'rō:p, 'no:š, g'rō:p, **Orešje** 'ko:j, st'rō:p, **Trebče** st'rō:p, k'nō:f, 'no:š, g'rō:p, **Bizeljsko** 'pō:t, 'ko:j, k'rō:p, **Kraljevec na Sutli** 'ko:j, 'no:š, **Gornji Čemehovec** 'ko:j, **Dubravica** 'ko:j, st'rō:p, 'no:š, 'pō:t, **Pologi** 'ko:j, 'no:š, **Kapele** g'rō:p, st'rō:p, 'ko:j.

Odrzi za issln. *-î – **Podčetrtek** 'ni:č, prid m 'si:t, f'ti:č, **Plavič** 'ne:č, f'ti:č, kō'pi:č (Imn kō'pi:či), **Dekmanca** 'ni:t ~ 'nüt, f'ti:č ~ f'tü:č, prid m 'sü:t, **Srebrnik** 'nō:t, 'nō:č, f'tō:č, prid m 'sō:t, **Kumrovec** 'nō:č, 'ni:t, prid m 'si:t, **Pristava** 'ni:š, kō'pi:č, **Risvica** 'ne:č, f'ti:č, **Rakovec** f'ti:č, **Bistrica ob Sotli** 'nō:t, f'tō:č, 'rō:t, 'mō:š (m), **Kunšperk** 'nō:t, 'nō:č, f'ti:č, prid m 'sō:t, **Orešje** 'nāč, 'ni:t, prid m 'si:t, **Trebče** 'nō:t, 'nō:č, p'tō:č, 'mō:š, prid m 'sō:t, **Bizeljsko** 'me:š, 'ne:č, prid m 'se:t, **Kraljevec na Sutli** kō'pi:č (Imn kō'pi:či), me'ti:l = metilj 'metulj', **Gornji Čemehovec** 'ne:č, **Dubravica** 'ne:t (in Red 'ni:tj), 'ne:č, f'te:č, 'me:š, 're:t, **Pologi** 'ni:š, **Kapele** 'mä:š, 'sä:r.

Odrzi za issln. *-ě – **Dekmanca** x'rä:n, **Bistrica ob Sotli** 'sō:m = sēm, **Bizeljsko** 'se:m, **Kraljevec na Sutli** 'se:m, **Dubravica** drvo'cä:p 'tnalo', **Kapele** x'rä:n, nam. m'lâ:t = mlet in 'se:m = sēm.

Odrz za issln. *-ê je širok ejevski glas (ožine le po podaljšavi oz. po analogiji na stranske sklone) – **Podčetrtek** pōg're:p, **Dekmanca** k'mē:t, pug're:p, **Srebrnik** k'mä:t, **Bistrica ob Sotli** 1ed: ž'rä:m, otp'rä:m, **Trebče** k'mä:t, pug're:p, **Bizeljsko** 1ed ž're:m, 'ne:st, **Kapele** k'mä:t, prid m m'län 'mleti', 1ed ž'rä:m.

Odrzi za issln. *-ê – **Podčetrtek** 'ze:t, **Plavič** 'ze:t, **Pristava** 'ze:t, **Risvica** 'ze:t, **Bistrica ob Sotli** 'zä:t = zet, 'vā:č, **Bizeljsko** 'zä:t, **Dubravica** 'zä:t, **Pologi** 'ze:t, **Kapele** 'zä:t = zet, 'vā:č, nam. 'zä:t 'žeti'.

Odraz za issln. *-ə je najpogostejše širok ejevski glas *ä*: – **Podčetrtek** 'di:š, 'pi:s, 'ni:s = dnes 'danes', **Plavič** 'dä:š, 'pä:s, 'nä:s, **Škrnik** 'dä:š, 'pä:s, **Dekmanca** 'dä:š, 'pä:s, **Srebrnik** 'dä:š, 'pä:s, **Lenišče** 'dē:š, 'pē:s, **Kumrovec** 'dä:š, 'pä:s, **Pristava** 'de:š, 'pē:s, 'nē:s, **Risvica** 'de:š, 'ne:s, 'pä:s, **Rakovec** 'dä:š, 'pē:s, 'nē:s, **Bistrica ob Sotli** 'dä:š, 'pä:s, 'vä:s, 'nä:s, **Kunšperk** 'dä:š, 'pä:s, **Orešje** 'dä:š, 'pä:s, **Trebče** 'dä:š, 'pä:s, **Bizeljsko** 'pä:s, **Kraljevec na Sutli** 'pē:s, **Gornji Čemehovec** 'dä:š, 'nä:s, **Dubravica** 'dä:š, 'pä:s, **Pologi** 'pē:s, 'dē:š, **Kapele** 'dä:š, 'pä:s, 'vä:s.

Odraz za issln. *-ĭ je *u(:)* – **Podčetrtek** 'pu:x, prid m 'pu:n, **Dekmanca** 'pu:x, prid m 'pu:n, **Srebrnik** 'pu:x, prid m 'pu:n, **Kumrovec** prid m 'pu:n, **Kunšperk** 'pu:x, prid m 'pu:n, **Orešje** 'pu:x, **Trebče** 'pu:x, prid m 'pu:n, **Bizeljsko** 'pu:x, prid m: 'pu:n, 'du:k, **Pologi** 'pu:x, **Kapele** 'pu:x, prid m: 'pun, 'duk.

4.1.3 Odrazi vokalov po naglasnih umikih

Odraz umično naglašene *o* je *o*: in redkeje *o*ʔ, tudi *o*: – **Podčetrtek** 'kɔ:za, 'wɔ:da, 'kɔ:tl̩, 'pɔ:tɔk, **Plavič** 'nɔ:ga, 'kɔ:nec 'nit̩, 'ɔ:kno, 'ɔ:sa, 'pɔ:tɔk, 'kɔ:sec in redkeje 'vɔ:da, 'tɔ:rk, 'kɔ:sa (Oed s 'kɔ:soj), **Škrnik** 'kɔ:sa, 'kɔ:za, **Dekmanca** 'kɔ:sa, 'kɔ:za, Red 'kɔ:ša, 'kɔ:tlo, 'ɔ:knu, **Srebrnik** 'kɔ:sa, 'nɔ:ga, **Lenišče** 'kɔ:sa, 'nɔ:ga ~ 'nɔ:uga, **Kumrovec** 'kɔ:sa, 'kɔ:za, 'nɔ:ga in prid ž 'bu:sa, **Pristava** 'nɔ:ga, 'kɔ:nec 'nit̩, 'ɔ:kno, 'ɔ:sa, 'kɔ:sec, Oed s 'kɔ:soj in redkeje 'kɔ:sa, 'vɔ:da, 'tɔ:rk, 'pɔ:tɔk, **Risvica** 'kɔ:tɔl, 'ɔ:sa, Oed s 'kɔ:soj in 'to:rk, 'no:ga, **Rakovec** 'ko:sa, 'o:sa, 'ko:za, 'o:fca, 'no:ga, 'vo:da, 'to:rk, 'ko:nec 'nit̩ in redko 'ɔ:kno, 'pɔ:tɔk, Red 'kɔ:tla, Imn 'kɔ:še, **Bistrica ob Sotli** 'ɔ:kno, 'ɔ:rex, 'kɔ:tlo, prid ž še'ɔ:ka, **Kunšperk** 'kɔ:sa, 'kɔ:za, 'nɔ:ga, Med v g'ɔ:pɛ, **Orešje** 'kɔ:sa, 'kɔ:za, 'nɔ:ga, **Trebče** 'kɔ:sa, 'kɔ:za, 'nɔ:ga, **Bizeljsko** 'kɔ:tlo, 'kɔ:za, 'ɔ:sa, **Kraljevec na Sutli** 'nɔ:ga, 'ɔ:sa, 'vɔ:da, 'kɔ:ša = košnja, Imn (dɣ'vɛ:ne) 'kɔ:se, 'pɔ:tɔk, **Gornji Čemehovec** 'to:rek, 'ko:nec 'nit̩, 'o:sa, 'to:rek in redkeje 'ɔ:kno, Oed s 'kɔ:soj, **Dubravica** 'kɔ:sa, 'kɔ:za, 'nɔ:ga, 'vɔ:da (Red 'vɔ:de), 'gɔ:ra, 'ɔ:kno, 'ɔ:sa, 'ɔ:fca, 'pɔ:tɔk, 'kɔ:tɔ, Imn k'nɔ:fj 'gumb', **Pologi** 'kɔ:sa, 'nɔ:ga, 'ɔ:sa, 'ɔ:su = osel, 'pɔ:tɔk, 'bɔ:žič, 'dɔ:uec = vdovec, 'kɔ:šna in redkeje 'ɔ:fca, 'kɔ:za, **Kapele** 'ɔ:rix, 'ɔ:kno, 'ɔ:uca.

Odraz umično naglašene *e* je *ä*: oz. *e*: ter *e*ʔ, redko diftong – **Podčetrtek** 'tɛ:ta, 'čɛ:tlo in 'si:stra, 'si:dl̩, **Plavič** 'mɛ:kla, 'sɛ:tlo, (vu:lko) 'bɛ:dro in 'sɛ:stra, 'sɛ:dl̩, 'čɛ:tlo, 'čɛ:bɣ, 3ed 'tɛ:če, **Škrnik** 'tä:ta, del -l ž s'pä:kla in 'sɛ:stra, **Dekmanca** 'sä:stra, del -l ž: 'nä:sla, 'rä:kla, **Srebrnik** 'sä:stra, del -l ž: 'nä:sla, 'rä:kla, **Lenišče** 'tɛ:ta, 'mɛ:kla in 'sɛ:stra, **Kumrovec** 'sä:stra, 'žä:na, del -l ž: 'nä:sla, 'rä:kla, 'tɛ:ta, **Pristava** 'sɛ:stra, 'ze:mlja, 'tɛ:ta, 'čɛ:tlo, 'sɛ:tlo in 'bɛ:dro in 'mɛ:kla, **Risvica** 'žɛ:na, 'mɛ:kla, 'ze:mlja, 'bɛ:dro, del -l mn 're:kli, **Rakovec** 'sɛ:stra, 'ze:m̩la, 'mɛ:kla, 'sɛ:tlo in 'bɛ:dra (ž), **Bistrica ob Sotli** 'dä:blo, 'bä:dra (ž), del -l ž ed s'pä:kla, **Kunšperk** 'sä:stra ~ 'sä:stra, 'žä:na, 'tä:ta, **Orešje** 'sä:stra ~ 'sä:stra, 'žä:na ~ 'žä:na, 'tä:ta, **Trebče** 'sä:stra, 'tä:ta, 'mä:tla, **Bizeljsko** 1ed 'ne:sem in del -l ž ed s'pä:kla, **Kraljevec na Sutli** 'sɛ:stra, 'mɛ:kla, 'sɛ:tlo, 'bɛ:dro star. ('bɛ:dro mlaj.), 'ze:m̩la, 3ed

'te:če in 'čä:to (Med na 'čä:tu), 'jä:na = ena, del -l ž na'tä:kla, **Gornji Čemehovec** 'ze:mła, 'me:kla, 'be:dro, **Dubravica** 'bä:dra, 'sä:stra, 'mä:kla, prid m 'dä:bou (k prid ž de'be:ta), 3ed 'tä:pe, del -l ž: s'pä:kla, 'rä:kla in 'tē:ta, 'sē:dlo, **Pologi** 'se:stra, 'me:kla, 'se:to, 'be:dro in 'sē:dlo in 'de:blō, **Kapele** o'mä:to, 'čä:to, 1ed 'nä:sem.

Odrazi za umično naglašeni **e* so enaki odrazom za umično naglašeni *e* – **Podčetrtek** 'je:zik, 'pi:ta, **Plavič** 'je:zik, 'pē:ta, **Dekmanca** 'pä:ta, **Pristava** 'je:zik, 'je:čmen, 'pē:ta, **Risvica** 'je:zik, 'pe:ta, **Rakovec** 'je:zik, 'pe:ta, **Bistrica ob Sotli** 'jä:čmen, 'jä:žek, 'žrä:lo, g'rä:da, 'pä:ta, 'mä:xka, 'tä:ška, **Orešje** 'jä:zik, **Bizeljsko** g're:da, prid ž 'me:xka, **Kraljevec na Sutli** 'je:zik, 'je:čmen, 'pe:ta, prid ž 'mē:xka, **Gornji Čemehovec** 'je:zik, 'pe:ta, **Dubravica** 'jä:zik, 'pä:ta, ras'pä:to, **Pologi** 'je:zik, 'pe:ta, **Kapele** 'jä:čmen, 'jä:zik, 'žrä:to, g'rä:da, 'pä:ta, prid ž: 'mä:xka, 'tä:ška.

Odraz umično naglašene *a* je *ä*: oz. *e*: in *ē*: ter redko diftong – **Podčetrtek** 'mi:gla, 'di:ška, Red 'di:ža, **Plavič** 'me:gla, 'pē:kļ, Red 'de:ža in 'de:ska, **Škrnik** 'mä:gla, **Dekmanca** 'mä:gla, 'dä:ška, s'tä:za, s'tä:bər, Red 'dä:ža, **Srebrnik** 'mä:gla, 'dä:ška, s'tä:za, s'tä:bər, Red 'dä:ža, **Lenišče** 'me:gla, **Kumrovec** 'mä:gla, Red 'dä:ža, **Pristava** 'me:gla, š'ke:daj, Red 'de:ža in 'pē:kel in 'de:ska, **Risvica** 'me:gla, Red 'de:ža, Med 'pe:kli, **Rakovec** 'me:gla in Red 'dä:ža, **Bistrica ob Sotli** 'dä:ška, 'pä:klo, 'čä:ber, **Kunšperk** 'mä:gla, s'tä:ber, **Orešje** 'mä:gla, s'tä:ber, 'tä:ma, Red 'dä:ža in 'de:ska, **Trebče** 'mä:gla, 'dä:ška, s'tä:za, s'tä:ber, **Bizeljsko** 'mä:gla, 'pä:klo, **Gornji Čemehovec** 'me:gla, **Dubravica** 'mä:gla, 'pä:ku, Red 'dä:ža in 'de:ska, **Pologi** 'pe:kō in Red 'de:ža, **Kapele** 'mä:gla, 'pä:ko, 'čä:bər.

Govori izkazujejo umik naglasa z zadnjega kratkega zaprtega zloga – **Podčetrtek** 'ši:rok (prim. prid ž š'i:ro:ka), **Plavič** prid s 'vu:lko, 'tē:dej = tedaj, **Pristava** prid m: 'vi:sok, 'ši:rok, del -l m 'se:dāt 'sedeti', **Bistrica ob Sotli** 'pō:plat, prid m 'bō:gat star., 'cä:pēč = cepič 'cep', **Kraljevec na Sutli** 'ō:bet, **Dubravica** 'ō:bet, 'pō:plāt (prim. Red pop'lā:ta), del -l m 'nä:slāu (prim. del -l ž nas'lā:la), **Pologi** 'ō:bet, **Kapele** prid m: 'šä:rok, 'vä:sok, 1ed 'ō:tprem.

Po umiku novega cirkumfleksa v leksemu *gosenica* (Furlan 2005: 407, op. 3) – **Podčetrtek** 'gō:sanca, **Plavič** 'gō:sanca, **Risvica** 'gō:senca, **Bistrica ob Sotli** 'gō:sanca, **Kraljevec na Sutli** 'gō:sanca, **Dubravica** 'gō:senica, **Kapele** 'gu:sanca.

4.2 Konzonantizem

Odraz za issln. **ń* v vseh položajih in za issln. **ń* < *-*nɨj*/*-*nɨj*- je *j*, redkeje *ň*, izjemoma *ĵ* in *g*, v vzglasju lahko pride do izpada (večinoma izgubljanje nazalne-ga elementa) – **Podčetrtek** 'ji:wa, 'kō:j, Red 'kō:ja, 'u:igŋ, 'črē:šja, 'ko'rē:je, **Plavič** 'i:va, 'kō:j, Red 'kō:ja, s'vi:ja, 'ō:gēj, 'črē:šja, Red 'ō:gja, 'lū:kja, prid ž Ted na 'zō:dju = na zadnjo, 'ko'rē:je, 'zi:daje, R sē'mē:ja = semenja, **Dekmanca** 'kō:j, Red 'kō:ja, 1mn 'žē:jemō 'žeti', **Srebrnik** 'kō:j, **Lenišče** 'kuō:j, Red 'kō:ja, **Kumrovec** 'kō:j, Red 'kō:ja, **Pristava** 'i:va, Rmn 'i:vix, 'kō:j, s'vi:ja, 'ō:gēj, š'ke:daj, 'črē:šja, Red

'o:gja, 'lü:kja, k'o'rě:je, Red s'e'mě:ja, **Risvica** s'v'o:ja:k = svinjak, s'vi:ja, 'o:geń, 'pa:ń 'štor', Tmn č'rě:šje, Red 'o:gja, k'o'rě:je, **Rakovec** 'i:va, 'k'o:j, Red 'k'o:ja, s'vi:ja:k, 'o:gej, g'lě:žēń, 'p'e:ń, č'rě:šja, Red 'o:gja, 'ja:gjet = jagnjed 'vrsta topola', k'o'rě:je, za'li:vaje, **Bistrica ob Sotli** 'ji:va, 'j'e:n, Ded 'jā:mě, glo'ba:ja 'jurček', Red: 'k'o:ja, k'o'sta:ja, č'rě:šja, 'lü:kja, les'ja:ča = lesnjača 'lesnika', k'o'rě:je, ka'mě:je, b'ri:je, **Orešje** 'k'o:j, Red 'k'o:ja, 'pa:ń, **Bizeljsko** 'ji:va, 'k'o:j, s'vi:ja, 'lü:kja, č'rě:šje, k'o'rě:je, 'ka:měje ~ ka'mě:je, **Kraljevec na Sutli** 'ji:va, 'k'o:j, 'k'o:šja, **Gornji Čemehovec** lü'pi:je, 'k'o:j, 'o:gej, g'lě:žēń, č'rě:šja, 'lü:kja, **Dubravica** s'vi:ják, gospo'di:ja, 'k'o:ž, prid m 'k'o:jskj, 'o:gen, 'p'e:ń, č'rě:šja, 'k'o:šja, 'lü:kja, prid m s'p'o:dji, k'o'rě:je, su'ze:je = solzenje, zo'rě:je, 'gā:žeje star. 'stiskanje grozdja z nogami', 'ku'leje = kolenje 'postavljane kolov v vinogradu', pod'bě:raje = podbiranje, M kāmě:ju, **Pologi** 'ni:va, 'k'o:j, k'o'pa:ja = kopanja 'korito za prašiče', 'pa:ń, č'rě:šja, 'k'o:šna, k'o'rě:je, **Kapele** 'ji:va, Oed 'j'e:na = njena, 'k'o:j = konj, 'cū:ja = cunja, s'vi:ják = svinjak, prid m 'zā:dji, č'rě:šja, sever'jāk = severnjak 'severni veter', k'o'rě:je, ka'mě:je, b'ri:je.

Odras za issln. **l* v vseh položajih in za issln. **l* < *-*l**bj*-/*-*l**bj*- je večinoma *l* ali *lj*, tudi *l* oz. *l* (večinoma izgubljanje palatalnega elementa) – **Podčetrtek** 1ed k'lě:plem, p'lü:če, 'zē:mła, mē:la = melja 'moka', s'tā:la = stelja, ne'dē:la, **Plavič** Imn 'lü:dj, m'r'o:vlja, 3ed k'lě:plje, k'lü:čanca = ključanica, k'lü:č, Oed s k'lü:čom, p'lü:če, 'zē:mła, Ted 'zē:mło, 'de:tela, p'oń'dē:lek, 'mē:la = melja 'moka', Red 'mē:le, ne'dē:la, **Dekmanca** 'zā:mła, **Kumrovec** 'zā:mła, **Pristava** m'r'avlja, 'ze:młja, 3ed k'lě:płe, p'lū:ča, k'lju:č, Oed s k'lju:čom, 'de:tēla, 'mē:la, 'šu:lek = šuljek 'klada', 'p'o:stelja, ne'dē:lja, **Risvica** m'r'a:ula, k'lū:č, Oed s k'lū:čem, Omn s p'lū:čamj, 'ze:młja, 'de:tēla, 'mē:la, s'tē:la, 'p'o:stēla, ne'dē:la, 'zē:le, **Rakovec** m'r'avlja, k'lū:č, p'lū:ča, 'ze:mła, 'p'o:le, 'mē:la, s'tē:la, ne'dē:la, 'zē:le, **Bistrica ob Sotli** k'lü:ka, 'pu:jstla, 'zo:lek = zoljek 'čmrlj', 'vu:la, s'tē:la, 'de:tēla, 'zē:le, **Orešje** 'zē:le, **Trebče** 'zē:le, **Bizeljsko** p'lū:če, 'ze:mła, Ted 'pu:jstelo, 'u:le, 'vu:la, 'pu:le, 'zē:le, **Kraljevec na Sutli** Imn lid'jē, p'lū:če, 'ze:mła, p'oń'dē:lek, 'mē:la, ne'dē:la, 'zē:le, **Gornji Čemehovec** m'r'avlja, p'lū:ča, 'ze:mła, 'p'o:le, p'oń'dē:lek, s'tē:la, ne'dē:la, **Dubravica** Imn 'lü:dj, m'r'a:ula, k'lü:č, p'lü:če, 'pu:le, Red 'vō:le, 'mē:la, nā'dē:la, Tmn (tri:) k'rā:le, 'zē:le, **Pologi** p'lū:ča, 'p'o:le, 'mē:la, 'o:gaj = ogalj, s'tē:wa = stelja, ne'dē:la, 'zē:le, **Kapele** k'lü:č, m'r'a:ula, 'mē:la, ne'dē:la, 'pu:le, 'zē:le, Red ve'sā:la = veselja.

Po asimilaciji nastanejo naslednji glasovi:

- *š* < *šć – **Podčetrtek** na 'ti:še, **Plavič** k'o'ši:ca 'kost, peška', na 'tē:še, **Dekmanca** pe'ši:ca, **Pristava** k'o'ši:ca, na 'tē:še, 3ed z'lū:ši, **Risvica** k'o'ši:ca, na 'te:še, **Rakovec** na 'ta:še, **Bistrica ob Sotli** p'lā:jš = plašč, 'pi:šela = piščela 'piščal', ne 'tā:še = na tešče, 'lü:šte = luščiti 'ružiti', **Orešje** na 'tā:še, **Bizeljsko** 1ed 'ji:šem, k'lě:še, 'ku:šar, **Kraljevec na Sutli** na 'tā:še, **Dubravica** na 'tā:še, k'lě:še, k'o'si:še 'del kose', 'šā:ne = ščene, **Pologi** na 'tā:še, k'o'ši:ca, 'ku:šar,

Kapele *k'le:še*, *'ku:šar* = kuščar, *ko'ši:ca* = koščica 'gleženj, peška'.

- **š** < ***xč** – **Plavič** *'ni:šer*, **Pristava** *'ni:šer*, **Rakovec** *'ni:še*, **Bistrica ob Sotli** *'nō:šer*, **Bizeljsko** *'ne:še*, **Gornji Čemehovec** *'ni:še*, **Dubravica** *'ni:še*, **Kapele** *'ne:še* 'nihče'.
- **f** < ***v** (pred nezvenečimi nezvočniki ter v izglasju) – **Podčetrtek** Mmn *f'pərsax*, *f'kü:p*, *'o:fca* ~ *'o:uca*, Rmn: *č're:f*, *'zə:bəf*, **Plavič** Med: *f'pə'tu:ki*, *f'g'e:zdə*, prid m *zd'raf*, *k'rəf*, Rmn: *'gə:bruf* = gabrov, *'si:nəf*, *'pə:səf*, *'mē:secəf*, **Dekmanca** Ted *f's'rē:du* *p'ri:dem* *f'šu:lō*, prid m *zd'rā:f*, **Srebrnik** *f'kü:p* ~ *f'kō:p*, **Pristava** Med: *f'g'e:zdu*, *f'pə'tə:ku*, *k'rə:f* (Red *k'rə:wa*), prid m: *'zi:f*, *zd'raf*, Rmn: *b'ra:tuf*, *'ga:bruf*, *'si:nuf*, *'o:knəf*, *'pə:suf*, *'mē:secəf*, *'zə:bəf*, **Risvica** *də'mə:f*, prid m *zd'raf*, Rmn *'si:nəf*, **Rakovec** Ted (*g're:*) *f'čə:rko*, *'o:fca*, *k'rəf*, prid m *zd'raf*, Rmn: *kə'le:nuf*, *'pə:səf*, *'mē:secəf*, **Bistrica ob Sotli** *f'čē:rej*, prid ž mn *f'p'rē:žne* (*'sä:jnke*), *pos'tərəf*, Rmn: *s'ta:ršəf*, *'pä:sof* 'pes', **Kunšperk** *f'kō:p*, **Orešje** Med: *f'xi:še*, *f'pē:tek*, *f'kā:p*, **Bizeljsko** *f'sa:kdan*, *f'pu:dne*, *'o:fca*, *p'raf*, **Kraljevec na Sutli** Imn *t'gə:fci*, prid m *zd'raf*, Rmn: *b'ra:təf*, *'kē:dnəf*, *'prstəf*, *'mē:scəf*, **Gornji Čemehovec** *k'rəf*, Rmn: *'o:knəf*, *kə'le:nəf*, *'mē:scəf*, **Dubravica** Med: *f'pə'tu:kī*, *f'g'e:zdī* = v gnezdu, del -l m *fze:u*, *'o:fca*, *cä'di:fka* 'cedilo', *əb'rf*, prid m: *'zi:f*, *zd'rā:f*, Rmn: *'si:nəf*, *'o:knəf* (~ *'o:kə*), *k'rā:f* (in *k'rō:x* = krov), **Pologi** Med: *f'ku:tu*, *f'xə:sti*, *f'se:*, Rmn *'o:fci*, *ə'b'rf*, prid m *zd'raf*, Rmn: *'si:nəf*, *'kə:juf*, *'pe:suf*, *k'ra:f* (in *k'rə:x* = krov, Med na *k'rə:xu*), **Kapele** Med *f'ku:tix*, *f'kā:p* = vkup 'skupaj', *f'čä:rej*, Rmn: *'mi:šəf*, *b'rā:təf*, prid m *p'lā:f* 'moder'.
- **ft** < ***pt** – **Podčetrtek** *f'ti:č*, **Plavič** *f'ti:č*, Imn *f'ti:či*, **Dekmanca** *f'ti:č* ~ *f'ti:č*, **Srebrnik** *f'ti:č*, *f'ti:č*, **Pristava** *f'ti:ca*, Imn *f'ti:ce*, **Risvica** *f'ti:ca*, **Rakovec** *f'ti:č*, Imn *f'ti:ce*, **Bistrica ob Sotli** Imn *f'ti:čē*, **Kunšperk** *f'ti:č*, **Bizeljsko** *f'ti:č*, **Gornji Čemehovec** Imn *f'ti:ce*, **Dubravica** *f'te:č*, Red *f'ti:ča*, *f'ti:ca*, **Pologi** *f'ti:ca* (: **Trebče** *p'ti:č*, **Kapele** *p'ti:č*).
- **ft** < ***xt** – **Podčetrtek** *'nu:ft*, **Plavič** *'nu:ft*, Imn *'nə:fti*, **Škrnik** *'nu:ft*, **Dekmanca** *'nu:ft*, **Razdrto Tuheljsko** *'nə:ft*, **Kumrovec** *'nu:ft*, **Pristava** *'nə:ft*, Imn *'nə:fti*, Tmn *'nə:fte*, **Rakovec** *'nə:ft*, **Bistrica ob Sotli** *nu:ft*, **Kunšperk** *'nu:ft*, **Bizeljsko** *'nu:ft*, **Gornji Čemehovec** *'nə:ft*, **Dubravica** *'nu:ft*, **Pologi** *'nu:ft*, **Kapele** *f'te:ti* = hteti, vendar *'nə:xt*.

V leksemu *teden* (skoraj) vsi kraji izpričujejo prehod ***č** > **k** – **Podčetrtek** *'kē:dn*, **Plavič** *'kē:dn*, **Dekmanca** *'kē:dn*, **Pristava** *'kē:den*, **Risvica** *'kē:den*, **Rakovec** *'kē:den*, **Bistrica ob Sotli** *'kē:dn*, **Kunšperk** *'kē:dn*, **Orešje** *'kē:dn*, **Trebče** *'kē:dn*, **Bizeljsko** *'kē:dn*, **Kraljevec na Sutli** *'kē:den*, **Dubravica** *'kē:den*, **Kapele** *'kē:dn* (: **Pologi** *'tē:den*).

Po diferenciaciji nastanejo naslednji glasovi:

- **kn** < ***tn** – **Bistrica ob Sotli** *k'na:lo*, **Bizeljsko** *k'na:lo* ~ *k'na:la*, **Kapele** *k'nā:la* = tnala.
- **km** < ***tm** – **Pristava**, **Rakovec**, **Gornji Čemehovec** *k'mi:ca* = tmica 'tema'.

- *kl* < **tl* – **Podčetrtek** na *k'lɛ:*, **Plavič** 'mɛ:kla, na *k'lɛ:x*, 'pɔ:klɛ, **Lenišče** 'mɛ:kla, **Pristava** 'mɛ:kla, s'vɛ:klo, na *k'lɛ:x*, 'pɔ:klɛ, k'la:člɪ, 3ed s'vɛ:kli:, **Risvica** 'mɛ:kla, 'pɔ:kle, **Rakovec** 'mɛ:kla, na *k'lɛ:x*, **Bistrica ob Sotli** Imn *k'la:* (Rmn *k'lɛ:x*), Med *pər* 'Sɔ:kɛ, t'ri:kɫɔ = triteljc 'vprežna vaga', **Orešje** *k'la:*, T na *k'lɛ:*, M na *k'lɛ:x*, **Trebče** 'mä:tla, **Bizeljsko** 'pɔ:kle, Rmn 'mɛ:kɫ, k'le:, prid mn s'vɛ:klɪ, **Kraljevec na Sutli** 'mɛ:kla, 'pɔ:kle, **Gornji Čemehovec** 'mɛ:kla, M na *k'lɛ:x*, **Dubravica** 'mä:kla, k'lɛ:x, **Pologi** 'mɛ:kla, **Kapele** Red 'mä:kɛ, 'na:klɪx = na tleh, prid mn s'vä:klɪ = svetli, 'pɔ:kle, Med za 'Sɔ:kɫɔj, del -l mn *nak'lä:čti* = natlačili, 'pä:jkɫ = pajtelj 'velnica'.

Po disimilaciji v nekaterih krajih nastanejo naslednji glasovi:

- *xv* < **vv* – **Plavič** Med: *x* 'vu:gli = v voglu, *x* 'vɔ:mpɪ = v vampu, g'rɛ:mo *x* 'vɛ:s 'iti na obisk', **Rakovec** Ted *x* 'wo:dɔ, **Dubravica** Med *x*'wɔ:glɪ = v voglu, **Kapele** *x*'vɛ:čɛr = v večer 'zvečer'.
- *xm* < **um*- < **um*- – **Plavič** del -l ž *x'mi:la*, 3ed *x'mi:ri* = umiri, **Pristava** *x'mi:tɪ*, **Risvica** *x'mi:tɪ*, nam. *x'mi:t*, *x'mə:rli*, **Rakovec** *x'mi:tɪ*, *xm'rɛ:tɪ*, 3ed *x'mrɛ*, del -l m *x'mɪ*, Ted *x* m'la:kɔ, **Gornji Čemehovec** *x'mi:tɪ*, 3ed *x'mərɛ*, **Dubravica** *x'mi:tɪ*, **Pologi** *x'mi:tɪ*, **Kapele** *x'mɛ:s* = vmes, *xm'rɛ:ti*, *x'mi:ti* (: **Podčetrtek** *v'mi:tɛ*, *um'rɛ:tɛ*, **Bistrica ob Sotli** *v'mi:tɛ*, *vm'rɛ:tɛ*, **Bizeljsko** *vm'rɛ:tɪ*, *v'mi:tɪ*).
- *xb* < **ub*- < **ub*- – **Rakovec** *x'bi:tɪ*, **Dubravica** *x'bi:tɪ*, (: **Podčetrtek** *v'bi:tɛ*, **Kapele** *v'bi:tɛ*, **Bistrica ob Sotli** *v'bi:tɛ*, **Bizeljsko** *v'bi:tɪ*).
- *xp* < **up*- < **up*- – **Gornji Čemehovec** vel 2ed *x'pa:li* 'prižgati'.

Izpad *t* (< **d*) po disimilaciji – **Podčetrtek** 'pɔ:plat, **Kraljevec na Sutli** *pɔp'lat*, **Dubravica** 'pɔ:plāt (Red *pɔp'lä:ta*), **Pologi** *pɔp'lä:t* (Mmn *pɔp'lä:tax*).

Protetični glas *v* nastopa pred odrazi issln. **u*- in **q*-, pred **o*- le pri leksemu *oje* v govoru Plaviča – **Podčetrtek** 'wü:xa, **Plavič** 'vü:xɔ (Red 'vü:xa, Imn 'vü:xä), 'vü:š, 'vü:ste, Mmn 'vü:stax, del -l m 'vü:ču, v'ɟɛ: = oje, **Škrnik** 'wü:xó (Red 'wü:xa, Imn 'wü:xe), Mmn 'wü:stax, **Dekmanca** 'wü:xa, **Dugnjevec** 'wu:xu, **Lenišče** 'wu:xo, **Razdrto Tuheljsko** 'vu:lica = ulica 'gozdna pot', prid m 'vɔ:ski, **Kumrovec** 'wu:xu, prid s 'wɔ:sko, **Pristava** 'vu:xo (Red/Imn 'vu:xa), 'vu:š (Imn 'vu:ši), 'vu:snica, 'vu:jec, 'vu:jna, prid m 'vɔ:zek, **Risvica** 'vu:š (Imn 'vu:ši), prid s 'vɔ:skɔ, **Rakovec** 'vu:xɔ (Red 'vu:xa), 'vu:š (Imn 'vu:šɪ), **Bistrica ob Sotli** 'vö:š, 'vü:xo, 'vü:ste, 'vɔ:glo 'oglje', 'vɔ:žɟɛ = ožji, **Kunšperk** prid m 'wɔ:ski, **Orešje** 'wü:xɔ, 'wü:š, **Trebče** 'wü:xa, **Bizeljsko** 'vü:š, 'vü:ste, 'vɔ:žɟɪ, **Kraljevec na Sutli** 'wuxo (Red 'wuxa. Imn 'wuxe), **Gornji Čemehovec** Imn 'vu:xa, Rmn 'vu:r, prid m 'vɔ:žɟɪ, **Dubravica** 'vü:xɔ (Red 'vü:xa, Imn 'vü:xä), 'vü:š (Imn 'vü:šɪ), 'vü:lica, 'vü:snica, 'vü:ste, 'vö:ra, v'u:gɫɛn (~ 'u:gɫɛn mlaj.), **Pologi** 'vu:xo (Red/Imn 'vu:xa), 'vu:š (Imn 'vu:ši), 'vu:sɟca, prid m 'vu:ski, **Kapele** 'vü:š, 'vü:xo, 'vü:sta, v'i:či:ti = učiti, 'vu:zik = ozek.

5 OPREDELJUJOČE GLASOVNE LASTNOSTI OBRAVNAVANIH GOVOROV

V nadaljevanju so navedeni odrazi issln. zložnikov, relevantnih za narečno uvrstitev, v izbranih krajih. Narejena je primerjava z zgornjesotelskim govorom Pregrade (Lončarić 1985).

	issln.	* $\bar{e}/\bar{e}$ -	* $\bar{e}$	* $\bar{e}/\bar{e}$ -	* $\bar{e}$ -	* $\bar{o}$	* $\bar{o}/\bar{o}$ -	* $\bar{o}$ -	* $\bar{a}/\bar{a}$ -	* $\bar{a}/\bar{a}$ -	* $\bar{l}/\bar{l}$ -
J štaj.	* e_{I1}/e_{I1} -	* e_{I2}	* $\bar{e}/\bar{e}$ -	* $\bar{e}$ -	* ou	* $\bar{o}/\bar{o}$ -	* $\bar{o}$ -	* $\bar{e}/\bar{e}$ - in * $\bar{a}/\bar{a}$ -	* $\bar{a}/\bar{a}$ -	* $\bar{l} > ou$	
Plavić	e :	e :	e :	e :	u :	$\bar{o}$:	u :	e :	$\bar{o}$:	u :	
Bistrica ob Sotli	e :	e :	e :	e :	u :	$\bar{o}$:	u :	e , a :	a :	u :	
Risvica	e :	e :	e :	e :	$\bar{o}$:	$\bar{o}$:	$\bar{o}$:	e :	a :	$\bar{o}$, u :	
Dubravica	e :', 1e :	e :	e :	e :	u , $\bar{o}$:	$\bar{o}$:	$u/\bar{o}$:	e , $\hat{a}$:	$\hat{a}$:	u :	
Kapele	e :	e :	e :	e :	u , $\bar{o}$:	$\bar{o}$, u :	u , $\bar{o}$:	$\hat{a}$, e :	$\hat{a}$, a :	u :	
Pregrada ⁸	ie/e	e	e/e	e	uo	u	$\bar{o}$	ie/e	$\hat{a}$, o/a	u	

Kozjansko-bizeljsko narečje ima kot del jugovzhodnih narečij in južnoštajerske narečne ploskve naslednje lastnosti: (1) issln. * $\bar{e}$ / $\bar{e}$ > JV sln. * e_{I1} / $*ou$ > J štaj. * e_{I1} / $*ou$ > kozjan.-bizelj. * $\bar{e}$ / $\bar{e}$; (2) issln. * $\bar{e}$ > Z in J sln. * $\bar{e}$ > J štaj. * e_{I1} > kozjan.-bizelj. * $\bar{e}$; (3) issln. * $\bar{e}$ > J štaj. * e_{I2} > kozjan.-bizelj. * $\bar{e}$; (4) issln. * $\bar{e}$ / $\bar{e}$ > Z in J sln. * $\bar{e}$ / $\bar{e}$ > J štaj. * $\bar{e}$ / $\bar{e}$ > kozjan.-bizelj. * $\bar{e}$ / $\bar{e}$; (5) issln. * $\bar{e}$ / $\bar{e}$ > JV sln. * $\bar{e}$ / $\bar{e}$ > J štaj. * $\bar{e}$ / $\bar{e}$; (6) issln. * $\bar{e}$ / $\bar{e}$ > JV sln. * $\bar{e}$ / $\bar{e}$ > J sln. * $\bar{e}$ / $\bar{e}$ > J štaj. * $\bar{e}$ / $\bar{e}$; (7) issln. * $\bar{a}$ > bizelj., J srednjesav. * $\bar{a}$, kozjan., S srednjesav., srednještaj. * $\bar{e}$ > bizelj. * $\bar{a}$, kozjan. * $\bar{e}$; (8) * $\bar{a}$ > Z in J sln. * $\bar{a}$ > JZ J štaj. * $\bar{a}$, SV J štaj. * $\bar{e}$ > bizelj. * $\bar{a}$, kozjan. * $\bar{e}$ (Rigler 1963: 44; Šekli 2013: 33–35; 2018: 340–341).

Govori izkazujejo odsotnost vsaj ene od splošnokajkavskih inovacij Z jsl. * $\bar{e}$ = * $\bar{a}$ > kajk. $\bar{e}$ in Z jsl. * $\bar{o}$ = * $\bar{l}$ > kajk. $\bar{o}$. Govori izkazujejo splošnoslovenski inovaciji: (1) naglasni pomik cirkumfleksa na naslednji zlog – **Plavić** *vu'je*: = oje, *kø'rɛ:n*, *ka'ku:š*, Red: *la'si*: (ž), *kær'vi*, po terciarnem umiku cirkumfleksa '*dä:se*t, '*dä:vet*, **Kumrovec** po terciarnem premiku cirkumfleksa '*dä:se*t, '*dä:vet*, **Pristava** *pe'pä:t*, *kø'rɛ:n*, **Risvica** *kø'ko:š*, *gre'bɛ:n*, *pa'pɛ:u*, *do'ma*, **Rakovec** *kø'ko:š*, Red *kɪ'vi*, Imn *kø'sti*, **Kraljevec na Sutli** *je'sɛ:n*, Red *kɪ'vi*, Imn: *lid'je*, *kø'sti*, *vi'si*: 'uš', *kø'ko:ši*, **Gornji Čemehovec** *ku'ku:š*, *pe'pɛ:u*, Imn *kø'sti*, **Dubravica** *kø'ku:š*, *pa'pɛ:u*, Imn *kø'sti*, Red *ot stre'ni*: = od strani, *tø'pã:r*, *pi'rã:n* = puran, *ži'vã:t*

8 Pri pretranskribiranju iz hrvaške fonetične transkripcije v novo slovensko nacionalno transkripcijo so bila uporabljena navodila, ki so jih pripravili na Institutu za hrvatski jezik i jezikoslovje (IHJJ) v Zagrebu v sodelovanju s slovenskimi dialektologi. Tradicionalno hrvaško zapisovanje diftongov brez dolžin je ostalo nespremenjeno. Navidezne razlike v kvaliteti (tj. nevtralni *e*-ji in *o*-ji) samoglasnikov v primerjavi z narečnim gradivom iz slovenske literature so lahko zavajajoči, saj so posledica drugačnega slušnega izhodišča in ne predstavljajo nujno razlike v kvaliteti. Gl. tudi Gostenčnik 2018: 36.

‘perjad’, **Pologi** Imn: *klo'pi:*, *kos'ti:*, *kə'kə:ši*, in (2) umik na prednaglasno dolžino tipa *zvezda* – **Plavić** *m'lə:kə*, **Škrnik** *s'və:ča*, **Pristava** *m'lə:kə*, **Risvica** *g'nə:zdə*, **Rakovec** *s'rə:da*, **Kraljevec na Sutli** *m'lə:ko*, **Gornji Čemehovec** *m'lə:kə*, **Dubravica** *s'və:ča*, **Pologi** *m'lə:ko*.

Obravnavani govori izkazujejo inovaciji južne slovenščine: (1) Zgodnjo podaljšavo tipa *brata* – **Plavić** *k'rax* in Red *k'rü:xa*, **Kumrovec** *k'rō:x* in Red *k'rü:xa*, **Rakovec** *k'rux* in Red *k'ru:xa*, **Dubravica** *k'rux* in Red *k'rü:xa*, *'ne:t* in Red *'ni:tj*, *f'te:č* in Red *f'ti:ča*, *'me:š* in Red *'mi:ša*, po analogiji tudi prevzeto *k'nuf* in Imn *k'no:fj* ‘gumb’, **Pologi** prid m *zd'raf* in prid ž *zd'ra:va* ≠ **Pregrada** *'jagōda*, *'bukva*, *ka'rīto*, *'žeti*. To potrjuje tudi enakost odrazov slovenskega dolgega **ē* ter v zahodni in južni slovenščini zgodaj podaljšanega slovenskega kratkega naglašenege **ĕ*- v nezadnjih zlogih: sln. **ĕ* = **ĕ̃* > J sln. **ej* (Rigler 1963: 40–42; Šekli 2018: 376) – **Plavić** *b'rē:k*, *ku'lē:nə*, **Pristava** *s'nē:k*, *sm'rē:ka*, **Risvica** *s'nē:k*, *ko'lē:nə*, **Rakovec** *s'nē:k*, *kə'lē:no*, **Kraljevec na Sutli** *s'nē:k*, *kə'lē:nə*, **Gornji Čemehovec** *s'nē:k*, *kə'lē:no*, **Dubravica** *s'nē:k*, *mē:sto* ‘namesto’, **Pologi** *s'rē:da*, *kə'lē:nə* ≠ **Pregrada** *c'viet*, *'mēsto*. (2) Vzporedni razvoj issln. stalno dolgega jata in dolgega o.

Obravnavani govori izkazujejo inovacije južnoštajerske narečne ploskve južne slovenščine (Šekli 2013: 35; 2018: 383): (1) issln. **ē* > J štaj. **ei̯* (**Plavić** *'mē:t* in **Bistrica ob Sotli** *'lē:t*), (2) issln. **ĕ*-/**ō*- > Z in J sln. **é*-/**ó*- > južnoštajersko **ĕ*-, **ô*- (**Plavić** *'žē:nix*, *'u:sən* in **Bistrica ob Sotli** *s'tē:la*, *'vu:la* ≠ **Pregrada** del -l m *'pekəl*, *'vōla*); (3) sln. **ĕ̃*/**ĕ̃*-, **ō̃*/**ō̃*- > južnoštajersko **ē*, **ō* (**Plavić** *'pē:tek*, Red *dē'tē:ta*, *'zə:p*, *'gə:ba* in **Bistrica ob Sotli** *'pē:tek*, *s'rē:ča*, *'zə:p*, *'gə:ba* ≠ **Pregrada** *go'vədina* in *'mēšə*, *g'ledat*, *'guska*) in inovacije štajerskih narečij (prav tam), kot so naglasni umiki na prednaglasno kračino in nadkračino in glasovni sovpad umično naglašanih **e* in **ə* (**Plavić** *'mē:kla*, *'mē:gla* in **Bistrica ob Sotli** *'dä:blo*, *'čä:ber*).

6 SKLEP

Opredeljujoče glasovne lastnosti, ki povezujejo v tem prispevku predstavljene govore, in jih znotraj štajerske narečne skupine povezujejo v samostojno enoto, tj. kozjansko-bizeljsko narečje, so starejše in mlajše samoglasniške in naglasne značilnosti. Soglasniške lastnosti, ki imajo večji prostorski doseg, se niso izkazale kot opredeljujoče pri narečni klasifikaciji.

Bistvena je zlasti kombinacija vseh predstavljenih naglasnih in glasovnih sprememb. Na osnovi tega in podanih odrazov lahko govore krajev Plavić, Dugnjevec, Kumrovec, Pristava, Risvica, Kraljevec na Sutli, Gornji Čemehovec, Dubravica in Pologi, sinhrono uvrstimo v kozjansko-bizeljsko narečje štajerske narečne skupine, diahrono (po Rigler 1963; Šekli 2013: 35; 2018: 340–341) pa v južnoštajersko narečno ploskev južne slovenščine.

Vzhodna meja kozjansko-bizeljskega narečja na Hrvaškem tako leži na območju vzhodno od Podčetrтка, vzdolž reke Sotle do kraja Pologi, proti jugu se govorijo spodnjesotelski govori s čakavsko osnovo (npr. Marija Gorica). Na vzhodu je narečna meja v smeri od Podčetrтка proti Vinagori, Pavlovcu, Veliki Horvatski⁹ in proti jugu v smeri Jakovlja.

Narečna kompetenca govorcev slovenskih narečnih govorov na Hrvaškem je slaba. Težko je tudi razlikovati med slabo narečno kompetenco (nevtralnost ejevskih in ojevskih glasov, gl. gradivo za Pristavo) in med prehodnim značajem kozjansko-bizeljskega narečja kot takega. Odrazi za naglašeni polglasnik so ajevske ali ejevske barve, razlike so v kvaliteti. Slednje velja tudi za odraze umično naglaščenega *e* in *a*. Nestabilnost vokalnih sistemov je očitna pri sporadičnih pojavitvah diftonških odrazov. Sistemi so najbolj stabilni pri naglasnem mestu in kvantiteti naglašениh vokalov.

9 Govora Pavlovca in Velike Horvatske tako nista del kozjansko-bizeljskega narečja.

7 VPRAŠALNICA

Človeško telo	Čas, vremenski pojavi	Hiša in okolica	
glava + Red	dan + Red	hiša	pesek
las + Red, Imn	danes	streha + Med	voz
obraz	včera	opeka (cigla, ciglo)	kolo + Imn
uho + Red, Imn	noč + Red, Imn	veža	štanga (oje)
oko + Red	teden	okno + Imn	sora
obrv	mesec	tla	zavornica (zavora)
nos + Re.	leto + Imn	vogal, vogel (voglo?)	njiva
usta + Mmn	torek	metla + Oed	polje
ustnica	sreda	miza	seme + Imn
jezik	četrtek	žlica	pot + Red (spol)
zob + Red, Imn	petek	nož	steza
grlo	sobota	vilice	studenec
dlan + Red	nedelja	ključ	voda + Red
pest + Red	zima	kljuka	potok + Red
prst	jesen	gospodar	usahnniti (3ed)
noht + Red	veter	gospodinja	čoln
rama + Imn	led + Red	dekla	hrib
pljuča + Mmn	sneg + Red	hlapec	visok (prid m)
rebro + Imn	sanke	zid	mesto + Imn
srce	dež + Red	stena	vas + Imn
popok	luža	pajek	sejem
trebuh	toča	luč + Red	cerkev
črevo	megla	peč + Red, Imn	zvon (ali zvonec, zvonček)
na tešče	suša	postelja	zvoniti (3ed)
jetra	ogenj + Red	skedenj	maša
noga + Red, Imn	ogljje	slama	pot + Red (spol)
stegno + Imn (bedro oz.	ognjišče	trava	steza
Ied- bedra ž? + Imn.)	poleno + Imn	seno	studenec
koleno + Imn, Rmn	kotel (kotlo?)	les + Red	voda + Red
gleženj	sonce	deska	potok + Red
peta	nebo	zemlja	usahnniti (3ed)
kost + Red, Imn	pekel		
koža	nebesa		
žila			
kri + Red			
zdrav			
bolan (prid m, ž)			

Družina

mati
 dedek
 babica
 žena + Oed
 mož + Red, Imn
 otrok + Imn (verjetno
 leksem dete+ Imn)
 dekle + Imn
 sin + Imn
 hči
 sestra
 teta
 tašča
 tast
 zet
 ženin
 nevesta
 snaha
 poroka
 ime + Red
 živeti (1/2/3ed)

Živali in rastline

pes + Red
 pašji (prid)
 bolha + Red, Imn
 uš + Red, Imn
 krava + Red, Rmn
 mleko
 bik + Red
 tele + Red, Imn
 stelja
 kokoš + Red, Imn
 jajce + Imn
 svinja
 konj + Red
 sedlo
 kobila
 koza + Red, Imn
 ovca
 oven
 volna
 žival + Imn
 perje
 gnezdo + Imn
 modras
 močerad
 gosenica
 krota (žaba)
 mravlja
 mravljišče
 jež
 veverica
 lešnik
 lan + Red
 detelja
 pšenica
 goba
 gozd
 drevo + Red
 mah
 grmovje
 lipa

Poklici in orodja

zidar
 kovač
 kovati (3ed, del -l m)
 motika
 cepec (mlatič)
 igla
 šivanka

Hrana

kruh + Red
 moka (melja)
 testo
 meso
 korenje
 zelje
 vino
 žejen

Ostalo

volja
 sreča
 luknja
 zelen (prid m, ž)
 prositi (1/2/3ed)

KRAJŠAVE

bizelj. = bizeljsko; **D** = dajalnik; **del** = deležnik; **ed** = ednina; **I** = imenovalnik; **issln.** = izhodiščni splošnoslovenski; **JV** = jugovzhodni; **jsl** = južno slovansko; **kozjan.** = kozjansko; **kozjan.-bizelj.** = kozjansko-bizeljsko; **M** = mestnik; **m** = moški; **mlaj.** = mlajše; **mn** = množina; **nam.** = namenilnik; **nem.** = nemško; **O** = orodnik; **prid** = pridevnik; **prim.** = primerjaj; **R** = roditelj; **s** = srednji; **SLA** = *Slovenski lingvistični atlas*; **sln.** = slovensko; **srednjesav.** = srednjesavinjsko; **srednještaj.** = srednještajersko; **star.** = starejše; **štaj.** = štajersko; **T** = tožilnik; **vel** = velelnik; **Z** = zahodni; **ž** = ženski

VIRI IN LITERATURA

- Bezljaj 2005** = *Etimološki slovar slovenskega jezika IV: Š–Ž*, avtorji gesel France Bezljaj – Marko Snoj – Metka Furlan, Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti – Znanstvenoraziskovalni center, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša – Založba ZRC, 2005.
- Brozović – Ivić 1981** = Dalibor Brozović – Pavle Ivić, Ishodišni srpskohrvatski/hrvatskosrpski fonološki sistem, *Fonološki opisi srpskohrvatskih/hrvatskosrpskih, slovenačkih i makedonskih govora obuhvaćenih opšteslovenskim lingvističkim atlasom*, Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine (1981), 221–226.
- Celinić 2004** = Anita Celinić, Gornjosutlanski konsonantizam, *Rasprave* 30.1 (2004), 23–33.
- Celinić 2006** = Anita Celinić, Iz fonološke problematike gornjosutlanskih govora, v: *Diahronija in sinhronija v dialektoloških raziskavah*, ur. Mihaela Koletnik – Vera Smole, Maribor: Slavistično društvo, 2006, 116–123 (Zora 41).
- Celinić 2011** = Anita Celinić, Gornjosutlanski dialekt kajkavskoga narječja u svjetlu fonologije, *Hrvatski dialektološki zbornik* 17 (2011), 19–60.
- Furlan 2005** = Metka Furlan, Iz primorske leksike, *Annales* 15.2 (2005), 405–410.
- Gostenčnik 2018** = Januška Gostenčnik, *Krajevni govori ob Čabranki in zgornji Kolpi*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2018.
- Gostenčnik 2022** = Januška Gostenčnik, Fonološki opis govora kraja Bistrica ob Sotli (SLA T345), *Jezikoslovni zapiski* 28.2 (2022), 107–123.
- Gostenčnik 2023** = Januška Gostenčnik, Fonološki opis govora kraja Kapele (SLA T349), *Jezikoslovni zapiski* 29.2 (2023), 267–285.
- Gostenčnik – Kenda-Jež – Kumin Horvat 2022** = Januška Gostenčnik – Karmen Kenda-Jež – Mojca Kumin Horvat, Ogrožena narečja v slovenskem jezikovnem prostoru, *Jezikoslovni zapiski* 28.2 (2022), 75–87.
- Ivić 1963** = Pavle Ivić, O klasifikaciji srpskohrvatskih dijalekata, *Književnost i jezik* 1 (1963), 25–37.
- Ivić 1968** = Pavle Ivić, Procesi rasterećenja vokalskog sistema u kajkavskim govorima, *Zbornik za filologiju i lingvistiku* XI (1968), 57–69.
- Ivšić 1936** = Stjepan Ivšić, Jezik Hrvata kajkavaca, *Ljetopis JAZU* 48, 1936, 47–88.
- Kunej 1981** = Dragomira Kunej, *Bistrica ob Sotli*, 1981 [T345, zapis po vprašalnici za *Slovenski lingvistični atlas*, rokopis; hrani Oddelek za dialektologiju Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU].
- Logar 1954** = Tine Logar, *Podčetrtek*, 1954 [T340, zapis po vprašalnici za *Slovenski lingvistični atlas*, rokopis; hrani Oddelek za dialektologiju Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU].
- Logar 1955** = Tine Logar, Karakteristika štajerskih govorov južno od Konjiške gore in Boča, v: *Pogovori o jeziku in slovstvu: predavanja na zborovanju slovenskih slavistov v Mariboru od 26. junija do 1. julija 1954*, Maribor: Obzorja, 1955, 61–65.
- Logar 1981** = Tine Logar, Izhodiščni splošnoslovenski fonološki sistem, *Fonološki opisi srpskohrvatskih/hrvatskosrpskih, slovenačkih i makedonskih govora obuhvaćenih opšteslovenskim lingvističkim atlasom*, Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, 1981, 29–33.
- Lončarić 1985** = Mijo Lončarić, Govor pregradskog kraja, *Kaj* 18.2–3 (1985), 43–53.
- Lončarić 1990** = Mijo Lončarić, *Kaj – jučer i danas*, Čakovac: Zrinski, 1990.

- Radetič 2002** = Andreja Radetič, *Kapele*, 2002 [T349, zapis po vprašalnici za *Slovenski lingvistični atlas*, rokopis; hrani Oddelek za dialektologijo Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU].
- Ramovš 1931** = Fran Ramovš, *Dialektološka karta slovenskega jezika*, Ljubljana: Rektorat Univerze kralja Aleksandra I. – J. Blasnika nasl. univerzitetna tiskarna, 1931.
- Ramovš 1935** = Fran Ramovš, *Karta slovenskih narečij v priročni izdaji*, Ljubljana: Akademsko založba, 1935.
- Rigler 1963** = Jakob Rigler, Pregled osnovnih razvojnih etap v slovenskem vokalizmu, *Slavistična revija* 14.1–4 (1963), 25–78.
- Savnik 2012** = Petra Savnik, *Narečne značilnosti bizeljskega govora*, diplomsko delo, Univerza v Mariboru, 2012.
- Snoj 2016** = Marko Snoj, *Slovenski etimološki slovar*, Ljubljana: Založba ZRC, 2016.
- Šekli 2013** = Matej Šekli, Zemljepisnojezikoslovna členitev kajkavščine ter slovensko-kajkavska jezikovna meja, *Slovenski jezik – Slovene linguistic studies* 9 (2013), 3–53.
- Šekli 2018** = Matej Šekli, *Tipologija lingvogeneze slovanskih jezikov*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2018.
- Toporišič 1961** = Jože Toporišič, Vokalizem moščanskega govora v brežiškem Posavju, *Dolenjski zbornik* 1 (1961), 203–222.
- Zorko 2007** = Zinka Zorko, Glasoslovje v kozjansko-bizeljskem narečju (Lesično, Pišece, Kapele), *Razprave drugega razreda SAZU* 20 (2007), 325–336.

SUMMARY

The Kozjansko–Bizeljsko Dialect along the Sotla River

This article presents newly collected dialect material from the area along the Sotla River in Croatia, for which a genealogical connection with Slovenian is established. The material collected in situ is compared with the local dialects that, on the Slovenian side of the Slovenian–Croatian border, belong to the Kozjansko–Bizeljsko dialect. A comparison is also made with the local dialect of Pregrada, which belongs to the upper Sotla dialect of the Kajkavian dialect group. Based on a combination of the accentual and phonological changes and reflexes presented, the local dialects of Plavič, Dugnjevce, Kumrovec, Pristava, Risvica, Kraljevec na Sutli, Gornji Čemehovec, Dubravica, and Pologi can be synchronically classified under the Kozjansko–Bizeljsko dialect of the Styrian dialect group and diachronically under the south Styrian dialect base of southern Slovenian. The local dialects studied, which politically and administratively belong to Croatia, are hence part of the Slovenian linguistic system and not part of the upper Sotla dialect of western Kajkavian or the Kajkavian dialect group of central south Slavic, “ethnically” labeled as Croatian. The eastern border of the Kozjansko–Bizeljsko dialect in Croatia thus lies east of Podčetrtek, along the Sotla River up to Pologi; lower Sotla local dialects with a Čakavian base are spoken to the south (e.g., in Marija Gorica). In the east, the dialect border runs from Podčetrtek toward Vinagora, Pavlovac, and Velika Horvatska, and, in the south, toward Jakovlje.

MOJCA KUMIN HORVAT

PREKMURSKO NAREČJE V GOVORIH RADGONSKEGA KOTA V AVSTRIJI

COBISS: 1.01

[HTTPS://DOI.ORG/10.3986/JZ.30.2.09](https://doi.org/10.3986/JZ.30.2.09)

V prispevku je predstavljeno novo narečno gradivo, zbrano v petih krajih Radgonskega kota v Avstriji. Predstavljene so naglasne in glasoslovne značilnosti obravnavanih krajevnih govorov, ki so obenem primerjane z referenčnimi govori prekmurskega, slovenskogoriškega in prleškega narečja. Na podlagi opredeljujočih jezikovnih (glasoslovnih) lastnosti se govori krajev Žetinci – Sichelendorf, Dedonci – Dedenitz, Gorica – Goritz bei Radkersburg, Zenkovci – Zelting in Potrna – Laafeld uvrščajo v prekmursko narečje panonske narečne skupine, vendar pa so na soglasniški in oblikoslovni ravni prisotne tudi slovenskogoriške in prleške narečne značilnosti.

Ključne besede: slovenska narečja, panonska narečna skupina, dialektologija, jezikovna meja, *Slovenski lingvistični atlas*

The Slovenian Prekmurje Dialect in the Bad Radkersburg Corner in Austria

This article discusses new dialect material collected in five villages of the Bad Radkersburg Corner in Austria. It presents the accentual and phonological characteristics of the local dialects studied, which it also compares to the reference microdialects of the Prekmurje, Slovenian Hills (Sln. *Slovenske gorice*), and Prelekija dialects. Based on their defining linguistic (phonological) characteristics, the local dialects of Sichelendorf, Dedenitz, Goritz bei Radkersburg, Zelting, and Laafeld belong to the Prekmurje dialect of the Pannonian dialect group, even though their consonant inventories and morphological systems also contain characteristics of the Slovenian Hills and Prelekija dialects.

Keywords: Slovenian dialects, Pannonian dialect group, dialectology, linguistic border, *Slovenian Linguistic Atlas*

Mojca Kumin Horvat ■ ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, Ljubljana ■ mojca.horvat@zrc-sazu.si ■ <https://orcid.org/0000-0002-3235-4909>

Prispevek je nastal v okviru projekta Raziskave ogroženih narečij v slovenskem jezikovnem prostoru (Radgonski kot, Gradiščanska, Hum na Sutli z okolico, Dubravica z okolico) (V6-2109, 1. 10. 2021 – 31. 8. 2024), ki ga sofinancirata Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije in Urad Vlade Republike Slovenije za Slovence v zamejstvu in po svetu (<https://isjfr.zrc-sazu.si/sl/programi-in-projekti/raziskave-ogrozenih-narecij-v-slovenskem-jezikovnem-prostoru-radgonski-kot>), projekta i-SLA – Interaktivni atlas slovenskih narečij (L6-2628, 1. 9. 2020 – 31. 8. 2024, ARRS in SAZU, <https://isjfr.zrc-sazu.si/sl/programi-in-projekti/i-sla-interaktivni-atlas-slovenskih-narecij>) in programa *Slovenski jezik v sinhronem in diahronem razvoju* (P6-0038).

1 Uvod

V mrežo krajev za *Slovenski lingvistični atlas* območje Radgonskega kota na avstrijskem Štajerskem do leta 2016 ni bilo vključeno, čeprav je to na Logar-Riglerjevi Karti slovenskih narečij (1983) obarvano kot prekmursko narečje panonske narečne skupine in čeprav je bil že leta 1988 kraj Žetinci – Sieldorf raziskan na podlagi vprašalnice za *Slovenski lingvistični atlas* (Zorko 1988; 1989).

Na tem območju so tako bile potrebne nove terenske raziskave, na podlagi katerih smo ugotavljali ohranjenost in podobo slovenskih narečnih govorov. Za to območje je namreč (zlasti v avstrijski literaturi) dolgo veljalo prepričanje, da slovenskih govorcev tam ni več (prim. Križman 1997b: 146), kljub temu pa so nekatere (sociolingvistične) raziskave opozarjale na kontinuirani obstoj narečne slovenščine v tem prostoru (Križman 1989; 1997; 2006; 2007; 2008; Haberl-Zemljič 2012; Zorko 1989; 1994; 2009). Iz dialektološke literature je bila doslej natančno znana naglasna in glasovna podoba le enega izmed govorov Radgonskega kota, tj. kraja Žetinci – Sieldorf, medtem ko govori ostalih omenjenih štirih krajev z dialektološkega vidika doslej še niso bili osvetljeni.

Terensko zbiranje gradiva je potekalo na podlagi ciljno pripravljene leksično-fonetične vprašalnice,¹ ki je vsebovala 248 vprašanj, uvrščenih v tematske sklope. Vprašalnica je bila sestavljena s ciljem ugotavljanja razlikovalnih fonetičnih lastnosti posameznih krajevnih govorov, zato so bile vanjo vključene besede, na podlagi katerih je bilo mogoče ugotavljati odraze tistih issln. glasov, za katere smo predvidevali, da so ključni pri uvrščanju govorov Radgonskega kota v ustrezno narečje.

2 OBMOČJE OBRAVNAVE

Zbiranje narečnega gradiva je potekalo v petih krajih, ki se združujejo v območje, imenovano Radgonski kot. To so kraji, za katere smo na podlagi literature izvedeli, da tam živijo govorniki slovenskega narečja, in sicer: Žetinci – Sieldorf, Dedonci – Dedenitz, Gorica – Goritz bei Radkersburg, Zenkovci – Zelting in Potrna – Laafeld. Skupaj s še štirimi naselji (tj. Altneudörf, Hummersdorf, Pfarrsdorf in Pridahof) ti kraji upravno spadajo v občino Radkersburg Umgebung. Terenske raziskave so sicer potekale v celotni občini, vendar pa v štirih naseljih, tj. v krajih Altneudörf, Hummersdorf, Pfarrsdorf in Pridahof, govorcev slovenskega narečja nismo našli. Kot referenčne točke so nam služili krajevni govori Črešnjevcev in Radencev za slovenskogoriško narečje (Koletnik 2001), krajevni govor Cankove za prekmursko narečje (Zorko 2008) in krajevni govor Veržeja za prleško narečje (Muhič 1979).

¹ Gl. razdelek 8 Vprašalnica.

Karta 1: Mreža obravnavanih krajev

Namen novih terenskih raziskav je tako bilo ugotavljanje obstoja slovenskih govorov v Radgonskem kotu na avstrijskem Štajerskem ter popis njihovih naglasnih in glasoslovnih lastnosti.

3 PREGLED DOSEDANJIH OBRAVNAV SLOVENSKIH GOVOROV RADGONSKEGA KOTA

Z jezikovno analizo nekaterih govorov Radgonskega kota so se doslej v svojih razpravah ukvarjali Mirko Križman, Zinka Zorko in Andrea Haberl-Zemljič. Jezikovne razmere Radgonskega kota opisuje tudi teolog Matija Slavič v svoji monografiji *Prekmurje*, kjer omenja pet slovenskih vasi, v katerih se popolnoma sliši »prekmurska govornica« in ne »morebiti narečja sosednjih štajerskih Slovencev (Prlekov) na desnem bregu Mure« (Slavič 1921: 61). Mirko Križman je terenske raziskave v Radgonskem kotu v Avstriji opravljal od srede sedemdesetih let dalje, pri čemer se je osredotočal na vprašanja identitete slovenskih govorcev v petih vaseh Radgonskega kota, njihovo jezikovno zmožnost, jezikovne interference in rabo slovenskega jezika skozi generacije. Rezultate raziskav je objavil v dveh monografijah (Križman 1989; 1997a) in več razpravah (Križman 1997b; 2006; 2007; 2008). Slovenščino v Radgonskem kotu je opredelil kot prekmurski govor, v katerem so prisotne interference stičnega slovenskogoriškega² in nestičnega prleškega narečja ter okoliškega nemškega jezika.

V osemdesetih in v začetku devetdesetih let 20. stoletja je na območju Radgonskega kota narečjeslovne raziskave opravljala Zinka Zorko (1989; 1994). Analizirala je naglasno, glasoslovno, oblikoslovno in deloma leksično podobo krajevnega govora kraja Žetinci – Sieldorf. Ugotovila je, da so govori tega območja zgodovinskorazvojno del enotnega severnoštajerskega in panonskega jezikovnega območja, sinhrono pa jih uvršča v prekmursko narečje panonske narečne skupine, vendar pa govori na soglasniški in oblikoslovni ravni izkazujejo nekaj prvin slovenskogoriškega narečja. Govor je bil raziskan s pomočjo vprašalnice za *Slovenski lingvistični atlas*.

S sociološkega in zgodovinskega vidika je območje Radgonskega kota obravnavano v monografiji Andreje Haberl-Zemljič (2004), v kateri je predstavljena tudi jezikovno-sociološka situacija. Delo je razdeljeno na štiri zgodovinska obdobja, tj. na 19. stoletje (od 1848 do konca prve svetovne vojne), obdobje prve republike, čas nacionalsocializma in povojni čas. V delu je dokazano, da so prebivalci petih vasi do konca prve svetovne vojne kot jezik okolja uporabljali izključno t. i.

2 Križman (2006: 406) v nekaterih razpravah slovenskogoriško in prleško narečje označuje kot štajersko narečje, kar pa ni v skladu z uvrstitvijo slovenskih narečnih skupin in narečij – prekmursko, prleško, slovenskogoriško in haloško narečje spadajo v skupno, tj. panonsko narečno skupino.

določeno različico slovenščine, sčasoma pa se je to spremenilo, kajti slovenščina je postala stigmatizirana in zato »neuporabna«.

Na Logar-Riglerjevi Karti slovenskih narečij iz leta 1983 je območje Radgonskega kota označeno kot prekmursko narečje panonske narečne skupine, kljub temu pa ti kraji niso bili vključeni v nobeno od dveh osnovnih mrež krajev za *Slovenski lingvistični atlas* (»staro« iz leta 1946 in »novo« iz leta 1984). Točka T414 Žetinci – Sichelendorf je postala del mreže krajev šele od leta 2016 dalje, ko je izšel SLA 2. Govor kraja Žetinci – Sichelendorf je bil natančno predstavljen tudi v razpravi Kumin Horvat 2022. Govor kraja Potrna – Laafeld pa je doživel svojo natančno obravnavo v monografiji *Gormerkanska kniga* (Zver 2023), kjer je analiziran na podlagi rokopisa kmeta Mihaela Hoisa iz Potrne, ki je v letih 1842–1882 v svojem domačem govoru pisal kmečko gospodarsko knjigo.

4 OSNOVNE NAGLASNE IN GLASOVNE ZNAČILNOSTI OBRAVNAVANIH GOVOROV

4.1 Vokalizem

4.1.1 Odrzi naglašanih zložnikov znotraj izhodiščno dolgega vokalizma

Odrz za issln. **ē* je *eĭ*, redko *e:*, v nekaterih primerih tudi *eĭ* – Žetinci, Dedonci, Gorica, Zenkovci, Potrna *'leis*, *'beĭli*, *s'neĭk*, *pon'deĭlek*, *s'reĭda*, *v'reĭmen*; Žetinci, Dedonci, Gorica, Zenkovci *'deĭte*, *'meĭsenc*; Žetinci, Dedonci, Gorica, Potrna *g'neĭzda* (ž); Žetinci, Dedonci, Gorica *m'leĭko*; Žetinci, Dedonci *k'leĭše*, *'leĭpi*; Gorica, Dedonci *k'leĭšče*, Žetinci *g'leĭtva* (ž) 'dleto', Gorica *pon'deĭleĭk*, Potrna *'meĭsec*, Dedonci *'seĭsti*; Žetinci *s'neĭk*, *pon'deĭlek*, *s'reĭda*, *'meĭsec*, *č'reĭšja* – Potrna *m'le:ko*.

Odrz za issln. **ē*/**ē*/**ō* je *e:*, redko tudi *e* in *eĭ*, položajni odraz je *i:* – Žetinci, Dedonci, Gorica, Zenkovci, Potrna *'pē:č*, *sĭ'cē:*, *'le:t*, *'mē:t*, *'šē:st*, *i'mē:*, *'pē:tek*, *'rē:p*, *'pē:t*, *de'vē:t*, *de'sē:t*, *'vē:s*, *'dē:n*, Žetinci, Potrna *ko're:n*, Žetinci, Dedonci, Gorica, Zenkovci Imn *lid'jē:*, *je'sē:n*, Žetinci, Gorica, Potrna *ve'čē:r*, Žetinci, Dedonci, Gorica *čē:la* = čebela, Žetinci, Dedonci *'le:n*, *la'kē:t*, Dedonci, Gorica *bō'le:ni*, Žetinci Imn *ce'pē:*, Potrna *če'bē:la*; Imn *ci'pē:* 'cep' – Žetinci *'čē:la*, *'rēp* – Žetinci *'šējst*; *'rējp* – Žetinci, Dedonci, Zenkovci *ve'či:r*.

Odrz za issln. **ō* je *ou*, posamično tudi *o:*, *ou* in *u* – Žetinci, Dedonci, Gorica, Zenkovci, Potrna *'no:s*, *'ouka* (ž), *'mo:st*, *me'sou*, Žetinci, Dedonci, Zenkovci *z'voun*, Žetinci, Dedonci, Gorica, Zenkovci *si'no:u* = seno, *gr'mou:vje*, Žetinci, Dedonci *pro'sou*, Žetinci *se'no:u*, *ko'lou*, Gorica Imn *'ko:la* 'voz' – Žetinci, Potrna *z'vō:n*, Potrna, *ko'lō:*, Gorica *mo'zō:l* – Žetinci *pro'sou*, *gr'mou:vje* in – Gorica *z'vun*.

Odrz za issln. **ō* je *ou* – Žetinci, Dedonci, Gorica, Zenkovci, Potrna *'mo:š*, *'souset*, *'rouka*, *'zoup*, *go'loup*, Žetinci, Dedonci, Gorica, Zenkovci *'poupek*, Žetinci, Potrna *k'rouk*, *'pout*, Dedonci, Gorica, Zenkovci *ok'rouglo*, Žetinci, Gorica, Zenkovci prid m *'vouxski*, Žetinci prisl *'vouxko*, *'zoub*.

Odras za issln. *ī je *i*, redko tudi *i* – Žetinci, Dedonci, Gorica, Zenkovci, Potrna *'zi:t*, *'si:n*, Red *'si:na*, *'li:st*, 1ed *'vi:di:n*, *'zi:ma*, Žetinci, Dedonci, Gorica, Zenkovci 1ed *'pi:šen*, Žetinci, Dedonci *vo'di:r*, Dedonci *pas'ti:r* – Žetinci *'zima*, *'bik*, *pas'tir*, Žetinci, Dedonci, Gorica, Zenkovci *s'viĵa*.

Odras za issln. *ā je *a* – Žetinci, Dedonci, Gorica, Zenkovci, Potrna *zi'da:r*, *kə'va:č*, *g'la:va*, *'la:s*, Žetinci, Dedonci, Gorica, Zenkovci *p'ra:x*, Rmn *k'ra:f*, Žetinci, Gorica, Zenkovci, Potrna *k'ra:l*, Žetinci, Dedonci, Gorica *'pa:lec*, *'pa:vok*, Dedonci, Gorica, Zenkovci Red *la'sa*.

Odras za issln. *ū sta *ü*: in *ü* – Žetinci, Dedonci, Gorica, Zenkovci, Potrna *'lū:kna*, *'lū:č*, Dedonci, Gorica, Zenkovci, Potrna *p'lū:ča*, Žetinci, Dedonci, Gorica, Zenkovci *g'lū:pi*, Dedonci *k'lū:č*, Zenkovci *'lū:kha* – Žetinci, Dedonci, Gorica, Zenkovci, Potrna *k'lūč*, Žetinci *p'lūča*, Žetinci, Gorica, Zenkovci, Potrna Imn *'vüxa*, Žetinci, Dedonci Imn *'viĵa*.

Odras za issln. *ī sta *u*: in *u*, posamično tudi *ou* (morda vpliv sln. knj. jezika) – Žetinci, Dedonci, Gorica, Zenkovci, Potrna *'ču:n*, Žetinci, Dedonci, Gorica, Zenkovci *'vu:k*, Žetinci *'zu:na* – Žetinci, Dedonci, Gorica *'buxa*, Gorica, Zenkovci *'bux* – Potrna *'voux*.

Odras za issln. *r̥ sta *r̥*: in *r̥* – Žetinci, Dedonci *p'r̥:st*, *p'r̥:sa*, *'kr̥:f*, Žetinci *p'r̥:sj̥*, *'pr̥:pel*, *g'r̥:lo*, Gorica *g'r̥:la* – Žetinci, Dedonci, Gorica, Zenkovci *'d̥r̥va*, Gorica *p'r̥st*, *p'r̥sj̥*, *p̥pel/p̥r̥per*, Zenkovci *'p̥rsj̥*, Gorica, Zenkovci, Potrna *'kr̥f*.

4.1.2 Odrazi naglašanih zložnikov znotraj izhodiščno kratkega vokalizma v nezadnjih besednih zlogih

Odras issln. *ě- je *e*, redko *ö*, položajno (ob *n*, *m* in *r*) je odraz *e* – Žetinci, Dedonci, Gorica, Zenkovci, Potrna *st'rexa*, *ne'dela*, *'česta*, *'repa*, Žetinci, Gorica, Zenkovci, Potrna *me'reka* 'smreka', Žetinci, Dedonci, Gorica *b'r̥eskef*, Žetinci, Dedonci *č'r̥ešja*, Žetinci *se'deti*, Gorica, Zenkovci *si'deti*, Žetinci, Potrna *'veter* – Žetinci, Dedonci, Gorica, Zenkovci *'semen*, *ko'lēna* (ž) – Žetinci, Dedonci, Gorica, Zenkovci *'vöter*, Žetinci *d'vöma* = dvema.

Odras za issln. *ě-/*ĕ- je *e* – Žetinci, Dedonci, Gorica, Zenkovci, Potrna *'ženska*, *'ze'le*, *'seden*, Žetinci, Dedonci, Gorica, Zenkovci Red *k'meta*; Dedonci, Gorica, Zenkovci del -l *'zöu* = vzel, Žetinci, Dedonci, Gorica, Zenkovci *'detelca*, Žetinci *'zele*, Žetinci, Potrna *s'reča*.

Odras za issln. *ò-/*ĕ- je *o* – Žetinci, Dedonci, Gorica, Potrna *'pöstela*, *so'bota*, *'osen*, Žetinci, Dedonci, Gorica, Zenkovci, Potrna *'goba*, *'toča*, Zenkovci *'pöstel*, Žetinci *s'korja*, Dedonci *s'korca*.

Odras za issln. *ǣ- je *e* – Žetinci, Dedonci, Gorica, Potrna *d'verj̥*, *'meša*, Zenkovci *d'vera*, Žetinci *'seje* = sanje, Žetinci, Zenkovci *'seje* = sanje, Zenkovci *'señe* = sanje.

Odras za issln. *i- je *i*, posamično *i*: – Žetinci, Dedonci, Gorica, Zenkovci, Potrna *'xiža*, *ž'lica*, *ko'sica*, *'lipa*, *li'sica*, *'riba*, Žetinci, Dedonci, Gorica, Zenkovci

bla'zina, *'žito*, Žetinci, Dedonci, Gorica, Potrna *'tikef*, Žetinci *og'ni:šče/og'jišče*, Žetinci, Dedonci *'jiva*, Žetinci, Gorica, Zenkovci *'jiva*, *'žila*, Žetinci, Dedonci, Gorica *ko'pito* – Potrna *'ji:va*.

Odras za issln. **â*- je *â* – Žetinci, Dedonci, Gorica, Zenkovci, Potrna *'jâgoda*, *k'râva*, *'žâba*, Žetinci, Dedonci, Gorica, Zenkovci *'mâti*, Red *b'râta*, *'jâblan* (ž), *'kâšel*, Žetinci, Dedonci, Gorica, Potrna *'kâča*.

Odras za issln. **û*- je *û*, posamično *u* – Žetinci, Dedonci, Gorica, Zenkovci, Potrna *k'lûka*, *'mûxa*, Žetinci, Dedonci, Gorica Red *k'rûxa*, Dedonci Red *k'rûja*, Žetinci, Dedonci *'mûa* – Žetinci Red *k'ruxa*.

Odras za issln. **ǰ*- je *u*, posamično *u:*, redko *o* – Dedonci, Gorica, Zenkovci, Potrna *'sunce*, Žetinci, Dedonci *'vuna* – Žetinci, Dedonci *po'su:nčga*, Gorica, Zenkovci *'su:nčnica* – Potrna *'sončnica*.

Odras za issln. **ř*- je *ř* – Žetinci *'řna*.

4.1.3 Odrasi vokalov po naglasnih umikih

Odras umično naglašene *e* je *e* – Žetinci, Dedonci, Gorica, Zenkovci, Potrna *'sestra*, *'žena*, Dedonci, Gorica, Zenkovci *'zemla*, *'mekla*, Potrna *'metla*, Žetinci, Dedonci, Gorica *'čela* (ž).

Odras umično naglašene *o* je *o*, redko *u*, posamično *o:* – Žetinci, Dedonci, Gorica, Zenkovci, Potrna *'koša*, *'koza*, Žetinci, Dedonci, Gorica, Zenkovci *'voda*, Žetinci, Dedonci, Gorica *'košec*, Žetinci, Potrna *'torek*, Dedonci, Gorica, Zenkovci *'tork*, Žetinci, Gorica *'ořca*, Žetinci *'konec* – Žetinci, Dedonci, Potrna *'kunec* – Potrna *'voda*, *'ořca*.

Odras za umično naglašeni *a* je *e* – Žetinci, Dedonci, Gorica, Zenkovci, Potrna *'megla*, Žetinci *s'teber*, *'megja*, *'čeber*, *š'kegen*, *'pekel*, Potrna *s'teber*.

Prisoten je odraz umika novega cirkumfleksa v leksemu *gosenica* – Žetinci, Dedonci, Gorica, Potrna *'goysanca*.

4.2 Konzonantizem

Odras za issln. **j* je *j*, posamično pred sprednjimi samoglasniki tudi *g* – Žetinci, Dedonci, Gorica, Zenkovci, Potrna *'jezik*, Žetinci, Dedonci, Gorica, Zenkovci *je'se:n*, Žetinci, Potrna *'jâs* = jaz, Žetinci, Dedonci *'jes*; Potrna *'ges* = jaz, Žetinci, Dedonci, Potrna *'ja:uša* 'jelša'.

Odrasi za issln. **ň* so: (a) za soglasnikom *n, j, ĵ* in *ň* – Žetinci *og'ni:šče/og'jišče*, *č'rejpja*, *č'rejšja*, Žetinci, Dedonci, Gorica, Potrna *'lū:kna*, Potrna *č'rejšna*, Žetinci, Dedonci *č'rejšja*, *'lešjak* = lešnjak – Zenkovci *'lū:kna*, Gorica, Potrna *č'rejšna*; (b) za samoglasnikom *n, j, ĵ* – Dedonci *'ogen*, Žetinci, Dedonci *g'lejšen*, Žetinci *s'vija*, Oed *s'kujon*, *se'jalō se mi*, Žetinci, Dedonci, Gorica, Zenkovci *s'vija*, Žetinci, Dedonci, Gorica, Zenkovci Imn *gr'ba:ĵi* = grbanji 'jurček (goba)', Dedonci Tmn *'kuje*, Gorica *š'jek* = šinjak 'vrat'; (c) v vzglasju *j* in *ĵ* – Žetinci, Gorica, Zenkovci,

Potrna *ljiva*, Žetinci, Dedonci *ljiva*; č) issln. **n* < *-*n**bj*-/*-*n**bj*- – Žetinci *kore'je*, 'seje, Zenkovci 'seje, Žetinci, Dedonci *kore'je*., *li'pāje* 'lupinje', Dedonci, Gorica *li'sije* = luščinje; – Gorica, Zenkovci *ko're:inje*, Gorica, Zenkovci 'seie.

Odrazi za issln. **l* so: (a) za soglasnikom *l* – Žetinci, Dedonci, Gorica, Zenkovci, Potrna *k'lūka*, 'zemla, *p'lūča*, *k'lūč*; (b) za samoglasnikom *l*, *l̥*, *u* – Žetinci, Gorica, Zenkovci, Potrna *k'ra:l̥*, Žetinci, Dedonci, Gorica, Zenkovci, Potrna 'postela, *ne'dela*, Gorica, Zenkovci 'detelca, Žetinci, Dedonci č'rejvel, Žetinci, Dedonci, Gorica, Zenkovci 'kāšel, Dedonci *k'rāy*; (c) za issln. **l̥* < *-*l**bj*-/*-*l**bj*- je odraz *l̥* – Žetinci, Dedonci, Gorica, Zenkovci, Potrna 'zele.

Odras za issln. *-*x* je (a) v izglasju -*x*, v nekaterih krajih -*j* – Žetinci, Dedonci, Gorica, Zenkovci, Potrna *k'rūx*, Žetinci *k'rux*, Dedonci, Gorica, Potrna *g'rāx*, Dedonci, Gorica, Potrna *p'rāx*, Žetinci, Gorica, Zenkovci, Potrna 'vūxa = uha (ž); Žetinci *g'rāj* 'fižol', *p'ra:j* = prah, Žetinci Mmn *pr̥* *b'rātaj*, *go'lqubaj*, Žetinci, Dedonci 'vūja = uho; (b) odraz v vzglasju in sredi besede je *x* – Žetinci, Dedonci, Gorica, Zenkovci, Potrna 'xiža = hiša, *st'rēxa*, 'mūxa, Žetinci, Dedonci, Gorica *me'xi:r* 'mehur', Žetinci, Dedonci 'buxa, Žetinci, Dedonci, Gorica, Zenkovci *no'xet*.

Odras za *-*m* v izglasju je -*n* – Žetinci, Dedonci, Gorica, Zenkovci, Potrna 'seden = sedem, 'psen, 1ed: 'vi:di:n, 'pi:šen.

Po asimilaciji nastanejo naslednji glasovi:

- *š* < **šč* – Žetinci, Dedonci, Gorica, Zenkovci, Potrna *ko'sica*, Žetinci *g'rašič*, Dedonci *g'ra:šic*, Žetinci, Dedonci *k'lejše*, Dedonci 2dv 'išeta, Dedonci, Gorica *li'sije* = luščinje, vendar Žetinci tudi *og'ni:šče*/*og'ljšče*, Gorica, Zenkovci *k'lejšče*.
- *f* < **v* (pred zvenečimi in nezvnečimi nezvočniki ter v izglasju) – Žetinci, Dedonci, Gorica, Zenkovci, Potrna *zd'rāf*, 'ti:kef 'buča', 'čj:f, Žetinci, Dedonci, Gorica, Zenkovci Rmn *k'ra:f*, Žetinci, Dedonci Rmn *b'rātqf*, Žetinci, Dedonci 'mr̥kefca = mrkvice 'korenje', Žetinci, Dedonci Rmn 'si:nqf, Žetinci, Dedonci Rmn 'mejšencqf, Gorica, Zenkovci Rmn 'mejšcqf, Žetinci Rmn 'pesof, Žetinci, Dedonci, Gorica *b'rēskef*, Dedonci, Gorica, Zenkovci Rmn *p'souf*, Žetinci, Gorica 'qfca.
- *f* < **pt* – Žetinci, Dedonci, Gorica, Zenkovci, Potrna *f'tič*.
- *f* < **pč* < **bč* – Gorica 'fčē:la.

Po prekozložni asimilaciji nastane:

- *š-č* < *s-č* – Žetinci *br̥šāča*.
- *š-š* < *s-š* – Dedonci, Potrna 3ed *ši'si* 'sušiti'.

Po diferenciaciji nastanejo naslednji glasovi:

- *gl* < **dl* – Žetinci, Potrna *g'lejtva* (ž) = dletva 'dleto'; v Žetincih tudi z redukcijo *g* – 'lejtvo = dletvo.

- *gn* < **dn* – Žetinci, Dedonci, Gorica, Zenkovci, Potrna *g'nes* = *dnes* 'danes'.
- *l* < **dl* – Žetinci, Dedonci del -l ž *p'rela*, Žetinci, Dedonci, Gorica, Zenkovci del -l ž *'jeila*.
- *kt* < **tl* – Potrna *'kukla* = tolklja 'jabolčnica', Dedonci, Gorica, Zenkovci *'mekla* = metla.

Protetični glas *v* nastopa pred odrazi issln. **u-* in **q-* – Žetinci, Potrna *'vüstȳca*, Dedonci *'vüsta*, Žetinci, Gorica, Zenkovci prid m *'võuski* = ozek, Žetinci prisl *'võuskõ*, Žetinci, Gorica, Zenkovci, Potrna Ied *'vüxa* (ž), Žetinci, Dedonci Ied *'vüja* (ž), Žetinci, Dedonci, Gorica *'vüš*, Žetinci, Dedonci, Gorica *'pa:võk* 'pajek'.

Rinezem je prisoten v krajih Žetinci, Dedonci, Gorica, Zenkovci v besedi *'mejsenc*, Žetinci in Dedonci v besedi Rmn *'mejsencõf*.

4.3 Izbrani morfološki pojavi

Orodnik ednine ženskega spola ima končnico *-oj* – Žetinci z *bla'zinõj*, Žetinci, Dedonci s *'čelõj*, s *kõ'sõj*, Žetinci, Dedonci, Zenkovci z *ro'kõj*, Gorica z *'rõukõj*.

Deležnik na -l m glagolov na *-ati* (*dati*, *srečati*, *klepati*, *klečati*) ima končnico *-o*, redko tudi *-a* – Žetinci, Dedonci, Gorica, Zenkovci *'dao*, *k'lepõ*, Žetinci *s'rečao*, *k'lẽ:čao*, Dedonci *s're:čõ*, Žetinci *k'lepa*.

Deležnik na -l m glagolov na *-eti* (*imeti*, *videti*, *vzeti*, *sreti* 'srečati', *umreti*) ima končnico *-a* in *-o*, redko tudi *u* – Žetinci, Potrna *'vida*, *'m̥:a*, Žetinci, Gorica, Zenkovci *'vi:do*, Žetinci *'zẽ:a* = *vzel* 'vzeti'; Dedonci, Gorica, Zenkovci *'zõu*, Žetinci *m'rõu*, Žetinci, Dedonci *'mõu* = *imel*.

Deležnik na -l m atematskih glagolov (*pojesti*) je *-o* in *-a* – Gorica, Zenkovci *'pojõ*, Potrna *'bija*.

5 GRADIVO

5.1 Dolgi naglašeni zložniki

- i:* Žetinci, Dedonci, Gorica, Zenkovci, Potrna *'zi:t*, *'si:n*, *'li:st*, Ied *'vi:din*, *'zi:ma*, *'bi:k*, Žetinci, Dedonci, Gorica, Zenkovci Red *'si:na*, Imm *'si:nj*, Žetinci, Dedonci Rmn *'si:nõf*, Ied *'pi:šen*, Žetinci, Dedonci *võ'di:r*, Dedonci *pas'ti:r*, Žetinci *ce'di:ti*, Dedonci, Gorica, Zenkovci 3ed *ci'di: se*, Žetinci, Dedonci, Gorica *me'xi:r*, Žetinci, Gorica, Zenkovci del -l m *'vi:do*; Žetinci *og'ni:šče*, *'ti:kef*, Potrna, Gorica *'ji:va*; Žetinci, Dedonci *za'vi:ca* 'zajklja'; Žetinci, Dedonci, Zenkovci *ve'čir*; Žetinci, Gorica, Zenkovci *pi:rje*; Žetinci, Dedonci, Gorica, Zenkovci *'ci:gel*, Potrna *'ci:gl*.

e: Žetinci, Dedonci, Gorica, Zenkovci, Potrna *'pɛ:č, sɽ'cɛ:, 'lɛ:t, 'mɛ:t, 'šɛ:st,*
 Žetinci, Potrna *ko'rɛ:n, m'lɛ:ko,* Žetinci, Dedonci, Gorica, Zenkovci *lid'jɛ:,*
jɛ'sɛ:n, Žetinci, Dedonci, Gorica, Potrna *ve'čɛ:r,* Žetinci, Dedonci *čɛ:la* =
 čebela, Gorica *fčɛ:la,* Potrna *čɛ'bɛ:la;* Žetinci *na'bɛ:sa,* Dedonci, Gorica,
 Zenkovci *ne'bɛ:sa,* Žetinci, Dedonci, Gorica, Zenkovci, Potrna *'vɛ:ja;*
 Žetinci, Gorica *žɽ'bɛ:,* Dedonci *žer'bɛ:,* Potrna *žre'bɛ:* Žetinci, Dedonci,
 Gorica, Zenkovci Red *'rɛ:pa;* Žetinci, Dedonci, Gorica, Zenkovci, Potrna
'vɛ:s, 'dɛ:n, Žetinci, Dedonci, Gorica, Zenkovci *no'xɛ:t,* Žetinci, Dedonci
'lɛ:n, la'kɛ:t, Dedonci prid m *bɔ'lɛ:ni;* Žetinci, Dedonci *kɔrɛʃɛ:,* Žetinci,
 Dedonci, Gorica, Zenkovci, Potrna *i'mɛ:, 'pɛ:tek, 'rɛ:p, 'pɛ:t, de'vɛ:t, de'sɛ:t,*
 Žetinci *ce'pɛ:,* Potrna *ci'pɛ:.*

ej Žetinci, Dedonci, Gorica, Zenkovci *'jɛjla, 'dɛjte, v'rɛjmen, 'mɛjsenc,*
 Žetinci *g'leǰtva* = dletva (ž), *'lɛǰtvo* = dletvo, *č'rɛǰpja,* Žetinci, Dedonci,
 Gorica, Zenkovci, Potrna *'lɛǰs,* prid m *'beǰli,* Dedonci, Gorica *'tɛǰlɔ,*
 Dedonci *'sɛǰsti,* Žetinci, Dedonci *k'lɛǰše,* Rmn *'mɛjsencɔf,* Gorica,
 Zenkovci Rmn *'mɛjsɔf, k'lɛǰšɛ,* Žetinci, Potrna *na t'lɛǰx, 'mɛǰsec,*
 Žetinci, Dedonci, Potrna prid m *'lɛǰpi,* Žetinci, Dedonci, Gorica *m'lɛǰko,*
 Žetinci, Dedonci, Gorica, Potrna *g'něǰzda* (ž); Žetinci *'šɛǰst, 'rɛǰp;* Žetinci
ne'bɛǰsa, 'rɛǰpa, Žetinci, Dedonci *g'lɛǰžen,* Žetinci, Dedonci *č'rɛǰvel,*
 Gorica, Zenkovci Tmn *č'rɛǰvle.*

ej Žetinci *s'něǰk, pon'dɛǰlek, s'reǰda, 'mɛǰsec, 'mɛjsenc,* Žetinci, Zenkovci
č'reǰšja, Gorica *č'reǰšna,* Potrna *č'reǰšna.*

a: Žetinci, Dedonci, Gorica, Zenkovci *zi'da:r, p'ra:x, po'ta:č* 'kolo',
 Rmn *k'ra:f,* Imn *gr'ba:ǰǰ* = grbanji 'jurček', Žetinci, Dedonci, Gorica,
 Zenkovci, Potrna *kɔ'va:č, g'la:va, 'la:s,* Žetinci *p'ra:j,* Žetinci, Gorica,
 Zenkovci *k'ra:l,* Žetinci, Dedonci, Gorica *'pa:lec, 'pa:vɔk,* Dedonci
g'ra:šic = grah, Žetinci *k'ra:l,* Imn *'la:sǰ,* Žetinci, Dedonci, Potrna *'ja:uša,*
 Žetinci, Dedonci, Gorica, Zenkovci *t'ra:vnik,* Gorica Omn *s ci'pa:mi*
 'cep'; Žetinci *'za:vora,* Dedonci, Gorica Imn *'ja:jca.*

[ou] Žetinci *pro'sou, gr'mou̯vje, me'sou.*

- ou** Žetinci, Dedonci, Gorica, Zenkovci, Potrna 'n^ous, 'o^uka (ž), 'm^oust, me's^ou, Žetinci se'n^ou, ko'l^ou, 'ko^ula 'voz', Žetinci, Gorica, Zenkovci prid m 'v^ouski, Žetinci, Dedonci, Gorica, Zenkovci si'n^ou = seno, gr'm^ouvje, Žetinci, Dedonci, Zenkovci z'v^oun, Žetinci, Dedonci pro's^ou; Dedonci, Gorica, Zenkovci Ted zem'l^ou, Ted ko's^ou; Žetinci, Dedonci, Gorica, Potrna 'go^usanca, 'o^utava, Žetinci, Dedonci 's^ous^edo^fca = sosedovica 'sosedu', Gorica, Zenkovci, Potrna 's^ous^eda; Žetinci, Dedonci, Gorica, Potrna Oed z 'ro^uk^oj, 'po^upek; Žetinci, Dedonci, Gorica, Zenkovci, Potrna 'm^ouš, 's^ouset, 'ro^uka, 'z^oup, go'l^oup, Žetinci, Potrna k'r^ouk, 'po^ut, Dedonci, Gorica, Zenkovci ok'r^ougl^o, Žetinci Mmn go'l^oubaj; Dedonci, Gorica, Zenkovci, Potrna 'ko^uža, Dedonci 'ko^uš; Dedonci, Gorica, Zenkovci Rmn p's^ouf, Žetinci, Dedonci Imn la's^ouvje = lasovje, ras't^ouvje = hrastovje.
- o:** Žetinci, Potrna z'v^o:n, Potrna ko'l^o:, Gorica mo'z^o:l.
- u:** Žetinci, Dedonci, Gorica, Zenkovci 'vu:k, 'ču:n, Žetinci 'žu:na, Žetinci, Dedonci 'gu:t; Žetinci, Dedonci po'su:nč^uca, Gorica, Zenkovci 'su:nčnica, Žetinci 'su:nce, 'žu:na.
- ü:** Žetinci, Dedonci, Gorica, Zenkovci, Potrna 'l^ü:č, Žetinci, Dedonci, Gorica, Potrna 'l^ü:kna, Dedonci, Gorica, Zenkovci, Potrna p'l^ü:ča, 'l^ü:kna, Žetinci, Dedonci, Gorica, Zenkovci g'r^ü:ška, prid m g'l^ü:pi, Potrna x'r^ü:ška, Gorica 'j^ü:nec, Dedonci k'l^ü:č; Dedonci, Zenkovci 'b^ü:rkle.
- [õ:]** Žetinci 'b^õ:rkle.

5.2 Kratki naglašeni zložniki

- i** Žetinci, Dedonci, Gorica, Zenkovci, Potrna 'xiža = hiša, ž'lica, ko'sica, 'lipa, li'sica, 'riba, f'tič, Žetinci, Dedonci, Gorica, Zenkovci bla'zina, Oed z ž'lic^oj, Žetinci, Gorica, Zenkovci 'jiva, 'žito, 'žila, Žetinci, Dedonci, Gorica, Potrna 'tikef, Žetinci, Dedonci, Gorica ko'pito, Žetinci, Dedonci 'jiva, si'siti, ši'si, lu'pīje, li'sīje = luščinje, 'birka 'ovca', Žetinci Oed z bla'zin^oj, o^gljišče, si'siti, sū'siti, po'si'siti, lū'pina, Gorica li'sīje = luščinje, Žetinci, Potrna del -l m 'vida = videl, Zenkovci 'šījek, Potrna del -l m 'bija = bil 'biti, obstajati', Dedonci š'tija 'ročaj'; Žetinci, Dedonci 'pirje; Žetinci 'zima, Žetinci, Dedonci, Gorica, Zenkovci s'vīja, Žetinci s'vija, 'bik, pas'tir.

- ę** Žetinci, Dedonci, Gorica, Zenkovci, Potrna *ne'děla*, *s'třexa*, *'česta*, *'řepa*, Žetinci, Dedonci *č'řěšja*, *'lešjak*, Žetinci *se'deti*, Gorica, Zenkovci *si'deti*, Žetinci, Potrna *'veter*, Žetinci, Gorica, Zenkovci, Potrna *'lešnik*, Žetinci, Dedonci, Gorica *b'řeskef*, Dedonci, Gorica, Zenkovci, Potrna *'męsto*, Žetinci, Gorica, Zenkovci *cm'e'řeka*, Potrna *cm'řeka*, Dedonci Oed *s se'keroj*; Žetinci del -l m: *s'řea*, *s'řea*, *s'řęao*, *v'řemen* 'vreme'; Žetinci *'čela* = čebela, Rmn *'čel* = čebela; Žetinci *korelje*; Žetinci, Potrna *b'řemza*, Gorica, Zenkovci, Potrna *p'řemza*; Žetinci *'řep*.
- e** Žetinci, Dedonci, Gorica, Zenkovci, Potrna *'ženska*, *'zele*, *'seden*, *k'met*, Žetinci, Dedonci, Gorica, Zenkovci Red *k'meta*, del -l m *k'lepō*, Žetinci *'zele*, del -l m *k'lepa*, del -l ž *p'rela*, Žetinci, Dedonci Oed *s 'čeloj* = čelo (ž), Dedonci del -l ž *p'lela*; Žetinci, Dedonci, Gorica, Zenkovci, Potrna *'jezik*, *'zet*, Žetinci, Dedonci, Gorica, Zenkovci *'detelca*, Žetinci, Potrna *s'reča*; Žetinci, Dedonci, Gorica, Zenkovci *'semen* 'seme', Žetinci *ko'lena* (ž), *ko'lenō*, Dedonci, Gorica, Zenkovci *kō'lēna* (ž); Žetinci, Dedonci *'jes* = jaz; Žetinci, Dedonci, Gorica, Zenkovci, Potrna *'meša*, *'deš*, *g'nes*, *'pes*, Žetinci *'seje* = sanje, Rmn *'pesof*, Dedonci, Gorica, Zenkovci, Potrna *'seje* = sanje, Gorica, Zenkovci *'señe*, Žetinci, Dedonci, Gorica, Zenkovci Rmn *'pesof*; Žetinci, Dedonci, Gorica, Zenkovci, Potrna *'sestra*, *'žena*, *'zemla*, Žetinci Red *'mekle* = metle, *'mekla*, Dedonci, Gorica, Zenkovci *'mekla*, Potrna *'metla*, Žetinci, Dedonci, Gorica *'čela* (ž), Žetinci, Dedonci, Gorica, Potrna *d'verj*, *'megla*, Zenkovci *d'vera*; Žetinci *s'teber*; Žetinci, Dedonci, Gorica, Zenkovci, Potrna *'betežen*.
- a** Žetinci, Dedonci, Gorica, Zenkovci, Potrna del -l m *'dao*, Žetinci *se'jalō se mi*, Gorica *se'jalō se mi*, *se'nalō se mi*, Potrna *'mama*, *'majsļ* 'dleto', *g'ramat* 'otava', Žetinci *g'rašič* 'grah', prid m *zd'raf*, Žetinci, Gorica, Zenkovci *og'raček*, Žetinci, Dedonci, Gorica, Zenkovci *'jalič* 'jelka'.
- ā** Žetinci, Dedonci, Gorica, Zenkovci, Potrna *jāgōda*, *k'rāva*, Imn *k'rāve*, *'žāba*, *b'rāt*, prid m *zd'rāf*, *bj'sāča*, *m'lāka*, Žetinci, Dedonci, Gorica, Zenkovci *'māti*, Red *b'rāta*, Imn *b'rātj*, *jābōka*, *'kāšel*, Žetinci, Dedonci, Gorica *jāblan* (ž), *'kāča*, Žetinci *g'rāj* = grah, *jābočņca*, *bj'sāča*, *li'pāje* 'lupina', Rmn *b'rātōf*, Mmn *pj b'rātaj*, *t'rāvnik*, Dedonci, Gorica, Potrna *g'rāx* 'fižol', Žetinci, Dedonci Rmn *b'rātōf*, Dedonci *k'rāu* = kralj, del -l m *fk'rāu* = ukrasti, Žetinci, Gorica, Potrna *jābočnica*, Dedonci *jābočina*; Žetinci Rmn *k'rāf*, *jās*; Gorica *rāstje* = hrastje, Potrna 2ed *'kāšlaš*.

- o** Žetinci, Dedonci, Gorica, Potrna *'pōstela*, *'noš*, Žetinci, Dedonci, Gorica, Zenkovci, Potrna *'osen*, *so'bōta*, Zenkovci *'pōstel* (ž), Žetinci, Dedonci Imn *'čobe* 'ustnica', Gorica *'čoba* 'ustnica'; Dedonci, Gorica, Zenkovci *'ogen*, Žetinci, Gorica, Zenkovci Potrna *'kojn*, Žetinci Red *'koña*, Gorica *'koja*, *s'korja*, *'koš*, Dedonci *s'korca*; Žetinci, Dedonci, Gorica, Zenkovci, Potrna *'koza*, Žetinci, Dedonci, Gorica, Potrna *'kōsa*, Žetinci, Dedonci, Gorica, Zenkovci *'voda*, *'tork*, Gorica, Zenkovci *'pōt* = pod 'tla', Žetinci, Gorica *'mozol*, Žetinci *'dolj*, Med na *'pōdj*, Žetinci, Gorica, Potrna *'ofca*, Žetinci, Dedonci, Gorica *'kōsec*, Potrna *'torek*, Žetinci *'kōnec*; Žetinci *'pou'nočnca*; Žetinci del -l m *m'rōu* = umreti; Potrna *'poper*; *'sončnica*; Žetinci, Dedonci, Gorica, Potrna *'goba*, *'toča*, Žetinci Oed z *vō'doj*, Žetinci, Dedonci, Zenkovci z *ro'koj*, Žetinci, Dedonci s *kō'soj*; Dedonci *'tojt* 'ta'; Gorica *'ōbit* = obed 'kosilo'.
- u** Žetinci Red *'kuja* = konj, Oed s *'kujon*, *k'ruux*, Red *k'ruxa*, Dedonci Imn *'kuji*, Tmn *'kuje*, Zenkovci, Potrna Tmn *'kuje*, Žetinci, Gorica Oed s *'kujon*; Žetinci, Dedonci, Gorica, Zenkovci, Potrna *'sumič* 'komar'; Dedonci *'kuča* = koča, Potrna *'tuxant* 'brisača', *'kumf* 'vodir', *'pujček* 'prašiček'; Žetinci, Dedonci, Gorica, Zenkovci, Potrna prid m *'pun*, Dedonci, Gorica, Zenkovci, Potrna *'sunce*, Potrna *'kukla/tukla* = tolklja 'jabolčnica'; Žetinci, Dedonci *'buxa*, *'vuna*, Gorica, Zenkovci Ied *'bux* (m); Gorica z*'vun*, Zenkovci *k'luč*; Žetinci, Dedonci, Potrna *'kunec*.
- ü** Žetinci, Dedonci, Gorica, Zenkovci, Potrna *k'lüka*, *kla'bük*, *'müxa*, *k'rüx*, Žetinci, Gorica Red *k'rüxa*, Dedonci Red *k'rüxa/k'rüja*, Žetinci, Dedonci *'müa* = muha; Žetinci *p'lüča*, Žetinci, Zenkovci, Potrna *k'lüč*, Žetinci, Gorica, Zenkovci *'vüxa*, Žetinci, Dedonci *'vüja*, Žetinci, Dedonci, Gorica *'vüš*; Žetinci, Dedonci, Gorica, Zenkovci, Potrna *s'tüdenec*, Žetinci, Potrna *'vüstnca*, Dedonci *'vüsta*; Žetinci *'fürtoj* = firtoh 'predpasnik', Dedonci *'fürtox* = firtoh 'predpasnik', Gorica, Zenkovci, Potrna *'fürtof*, Dedonci *'küxna*.
- [ō]** Žetinci *'fürtox* 'predpasnik'.
- [o]** Žetinci *'pot* = pod 'tla'.
- [r]** Žetinci, Dedonci, Gorica, Zenkovci, Potrna *'křma*, *'čřf*, Žetinci, Dedonci, Gorica, Zenkovci *'dřva*, Žetinci, Dedonci *'mřkeřca*, Dedonci *'zřje* = zrnje, Gorica, Potrna *p'řst*, Gorica, Zenkovci *p'řsj*, Gorica, Zenkovci, Potrna *'křf*, Gorica *'přpel/přper*, Žetinci, Potrna *v'řt*.

5.3 Soglasniki³

- f** Žetinci, Dedonci, Gorica, Zenkovci, Potrna *zd'rāf*, Žetinci, Dedonci *'kr:f* = krv 'kri', Žetinci, Dedonci, Gorica, Zenkovci Rmn: *k'ra:f*, *'mejsencof*, Žetinci, Dedonci, Gorica *b'rēskef*, Dedonci, Gorica, Zenkovci Rmn *p'souf*, Žetinci, Dedonci, Gorica, Potrna *'tikef*, Žetinci, Dedonci *'mrkefca*, Žetinci, Dedonci *'sɔsədɔfca* = sosedovica 'sosedā', Gorica *'fče:la*; Žetinci, Dedonci, Gorica, Zenkovci, Potrna *f'tič*.
- g** Potrna *'ges* 'jaz', Žetinci, Dedonci, Gorica, Zenkovci, Potrna *'jāgoda*, Žetinci *g'rašič*.
- x** Dedonci, Gorica, Potrna *g'rāx* 'fižol', Dedonci, Gorica, Zenkovci *p'ra:x*, Žetinci, Dedonci, Gorica, Zenkovci, Potrna *'xiža*, *no'xɛ:t*; Žetinci, Dedonci, Gorica *me'xi:r*.
- j** Žetinci, Dedonci, Gorica, Zenkovci, Potrna *'jāgoda*, *'jezik*, Žetinci, Dedonci, Gorica, Potrna *'jāblan* (ž), Žetinci, Dedonci, Gorica *'jāboka*, Žetinci, Dedonci, Gorica, Zenkovci *je'sɛ:n*; Žetinci *g'rāj* = grah, *p'ra:j* = prah, Dedonci Red *k'rūja*, *'vūja* (ž) = uha; Žetinci Oed: *z bla'zinoj*, *z vɔ'dɔj*, *z ž'licoj*, *z ro'koj*, Žetinci, Dedonci *s 'čeloj*; Žetinci *oɟlišče*, Gorica, Zenkovci *'jiva*, Žetinci, Zenkovci *č'rejšja*, Žetinci *č'rejpja*.
- ĵ** Žetinci, Dedonci *ĵiva*, Žetinci, Dedonci, Gorica, Zenkovci *s'vīja*; Žetinci *se'jalɔ se mi*, Dedonci, Gorica, Zenkovci *'seje*, Žetinci, Dedonci *kɔre'je:*, Žetinci *li'pāje*, Dedonci *lu'pīje* = lupinje; Žetinci, Dedonci *č'rejšja*, Dedonci Imn *'kuji*, *'lešjak*, Gorica Red *'koja*, Zenkovci, Potrna Tmn *'kuje*, Žetinci, Dedonci, Gorica, Zenkovci Imn *gr'ba:ji*.
- l** Žetinci, Dedonci, Gorica, Zenkovci *'kašel*, Potrna 2ed *'kašlaš*, Žetinci *k'ra:l*, Žetinci, Dedonci, Gorica, Zenkovci, Potrna *'pɔstela*, *'zemla*, *'detelca*, Žetinci, Gorica *'mɔzol*; Žetinci, Dedonci, Gorica *'pa:lec*, Žetinci, Dedonci, Gorica, Zenkovci *'la:s*; Žetinci, Dedonci, Gorica, Zenkovci, Potrna *p'lüča*, *ne'dɛla*, Žetinci, Dedonci *č'rejvel*.
- ĺ** Žetinci, Gorica, Zenkovci, Potrna *k'ra:ĺ*; Žetinci, Dedonci, Gorica, Zenkovci, Potrna *'zele*.

3 V tabeli so prikazani izbrani soglasniški pojavi, reprezentativni za klasifikacijo govorov.

- n** Žetinci, Dedonci, Gorica, Potrna *'lū:kna*, Dedonci, Gorica, Zenkovci *'oʒen*, Potrna *č'rejšna*.
- ñ** Zenkovci *'lū:kña*, Gorica *č'rejšña*, Žetinci Red *'koña*.
- u** Dedonci *k'rāu* = kralj; Dedonci del -l m *fk'rāu* 'ukrasti'.
- v** Žetinci, Dedonci, Gorica *'pa:vok*, Žetinci, Dedonci, Zenkovci *ve'či:r*, Žetinci, Dedonci, Gorica, Zenkovci, Potrna Imn *k'rāve*.

6 OPREDELJUJOČE GLASOVNE LASTNOSTI OBRAVNAVANIH GOVOROV

Odrazi issln. dolgih zložnikov, relevantnih za narečno uvrstitev, v obravnavanih krajih ter v referenčnih govorih slovenskogoriškega (Črešnjevc, Radenci), prekmurskega (Cankova) in prleškega (Veržej) narečja so naslednji:

issln.	*ē	*ē	*ē	*ō	*ō	*ā	*ā	*ū	*ī
Žetinci	eḡ/eḡ	e:	e:	ou/ou/ou:	ou	e:	a:	ü:	u:
Dedonci	eḡ	e:	e:	ou	ou	e:	a:	ü:	u:
Gorica	eḡ	e:	e:	ou	ou	e:	a:	ü:	u:
Zenkovci	eḡ	e:	e:	ou	ou	e:	a:	ü:	u:
Potrna	eḡ/e:	e:/e:	e:	ou/ou:	ou	e:	a:	ü:	u:
Črešnjevc	eḡ	e:	e:	o:u	o:u	e:	a:	ü:	u:
Radenci	eḡ	e:	e:	o:u	o:u	e:	a:	ü:	u:
Cankova	eḡ	e:	e:/eḡ	o:u	o:u	e:	a:	ü:/üḡ	u:/uḡ
Veržej	e:	e:	e:	o:	o:	e:	o:	ü:	u:

Odrazi issln. kratkih zložnikov, relevantnih za narečno uvrstitev, v obravnavanih krajih ter v referenčnih govorih slovenskogoriškega (Črešnjevc, Radenci), prekmurskega (Cankova) in prleškega (Veržej) narečja so naslednji:

issln.	*ě-	*ě-	*ě-	*ǫ-	*ǫ-	*ǫ-	*ǫ	*ū	*ī-
Žetinci	e	e	e	o	o	e	ǫ	ü/u	u
Dedonci	e	e	e	o	o	e	ǫ	ü	u
Gorica	e	e	e	o	o	e	ǫ	ü	u
Zenkovci	e	e	e	o	o	e	ǫ	ü	u
Potrna	e	e	e	o	o	e	ǫ	ü	u
Črešnjevc	e	e	e	o	o	e	ǫ	ü	u

issln.	*ě-	*ĕ-	*ē-	*ě-	*ò-	*ǎ-	*à	*ù	*ǐ-
Radenci	ę	e	e	o	o	e	â	ü	u
Cankova	ę	e	e	o	o	e	â	ü	u
Veržej	ę	e	e	o	o:/o	e	a	ü	u

Prekmursko narečje ima kot del jugovzhodnih narečij in panonske narečne ploskve naslednje lastnosti: (1) issln. *ě > JV sln. *eĭ > pan. *eĭ > prekm. *eĭ₁; (2) issln. *ē, *ĕ, *ǎ > pan. *ē₁, *ē₂, *ē₃ > prekm. *ē₂, *eĭ₁, *ē₂; (3) issln. *ō > JV sln. *ou > pan. *ou₁ > prekm. *ou; (4) issln. *ǫ > pan. *ou₂ > prekm. *ou; (5) issln. *ĕ- > pan. *ĕ- > prekm. *ĕ-; (6) issln. *ĕ-/ *ĕ- > pan. *ĕ- > prekm. *ĕ-; (7) issln. *ò-/ *ĕ- > pan. *ò- > prekm. *ǎ-; (8) issln. *ǎ- > pan. *ǎ- > prekm. *ē- (po Šekli 2018: 345–346).

Slovenskogoriško narečje – vzhodni govori imajo kot del jugovzhodnih narečij in panonske narečne ploskve naslednje lastnosti: (1) issln. *ě > JV sln. *eĭ > pan. *eĭ > slngor. *eĭ₁; (2) issln. *ē, *ĕ, *ǎ > pan. *ē₁, *ē₂, *ē₃ > slngor. *ē; (3) issln. *ō > JV sln. *ou > pan. *ou₁ > slngor. *ou; (4) issln. *ǫ > pan. *ou₂ > slngor. *ou; (5) issln. *ĕ- > pan. *ĕ- > vslngr. *ĕ-; (6) issln. *ĕ-/ *ĕ- > pan. *ĕ- > vslngr. *ĕ-; (7) issln. *ò-/ *ĕ- > pan. *ò- > vslngr. *ǎ; (8) issln. *ǎ- > pan. *ǎ- > vslngr. *ē- (Šekli 2018: 347).

Poleg splošnoslovenskih naglasnih premikov so v govorih prisotni mlajši naglasni umiki tipa: (1) *okó*⁴ > *óko*, Žetinci, Dedonci, Gorica, Zenkovci, Potrna *'ouka* (ž), Žetinci *p'ri:jen* = pri njem; (2) Žetinci *p'ri:vas* = pri vas, *globòk* > *glò-bok*, Žetinci *g'lòboki*, *visòk* > *visoki*, Žetinci *'visiki*; (3) umik novega cirkumfleksa: Žetinci *'za:vora*, Žetinci, Dedonci, Gorica, Potrna *'gou-sanca*.

V krajih Žetinci – Sieldorf, Dedonci – Dedenitz, Gorica – Goritz bei Radkersburg, Zenkovci – Zelting in Potrna – Laafeld se issln. kratki naglašeni zložniki v nezadnjem besednem zlogu niso podaljšali, kar je enako kot v celotnem prekmurskem narečju (npr. Cankova) kot tudi v zemljepisno stičnih vzhodnih slovenskogoriških (npr. Črešnjevci, Radenci) in prleških (npr. Veržej) govorih panonske narečne skupine.

Obravnavani govori izkazujejo naslednje značilnosti prekmurskega narečja: (1) pan. *eĭ > prekm. *eĭ₁ > Žet., Ded., Gor., Zen., Pot. *eĭ/eĭ* (npr. *'lēis*, *'bēili*); (2) pan. *ē₁, *ē₂, *ē₃ > prekm. *ē₂, *eĭ₁, *ē₂ > Žet., Ded., Gor., Zen., Pot. *ę*: (npr. *'pe:č*; *de've:t*; *de:n*), Žet. tudi *eĭ* (< *ē, *ē) za (npr. *'šēist*; *'reip*); (3) pan. *ou₁ > prekm. > *ou > Žet., Ded., Gor., Zen., Pot. *ou* (npr. *'nous*, *'moust*), Žet., Pot. tudi *o:* (npr. *z'v:n*; *ko'l:o*); (4) pan. *ou₂ > prekm. *ou > Žet., Ded., Gor., Zen., Pot. *ou* (npr. *'rouka*, *'zoup*); (5) pan. *ĕ- > prekm. *ĕ- > Žet., Ded., Gor., Zen., Pot. *ę*

4 Ta umik ni izpeljan dosledno, prim. Žetinci, Dedonci, Gorica, Zenkovci *lid'je* = ljudje, Žetinci *ko'lou*.

(npr. *'česta*, *'repa*); (6) pan. *è- > prekm. *è- > Žet., Ded., Gor., Zen., Pot. *e* (npr. *'ženska*, *'zele*); (7) issln. *ò-/ *ò- > pan. *ò- > prekm. *ò- > Žet., Ded., Gor., Zen., Pot. *o* (npr. *'postela*; *'goba*); (8) issln. *ə- > pan. *ə- > prekm. *è- > Žet., Ded., Gor., Zen., Pot. *e* (npr. *'meša*).

Govor kraja Potrna – Laafeld izkazuje za issln. *ě in issln. *ō dvojnična odraza, in sicer poleg *ej/ou*, kar je tako kot v prekmurskem narečju, tudi *ej/ou:* (*ko'lo:*, *z'vo:n*; *m'le:ko*), kar je tako kot v prleškem narečju (prim. prl. Veržej: *z'vę:zda*, *'le:s*; *'no:č*, *'bo:k*). Prisotnost elementov prleškega narečja v govorih Radgonskega kota opaza tudi Križman (2007; 2008: 288).

Govor kraja Žetinci – Sicheldorf izkazuje za issln. *ě, dvojnični odraz, in sicer poleg *ej*, kar je tako kot v slovenskogoriškem in prleškem narečju, tudi *ej* (npr. *'rejp*), kar je tako kot v prekmurskem narečju. Dvojnični odraz za issln. *ě je sicer na splošno značilen tudi za prekmursko narečje (npr. Dokležovje, Bakovci *'re:p*, Cankova *'re:jp/'re:p*, Markovci *'rejp*).

Obravnavani govori na podlagi nekaterih konzonantnih pojavov izkazujejo lastnosti, ki so značilne za slovenskogoriško in/ali prleško narečje, ne pa tudi za prekmursko. To lastnost govora Žetinci – Sicheldorf opaza tudi Zorko (1989), prav tako pa je to za govor Žetinci – Sicheldorf izpostavljeno v Kumin Horvat 2022.

Lastnosti, značilne za slovenskogoriško in prleško narečje, so:

- (1) Odrazi za issln. *ń so: (a) za soglasnikom *j*, *ĵ* – Žetinci *og'ljšče*, *č'rejpja*, *č'rejšja*, Žetinci, Dedonci *č'rešja*, *'lešjak* = lešnjak; (b) za samoglasnikom *n*, *j*, *ĵ* – Dedonci *ogen*, Žetinci, Dedonci *g'lejšen*, Žetinci *s'vija*, Oed *s'kujon*, *se'jaló se mi*, Žetinci, Dedonci, Gorica, Zenkovci *s'vija*, Žetinci, Dedonci, Gorica, Zenkovci Imn *gr'ba:ĵi* = grbanj 'jurček (goba)', Dedonci Tmn *'kuje*, Gorica *'šijek* = šinjak 'vrat'; (c) v vzglasju *j* in *ĵ* – Žetinci, Gorica, Zenkovci, Potrna *'jiva*, Žetinci, Dedonci *'jiva*; (č) issln. *ń < *-nĵj-/*-nĵj- – Žetinci *kore'je*, *'seje*, Zenkovci *'seje*, Žetinci, Dedonci *kore'je*, *li'pāje* 'lupinje', Dedonci, Gorica *li'šije* = luščinje; – Gorica, Zenkovci *ko're:inje*, Gorica, Zenkovci *'señe*.
Prim. prl. Veržej *'lobaja*, *'sijak*, slngor. Črešnjevci *'jiva*.
- (2) Pojav rinezem je prisoten v krajih Žetinci, Dedonci, Gorica, Zenkovci *'mejsenc*, Žetinci in Dedonci v besedi Rmn *'mejsencof*. Prim. prl. *'me:senc*, in slngor. Črešnjevci *'me:isenc*.

Lastnosti, značilne za slovenskogoriško narečje, so:

- (1) Asimilacija sklopa *šč > š* (npr. Žetinci, Dedonci, Gorica, Zenkovci, Potrna *ko'sica*, Žetinci *g'rašič*, Dedonci *g'ra:šic*, Žetinci, Dedonci *k'lejše*, Dedonci 2dv *li'seta*, Dedonci, Gorica *li'šije* = luščinje). Vendar pa so prisotni tudi odrazi kot v prekmurskem narečju (npr. Žetinci *og'ni:šče/og'ljšče*, Gorica, Zenkovci *k'lejšče*). Prim. prl. Veržej *pr'gi:šče*, *peš'čica* in slngor. Črešnjevci *k'le:šje*.

Številni evidentirani pojavi s področja konzonantizma pa so vendarle skupni širšemu panonskemu prostoru, tj. tako prekmurskim, slovenskogoriškim kot prleškimi govorom (npr. $*-x > j$ oz. ohranitev x ; $*-m > *-n$; $*-v > *-f$ (pred zvanečimi in nezvanečimi nezvočniki in v izglasju); $pt > f$; $bč > pč > f$; $dl > g$, $dn > gn$, $dl > l$; $tl > k$).

7 SKLEP

Prispevek prikazuje novo gradivo, zbrano v petih krajih Radgonskega kota v Avstriji (Žetinci – Sieldorf, Dedonci – Dedenitz, Gorica – Goritz bei Radkersburg, Zenkovci – Zelting, Potrna – Laafeld), na podlagi česar so predstavljene glavne naglasoslovne in glasovne značilnosti obravnavanih govorov.

Na podlagi terenskih raziskav in novega gradiva smo tako potrdili tukajšnji obstoj slovenskih govorov tudi v današnjem času in s tem ponovno ovrgli dolgotrajno prepričanje (prisotno zlasti v avstrijski literaturi (prim. Križman 1997b: 146)), da na tem območju slovenskih govorcev ni več, s čimer smo potrdili rezultate sociolingvističnih in dialektoloških raziskav (Križman 1989; 1997; 2006; 2007; 2008; Haberl-Zemljč 2012; Zorko 1989; 1994; 2009), ki so kontinuirani obstoj narečne slovenščine v tem prostoru vendarle dokazovale. Na podlagi novega gradiva smo predstavili narečno podobo celotnega obravnavanega območja, in sicer smo poleg doslej najbolje raziskanega govora kraja Žetinci – Sieldorf uspeli pridobiti za raziskave relevantno in pestro gradivo za oris glavnih definicijskih lastnosti ostalih štirih krajev Radgonskega kota.

Govori Radgonskega kota izkazujejo definicijske lastnosti panonske narečne ploskve vzhodne slovenščine. Poleg tega je zanje značilno ohranjanje kračine vseh issln. kratkih naglašanih zložnikov. Govor v naglašanih zlogih pozna kolikostna in kakovostna nasprotja.

Slovenske govore v Radgorskem kotu v Avstriji Žetinci – Sieldorf, Dedonci – Dedenitz, Gorica – Goritz bei Radkersburg, Zenkovci – Zelting sinhrono uvrščamo v prekmursko narečje panonske narečne skupine, diahrono pa v panonsko narečno ploskev vzhodne slovenščine (po Šekli 2018: 345; Rigler 1963). Govor kraja Potrna – Laafeld za posamezne glasove izkazuje dvojnična refleksa, tj. prekmurski in prleški. Obravnavani govori na podlagi nekaterih konzonantnih pojavov izkazujejo lastnosti, ki so značilni za slovenskogoriško in/ali prleško narečje, ne pa tudi za prekmursko, vendar pa so številni evidentirani pojavi s področja konzonantizma skupni širšemu panonskemu prostoru.

Narečna kompetenca govorcev v obravnavanih krajih je pri posameznikih zelo različna – najbolje je ohranjena pri informatorjih iz krajev Žetinci – Sieldorf, Dedonci – Dedenitz in Gorica – Goritz bei Radkersburg, precej slabše pa pri informantih v krajih Zenkovci – Zelting in Potrna – Laafeld.

8 VPRAŠALNICA

Hiša	Družina	Človek	
hiša	mati	telo	prsi
opeka	dete	zdrav	kri
dveri	sin	bolan	žila
kljuka	sin Red	pljuča	oko
ključ	sin Imn	kašelj	uho
zid	sin Rmn	brisača	gluh
zidar	brat	srce	grlo
streha	brat Red	čela	popek
steber	brat Imn	čelo Oed	mehur
na tleh	brat Rmn	glava	gleženj
luknja	pri bratih Med	roka	vidim
ozek	sestra	z roko	sedeti
prah	mož	mozolj	videl
blazina	žena	prst	pišem
postelja	zet	palec	imel
sanje	ženska	zob	vzel
ognjišče	sosed	ustnica	dal
peč	soseda	jezik	klepal
drva	kmet	laket	klečal
žlica	kmet Red	noht	srečal
nož	kralj	las	predla
predpasnik		las Red	jedla
kovač		las Imn	ljudje
vas		las Rmn	bel
cesta		nos	lep
pri mestih		koža	ime
kolo		koleno	jaz
krog			
zavora			
zvon			
luč			
vrt			

Rastline		Živali	
zemlja	jagoda	golob	volk
voda	češnja	pri golobih	rep
studenec	koščica	pes	rep Red
smreka	hruška	pes Rmn	pajek
jelka	breskev	svinja	muha
jelša	jablana	zajklja	komar
veja	jabolko	žrebe	bolha
les	jabolčnica	bik	uš
list	lipa	krava	čebela
detelja	njiva	krava Imn	čebela Rmn
zelje	lan	krava Rmn	med
repa	proso	mleko	ptič
buča	žito	cediti	perje
koren	kruh	poln	gnezdo
korenje	kruha Red	koza	žolna
travnik	grmovje	ovca	črv
seno	lešnik	volna	gosenica
krma	skorja	konj	riba
kosec	sončnica	konj Red	žaba
sušiti	seme	s konjem Oed	kača
otava	lupina	kopito	pastir
goba	grah	lisica	
Orodje	Števniki	Obleka	Ostalo
kosa	pet	klobuk	nebesa
vodir	šest	čevelj (škorenj)	most
cep	osem		pot
klešče	sedem		steza
burklje	devet		meso
koš	deset		poper
metla			čoln
dleto			sreča
črepinja			maša
			polnočnica

KRAJŠAVE IN KRATICE

D = dajalnik; **Ded.** = Dedonci – Dedenitz; **del -l** = deležnik na -l; **dv** = dvojina; **ed** = ednina; **Gor.** = Gorica – Goritz bei Radkersburg; **I** = imenovalnik; **issln.** = izhodiščni splošnoslovenski; **JV** = jugovzhodni; **m** = moški spol; **mn** = množina; **O** = orodnik; **pan.** = panonski; **prekm.** = prekmurski; **prid** = pridevnik; **prim.** = primerjaj; **prisl** = prislov; **prl.** = prleško; **Pot.** = Potrna – Laafeld; **R** = rodilnik; **SLA** = *Slovenski lingvistični atlas*; **slngr.** = slovenskogoriško; **T** = tožilnik; **T000** = točka; **vslngr.** = vzhodnoslovenskogoriško; **Zen.** = Zenkovci – Zelting; **Ž** = ženski spol; **Žet.** = Žetinci – Sieldorf; **1** = 1. oseba; **2** = 2. oseba; **3** = 3. oseba

VIRI IN LITERATURA

- Gostenčnik – Kenda-Jež – Kumin Horvat 2022** = Januška Gostenčnik – Karmen Kenda-Jež – Mojca Kumin Horvat, Ogrožena narečja v slovenskem jezikovnem prostoru, *Jezikoslovni zapiski* 28.2 (2022), 75–87.
- Haberl-Zemljič 2012** = Andrea Haberl-Zemljič, *Pustiti jezik v vasi: ohranjanje in opuščanje slovenskega jezika v Radgonskem kotu*, Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja – Tišina: Ustanova dr. Šiftarjeva fundacija, 2012.
- Koletnik 1999** = Mihaela Koletnik, Fonološki opis voličinskega in črešnjevke govora, *Slavistična revija* 47.1 (1999), 69–88.
- Koletnik 2001** = Mihaela Koletnik, *Slovenskogoriško narečje*, Maribor: Slavistično društvo, 2001.
- Križman 1989** = Mirko Križman, *Jezik kot socialni in nacionalni pojav: primerjalno z jezikovnimi odnosi v Radgonskem kotu*, Maribor: Pedagoška fakulteta, 1989.
- Križman 1997a** = Mirko Križman, *Jezikovna razmerja: jezik pragmatike in estetike v obmejnih predelih ob Muri*, Maribor: Slavistično društvo, 1997.
- Križman 1997b** = Mirko Križman, Interferiran jezik kot identiteta neke manjšine, *Traditiones: zbornik Inštituta za slovensko narodopisje* 26 (1997), 145–162.
- Križman 2006** = Mirko Križman, O narečni podobi in dvojezičnosti pri ljudeh v Radgonskem kotu, v: *Jezikovna predanost: akademiku prof. dr. Jožetu Toporišiču ob 80-letnici*, Maribor: Slavistično društvo – Ljubljana: SAZU, 2006, 406–422.
- Križman 2007** = Mirko Križman, Značilno besedje Radgonskega kota, v: *Besedje slovenskega jezika*, Maribor: Slavistično društvo, 2007, 251–260.
- Križman 2008** = Mirko Križman, Jezikovni pojavi med Cankovo in Radgono: Radgonski kot s prekmurskim, slovenjegoriškim-prleškim in južnobavarskim narečjem ter interferencami, v: *Življenje in delo Jožefa Borovnjaka*, Maribor: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti, 2008, 285–293.
- Kumin Horvat 2022** = Mojca Kumin Horvat, Fonološki opis govora kraja Žetinci – Sieldorf (SLA T414), *Jezikoslovni zapiski* 28.2 (2022), 151–168.
- Logar 1981** = Tine Logar, Izhodiščni splošnoslovenski fonološki sistem, *Fonološki opisi srpskohrvatskih/hrvatskosrpskih, slovenačkih i makedonskih govora obuhvaćenih opšteslovenskim lingvističkim atlasom*, Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, 1981, 29–33.
- Logar – Rigler 1983** = Tine Logar – Jakob Rigler, *Karta slovenskih narečij*, Ljubljana: Univerzum, 1983.
- Muhič 1979** = Danica Muhič, *Veržej*, 1979 [T371, zapis po vprašalnici za Slovenski lingvistični atlas, rokopis; hrani Oddelek za dialektologijo Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU].
- Pavel 2013** = Avgust Pavel, *Prekmurska slovenska slovnica = Vend nyelvtan*, prev. Marija Bajzek Lukač, Maribor: Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti, Filozofska fakulteta, 2013.
- Ramovš 1924** = Fran Ramovš, *Historična gramatika slovenskega jezika II: konzonantizem*, Ljubljana: Učiteljska tiskarna, 1924.
- Rigler 1963** = Jakob Rigler, Pregled osnovnih razvojnih etap v slovenskem vokalizmu, *Slavistična revija* 14.1–4 (1963), 25–78.

- SLA 2** = Jožica Škofic idr., *Slovenski lingvistični atlas 2: kmetija 1: atlas*, ur. Jožica Škofic – Mojca Horvat – Karmen Kenda-Jež, 2: *komentarji*, ur. Jožica Škofic – Matej Šekli, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2016 (Jezikovni atlas).
- Slavič 1921** = Matija Slavič, *Prekmurje*, Ljubljana: Slovenska krščansko-socialna zveza, 1921.
- Šekli 2018** = Matej Šekli, *Tipologija lingvogeneze slovanskih jezikov*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2018.
- Vrečič 1959** = Mira Vrečič, *Črešnjevci*, 1959 [T368, zapis po vprašalnici za Slovenski lingvistični atlas, rokopis; hrani Oddelek za dialektologijo Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU].
- Zorko 1988** = Zinka Lebar, *Žetinci – Sicheldorf*, 1988 [T414, zapis po vprašalnici za Slovenski lingvistični atlas, rokopis; hrani Oddelek za dialektologijo Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU].
- Zorko 1989** = Zinka Zorko, Govor vasi Žetinci (Sicheldorf) v avstrijskem Radgonskem kotu, *Slavištica revija* 37.1–3 (1989), 241–251.
- Zorko 1994** = Zinka Zorko, Rezultati dialektoloških raziskav v Žetincih (Sicheldorf), v: *Slovenci v avstrijski zvezni deželi Štajerski*, ur. Boris Jesih, Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1994, 106–112.
- Zorko 2008** = Zinka Zorko, Prekmursko ravensko podnarečje na Cankovi, v: *Življenje in delo Jožefa Borovnjaka*, Maribor: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti, 2008, 257–269.
- Zorko 2009** = Zinka Zorko, Narečna podoba pri štajerskih Slovencih v Avstriji, *Narečjeslovne razprave o koroških, štajerskih in panonskih govorih*, Maribor: Filozofska fakulteta, Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti, 2009, 209–216.
- Zver 2023** = Nina Zver, Jezik pisca Gormerkanske knjige, v: *Gormerkanska knjiga 1842–1882: kmečka gospodarska knjiga iz Potrne – Laafeld*, Bad Radkersburg: Kulturno društvo Člen 7 za avstrijsko Štajersko – Pavlova hiša, 2023, 94–135.

SUMMARY

The Slovenian Prekmurje Dialect in the Bad Radkersburg Corner in Austria

This article discusses new dialect material collected in five villages of the Bad Radkersburg Corner in Austria (Sicheldorf, Dedenitz, Goritz bei Radkersburg, Zelting, and Laafeld). It analyzes the accentual and phonological characteristics of the local dialects studied, which it also compares to the reference points of the Prekmurje, Slovenian Hills (Sln. Slovenske gorice), and Prlekija dialects. Slovenian local dialects in the Bad Radkersburg Corner in Austria are synchronically classified under the Prekmurje dialect of the Pannonian dialect group and diachronically under the Pannonian dialect base of eastern Slovenian. Specific phonemes in the Laafeld microdialect have double (i.e., Prekmurje and Prlekija dialect) reflexes. In terms of certain consonant features, the local dialects studied contain elements typical of the Slovenian Hills and/or Prlekija dialects, but not the Prekmurje dialect, even though many consonant features documented are common to the broader Pannonian region. Field research and new material have confirmed that Slovenian local dialects are still used in that area today, thereby rejecting the longstanding belief, attested especially in Austrian literature (cf. Križman 1997b: 146), that there are no longer any Slovenian speakers in the area. This finding also agrees with the results of sociolinguistic and dialectology studies (Križman 1989, 1997, 2006, 2007, 2008; Haberl-Zemljič 2012; Zorko 1989, 1994, 2009), which have nonetheless confirmed the continued existence of dialect Slovenian in this region. Based on the new material, the dialect landscape of the entire area studied was presented, in which, in addition to the hitherto most thoroughly researched local dialect of Sicheldorf, varied material relevant for research was also obtained for outlining the main defining characteristics of the other four villages in the Bad Radkersburg Corner.

IZ SVETOVALNIC

Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša je slovensko središče za usmerjanje knjižnega jezika, njegovo raziskovanje in opisovanje v jezikovnih priročnikih. Posodabljanje temeljnih del knjižnojezikovnih del je kolektivni in dolgoletni proces, ki je občasno tudi javno predstavljen v obliki slovarskih del in pravil ter slovnčnih opisov. Ker pa se različne jezikovne zadrege uporabnikov, povezane tako z rabo knjižnega jezika kot tudi s tolmačenjem obstoječih priročnikov, porajajo pri vsakodnevnih jezikovnih izbirah, je bila za njihovo sprotno usmerjanje ustanovljena spletna Jezikovna svetovalnica. Za raziskovalce inštituta je svetovalna dejavnost ne le odgovarjanje na konkretna uporabniška vprašanja, temveč tudi rastoč nabor problemskega gradiva, ki ga je treba upoštevati pri koncipiranju uporabnih jezikovnih priročnikov tako z vidika vsebine kot tudi z vidika organiziranosti in prezentacije. Odgovori v Jezikovni svetovalnici zato niso le hitre jezikovne intervencije, ki prinašajo odgovore na aktualna vprašanja, ki jih v priročnikih ni mogoče najti, temveč prinašajo tudi tolmačenje zahtevnejših mest v jezikovnem sistemu in priročnikih, apliciranje novih primerov na obstoječa pravila v pravopisu in slovnici, gradivske raziskave, opozorila na premike v jezikovnih navadah in na jezikovno raznolikost ter na novo odkrita dejstva o našem jeziku in družbi, ki ga uporablja.

V *Jezikoslovnih zapiskih* bodo redno objavljeni za objavo primerno razširjeni in z znanstvenim aparatom opremljeni prispevki zadnjega polletnega obdobja, ki jih je kot izstopajoče ali vsebinsko navdihujoče izbralo uredništvo svetovalnice, in sicer tako z namenom predstavitve dejavnosti sodelavk in sodelavcev Inštituta za slovenski jezik kot tudi zaradi predstavljanja konkretnih odgovorov tistemu delu jezikoslovne javnosti, ki raje posega po tiskani strokovni periodiki.

HELENA DOBROVOLJC – MANCA ČERNIVEC

ALI JE VEČER *SREDIN* ALI *SREDNI*?

COBISS: 1.04

[HTTPS://DOI.ORG/10.3986/JZ.30.2.10](https://doi.org/10.3986/JZ.30.2.10)

VPRAŠANJE

Že leta opažam, da na MMC uporabljajo izraz *sredni* namesto *sredin*. Danes mi je spet padel v oči članek z isto besedo: <https://www.rtvsllo.si/sport/kosarka/drzavno-kosarkarsko-prvenstvo/stavka-kosarkarskih-sodnikov-odnesla-sredne-in-cetrtkove-tekme/687408>. Vprašal sem več starejših slavistov in nobeden se ne strinja s tako rabo. Na Radiu in TV Slovenija vedno uporabljajo *sredin*, tako kot smo se učili v šoli še v prejšnjem tisočletju.

ODGOVOR

Samostalnik *sreda* v pomenu 'tretji dan v tednu' uvršča Anton Bajec v monografiji *Besedotvorje* (1952) med t. i. »personificirane« samostalnike, iz katerih je mogoče tvoriti pridevnike tudi z obrazilom *-in*. Druga pridevniška tvorjenka, izpeljana iz samostalnika *sreda*, pa je *sredni*, izpeljanka z obrazilom *-ni* (iz *sreden*) (po analogiji s *sobota* – *soboten*, *sobotni*).

Vrstne pridevniške izpeljanke iz poimenovanj za dneve v tednu imajo lahko različna priponska obrazila:

- obrazilo *-ov* (*ponedeljkov*, *torkov*, *četrтков*, *petkov večer*),
- obrazilo *-ni* (*sobotni večer*; *sredni večer*),
- obrazilo *-in* (*sredin večer*),
- obrazilo *-ski* (*nedeljski večer*; v *Slovarju slovenskega knjižnega jezika* (SSKJ) tudi *ponedeljski*).

Sistem knjižnega jezika pri tvorjenkah iz samostalnika *sreda* dopušča rabo obeh pridevniških tvorjenk – *sredni* in *sredin*; o tem, katera je za rabo v knjižnem jeziku bolj priporočljiva, pa odločajo prevladujoče navade jezikovnih uporabnikov.

Helena Dobrovoljc ■ ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, Ljubljana ■ helena.dobrovoljc@zrc-sazu.si ■ <https://orcid.org/0000-0002-3568-8453>

Manca Černivec ■ ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, Ljubljana ■ manca.cernivec@zrc-sazu.si ■ <https://orcid.org/0000-0003-2811-2154>

V preteklosti so jezikoslovci pridevnik *sredin* odsvetovali, čeprav je v rabi očitno živel, kakor trdite tudi sami. V sodobni rabi pa se je pridevnik *sredni* že umaknil pridevniku *sredin*. Odraz te ugotovitve je tudi slovarska redakcija v drugi izdaji *Slovarja slovenskega knjižnega jezika* (2014), v katerem je uporabnik usmerjen k pridevniku *sredin*:

sréden -dna -o prid. (ê)

sredin: rad se je spominjal srednih pomenkov po večerji

srédin -a -o (ê)

pridevnik od sreda: sredina seja državnega zbora; sredino popoldne

Širša obrazložitev

Jezikoslovno preganjanje tvorjenk iz samostalnikov ženskega spola, ki ne pomenijo »določne ženske osebe in žive stvari«, se je začelo že v 19. stoletju (Cigale, Pleteršnik) in dobilo pravilo v prvem in drugem slovenskem pravopisu – SP 1899 (Levec) in SP 1920 (Breznik). Naraščajoča raba pa je vplivala na omehčanje tega pravila, kar se je pokazalo v pravopisu leta 1935, v katerem sta avtorja Breznik in Ramovš že kodificirala oblike, kot so *Zvonov urednik*, *povedkovo določilo*, *vodikov sulfid*, *smokvin list*, *Jutrov dopisnik*, *puškino kopito*, *Ljubljaničini pritoki* ... Nekatere od teh oblik so izzvale kritiko, zato je revidirana in s čitankarskimi slovnici usklajena izdaja iz leta 1937 prinesla tudi spremembe (npr. *pritoki Ljubljanice*).

Stanje v tedanji rabi povzema Anton Bajec v monografiji *Besedotvorje* (1952), v kateri – kritičen do Breznikovega in Pleteršnikovega purističnega zavračanja v rabi živih tvorjenk – opozori na ustrezno določilo SP 1950, kar komentira takole:

- Tvorba svojilnih pridevnikov iz samostalnikov, ki izražajo živo osebo, je popolnoma korektna: *materina skrb*, *hčerin svet*, *mačehina skrb*, *sestrina kamrica*, *Marijini laski* ...
- Svojilni pridevniki z obrazilom *-in* so izpeljani tudi iz živalskih pridevnikov (*kravino mleko*), pogosto jih nadomeščajo tvorjenke z obrazilom *-ji*, ki izkazuje »splošno svojino« (*kravje mleko*). Zaradi potrebe po edninski svojini so nastale dvojnice: *grličin* – *grlični*, *kunin* – *kunji*. Samo oblike z *-in* imajo zlasti samostalniki na *-ka* in *-ha*, pri katerih bi drugačne tvorbe preveč spremenile podobo: *kavka* – *kavkin* (ne *kavčji*), *ščuka* – *ščukin* (ne *ščučji*). Kadar ni poudarjena ednina, si jezik pomaga drugače, tudi z obrazilom *-ov* (*lipov les*).
- V knjižnem jeziku pridevnike na *-in* delamo tudi iz »mlajših« imen rastlin (*astrin cvet*, *bananin sad*, *citronin sok*, *endivijino seme*, *gladiolin list*, *melonin sad*, *metin čaj*, *mirtin venec*, *platanin list*, *potonikin cvet*; redko pri starejših: *marjetičin cvet*).
- Pridevnike na *-in* tvorimo tudi iz tako imenovanih poosebljenih (personificiranih) samostalnikov (*Matica* – *Matičina izdaja*; *luna* – *lunin krajec*). V razdelku

o obrazilu *-ov* (str. 26) Bajec med **personificirane** samostalnike sicer prišteva tudi **imena za mesece, dneve in prste na roki**: *aprilovo vreme, suščev prah, grudnove kvatre; ponedeljkova, torkova, petkova jed; mezinčev, sredinčev, prstančev, kazalčev ...*

Ko govorimo o samostalniku *sreda*, ga lahko uvrstimo med tiste, po Bajčevo »personificirane« samostalnike, iz katerih lahko (ob obrazilu *-en*) izpeljemo tudi pridevnike z obrazilom *-in*. Sistem torej omogoča obe pridevniški tvorjenki, o tem, katera je za rabo v knjižnem jeziku v posameznih kontekstih bolj priporočljiva, odloča ustaljenost v rabi, na kar opozarjajo jezikoslovci že približno 80 let: kodificirano jezikovno normo določajo kolektivne navade; če je knjižni jezik odraz teh navad, je razlogov za nesporazume zelo malo.

Poglejmo, kako je z jezikovnimi navadami pri tvorbi pridevnikov iz samostalnika *sreda* in kako se odražajo v slovarjih knjižnega jezika od leta 1970 dalje.

(1) *Slovar slovenskega knjižnega jezika* (1970–1991)

V prvi izdaji SSKJ (1970–1991) je iztočnici *sredin* pripisan normativni kvalifikator *neustaljeno*, ki zaznamuje »[b]ised[o], pomen ali zvez[o], ki se kljub dosedanjim prepovedim dosti uporablja« (Uvod v SSKJ: § 157). Raba je ponazorjena z zgledom *sredino popoldne*, predlagano je, da uporabniki pridevnik *sredin* nadomeščajo s *sreden*.

srédin -a -o (ê) *sreden*: sredino popoldne

sréden -dna -o (ê) pridevnik od *sreda*: rad se je spominjal srednih pomenkov po večerji

(2) *Slovenski pravopis* 2001

V *Slovenskem pravopisu* 2001 se usmerja od pridevnika *sredin* k nevtralni oz. navadnejši sopomenki (§ 23) *sreden* (ki je tehnična iztočnica, kontekstualno je uslovarjena le določna oblika tega pridevniškega para, ki izraža vrstni pomen):

srédin -a -o (ê) *sreden*: ~o popoldne

sréden -dna -o (ê)

srédni -a -o (ê) ~ večer

(3) *Slovar slovenskega knjižnega jezika* 2 (2014)

V drugi izdaji SSKJ (2014) so prikazane aktualne knjižnojezikovne navade, zato je tudi slovarsko prikazana nevtralnost pridevnika *sredin* (k rabi tega nadrejenega sinonima glede na jezikovno rabo slovar celo usmerja: prikazano z ležečim tiskom (Uvod v SSKJ2: § 49)):

sréden -dna -o prid. (ê) *sredin*: rad se je spominjal srednih pomenkov po večerji

srédin -a -o (ê) pridevnik od *sreda*: sredina seja državnega zbora; sredino popoldne

Ali je ta sprememba v slovarju knjižnega jezika podkrepljena s stanjem v rabi?
Da, v rabi se je pridevnik *sredni* umaknil pridevniku *sredin*, kar izkazuje pregled stanja v korpusnem gradivu.

Preglednica 1: Pojavljanje pridevnika *sredni* in *sredin* v korpusih *Gigafida 2.0*, *Janes* in *slWac*

Samostalnik	Splošna svojina, vrsta	Edninska svojina
<i>sreda</i>	<i>sredni</i>	<i>sredin</i>
<i>Gigafida 2.0</i>	208	10.200
<i>Janes</i>	192*	699
<i>slWac</i>	453*	4890

Opomba: Z zvezdico (*) je označen visok korpusni šum. Zapisana je izkazana pogostnost iskanega zaporedja črk, ki ni zanesljiva. Ročni pregled izpisov namreč izkazuje, da pogosto sploh ne gre za iskani pridevnik, temveč za pogovorni zapis (**sredni* namesto *srednji*, npr. *srednja šola*) ali tipkarske napake (pridevnike, ki niso izpeljani iz dneva v tednu).

Pojav ni omejen zgolj na ta samostalniško-pridevniški par, se pa ustaljenost v rabi od primera do primera razlikuje, kar kaže primerjava pogostnosti pridevniških tvorjenk iz samostalnikov *ajda* in *vlada*.

Preglednica 2: Pogostnost pridevniških tvorjenk iz samostalnikov *ajda* in *vlada* v korpusih *Gigafida 2.0*, *Janes* in *slWac*

Samostalnik	Splošna svojina, vrsta	Edninska svojina	Snov
<i>ajda</i>	<i>ajdni</i>	<i>ajdin</i>	<i>ajdov</i>
<i>Gigafida 2.0</i>	0	35	4831
<i>Janes</i>	0	0	1066
<i>slWac</i>	0	58	3695
<i>vlada</i>	<i>vladni</i>	<i>vladin</i>	
<i>Gigafida 2.0</i>	102.683	774	
<i>Janes</i>	5118	71	
<i>slWac</i>	35.262	315	

KORPUSNI VIRI

Gigafida 2.0 = Simon Krek idr., *Corpus of Written Standard Slovene Gigafida 2.0*, Slovenian language resource repository CLARIN.SI, 2019, <http://hdl.handle.net/11356/1320>.

Janes = *Janes, Jezikoslovna analiza nestandardne slovenščine*, <https://www.clarin.si/ske/#dashboard?corpname=janec>.

slWaC = *slWaC, Slovenian corpus from the web*, <https://www.clarin.si/ske/#dashboard?corpname=slwac>.

LITERATURA

Bajec 1950–1959 = Anton Bajec, *Besedotvorje slovenskega jezika*, Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1950–1959.

Breznik 1920 = Anton Breznik, *Slovenski pravopis*, Ljubljana: Jugoslovanska knjigarna, 1920.

Levec 1899 = Fran Levec, *Slovenski pravopis*, Dunaj: Cesarsko kraljeva zaloga šolskih knjig, 1899.

Breznik – Ramovš 1935 = Anton Breznik – Fran Ramovš, *Slovenski pravopis*, Ljubljana: izdalo in založilo Znanstveno društvo, 1935.

Breznik – Ramovš 1937 = Anton Breznik – Fran Ramovš, *Slovenski pravopis*, Ljubljana: Jugoslovanska knjigarna, 1937.

SP 2001 = *Slovenski pravopis*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2001.

SSKJ = *Slovar slovenskega knjižnega jezika* I–V, Ljubljana: Državna založba Slovenije, ¹1970–1991, <https://www.fran.si/130/sskj-slovar-slovenskega-knjiznega-jezika>, spletna objava 2014.

SSKJ2 = *Slovar slovenskega knjižnega jezika*, druga, dopolnjena in deloma prenovljena izdaja, 2014 (¹1970–1991), www.fran.si.

TINA LENGAR VEROVNIK

IZBIRA LOČILA ZA OPREDELITEV OBDOBJA MED DVEMA ČASOVNIMA TOČKAMA

COBISS: 1.04

[HTTPS://DOI.ORG/10.3986/JZ.30.2.11](https://doi.org/10.3986/JZ.30.2.11)

VPRAŠANJE

Lepo vas prosimo za vaše mnenje o tem, katero ločilo – pomišljaj, poševnico ali vejico – bi bilo najboljšje uporabiti v spodnjem primeru. Gre za to, kako na časovni premici ali pa v tabeli zapisati okvirne letnice, ko se je nekaj zgodilo. V glavnem besedilu bi lahko na primer zapisali, da je *Korint obiskal okoli leta 50 do 52 n. št.* oziroma da je bila *njegova knjiga objavljena okoli leta 60 ali 61 n. št.* Problem nastane pri zapisu tega dogodka na časovni premici oziroma v tabeli, kjer je prostor omejen in ni možen daljši zapis, zato se sprašujemo, katera rešitev bi bila najboljša.

- *Ok. 50–52 n. št* ali *Ok. 50/52 n. št*
- *Ok. 60–61 n. št.* ali *Ok. 60/61 n. št.* ali *Ok. 60, 61 n. št.*

Nam se nekako zdi najbolj smiseln zapis s pomišljajem. Kljub temu se poraja vprašanje, ali je pomišljaj upravičen, saj se omenjeno ni odvijalo v obdobju od enega do drugega leta, ampak se je zgodilo enkrat v navedenem obdobju. Zanimiv se nam je zdel tudi zapis s poševnico. Ker pa poševnica lahko sporoča ‘del enega in drugega leta’, se pri tej rešitvi pojavlja vprašanje, ali bi se res razumelo kot ‘oziroma’.

ODGOVOR

Gradivo združenega besedilnega korpusa *metaFida* kaže, da se kombinacija okrajšave *ok.* (za okoli), letnic in ločil (pomišljaja oz. poševnice) pojavlja v dveh primerih.

- (1) V prvem primeru je z *ok.* označeno približno leto začetka ali konca nečesa (ali obojega). Največkrat gre za leto rojstva osebe, redkeje za leto smrti ali za oboje:

Luka Knafelj (ok. 1621–1671), največji dobrotnik slovenskih študentov vseh časov, naj bi bil rojen v Ribnici na Dolenjskem.

Tina Lengar Verovnik ■ ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, Ljubljana ■ tina.lengar-verovnik@zrc-sazu.si ■ <https://orcid.org/0000-0002-8454-6160>

Kay, John (1704–ok. 1764), britanski izumitelj tekstilnih statev

Ime je ta »odklon« dobil od teologa Pelagija, učenega meniha (ok. 355–ok. 425), ki je bil verjetno rojen nekje v Veliki Britaniji.

Šems Ed Din Muhamed (ok. 1325/6–ok. 1390) je znan po imenu Hafis, kar pomeni »tisti, ki zna Koran na pamet«.

Za zaznamovanje trajanja je v vseh primerih pričakovano uporabljen predložni pomišljaj, ki nadomešča predloga *od* in *do*. Zanimiva pa je raba poševnice v zadnjem primeru, ki ob okrajšavi *ok.* dodatno zaznamuje dvom o natančni letnici, ko gre za niz začetek – konec. V gradivu je poševnica tudi sicer pogosto rabljena v takih primerih, torej ko je predložni pomišljaj že »zaseden«, npr.:

Isaac Posch (ok. 1591–1622/3) je najpomembnejši zgodnjebaročni skladatelj, ki je v zgodnjem 17. stol. deloval tudi na območju današnje Slovenije.

Motiv drug na drugega položenih trilstov v vrhnjem delu okna srečamo v Parizu (Saint-Chapelle, Gornja kapela, 1241–1245/48).

Najpomembnejši makedonski vladar v 5. stol. pr. n. š. je bil Aleksander I. (ok. 495–450/40) s pridevkom Philhellénos, ki si je zelo prizadeval za širjenje grške kulture.

starejša železna ali halštatska doba (ok. 800/750–400 pr. n. š.)

- (2) Poševnica kot ločilo med dvema enotama (besedama, besednima zvezama, številčkama ipd.) sicer navadno zaznamuje pomen *ali*, redkeje *in*. Zato se pri letnicah običajno pojavlja pri dveh zaporednih letih, zlasti ko govorimo o časovnih obdobjih, ki obsegajo del enega in del drugega leta, npr. *smučarska sezona 1996/97, študijsko leto 2023/24* ipd.

Pri zaznamovanju obdobja v primerih, kakšne opisujete vi, je poševnica – če gre za edino ločilo – sicer redka, vendar se pojavlja in še zdaleč ne zaznamuje zgolj obdobja zaporednih let. Že iz zgoraj navedenih primerov je razvidno, da je lahko rabljena za zamejitev daljšega časovnega okna, znotraj katerega se je nekaj (najverjetneje) zgodilo. Ti časovni razponi so različno dolgi, iz zgledov pa je mogoče razbrati, da avtorji domneve najpogosteje postavljajo za časovno okno enega, treh, petih ali desetih let, npr.:

Alegorija Zgodovine, ok. 1772/73, freska v Vatikanski knjižnici

Slika 5: Univerzitetno mesto Göttingen, pogled z jugovzhoda (ok. 1734/1735).

Velika sredstva za razvoj je terjal ok. 1490/93 odprti idrijski živosrebrni rudnik, ki mu gre posebno mesto v razvoju evropskega zgodnjega kapitalizma.

Nadangel Mihael se bojuje z zmajem, Apokalipsa iz Metropolitanskega muzeja v New Yorku, nastalo ok. 1300/1325 nekje v zahodni Franciji

Ok. 500/475 pr. n. š. je senat postal središče države, izvršilno oblast je opravljal magistrat.

Freska iz španskega samostana San Pedro de Arlanza, ok. 1220/30.

Tako se je v župnijski cerkvi sv. Jakoba v Stendalu ohranilo poslikano okno s podobo donatorja Konrada Brunchorsta, meščana, napravljenega v plemiško obleko (ok. 1370/80).

Pogostejše ločilo je v takih primerih predložni pomišljaj, ki zaznamuje prvo in zadnjo mogočo časovno točko nastanka oz. dogoditve nečesa, ne glede na to, ali gre za obdobje enega, dveh, treh, štirih ... let, npr.:

V Dami s hermelinom (ok. 1489–1490, levo), portretu Cecilie Gallerani, je Leonardo ujel svetlo iskrenje na obrazu te inteligentne ženske in upodobil še bogate barve njenega oblačila.

Bratje Limburški: September; za Sijajni horarij vojvode Berryjskega, ok. 1412–1416.

Sandro Botticelli: ilustracija iz Božanske komedije, ok. 1490–1496, perorisba.

Kipu mrtvega Kristusa (ok. 1500–1520) manjkajo trnova krona, roke in spodnji del nog.

Obe ločili sta v gradivu – za razliko od vejice, ki jo prav tako omenjate – torej izpričani, pogostejša in zaradi ustaljenega pomena zamejevanja obdobja povednejša pa je bržkone raba predožnega pomišljaja. Poševnico je zlasti smiselno uporabljati v primerih, ko zaznamujete trajanje in je zagotovo znana le ena letnica, medtem ko je druga zgolj okvirna.

VIRI

Dobrovoljc idr. 2020 = Helena Dobrovoljc idr., O poševnici med številčkama in vezaju med dvema imenoma, *Jezikovna svetovalnica Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU*, 2020, <https://svetovalnica.zrc-sazu.si/topic/4445/o-po%C5%A1evnici-med-%C5%A1tevilčkama-in-vezaju-med-dvema-imenoma>.

metaFida = *Korpus metaFida*, <https://www.clarin.si/ske/#dashboard?corpname=mfida10>.

SP 2001 P = Pravila, v: *Slovenski pravopis*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2001, 2–270, https://www.fran.si/134/slovenski-pravopis/datoteke/Pravopis_Pravila.pdf, spletna objava 2014.

MIHA SUŠNIK

ETIMOLOŠKA RAZLAGA SLOVENSKEGA TOPONIMA *TIČNICA*

COBISS: 1.04

[HTTPS://DOI.ORG/10.3986/JZ.30.2.12](https://doi.org/10.3986/JZ.30.2.12)

VPRAŠANJE

Zanima me podrobnejša etimološka razlaga slovenskega toponima *Tičnica*. Moje dosedanje poizvedovanje me je pripeljalo le do splošnejših razlag kot npr. *ptičnica* in podobno. Zanima me tudi, ali obstoječi toponim torej kaže na poimenovanje takšnega toponima v mlajšem času oz. ali ga je moč časovno ožje umestiti.

ODGOVOR

Ime *Tičnica* je neredko ledinsko ime, ki ga je bodisi treba povezati z občnim imenom *tičnica* 'prostor, kjer se lovi ptice' ali pa je kakor le-ta posamostaljeno s pripono *-ica* iz pridevnika *ptičan*, ž. sp. *ptična*, ki pripada tako samostalniku *ptič*, rod. *ptiča* 'avis' kot tudi *ptica*, rod. *ptice* 'isto', oziroma je s konglomeratno pripono *-nica* po vzoru drugih imen takega tipa, npr. *Blátnica*, *Dételnica* ipd., neposredno tvorjen iz omenjenih samostalnikov, najbrž prav tako v kontekstu lova na ptice. Zaradi morfemske transparentnosti imena skozi vse obdobje od slovanske naselitve se časovni zamejitvi imena lahko približamo le z zgodovinskimi zapisi, kot je za *Tičnico* pri Vrhniki npr. zapis *Tisniza/Tisnitza* na Jožefinskem vojaškem zemljevidu iz druge polovice 18. stoletja ali za *Tičnico* blizu Gorenje vasi pri Leskovcu omemba v avstro-ogrskem *Gemeindelexikon von Krain* iz leta 1905.

Maks Pleteršnik v svoji zbirki zemljepisnih imen (PRZZI) iz preloma 19. v 20. stoletje v sklopu imen iz leksemov *ptič* in *ptica* navaja ime *(P)tičn(i)ca* kot pogosto ime za njivo, travnik, pašnik, gozd ipd. v nekdanjih avstrijskih deželah Kranjsko, Štajersko in Koroško ter ime *Stara Tičenca* za gmajno v (tedanji) občini Dolenji Logatec. Ob teh navaja še *(P)tičn(i)k* kot ime gozda in njive v (tedanji) občini Trojane ter *Tičnik* za njivo v občini Konj v političnem okraju Litija. Po Badjuri (1953: 263) se *Tičnica*, narečno *Tičenca*, radi imenujejo nad vasmi vzpenjajoči se gozdovi po deželi in v hribih. Ime hriba *Tičnica* pri Vrhniki se pojavlja na Jožefinskem vojaškem zemljevidu kot *Tisnitza*, na kopiji *Tisniza* (SVZ 1763–1787 2:

170), prisotno je tudi na kasnejših zemljevidih. V *Atlasu Slovenije* (1986: 357) je *Tičnica* dvanajstkrat gorsko ime (od tega enkrat kot *Tičenca*), enkrat ime zaselka blizu Gorenje vasi pri Leskovcu (to se pojavlja tudi v avstroogrskem Gemein-delexikon von Krain 1905: 39), *Tičnik* pa le enkrat gorsko ime. V *Atlasu okolja* se *Tičnica* kot zemljepisno ime pojavlja 83-krat, *Tičenca* devetkrat, *Tičnik* dvajsetkrat. Danes je *Tičnica* tudi ime ulice na Vrhniki, v Logatcu in Vitanju (portal *Krajevna imena*).

Besedi se pojavljata tudi kot občni imeni, povezani z lovom na ptice, in sicer po SSKJ (*p*)*tīčnica* in (*p*)*tīčnik* pomenita 'ptičja kletka; kletka za lovljenje ptičev', po Pleteršnikovem *Slovensko-nemškem slovarju* pa *pīčnik* pomeni 'Vogelhaus', tj. ptičja hišica ali tudi kletka, in 'priprava, s katero ptice love', *pīčnica* pa 'Vogelhütte', tj. skrivališče pri lovljenju ptic, 'Vogelherd', tj. gumno (Cigale 1860) oz. prostor, kjer se lovi ptice, ali tudi 'ptičja hišica/kletka'; obe besedi nastopata tudi kot fitonima. Pri Pleteršniku predstavljeno pomensko razmerje med leksemoma se pojavlja tudi pri Pohlinu, prim. *Tizhēnza* = [tičēnca] 'Vogelhütte; Area aucupatoria' (1781) in *Tizhnek* = [tičnək] 'Vogelhouse' (Pohlin 1768: 119). Enako tudi Hipolit za lat. *Aviarum pratum*, n. *Vogelthön* navaja *tyzhniza* (Hipolit I (prepis): 62), za lat. *Ornithon*, n. *Vogelhaus*, *Vogelkefich* pa *tyzhniza* in *tyzhnik* (Hipolit I: 420). Beseda se pojavlja še v Kastelčevem oz. Vorenčevem *Dictionarium Latino-Carniolicum* kot *týzhniza* 'auarium'.

Pri imenih *Tičnica* in *Tičnik* bi lahko enako kot pri občnoimenskih ustreznikih šlo za s pripono *-ica* oz. *-ik* formalno posamostaljen pridevnik *pīčēn*, ž. sp. *pīčēna* 'tak, ki je v zvezi s ptiči/pticami', ki se potrjuje v gozdnem imenu (*P*)*tīčn(i)* *Vrh* (občina Naklo, PRZZI) in pri Hipolitu, prim. *Týzhna hīsha* za lat. *Ornithon*, n. *Vogelhaus*, *Vogelkefich* (Hipolit I: 420), *týzhnu sedīszhe* za lat. *Sedile*, n. *ort da die Vögel sich sezen* (Hipolit I: 595), *tyzhniga véjdesha flushba inu opraviļu* za lat. *Auguratus*, n. *Vogelwaarsagerambt* (Hipolit I (prepis): 62); v tem primeru gre verjetno za nadomeščanje zvez tipa *pīčēna njīva*, *pīčēni gōzd* ipd. Druga možnost je, da gre za neposredno tvorbo s konglomeratno pripono *-nica* oz. *-nik* s pomenom 'tisti, ki je v zvezi s ptiči/pticami' po uveljavljenem imenotvornem vzorcu, prim. imena njiv *Blátnica*, *Dételnica*, *Gnojn(i)ca* ipd. (PRZZI). V obeh primerih pomen-ska motivacija verjetno ni zgolj prisotnost ptic, ker tako poimenovanje denotata ne bi dovolj natančno določalo – morda je posredi prav kontekst lova na ptice. Tretja možnost je, da gre za občnoimensko besedo *tīčnica* 'prostor za lovljenje ptic' z metonimijo. Ime zaselka *Tičnica* blizu Gorenje vasi pri Leskovcu kakor tudi imena omenjenih ulic so gotovo transonimizirana iz ledinskega imena.

Obrusenje sklopa *pt-* > *t-*, ki ga obravnavane besede izkazujejo, je značilno za Goriško, Kranjsko, spodnje ter srednje Štajersko in širše; medtem ko knjižni zapisi iz 16. stoletja najverjetneje še odražajo v narečjih ohranjeno vzglasje, je zapise s *pt-* od 17. stoletja dalje razumeti kot poknjižene (Ramovš 1924: 178). Pridevnik

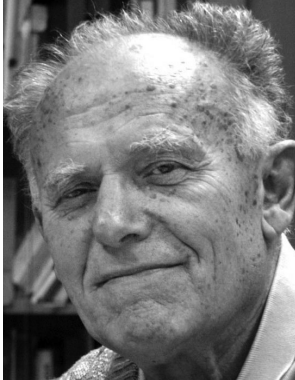
ptičan je mogoče izvajati tako iz *ptič*, rod. *ptiča* < psl. **pŕt-ŭtŭ* kot tudi iz *ptica*, rod. *ptice* < psl. **pŕt-ŭca*, ki sta s pripono **-itŭ* oz. **-ica* izpeljana iz izhodiščnega samostalnika psl. **pŕtŭ* 'ptica', saj podstava pridevnika *ptičan* < **pŕt-ŭt-ŭnŭ* oz. **pŕt-ŭč-ŭnŭ* zaradi sovпада izhodiščnega **t* (preko mehkega **č*) in **č* na večini slovenskega jezikovnega ozemlja razen zahodnega obrobja ni razvidna. Tudi v akcentskem oziru podstave ni mogoče natančneje določiti, saj je bil naglašeni samoglasnik v priponi v obeh primerih staroakutiran.

LITERATURA

- Atlas okolja** = *Atlas okolja*, Agencija Republike Slovenije za okolje (ARSO), https://gis.arso.gov.si/atlasokolja/profile.aspx?id=Atlas_Okolja_AXL@Arso.
- Atlas Slovenije 1986** = *Atlas Slovenije*, 109 preglednih kart v merilu 1 : 50 000 in Slovenija v sliki in besedi, Ljubljana: Mladinska knjiga – Geodetski zavod SR Slovenije, 1986.
- Badjura 1953** = Rudolf Badjura, *Ljudska geografija: terensko izrazoslovje*, Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1953.
- Cigale 1860** = Matej Cigale, *Deutsch-slovenisches Wörterbuch I–II*, Laibach: Jofef Blasnik, 1860.
- Gemeindelexikon von Krain 1905** = *Gemeindelexikon von Krain*, bearbeitet auf Grund der Ergebnisse der Volkszählung vom 31. Dezember 1900, herausgegeben von der k. k. statistischen Zentralkommission, Wien: K. k. Hof- und Staatsdruckerei, 1905.
- Hipolit** = Hipolit Novomeški, *DICTIONARIUM TRILINGUE EX TRIBUS NOBILISSIMIS EUROPÆ LINGUIS COMPOSITUM IN ANTERIORI PARTE LATINO-GERMANICO-SCLAVONICUM IN POSTERIORI PARTE. GERMANICO-SCLAVO-LATINUM*, 1711–1712, <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-UZIRC8O2>.
- Kastelec – Vorenc** = Matija Kastelec – Gregor Vorenc, *DICTIONARIUM LATINO-CARNIOLICVM*, 1680/1685, <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-DKBDPGX3/>.
- Krajevna imena** = *Krajevna imena*, Statistični urad Republike Slovenije (SURS), <https://www.stat.si/krajevnaimena/Settlements/ByRegion>.
- Pleteršnik** = Maks Pleteršnik, *Slovensko-nemški slovar: transliterirana izdaja*, ur. Metka Furlan, Ljubljana: Založba ZRC, 2006 (1894–1895), <https://www.fran.si/136/maks-pletersnik-slovensko-nemski-slovar>, spletna objava 2014.
- Pohlin 1768** = Marko Pohlin, *KRAYNSKA GRAMMATIKA*, Laybach: Joh. Friedr. Eger, 1768, <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-CWHKCVY6>.
- Pohlin 1781** = Marko Pohlin, *TU MALU BESEDISHE TREH JESIKOV*, Laibach: gedruckt und zu haben bey Johann Friedrich Eger, 1781, <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:doc-FU7E-7FMB>.
- PRZZI** = Maks Pleteršnik, *Pleteršnikova rokopisna zbirka zemljepisnih imen*, ur. Metka Furlan – Miha Sušnik, Ljubljana: ZRC SAZU – Založba ZRC, 2021, <https://przzi.zrc-sazu.si/>.
- Ramovš 1924** = Franc Ramovš, *Historična gramatika slovenskega jezika II: konzonantizem*, Ljubljana: Učiteljska tiskarna, 1924.
- SSKJ** = *Slovar slovenskega knjižnega jezika I–V*, Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1970–1991, <https://www.fran.si/130/sskj-slovar-slovenskega-knjižnega-jezika>, spletna objava 2014.
- SVZ 1763–1787 2** = *Slovenija na vojaškem zemljevidu 1763–1787 2*, Sekcije – Sektionen 189–191, 201–205, 212–216, 219, 220, Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni center SAZU – Arhiv Republike Slovenije, 1996.

JUBILEJI

METOD ČEPAR

OB DEVETDESETI OBLETNICI DR. FRANCETA NOVAKA

COBISS: 1.18

[HTTPS://DOI.ORG/10.3986/JZ.30.2.13](https://doi.org/10.3986/JZ.30.2.13)

France Novak, dolgoletni sodelavec Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, letos praznuje svoj devetdeseti rojstni dan. Kot prvi vodja Sekcije (zdaj Oddelka) za zgodovino slovenskega jezika je postavljaj temelje dela za zgodovinski slovar slovenskega jezika. S svojo strokovnostjo in pedantnostjo je v slovenski leksikologiji pustil pomemben pečat.

Rodil se je kmečkim staršem na Gorenjem Vrhu pri Dobrniču, gimnazijo pa je obiskoval v Novem mestu. Spominjam se, kako mi je razlagal, da je kot vozač takrat veliko časa preživel na vlaku in da je v tistem času v neki glasbeni skupini igral saksofon. Po maturi leta 1955 se je vpisal na slavistični oddelek ljubljanske Filozofske fakultete. Diplomiral je leta 1960 iz slovenskega in srbohrvaškega jezika s književnostma. Nato je na isti fakulteti vpisal tretjestopenjski študij, smer slovanska etimologija in onomastika. Za magistrsko nalogo z naslovom *Slovensko jamsko imenoslovje* je leta 1965 dobil Prešernovo nagrado za študente. Doktorsko disertacijo z naslovom *Samostalniška večpomenskost v jeziku slovenskih protestantskih piscev 16. stoletja* je zagovarjal leta 1995.

Leta 1964 se je zaposlil na Inštitutu za slovenski jezik na Slovenski akademiji znanosti in umetnosti, kjer je v Leksikološki sekciji kot avtor in sourednik sodeloval pri pripravi prvih dveh knjig *Slovarja slovenskega knjižnega jezika* (SSKJ). Z delom na inštitutu je začel kot asistent. V naziv višji strokovni sodelavec je bil izvoljen leta 1972, leta 1983 v naziv strokovni svetnik, leta 1994 je postal strokovni sodelavec s specializacijo, leta 2001 pa samostojni strokovni sodelavec specialist v humanistiki. Svoje strokovno znanje je izpopolnjeval tudi v tujini. Leta 1965 je bil pet mesecev na izpopolnjevanju v Pragi na Filozofski fakulteti Karlove univerze ter na Inštitutu za češki jezik, leta 1971 pa mesec dni v Moskvi.

Oktober leta 1976 je prestopil v na novo ustanovljeno Sekcijo za zgodovino slovenskega jezika. Njeno poslanstvo naj bi bila izdelava zgodovinskih slovarjev s poudarkom na izdelavi *Slovarja slovenskih protestantskih piscev 16. stoletja*, ki se je kasneje preimenoval v *Slovar slovenskega knjižnega jezika 16. stoletja*.

Metod Čepar ■ ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, Ljubljana ■
metod.cepar@zrc-sazu.si ■ <https://orcid.org/0000-0002-4925-4197>

France Novak je bil vse od ustanovitve leta 1973 tudi član Komisije za historične slovarje slovenskega jezika, ki je pod predsedstvom akademika Franceta Bezlaja sprva vodila delo sekcije. 24. aprila 1987 pa je uradno postal vodja sekcije.

Ob strokovnem delu je deloval tudi na pedagoškem področju. Več kot dvajset let je poučeval slovenski knjižni jezik in poslovno komuniciranje na Višji oz. Visoki upravni šoli v Ljubljani, ki je kasneje prerasla v Fakulteto za upravo. Kot docent za slovenski jezik je od leta 1998 predaval nekaj generacijam študentov na Pedagoški fakulteti v Mariboru. Opravljal je tudi več uradnih funkcij. V letih 1992–1995 je bil predsednik Slavističnega društva Slovenije, od leta 1992 je bil več kot desetletje član Delovne komisije za jezikovno načrtovanje in jezikovno politiko pri Odboru za kulturo, šolstvo in šport Državnega zbora Republike Slovenije, v letih 1996–1999 pa tudi član Upravnega odbora ZRC SAZU. Od leta 1997 je več let kot član uredniškega odbora vsebinsko in programsko sooblikoval *Jezikoslovne zapiske*.

Najzgodnejši prispevek v jubilantovi bibliografiji je članek, napisan ob petdeseti obletnici smrti pesnika Silvija Strahimira Krajinčevića (Tribuna 1958). Kronološko mu sledi dolga vrsta ocen literarnih del, ki so v letih 1960–1964 izhajale pri *Naši sodobnosti* oz. *Sodobnosti* ter razkrivajo avtorjevo živo zanimanje za domačo in tujo literaturo, zlasti za poezijo. V *Slavistični reviji*, *Jeziku in slovstvu*, *Naših pogledih* in *Gospodarskem vestniku* pa je hkrati že objavljal jezikoslovne članke, ki nakazujejo njegovo kasnejšo pot. Štiri osnovna področja njegovega raziskovanja jezika so bila: slovaropisne teme, besedoslovne raziskave, obravnave funkcijske zvrstnosti jezika in jezikovnozgodovinske teme.

S slovaropisjem se je ukvarjal že v najzgodnejših objavah, kot sta ocena poskusnega snopiča *Etimološkega slovarja slovenskega jezika* (*Naši razgledi* 1963) ali ocena poskusnega snopiča SSKJ (*Sodobnost* 1964). Izid prvega dela SSKJ ga je spodbudil k prikazu slovenske leksikografije (O razvoju slovenske leksikografije, *VI. seminar slovenskega jezika, literature in kulture*, Ljubljana 1970). Ukvarjal se je s problematiko priprav na zgodovinski slovar, konkretnije s popolnim izpisom gradiva slovenskih protestantskih piscev 16. stoletja. Kot soavtor in sourednik je sodeloval pri pripravi poskusnega snopiča za *Slovar slovenskih protestantskih piscev 16. stoletja*, ki je izšel leta 2001. Bil je soavtor *Besedja slovenskega knjižnega jezika 16. stoletja* in prve knjige *Slovarja slovenskega knjižnega jezika 16. stoletja*, ki je izšla leta 2021, od leta 2022 pa je spletna različica dostopna tudi na portalu Fran; v njej je avtor 87 geselskih sestavkov. To je tudi zadnji zapis v njegovi osebni bibliografiji, ki na najboljši možni način zaokrožuje njegovo vseživljenjsko prizadevanje in poslanstvo. Omeniti pa je treba še njegovo sodelovanje pri pripravi poskusnega snopiča *Slovarja stare knjižne prekmurščine* (Ljubljana 1988) in njegova prizadevanja (1994) za evidentiranje besednega zaklada slovenskega govornega jezika po posameznih krajih.

S pripravo slovarja jezika slovenskih protestantov je povezanega tudi največ njegovega strokovnega udejstvovanja. Slovenski knjižni jezik 16. stoletja je dojemal kot sistemsko celoto in se je zato posvečal raziskovanju vseh ravnin (glasovne, naglasne, oblikoslovne, besedotvorne, skladenjske, besedne, stilistične in pravopisne). Tako je npr. v razpravi *Kako so protestantski pisci 16. stoletja poimenovali nove pojme (450-letnica slovenske knjige in slovenski protestantizem, 2001)* obravnaval prevzemanje novega besedja v slovenski knjižni jezik 16. stoletja. Te problematike so se po avtorjevih ugotovitvah lotevali na več načinov: od tvorjenja novih besed in prevzemanja tujih do uporabe že znanih govorjenih besed. V razpravi *Samostalniška večpomenskost v knjižni slovenščini 16. stoletja* glede na prevodne zgleds (*Slavistična revija* 46, 1999) pa predstavlja glavni tip motivacij za samostalniško večpomenskost v drugi polovici 16. stoletja. Veliko jubilentovega strokovnega znanja, slovaropisnih izkušenj in rezultatov dolgotrajnih leksikoloških raziskav je vtkanih v poskusni snopič *Slovarja slovenskih protestantskih piscev 16. stoletja*. Veliko načel, ki so bila oblikovana takrat, se je uveljavilo tudi pri *Slovarju slovenskega knjižnega jezika 16. stoletja*, ki predstavlja konkretno realizacijo snopiča.

Vztrajno in v tesni povezavi s slovarskim delom se je France Novak loteval besediloslovnih tem. Z njimi zaobsega tipologijo besedja pri posameznih piscih iz naše literarne preteklosti. V Trubarjevem delu *CATECHISMVS S DVEIMA ISLAGAMA* iz leta 1575 to vprašanje obravnava znotraj dela, v delih Janka Kersnika pa ga razširi na celoten opus. Med dela, ki jih je sam uvrščal med svoje pomembnejše raziskovalne dosežke, sodi razprava iz *Jezika in slovstva* (1974/75) Arhaizacija v Visoški kroniki, v kateri so obravnavani tipi starinskih izraznih sredstev, ki jih je Tavčar v tem delu namerno uporabil.

Jedro celotnega Novakovega raziskovalnega dela predstavljajo pomenoslovne teme, predvsem raziskovanje večpomenskosti. Tej tematiki se je posvečal do konca svojega strokovnega ustvarjanja, zaključuje pa jo prispevek *Večpomenskost besed kot pomembna sestavina delovanja slovenskega knjižnega jezika 16. stoletja*, ki ga je predstavil na simpoziju 500 let reformacije (Maribor 2017). Novak je večpomenskost obravnaval tudi kot enega izmed poimenovalnih načinov v slovenščini, ki jim je prav tako namenjal veliko pozornosti v okviru jezikovnozgodovinskih raziskav in pri raziskavah sočasnih funkcijskih zvrsti (zlasti poslovnega in uradnega jezika). V svoji monografiji *Samostalniška večpomenskost v jeziku slovenskih protestantskih piscev 16. stoletja* (2004) je predstavil vse pomenskorazvojne modele, ki so bili v slovenskem knjižnem jeziku 16. stoletja aktivni pri tvorbi drugih pomenov (metaforizacija, metonimizacija, terminologizacija, natančnejše določanje pomenov, približevanje, preobrnitev, poosebitev, besedna igra, frazeologizacija, simbolizacija, primerjava, nastanek priliških pomenov in nastanek pomenov, vezanih na liturgična besedila).

Več Novakovih razprav se ukvarja s terminološko problematiko. Najtemeljiteje je predstavljena slovenska jamska terminologija (*Onomastica Jugoslavica* 9, Zagreb 1982). Na podlagi jezikovne analize izbranih del iz preteklosti je izpostavil tudi v njih uporabljeno matematično (Iz zgodovine slovenskega znanstvenega jezika: Pohlinova računica, *Slovenski jezik v znanosti* 1, Ljubljana 1986), čebelarstvo (Dajnkovo čebelarstvo izrazje, *Dajnkov zbornik*, Maribor 1998) in alpinsko terminologijo (Terminološka prizadevanja s posebnim ozirom na Henrika Tumo, *Socialni realizem v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi*, Ljubljana 1987).

Predvsem v najzgodnejšem obdobju svojega raziskovanja se je France Novak intenzivneje ukvarjal tudi z imenoslovnimi temami, na primer v svoji magistrski nalogi, v prispevkih, objavljenih v *Gospodarskem vestniku*, v oceni Rospondove monografije *Słowiańskie nazwy miejscowe z sufiksem -bisk-* (*Onomastica Jugoslavica* 2, Ljubljana 1970) in v razpravi *Imena v starejših slovenskih slovarjih* (*Zbornik Šeste jugoslovenske onomastičke konferencije*, Beograd 1987).

Pomembno področje, ki ga je pritegovalo, je funkcijska zvrstnost jezika, predvsem poslovnih in uradovanih besedil. Na to se navezuje njegovo pedagoško delo na Fakulteti za upravo. Tam je leta 2001 izšel učbenik z naslovom *Študijsko gradivo za jezikoslovni del predmeta Poslovno in uradovno komuniciranje*. Še po upokojitvi je bil jubilan mentor devetim diplomantom, kar jasno kaže na njegovo predanost pedagoškemu delu.

Posebno pozornost je namenjal tudi vprašanju stilistike v poslovnih in uradovanih besedilih. Na to tematiko je organiziral in vodil okroglo mizo v okviru Slovenskega slavističnega kongresa leta 1999 v Celju.

Od leta 1967 do 1985 je pripravil cikel jezikoslovnih predavanj za Radio Ljubljana, na področje dialektologije je posegel s fonološkim opisom govora Bučka. Skratka, France Novak se je rad udeleževal na vseh jezikoslovnih področjih in prav povsod je skušal ohranjati visok nivo znanstvenega izražanja.

Sam sem ga spoznal pet let po njegovi upokojitvi, ko je še vedno rad in zvesto hodil v sekcijo, ki jo je pomagal ustanoviti in oblikovati. S svojo sistematičnostjo je postavil temelje za nadaljnje delo sekcije. Iz lastnih izkušenj vem, da je na vsako vprašanje (tudi neumno) vedno rad izčrpno odgovoril. Tako sem ob njem kot mlad asistent doživel pretok modrosti in izkušenj, ki so se mu izoblikovale v času njegovega raziskovalnega udeleževanja. Hvaležen sem za izkušnjo sodelovanja z njim in mu z vsemi ostalimi člani oddelka želim vse najboljše.

METKA FURLAN

VOŠČILO OB SEDEMDSESETI OBLETNICI ONOMASTA DR. SILVA TORKARJA

COBISS: 1.18

[HTTPS://DOI.ORG/10.3986/JZ.30.2.14](https://doi.org/10.3986/JZ.30.2.14)

Osebnе obletnice so vedno prilika za vpogled v preteklost in prihodnost. Ko se je letošnjega 1. oktobra v Ljubljani ob pričetku študijskega leta s prihodom novih in starih znanja željnih študentov povečal vrvež na ulicah, je kolega dr. Silvo Torkar brez trušča obhajal svoj sedemdeseti rojstni dan, verjetno zadovoljen in hvaležen, da mu je življenje omogočilo vsrkati neizmerno količino znanj, da danes velja za priznanega in čislaneга imenoslovca, na katerega se pogosto z različnimi imenoslovnimi vprašanji obračajo številni posamezniki, strokovnjaki in laiki. Silvo Torkar ima v slovenskem jezikoslovju posebno mesto, saj je edini, ki se pri nas popolnoma in stalno posveča slovenski onomastični problematiki. Tako ga poznajo tudi v širšem, slovanskem jezikoslovnem prostoru. Morda je zadovoljstvo ob slavlju okrogle obletnice skalilo le, da si sam za rojstnodnevno darilo ni mogel podariti svoje nove knjige, ki naj bi izšla v tem letu, a žal še čaka na odhod v tiskarno. Čeprav je od leta 2022 upokojen, svoje onomastično poslanstvo brez prekinitve nadaljuje in čakajoča knjiga ni edina, ki jo lahko pričakujemo od njega, kot nam je bilo namignjeno.

Otroštvo in mlada leta je Silvo Torkar, ki je bil rojen v jeseniški porodnišnici leta 1954, preživel med domačimi v Hudajužni na Tolminskem. Gimnazijska znanja je nabiral v Gimnaziji Tolmin, kjer je leta 1973 maturiral. Po diplomi na Filozofski fakulteti v Ljubljani iz ruskega jezika s književnostjo pod A in sociologije pod B leta 1978 je bil za diplomsko delo *Nacionalno-ruska dvojezičnost v ZSSR v luči sociolingvističnih raziskav* nagrajen s Prešernovo nagrado za študente Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. Med letoma 1979 in 1989 je bil zaposlen v različnih podjetjih, od leta 1990 do upokojitve leta 2022 pa na Inštitutu za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU. Še kot član Terminološke sekcije je bil v letih 2001–2003 zaradi široke razgledanosti in dobrega znanja vsaj dveh slovanskih jezikov, ruščine in poljščine, izbran za strokovnega tajnika 13. mednarodnega slavističnega kongresa, ki je leta 2003 potekal v Ljubljani. Po tej zadolžitvi, ki jo je

opravil nadvse uspešno, je leta 2005 postal član Etimološko-onomastične sekcije. Ob že prej izraženi naklonjenosti do onomastike se je v novem delovnem okolju lahko temu področju posvetil popolnoma, z dušo in telesom, in dotedanje raziskovanje slovenskega onomastičnega fonda vsebinsko in metodološko pomembno nadgradil, predvsem na toponimskem in antroponimskem področju, v slovenski in slovanski onomastiki pa postal pomembna referenčna osebnost.

Kot v diahronijo usmerjenega onomasta in onomasta etimologa Silva Torkarja odlikuje široka razgledanost po domači in tuji slovanski strokovni literaturi, ki mu je ob dobrem poznavanju in strogem upoštevanju slovenskih historičnih onomastičnih pisnih virov ter hkrati slovanskega onomastičnega zaledja omogočila, da je prepoznal marsikateri slovenski onomastični problem in ga tudi uspešno rešil. Poudarja, da šele čim večje število časovno različnih zgodovinskih zapisov v urbarjih, katastrih, matičnih knjigah in drugem arhivskem gradivu omogoča zasledovati spreminjanje imena toponimskega denotata, kar je ob drugih, predvsem narečnih in komparativnih slovanskih podatkih neizogibna podlaga za čim bolj zanesljivo razlago sodobnega toponima. Poučne so njegove analize, ki so pokazale, da je toponimsko gradivo, ki je bilo do sedaj na slovenskem zahodu ocenjevano kot substratno ali adstratno ali pa sploh tuje, dejansko slovenskega in tudi slovanskega izvora (npr. prepletanje romanskih imen na *-anŭ* < lat. *-anum* s slovanskimi na *-jane*, analiza toponimov *Avča* in *Davča*). V prispevkih je v analizah toponimskega gradiva večkrat pokazal, da historični zapisi konkretnega toponima kažejo na fonetične in druge jezikovne pojave v slovenskem jeziku, ki jih apelativni fond ne izkazuje več ali pa jih izkazuje v pičli meri. V tem smislu so njegove raziskave koristne in spodbuda za raziskovalce tudi zunaj onomastičnega področja.

Pomembna je njegova obravnava onomastičnih problemov v okviru t. i. imenske besedne družine, ki pogosto omogoča uvid v posamezne toponimske razvojne stopnje in nastanek našega sodobnega toponomastičnega fonda. Kot zanimivost naj izpostavim, da sta na mednarodni konferenci v Korčuli leta 2006 dva različna referenta, Silvo Torkar in nizozemski komparativist Tijmen Pronk, vsak s svojega zornega kota prepričljivo pokazala, da je ime naše prestolnice *Ljubljana* slovanskega in ne katerega koli drugega izvora, kot se je v preteklosti večkrat domnevalo. Čeprav se z nekaterimi Torkarjevimi rešitvami vedno ni mogoče strinjati, bo za prihodnje rodove na rešetu ostalo marsikaj spodbudnega, hvale vrednega in uporabnega.

V letošnjem oktobru je njegova bibliografija znanstvenih in strokovnih del obsegala zavidljivih 350 enot, iz nje pa Silva Torkarja lahko spoznamo tudi v drugačni vlogi, kot neonomasta. Prevajal je iz ruščine, tudi gruzijske avtorje. Bil je pomembna gonilna sila pri ustvarjanju *Ukrajinsko-slovenskega in slovensko-ukrajinskega slovarja* (2018). Med uredniško dejavnostjo naj izpostavim samostojno gostujoče urednikovanje tematsko zastavljenega 55. letnika ljubljanske revije

Linguistica z naslovom *Slovanski jeziki v stiku z neslovanskimi: diahroni onomastični pogled* = *Slavic/Non-Slavic language contact in the area of diachronic onomastics* (2015), v katero je k sodelovanju pritegnil kar 19 avtorjev iz dvanajstih različnih držav. Kot sourednik je sodeloval pri zbornikih *Ob jubileju Ljubov Viktorovne Kurkine* (2017) in *Merkujevega zbornika* (2007), Merkujeve monografije *Krajevno imenoslovje na slovenskem zahodu* (2006) in *Pravnega terminološkega slovarja: do 1991, gradivo* (1999). Med letoma 2000 in 2002 je bil član slovenske skupine jezikoslovcev pri mednarodnem projektu *Ślowiańska onomastyka. Encyklopedia* (Varšava, Krakov). Z več geselskimi članki je sodeloval pri ustvarjanju nacionalnega projekta *Enciklopedija Slovenije*.

Kot priznani strokovnjak na svojem področju je bil za recenzenta za onomastično tematiko vabljen v številna uredništva tujih onomastičnih revij (*Voprosy onomastiki*, *Slavia Occidentalis* itd.). Je član Komisije za slovansko onomastiko pri Mednarodnem slavističnem komiteju in od ustanovitve oktobra 2021 član skupine Pracownia Onomastyki Ślowiańskiej na Instytutu Filologii Ślowiańskiej Univerze v Wrocławu. Z referati je nastopal na več mednarodnih znanstvenih simpozijih in kongresih, tudi zunaj Slovenije, npr. v Velikem Novgorodu (2019), Brnu (2017), Krakovu (2016), Bratislavi (2014), Minsku (2013), Jekaterinburgu (2012, 2015), Lodžu (2013) in Korčuli (2006).

Torkarjevo skrb za dvig imenoslovne kulture v Sloveniji odražajo njegova številna poljudnostrokovna predavanja o zemljepisnih imenih in priimkih ter sodelovanja z onomastičnimi prispevki v različnih slovenskih medijih. V ta sklop bi bilo mogoče uvrstiti serijo člankov z naslovom *Odstiranje slovenskih krajevnih imen*, ki je med letoma 2012 in 2018 izhajala v *Glasniku Slovenskega etnološkega društva*. Pogosto je sodeloval v inštitutski Jezikovni svetovalnici, za katero je prispeval več kot dvesto razlag, predvsem priimkov. Tudi med inštitutskimi sodelavci je bilo znano, da se je rade volje in hitro odzival na različne onomastične dileme, ki so se porajale med nami.

Verjamem pa, da je Silvo Torkar predvsem in tudi upravičeno lahko ponosen na svoj strokovni onomastični opus. Ob številnih izvirnih znanstvenih člankih, ki so bili objavljeni v domačem in tujem strokovnem tisku (revijah ali zbornikih), magistrskem delu *Zgodovinska antroponimija vzhodne Tolminske* (2003) in disertaciji *Tvorba slovenskih zemljepisnih imen iz slovanskih antroponimov: identifikacija, rekonstrukcija in standardizacija* (2010) v njegovi bibliografiji izstopata monografiji *Zgodovinska antroponimija in toponimija vzhodne Tolminske* (2020) in *Rokopisna zbirka slovenskih krajevnih imen iz Metelkove zapuščine 1* (2023). Prva monografija, ki predstavlja znatno predelano in dopolnjeno magistrsko delo, saj ga je dopolnil z raziskavo toponimov z istega področja, je na simbolni ravni poklon rodni Tolminski, na katero kot naturalizirani Ljubljčan nikoli ni pozabil, saj so vprašanja zgodovinskega domoznanstva Baške doline in Tolminske njegova

stalnica, v strokovnem oziru pa je njegova analiza gradiva »narejena po najboljših metodoloških vzorcih, ki se uporabljajo v sodobnih onomastičnih raziskavah na področju slovanskih jezikov«, kot je zapisal eden od recenzentov monografije. Rokopisna zbirka slovenskih krajevnih imen iz Metelkove zapuščine, ki še čaka na izid druge knjige, pa je obsežna znanstvenokritična izdaja Metelkovih rokopisnih v gotici in bohoričici napisanih dvojezičnih nemško-slovenskih seznamov s krajevnimi imeni na Gorenjskem, Dolenjskem in v beljaškem okrožju Koroške iz leta 1823, ki se hrani v ljubljanski Narodni in univerzitetni knjižnici. Ta pomembni zgodovinski dokument o stanju in normiranosti krajevnih imen iz prve polovice 19. stoletja bo v kritični izdaji vključno s komentarjem s sodobnega zornega kota imenoslovnih znanj po Torkarjevi zaslugi končno dostopen širši strokovni in laični javnosti.

S Silvom Torkarjem sva bila v Etimološko-onomastični sekciji dolgo časa sodelavca. V raziskovalnem smislu naju združuje predvsem diahroni raziskovalni pogled na jezik, njega pretežno na onomastičnem, mene pa na apelativnem gradivu, čeprav ostre ali celo izključujoče meje med lastnimi imeni in občno leksiko ni in je tudi ni pametno postavljati. Vsako lastno ime ali pa vsaj njegov del je bilo namreč nekoč občno ime. V desetletjih sem Silva Torkarja spoznala kot izjemno predanega stroki, lahko bi se reklo zaljubljenega v onomastiko. Brez pretiravanja lahko rečem, da je svoje življenje posvetil predvsem svoji stroki. Besedo v pogovoru, morda celo nevede, pogosto rad preusmeri na onomastiko. Kot sodelavec je bil deloma nekonvencionalen s samosvojem urnikom. Ko se je naš delovnik že zaključeval, se je njegov šele dobro začel, a nato tudi trajal pozno v noč. Zato se je lahko tudi pripetilo, da te je začudeno pogledal, ko si »že« odhajal domov.

Številna poznanstva, ki jih je sklenil doma in v tujini, so bila največkrat povezana z onomastiko ali vsaj z diahronim jezikoslovjem. Posebna vez je stekla med njim in starosto ruske etimologije Ljubov Kurkino iz Moskve. V naših očeh je Ljubov tako rekoč Torkarjeva krušna mati in njen krušni sin ji to materinsko naklonjenost vseskozi vrača.

Okrogli jubilej je Silva Torkarja našel sredi dela in načrtov. Ker mu življenjske energije in radosti ob delu ne manjka, mu, čakajoč na nove onomastične podvige, iz srca želimo predvsem zdravja in nadaljnje sreče v osebнем življenju, ki mu je v zrelih letih naklonila, da zanj danes ni več pomembna le Ljubljana, ampak v enaki meri tudi Radovljica.

V SPOMIN

IVANA ČERNELIČ

MARIJA DOLENC (1935–2024)

COBISS: 1.25

[HTTPS://DOI.ORG/10.3986/JZ.30.2.15](https://doi.org/10.3986/JZ.30.2.15)

Nedavno smo se za vedno poslovili od Marije Dolenčeve, ki je na Inštitutu za slovenski jezik, Frana Ramovša predano delala vso svojo poklicno pot (upokojila se je sredi leta 1990).

Marija je imela rada leposlovje, zato se je odločila za študij primerjalne književnosti, vendar ga je morala zaradi življenjskih okoliščin opustiti in se zaposliti. Na inštitut za slovenski jezik je prišla v petdesetih letih, ko je bilo za inštitut kar potresno obdobje. Odstranjen je bil vodilni sodelavec pravopisa Jakob Šolar, prišlo je tudi do drugih zamenjav, zato je bilo vzdušje napeto in njena mirnost in neobremenjenost sta bili zelo blagodejni. Počasi pa se je začelo stanje umirjati in vsa dejavnost usmerjati v izdelavo razlagalnega Slovarja slovenskega knjižnega jezika. To obdobje je zahtevalo veliko usklajevanja in trdega dela, saj je bilo treba določiti obseg besedišča in obliko prikazovanja podatkov ter urediti sistem zbiranja gradiva pa tudi poiskati nove sodelavce. Marijina začetna naloga je bilo opravljanje tajniških del, vendar je bila v novih okoliščinah hitro pritegnjena k delu za slovar. Tako je skrbela za povezavo z zunanjimi sodelavci, sodelovala pri urejanju prinesenega gradiva in nastajajoče kartoteke ter podobnih delih. Pri samem pisanju slovarja pa ji je bila zaupana izdelava raznih kartotek, ki jih je predvidel Stane Suhadolnik kot pomoč za enotno prikazovanje istovrstnih značilnosti v slovarju.

Poleg dveh navedenih glavnih dejavnosti pri nastajanju slovarja je Marija delala še marsikaj drugega. Jakobu Riglerju je bila npr. informatorka za izgovor, naglaševanje in intonacijo v govoru osrednjega dela Slovenije. Kot sodelavka je navedena v štirih knjigah SSKJ, pri peti knjigi pa zaradi upokojitve ni več sodelovala.

Marijino delo pri SSKJ pa zanjo ni bilo le služba. Razumela je, da z njim prispeva svoj delež slovenski skupnosti, ki po Pleteršniku še ni imela zbranega in urejenega besedišča v knjigi, zato ga je kljub velikim obremenitvam opravljala z veseljem in skrbno. Brez takih ljudi, ki delajo s srcem za skupni cilj, je skupinsko delo jalovo. Marija, hvala ti, za predano delo in ljubezen do slovenskega jezika.

Dodati želimo še Marijino človeško podobo. V službo je vedno prihajala lepo urejena in umirjena, kot da ne bi imela težav, ki jih imajo vse zaposlene žene in

matere. Znala se je obvladati in ohranjati človeško dostojanstvo. Do sodelavcev je bila prijazna, ustrezljiva in spoštljiva. V sebi je imela nekaj materinskega. Pri njeni mizi je lahko vsak odložil svoj križ in nejevoljo, saj je vedel, da bo povedano ostalo tam. Sodelavci smo se vsak dan zbirali pri njeni kavi in se sprostiti. Znala je poskrbeti, da so manjša inštitutska praznovanja potekala primerno slovesno in prisrčno, še posebej pa smo bili veseli njenih domačih dobrot. Za takšno dolgotrajno in včasih mukotrpno delo, kot je slovarsko, je bila tudi ta Marijina dejavnost za inštitutsko življenje pomembna in dragocena.

Draga Marija, za vse navedeno in nenavedeno dobro se ti zahvaljuje ostanek nekdanjih inštitutskih sodelavcev. Počivaj v božjem miru.

Navodila avtorjem

Jezikoslovni zapiski so revija Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, slovenska znanstvena **jezikoslovna revija, ki izhaja dvakrat na leto**, na začetku pomladi in na začetku jeseni. Poleg delavcev inštituta so k sodelovanju vabljeni tudi drugi domači in tuji raziskovalci slovenskega in drugih slovanskih jezikov. Uredništvo k pisanju posebej spodbuja mlade raziskovalce in raziskovalke.

Največji obseg člankov je ena avtorska pola, tj. 16 strani s po 30 vrsticami, za razprave po dogovoru z uredništvom tudi več. Poročila naj bi obsegala do 5, recenzije, predstavitve ali kritike jezikoslovnih del pa do 10 strani. Izvirna besedila je treba oddati uredništvu v programu Word in v pisavi Times New Roman ali 00 ZRCola (velikost 10 pik); ta je priporočena za posebne jezikoslovne znake, dobiti pa jo je mogoče v okviru zastojnega vnašalnega sistema ZRCola na spletni strani <http://ZRCola.zrc-sazu.si>. Besedila naj bodo oddana v elektronski obliki v sistemu Open Journal System na naslovu <https://ojs.zrc-sazu.si/jz/login>, tistim s posebnimi jezikoslovnimi znaki pa naj bo priložena tudi datoteka v obliki PDF.

Vsi prispevki imajo na začetku slovenski in angleški izvleček s po do 5 vrsticami in do 5 ključnimi besedami. Povzetek pri razpravah in člankih v obsegu do 15 vrstic je pri slovenskih prispevkih objavljen v angleščini, pri neslovenskih prispevkih pa v slovenščini; oddate ga lahko v jeziku prispevka. Pri navajanju objav v literaturi naj se avtorji po možnosti ravnajo po prejšnjih objavah v Jezikoslovnih zapiskih.

Prispevke preberejo člani uredniškega odbora, ki članke in razprave praviloma tudi recenzirajo. Pri dvojnem slepem recenziranju sodelujejo tudi zunanji recenzenti. Priporočila in popravki članov uredniškega odbora oziroma recenzentov so posredovani avtorjem, da jih upoštevajo.

Uredniški odbor Jezikoslovnih zapiskov si pri pripravljanju revije želi čim širšega sodelovanja. Zato poziva sodelavce in bralce revije ter vse zainteresirane, da pošiljajo svoje predloge in mnenja v zvezi z obliko in vsebino revije ter z delom uredniškega odbora. Objavljeni bodo v rubriki Odmevi.

Razprave in članki

- Mladen Uhlik – Andreja Žele** Raba števnihskih zgradb z *dvoj-* v slovenščini
Manca Černivec O daljšanju osnove z *j* pri lastnih imenih v pravopisnih priročnikih
Eva Trivunović Diahroni razvoj frazema *solzna dolina / dolina solz* v slovenskem knjižnem jeziku
Luka Brenko Izzivi relativne kronologije razvoja labiovelarov v anatolski jezikovni skupini
Uroš Bonšek Slovarska in zunajjezikovna merila za ugotavljanje reterminologizacije kot poimenovalnega načina v terminologiji: primer računalniške terminologije
Sanja Škifić – Anita Pavić Pintarić Linguistic Diversity in Croatia: Historical and Contemporary Perspectives on Language Contact (and Conflict) in the Zadar and Varaždin Regions

Slovenski govori na vzhodnem robu (4)

- Januška Gostenčnik** Slovenski govori na vzhodnem robu
Januška Gostenčnik Kozjansko-bizeljsko narečje vzdolž reke Sotle
Mojca Kumin Horvat Prekmursko narečje v govorih Radgonskega kota v Avstriji

Iz svetovalnic

- Helena Dobrovoljc – Manca Černivec** Ali je večer *sredin* ali *sredni*?
Tina Lengar Verovnik Izbira ločila za opredelitev obdobja med dvema časovnima točkama
Miha Sušnik Etimološka razlaga slovenskega toponima *Tičnica*

Jubileji

- Metod Čepar** Ob devetdeseti obletnici dr. Franceta Novaka
Metka Furlan Voščilo ob sedemdeseti obletnici onomasta dr. Silva Torkarja

V spomin

- Ivana Černelič** Marija Dolenc (1935–2024)

